

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte

Viktorija Perepjolkina

**Daudzdimensionālas personības aptaujas izstrāde un validizācija
Latvijas pieaugušo izlasē**

Promocijas darbs psiholoģijas doktora grāda iegūšanai
psiholoģijas zinātņu nozarē
personības psiholoģijas apakšnozarē

Darba zinātniskais vadītājs:
prof. Dr.psych. Viesturs Reņģe
Darba zinātniskā vadītāja p.i.
prof. PhD Ivars Austers

Rīga 2014

Pateicība

Pateicos savam darba vadītājam, prof. Dr. psych. Viesturam Reņģēm, par sniegto atbalstu, vērtīgajiem padomiem, konstruktīvo kritiku un pozitīvo attieksmi, par to, ka viņš ļāva man iet savu ceļu un iedvesmoja jauniem sasniegumiem. Augsti novērtēju Līvas Van Skoteres (Gabrānes) pašaizliedzīgo palīdzību sākotnējo pantu kopas izstrādes procesā. Sirsnīgi pateicos Aijai Dudkinai un Dacei Bērziņai par palīdzību sākotnējo pantu kopas satura validitātes novērtēšanā un par padomiem testa izstrādes pirmajā posmā. Liels paldies visiem LU PPMF bakalaura, maģistrantūras un doktora studiju programmas studentiem, un RPIVA bakalaura programmas studentiem, kuri piedalījās fokusa grupās, izvērtējot sākotnējo apgalvojumu kopas acīmredzamo validitāti un visiem tiem daudziem atsaucīgiem cilvēkiem, kuri piedalījušies promocijas darba ietvaros izstrādātas personības aptaujas empīriskajā pārbaudē, īpaši tiem, kuri ir piedalījušies pirmās sākotnējo apgalvojumu kopas aprobācijā, aizpildot aptauju ar gandrīz 400 jautājumiem! Īpaši gribētos pateikties visiem respondentiem, kuri bija brīvprātīgi piekrituši piedalīties retestā. Paldies visiem RPIVA psiholoģijas bakalaura un maģistrantūras studentiem, kuri palīdzēja ievākt datus izstrādātas aptaujas validitātes novērtēšanai. Paldies arī Aivim Kārklīņam un Janim Bruvelim par palīdzību datu vākšanā un aptaujas izstrādes procesa būtisku paātrināšanu. Pateicos Indrai Kūmiņai par palīdzību datu vākšanas procesa nodrošināšanā un par aktīvu līdzdalību izstrādātas aptaujas gala versijas aprobācijai psihodiagnostikas nolūkos. Pateicos Emīlam Kālim par atsaucību un konsultatīvu atbalstu R programmas apgūšanā, kā arī par aizraujošām un produktīvām diskusijām par testu izstrādes metodoloģiskiem jautājumiem. Pateicos visiem citiem šeit nenosauktiem kolēģiem, kuri bija snieguši konsultatīvu atbalstu promocijas darba izstrādē. Atsevišķa pateicība manam vīram Aleksejam par to, ka viņš vienmēr ir ticējis man vairāk nekā es pati, un maniem bērniem Artūram un Vadīmam par pacietību un patstāvību, bez viņu atbalsta šis darbs nemaz nevarētu tapt. Paldies Ivaram Austeram, Ģirtam Dimdiņam un Malgožatai Raščevskai, kuri recenzēja teorētiskās un empīriskās daļas melnrakstus, par vērtīgiem ieteikumiem un konstruktīvo kritiku. Paldies latviešu un angļu valodas teksta korektoriem.

Veiktais pētījums tika realizēts ar Eiropas Sociālā fonda atbalstu projektā "Atbalsts doktora studijām Latvijas Universitātē" Nr.2009/0138/1DP/1.1.2.1.2/09/IPIA/VIAA/004 (projekta vadītāja Elmīra Zariņa, realizācijas termiņš no 2009. līdz 2015. gadam) ietvaros. Daļa no pētījuma tika realizēta LZP granta „Personības, kognitīvo, un sociālo faktoru saistība ar dzīves kvalitātes rādītājiem” Nr. 09.1584 (projekta vadītājs Viesturs Reņģe, realizācijas termiņš 2010.-2012. gads) ietvaros.

Saturs

Pateicība	2
Satura rādītājs	3
Ievads	7
1. Teorētiskā daļa	14
1.1. Personības iezīmju konstrukts	14
1.2. Personības iezīmju struktūras meklējumu vēsturisks pārskats	15
1.2.1. Personības struktūras meklējumi leksiskās pieejas ietvaros	18
1.2.1.1. „Lielā Piecnieka” atklāšana	21
1.2.1.2. Turpmākie personības leksikona pētījumi	22
1.2.2. Psihometriskā pieeja personības iezīmju struktūras pētījumos	26
1.2.2.1. Personības iezīmju piecfaktoru modelis un tā operacionalizācija NEO-PI-R aptaujā	27
• Personības iezīmju izmaiņas dzīves gaitā	31
• Lielā Piecnieka un personības piecfaktoru iezīmju modeļa lietderības pamatojums	31
1.2.3. Piecu personības faktoru interpretācijas dažādība	33
1.2.4. Alternatīvie personības iezīmju struktūras risinājumi un Lielā Piecnieka/personības piecfaktoru iezīmju modeļa kritika	36
1.3. Personības iezīmju izpētes instrumentu vispārējs raksturojums	39
1.4. Strukturēto personības aptauju izstrādes pieejas un vadlīnijas	43
1.4.1. Vispārējās vadlīnijas strukturēto personības aptauju pantu formulēšanai	44
1.4.1.1. Pantu formāta un atbilžu skalas izvēle	45
1.4.1.2. Sākotnējās pantu kopas izstrāde	46
1.4.2. Sagatavoto testa pantu sākotnējā analīze	49
1.4.3. Sākotnējās pantu kopas empīriskās aprobācijas sagatavošanas posms: testa izstrādes izlases specifiskācijas noteikšana	51
1.4.4. Pantu statistiskā analīze un atlase	51
1.4.4.1. Skalu veidošana	52
1.4.4.2. Optimālā pantu skaita izvēles problēma	57
1.4.5. Izstrādātās personības aptaujas ticamības un validitātes pārbaude	58
1.4.5.1. Ticamības pārbaude un pamatošana	58
1.4.5.2. Validitātes pārbaude un pamatošana	59

Kopsavilkums	65
2. Latvijas Personības aptaujas izstrāde	68
2.1. Latvijas Personības aptaujas izstrādes 1. posms – apgalvojumu radīšana	68
2.2. Latvijas Personības aptaujas izstrādes 2. posms - sagatavoto apgalvojumu aprobācija fokusa grupās	69
2.3. I. pētījums: Latvijas Personības aptaujas izstrādes 3. posms – sākotnējās apgalvojumu kopas empīriskā analīze un Latvijas Personības aptaujas pirmās pilotversijas (LPA-v1) izstrāde	70
2.3.1. Metode	70
2.3.1.1. Pētījuma dalībnieki un procedūra	70
2.3.1.2. Mērījumi	71
2.3.1.3. Datu apstrādes un analīzes metodes	71
2.3.2. I pētījuma rezultāti: Latvijas Personības aptaujas 1. pilotversijas (LPA-v1) psihometriskie rādītāji un to iztirzājums	72
2.4. II. pētījums: Latvijas Personības aptaujas izstrādes 4. posms – sākotnējās apgalvojumu kopas atkārotā analīze un Latvijas Personības aptaujas 2. pilotversijas (LPA-v2) izstrāde	75
2.4.1. Metode	75
2.4.1.1. Pētījuma dalībnieki un mērījumi	75
2.4.1.2. Datu apstrādes un analīzes metodes	75
2.4.2. II pētījuma rezultāti: Latvijas Personības aptaujas 2. pilotversijas (LPA-v2) psihometriskie rādītāji	76
2.4.2.1. LPA-v2 iekšējās struktūras analīze	76
2.4.2.2. LPA-v2 ticamības un konstrukta validitātes analīze	79
2.4.3. II pētījuma rezultātu iztirzājums	80
2.5. III pētījums: Latvijas Personības aptaujas izstrādes 5. posms – papildinātās apgalvojumu kopas izveide un Latvijas Personības aptaujas 3. versijas (LPA-v3) izstrāde un validizācija	82
2.5.1. Metode	82
2.5.1.1. Pētījuma dalībnieki	82
2.5.1.2. Mērījumi	85
2.5.1.3. Procedūra	91
2.5.1.4. Datu apstrādes un analīzes metodes	92
2.5.2. III pētījuma rezultāti: Latvijas Personības aptaujas 3. versijas (LPA-v3) psihometriskie rādītāji un to iztirzājums	93

2.5.2.1. LPA-v3 iekšējā struktūra un faktoriālā validitāte	93
• Pirmā līmeņa izpētošās faktoru analīzes rezultāti	93
• Otrā līmeņa izpētošās faktoru analīzes rezultāti	96
• Izpētošās faktoru analīzes rezultātu iegūto dažādā izlasēs salīdzinājums	97
• Mērķa rotācijas rezultātu analīze	99
• Apstiprinošās faktoru analīzes rezultāti	101
• Alternatīvo LPA-v3 iekšējās struktūras modeļu (5-faktoru modeļa un 2-faktoru modeļa) analīze	102
• Starppantu, starpskalu un starpfaktoru korelācijas	103
2.5.2.2. LPA-v3 ticamība	106
• Iekšējās saskaņotības ticamība	106
• Atkārtotās testēšanas ticamība	107
2.5.2.3. LPA-v3 psihometriskā analīze apgalvojumu līmenī un aprakstošās statistikas rādītāji	108
2.5.2.4. LPA-v3 konverģentā, diverģentā un kriteriālā validitāte	108
• LPA-v3 konverģentā un diverģentā validitāte	108
• LPA-v3 kriteriālā validitāte	111
• LPA-v3 un BFI korelāciju paterna ar kritērija mainīgajiem salīdzinājums	112
• LPA-v3 rezultātu saistība ar autovadītāju uzvedības aptaujas rezultātiem	115
• LPA-v3 rezultātu atšķirības dažādās studiju programmās studējošiem indivīdiem	117
• LPA-v3 rezultātu saistība ar demogrāfiskiem rādītājiem	120
○ LPA-v3 rezultātu saistība ar vecumu	120
○ LPA-V3 rezultātu saistība ar dzimumu	120
• Pašnovērtējuma un citvērtējuma rezultātu saskaņotība	122
2.5.3. III. pētījuma rezultātu iztirzājums	124
3. Kopējais iztirzājums	127
3.1. Pētījuma ierobežojumi un turpmāko pētījumu virzieni	133
3.2. Secinājumi	135
Nobeigums	138
Izmantotās literatūras saraksts	147

Summary	160
Pielikumi	
1. pielikums. Latvijas Personības aptaujas sākotnējo apgalvojumu kopas acīmredzamās validitātes pārbaudei fokusgrupās sagatavotā materiāla paraugs	161
2. pielikums. Latvijas Personības aptaujas pirmā sākotnējo apgalvojumu kopa	162
3. pielikums. Latvijas Personības aptaujas 1. pilotversijas (LPA-v1) psihometriskie rādītāji	171
4. pielikums. Latvijas Personības aptaujas 2. pilotversijas (LPA-v2) psihometriskie rādītāji	178
5. pielikums. Latvijas Personības aptaujas otrā (saīsinātā un papildinātā) apgalvojumu kopa	187
6. pielikums. Latvijas Personības aptaujas otrās sākotnējo apgalvojumu kopas atslēga	193
7. pielikums. Latvijas Personības aptaujas 3. versijas (LPA-v3) psihometriskie rādītāji	195
8. pielikums. Latvijas Personības aptaujas 3. versijas (LPA-v3) materiāli	229
(1) LPA-v3 pašraksturojuma versijas veidlapa	230
(2) LPA-v3 citvērtējuma versijas veidlapa	233
(3) LPA-v3 atslēga	236
(4) LPA-v3 rezultātu skaidrojums	237
9. pielikums. Promocijas darba ietvaros adaptēto aptauju oriģinālās un tulkotās versijas: <i>Viena panta vispārējā pašvērtējuma aptauja (Single-Item Self-Esteem Scale, SISE; Robins, Hendin & Trzesnievski, 2001), Viena panta laimes izjūtas aptauja (Abdel-Khalek, 2006) un Saīsinātā uztvertā stresa aptauja (Perceived Stress Scale-4, PSS-4; Cohen & Williamson, 1988)</i>	252

Ievads

Aktualitāte. Strukturētas personības aptaujas ir viens no populārākajiem psihologu darba instrumentiem, ko izmanto gan psiholoģiskās izpētes, gan profesionālās atlasēs, gan pētniecības nolūkos, līdz ar to ir ļoti svarīgi, lai speciālistiem un studentiem būtu pieejami ticami un valīdi psiholoģiskie mērījuma instrumenti. Visbiežāk Latvijā tiek izmantotas ārzemēs izstrādātas personības aptaujas, bet, kā rāda pieredze, adaptētie instrumenti parasti uzrāda sliktākus psihometriskus rādītājus un tikai daļēju atbilstību oriģinālo testu versiju struktūrai, kas mazina iegūto datu ticamību (piem., Plaude & Raščevska, 2008; Skreitule-Pikše & Sebre, 2008; Van Skotere & Perepjolkina, 2011; u.c.). Daudzas ar psiholoģisko mērinstrumentu adaptāciju saistītās problēmas varētu atrisināt, izstrādājot oriģinālus testus, pamatojoties uz attiecīgās kultūras un valodas informatīvo materiālu, kā to paredz emiskā (*emic*) pieeja (Berry, 1989). Šī stratēģija daudzējādā ziņā ir lietderīgāka par testu adaptāciju, izņemot gadījumus, kad ir paredzēts veikt starpkultūru pētījumus.

Personības aptaujas parasti tiek izstrādātas kādas personības teorijas vai personības modeļa ietvaros. Pastāv vairāki personības iezīmju modeļi, tomēr mūsdienās vislielāko popularitāti ir ieguvis personības piecfaktoru modelis (*Five Factor Model of Personality; FFM*, Costa & McCrae, 1992) un tam līdzīgais, leksiskas pieejas ietvaros izstrādātais – Lielā Piecnieka modelis (Goldberg, 1990). Abi modeļi paredz, ka personības iezīmes ir hierarhiski sakārtotas, augstākajā līmenī veidojot piecus plašus personības faktorus jeb dimensijas. Pieci personības faktori ir: *neirotizisms*, *ekstraversija*, *atvērtība pieredzei (kultūra vai intelekts leksiskās pieejas ietvaros)*, *labvēlīgums* un *apzinīgums*. Katrs bipolārais faktors (piem., *neirotizisms* vs. *emocionālā stabilitāte*) apkopo sevī vairākus šaurākus iezīmju līmeņa aspektus (piem., *trauksmainība*, *nedrošība* u.c.). Pētnieku starpā vēl nav panākta vienprātība par to, cik un kādas tieši personības iezīmes veido katru no plašiem personības faktoriem, kā rezultātā, personības aptauju veidotāji, pieņemot lēmumu par to, cik iezīmju līmeņa skalas raksturos katru no plašiem personības faktoriem, visbiežāk balstās uz deduktīviem un/vai induktīviem, un/vai praktiskiem apsvērumiem, izdalot no 2 līdz pat 9 un vairāk apakšskalām katrā no faktoriem. Tā, piemēram, NEO-PI-R (Costa & McCrae, 1992) aptaujā katrā faktorā tiek izdalīti 6 iezīmju līmeņa aspekti, bet BFQ aptaujā (*The Big Five Questionnaire*; Caprara, Barbaranelli, Bornogni, & Perugini, 1993) – tikai divi.

Lielā Piecnieka modeļa pamatā ir t.s. „personības leksikona” faktoranalītiskie pētījumi, kuros tika parādīts, ka angļu un dažas citās valodās personības iezīmju raksturojošo īpašības vārdu savstarpējās korelācijas vislabāk varētu raksturot tieši piecu faktoru modelis (Goldberg, 1990). Tomēr ne visās analizētajās valodās tika identificēta tieši piecu faktoru personības iezīmju

struktūra. Piemēram, dāņu, franču, vācu, ungāru, itāļu, korejiešu un poļu valodā izkristalizējas sešu, nevis piecu faktoru struktūra (Ashton, Lee, & Goldberg, 2004; Ashton, Lee, Perugini, et al., 2004). Šajos pētījumos identificētie pirmie pieci faktori ir līdzīgi tiem, kas veido Lielo Piecnieku, bet sesto faktoru veido tādi aspekti kā *godīgums*, *pazemība*, *pieticība*, utt.. Vēlāk, atkārtoti veicot nereducēto angļu valodas īpašības vārdu vērtējumu savstarpējas korelācijas, arī angļu valodā tika iegūta līdzīgā 6 faktoru struktūra (Ashton, Lee, & Goldberg, 2004). Pamatojoties uz šādu „personības” leksikona pētījumu rezultātiem, nesen tika izstrādāts tā saucamais HEXACO jeb sešfaktoru personības iezīmju modelis (Lee & Ashton, 2004), kurā tiek izdalīti pieci faktori, kas ir līdzīgi piecfaktoru modelī izdalītajiem: E – emocionalitāte (*Emotionality*), X – ekstraversija (*eXtraversion*), A – labvēlīgums (*Agreeableness*), C – apzinīgums (*Conscientiousness*) un O – atvērtība pieredze (*Openness to experience*), un sestais faktors, kurš tika nosaukts *godīgums-pieticība* (H – *Honesty-Humility*). Šajā sešfaktoru modelī katrā personības faktorā tiek izdalīti 4 iezīmju līmeņa aspekti, kuri daļēji pārklājās ar personības piecfaktoru modelī (Costa & McCrae, 1992) izdalītajiem. Pētījumos ir apstiprināts, ka HEXACO modelis ir ekonomiskāks un skaidrāks no empīriskā un teorētiskā viedokļa un tā izmantošana ir lietderīgāka arī no lietišķā aspekta (Ashton & Lee, 2007).

Daudzos pētījumos ir parādīts, ka personības iezīmes ļauj prognozēt cilvēka uzvedību un ka tās ir saistītas ar vairākiem cilvēka darbības un sociālās adaptācijas aspektiem, piemēram, tādiem kā darba produktivitāte (pārskatam skat. Hertz & Donovan, 2000), mācību darbības produktivitāte (piem., Laidra, Pullmann, & Allik, 2006), grūtību pārvarēšanas stratēģiju izvēle (piem., Lee-Baggley, Preece, & DeLongis, 2005), riska uztvere (piem., Chauvin, Hermand, & Mullet, 2007), riskantā uzvedība (piem., Dahlen & White, 2006), veselību veicinošā vai apdraudošā uzvedība (piem., Bogg & Roberts, 2004; Raynor & Levine, 2009), nokļūšana ceļu satiksmes un cita veida negadījumos (piem., Arthur & Graziano, 1996), nosliece uz antisociālo uzvedību (piem., Miller, Lynam, & Leukefeld, 2003) un nosliece uz prosociālo uzvedību (piem., Landis, et al., 2009). Ir parādīta arī saistība starp personības iezīmēm un tendenci uz pozitīvām vai negatīvām emocijām, vispārējo apmierinātību ar dzīvi (pārskatam skat. DeNeve & Cooper, 1998) u.c.

Iezīmētais pētījumu loks parāda, ka personības iezīmju izpēte ir lietderīga un nozīmīgā daudzās jomās, bet, lai to varētu veikt, ir nepieciešami ticami un valīdi mērījuma instrumenti. Ja kāds no Latvijas pētniekiem gribētu veikt kādu no līdzīgiem pētījumiem, viņam/viņai nāktos konstatēt, ka Latvijā ir vērojams validizēto un standartizēto daudzdimensionālo personības aptauju (kas ir domātas normālas personības novērtēšanai) deficīts, īpaši tādu aptauju, kas būtu izstrādātas mūsdienu personības psiholoģijā dominējošā, piecfaktoru (Costa & McCrae, 1992) vai vēl jaunākā - sešfaktoru (Lee & Ashton, 2004) personības modeļa ietvaros. Šobrīd Latvijas

praktiskiem psihologiem un pētniekiem ir pieejamas dažas tulkotās aptaujas, kas ļauj novērtēt atsevišķas personības iezīmes, piemēram, *trauksmainību, impulsivitāti, asu izjūtu meklēšanu, agresivitāti* u.c. Savukārt, pieejamu daudzfaktoru personības aptauju ir ļoti maz. Viena no tām ir Ketela 16 faktoru personības aptauja (Cattell, Cattell, & Cattell, 1993), kura, kaut arī tiek izmantotā normālas personības struktūras izpētes nolūkos, tomēr ir konceptuāli novecojusi, līdz ar to tās izmantošana, piemēram, pētnieciskiem nolūkiem nav ieteicama. Pētniekiem ir iespējams izmantot pasaulē populāro un pētniecībā plaši izmantoto NEO-PI-R aptauju (Costa & McCrae, 1992), kura ir izstrādāta, lai operacionalizētu personības piecfaktoru modeli. NEO-PI-R aptauja ir adaptēta Latvijā, tomēr minētās aptaujas latviešu valodas versijas psihometriskie rādītāji ir daļēji apmierinoši (skat. Van Skotere, Perepjolkina, 2011), un tā pieejamība lietotājiem ir apgrūtināta. Brīvi pieejama un laikā ziņā daudz ekonomiskāka ir Latvijā adaptētā BFI aptauja (*Big Five Inventory; BFI*, John, Donahue, & Kentle, 1991; Benet-Martínez & John, 1998), kura ir ne mazāk populārā kā NEO-PI-R aptauja, bet tā ļauj novērtēt tikai piecus plašus personības faktorus un neļauj novērtēt šaurākus iezīmju līmeņa aspektus katra faktora ietvaros. Taču, kā parādīts vairākos pētījumos (piem., Chauvin, Hermand, & Mullet, 2007; Judge & Martocchio, 1997; Paunonen & Ashton, 2001), zemākā abstrakcijas līmeņa personības iezīmes salīdzinājumā ar plašām personības dimensijām ļauj labāk prognozēt specifiskus, „šauri” definētus uzvedības kritērijus, līdz ar to personības novērtēšanas instrumentu lietotāji ir vairāk ieinteresēti daudzdimensionālās aptaujās, kas ļauj novērtēt ne tikai plašus personības faktorus, bet arī vairākus iezīmju līmeņa aspektus katra faktora ietvaros.

Balstoties uz augstāk norādītajām metodiskā rakstura problēmām, ar kurām ikdienā nākas saskarties Latvijas speciālistiem un iezīmju pētniekiem, radās ideja izstrādāt jaunu, Latvijas kultūrvidei piemērotu, daudzdimensionālu personības mērījuma instrumentu, kas ļautu daudzpusīgi un ticami novērtēt gan plašas personības dimensijas jeb faktorus, gan vairākus šaurākus personības aspektus katras personības dimensijas ietvaros.

Pētījuma novitāte. Promocijas darba ietvaros tika izstrādāts jauns, Latvijas kultūrvidei piemērots, daudzdimensionāls personības mērījuma instruments – Latvijas Personības aptauja (LPA-v3), kas ļauj daudzpusīgi un ticami novērtēt gan plašas personības dimensijas jeb faktorus, gan vairākus šaurākus personības aspektus (iezīmes) katras personības dimensijas ietvaros. Aptaujas izstrādē tika izmantota kombinētā deduktīvi-induktīvā pieeja. Par teorētisko modeli tika izvēlēts Personības piecfaktoru modelis (Costa & McCrae, 1992) un HEXACO personības modelis (Lee & Ashton, 2004). Ņemot vērā, ka šo personības modeļu ietvaros izstrādās personības iezīmju taksonomijas tikai daļēji pārklājas, zinot, ka NEO-PI-R aptaujas latviešu valodas versijā vairākās apakšskalas nedod būtisku ieguldījumu tajos faktoros, kuros tās ir teorētiski paredzētas (Van Skotere, Perepjolkina, 2011), un līdz šim nebija zināms, kurš no

personības iezīmju struktūras modeļiem ir atbilstošāks Latvijas kultūrvidei, sākotnējā aptaujas izstrādes posmā tika formulēti apgalvojumi, kas ļautu novērtēt visas personības iezīmes, kas ir ietvertas abās minētajās personības iezīmju taksonomijās, tā, lai pēc tam, balstoties jau uz izpētošās faktoru analīzes rezultātiem, empīriski noskaidrot kāds personības iezīmju modelis vislabāk ļauj izskaidrot iegūto datu kopu. Šādi pētījumi Latvijā līdz šim netika veikti. Cits promocijas pētījuma novitātes aspekts ir saistīts ar trīs mērījuma instrumentu adaptāciju latviešu valodā. Šī pētījumā ietvaros tika adaptēta *Viena panta vispārējā pašvērtējuma aptauja (Single-Item Self-Esteem Scale, SISE; Robins, Hendin & Trzesnievski, 2001)*, *Viena panta laimes izjūtas aptauja (Abdel-Khalek, 2006)* un *Saīsinātā uztvertā stresa aptauja (Perceived Stress Scale-4, PSS-4; Cohen & Williamson, 1988)*.

Praktiskā lietderība. Ņemot vērā, ka Latvijā trūkst mūsdienās dominējošām personības koncepcijām atbilstošu daudzdimensionālu personības mērījuma instrumentu, kas ļautu novērtēt gan plašus personības faktoros, gan vairākus iezīmju līmeņa aspektus katrā faktora ietvaros, promocijas darba pētījums sniegs būtisku ieguldījumu personības psiholoģijas virziena attīstībai Latvijā, nodrošinot pētniekus un citus speciālistus ar ticamu un valīdu, jaunākajās teorētiskajās atziņās balstītu un empīriski pamatotu personības mērījuma instrumentu, ko būs iespējams brīvi izmantot turpmākajos zinātniskajos pētījumos, kā arī psiholoģiskās novērtēšanas vajadzībām. Izstrādāto aptauju ir ieteicams izmantot, pētnieciskiem, profesionālās orientācijas un pašizziņas nolūkiem.

Pētījuma mērķis ir izstrādāt Latvijas kultūrvidei piemērotu daudzdimensionālo personības aptauju un pārbaudīt tās validitāti un ticamību pieaugušo izlasē.

Pētījuma priekšmets ir izstrādātās daudzdimensionālās personības aptaujas psihometriskie rādītāji, tai skaitā ticamība, faktoriālā validitāte, konverģentā, diverģentā un kriteriālā validitāte.

Tika izvirzīti šādi **pētījuma pamatjautājumi ar apakšjautājumiem**: **J1:** Kāda ir izstrādātās personības aptaujas faktoru struktūra? **J1.1.:** Vai tā atbilst kādām no eksistējošiem personības iezīmju struktūras teorētiskiem modeļiem? **J1.2.:** Kāds personības iezīmju modelis (divu faktoru, piecu faktoru, sešu faktoru, vai kāds cits) labāk izskaidro iegūto datu kopu? **J1.3.:** Vai iegūtā aptaujas iekšējā struktūra ir stabila – vai tā apstiprinās dažādās izlasēs? **J2:** Vai izstrādātā personības aptauja ir ticams un valīds mērījuma instruments? **J2.1.:** Vai izstrādātās personības aptaujas rezultāti ir noturīgi laikā un vai tās panti ir iekšēji saskaņoti apakšskalu un personības faktoru līmenī? **J2.2.:** Vai izstrādātās aptaujas skalu un faktoru korelācijas ar izvēlētajiem kritērija mainīgajiem lielumiem ir saskanīgas ar teorijā paredzētajām un citos pētījumos iegūtajām?

Lai sasniegtu izvirzīto pētījuma mērķi un atbildētu uz uzstādītiem pētījuma pamatjautājumiem tika izvirzīti sekojoši **pētījuma uzdevumi**: 1) zinātniskās literatūras par pētījuma tēmu apzināšana un analīze; 2) pētījuma projekta izstrāde; 3) sākotnējo pantu kopas

izstrāde un novērtēšana; 4) sākotnējo apgalvojumu kopas aprobācija pilotpētījumā; 5) datu vākšana, apstrāde, analīze un daudzdimensionālās personības aptaujas izstrāde; 6) izstrādātās aptaujas gala versijas ticamības un validitātes novērtēšana; 7) iegūto rezultātu apzināšana un interpretācija, secinājumu izstrāde; 8) pētījuma pārskata atspoguļošana disertācijas formā.

Metode. Lai sasniegtu izvirzīto pētījuma mērķi, tika veikti vairāki savstarpēji saistīti secīgie pētījumi, kurus varētu apvienot 3 empīriskajos pētījumos. **Pirmajā un otrajā empīriskajā pētījumā piedalījās** 820 respondenti no visas Latvijas (A izlase), vecumā no 15 līdz 69 gadiem ($M = 32,3$ gadi, $SD = 9,81$ gadi), 81,3 % – sievietes. Otrais pētījums pēc būtības ir pirmā pētījuma datu kopas atkārtotā analīze, kura rezultātā tika izstrādāta Latvijas Personības aptaujas otrās pilotversija. Kā **instruments** abos gadījumos tika izmantota izveidotā **Latvijas Personības aptaujas pirmā sākotnējo apgalvojumu kopa** ($k = 398$). Tika ievākti arī dati par respondentu demogrāfiskajiem rādītājiem – vecumu, dzimumu, izglītības līmeni un dzīves vietu. **Procedūra.** Dati tika ievākti laika posmā no 2011. gada 1. marta līdz 30. jūlijam elektroniskās aptaujas veidā (izmantojot interneta portālu <http://www.surveymonkey.com/>). Daļa anketu (18,7 %) tika izdalīta frontāli studentu grupās psiholoģijas nodarbību vai semināru laikā. **Trešajā empīriskajā pētījumā piedalījās** 1294 respondenti no visas Latvijas (B izlase), vecumā no 18 līdz 69 gadiem ($M = 30,8$ gadi, $SD = 10,0$ gadi), 73,6 % – sievietes; 180 respondenti no šī izlases brīvprātīgi piedalījās retestā (vidējais vecums $M = 31,2$ gadi, $SD = 9,3$ gadi). Atkarībā no izpildīto testu komplekta B izlases respondenti sadalās 10 apakšizlasēs, kuru apjoms svārstās no 93 līdz 446 respondentiem. **Mērījumi.** Visi B izlases dalībnieki aizpildīja **Latvijas Personības aptaujas otro sākotnējo apgalvojumu kopu** ($k = 230$). Izstrādātās aptaujas konstrukta un kriteriālās validitātes pamatošanai papildus tika izmantotās sekojošās aptaujas: 1) **Lielā Piecnieka aptauja** (*Big Five Inventory; BFI*, John, Donahue, & Kentle, 1991; Benet-Martínez & John, 1998; adaptācija latviešu valodā I. Austers (Schmitt at al., 2007); Perepjolkina, Kālis, 2012), 2) **Saīsinātā uztvertā stresa līmeņa aptauja** (*Perceived Stress Scale-4, PSS-4*; Cohen & Williamson, 1988; aptaujas adaptācija latviešu valodā notika dotā pētījuma ietvaros), 3) **Vispārējās apmierinātības ar dzīvi aptauja** (*The General Life Satisfaction Scale; GLSS*, Ye, 2007), 4) **Viena panta laimes izjūtas aptauja** (Abdel-Khalek, 2006), 5) **Viena panta vispārējā pašvērtējuma aptauja** (*Single-Item Self-Esteem Scale, SISE*; Robins, Hendin, & Trzesnievski, 2001), 6) **Ričarda Kristija Makiavelisma aptauja** (*Mach-IV Scale*, Christie & Geis, 1970; adaptācija latviešu valodā J.Seļavina, 2005), 7) **Beka Depresijas aptauju-II** (*Beck Depression Inventory – II; BDI-II*, Beck, Steer, & Brown, 1996; adaptācija latviešu valodā Voitkāne, Miežīte, 2001), 8) **Trauksmes stāvokļa/iezīmes pašnovērtējuma aptauja** (*The State-Trait Anxiety Inventory; STAI-Y*, Spielberger, Gorsuch, Lusbene, Vagg, & Jacobs, 1983; adaptācija latviešu valodā Škuškovnika, 2004), 9) **Īso asu izjūtu meklēšanas aptauja** (*Brief Sensation*

Seeking Scale; BSSS-8, Hoyle, Stephenson, Palmgreen, Lorch, & Donohew, 2002, adaptācija latviešu valodā Frolova, 2010), 10) *Sociālā konservatīvisma skala* (Trups-Kalne & Dimdins, 2011) un 11) *Latvijas Autovadītāju uzvedības aptauja* (LAUA; Perepjolkina, Voita, 2011). B1 apakšizlases dalībniekiem papildus tika uzdots jautājums: *Cik bieži pēdējā mēneša laikā Jūs esat saticies/-kusies ar saviem draugiem?* Tika ievākti arī dati par demogrāfiskajiem rādītājiem – vecumu, dzimumu, izglītības līmeni, dzīves vietu, nodarbošanās veidu, profesiju un/vai specializāciju. **Procedūra.** Dati tika ievākti laika posmā no 2011. gada 5. decembra līdz 1. februārim elektroniskās aptaujas veidā (izmantojot interneta portālu <http://www.surveymonkey.com/>). Elektroniski bija aizpildītas 70,6% no anketām, 29,4% - papīra versijā. Dalība pētījumā bija brīvprātīgā, anonīma, bez materiālās atlīdzības. Kā atlīdzību visi respondenti saņēma savu personības profilu ar izvērstu rezultātu skaidrojumu. Atkārtotais mērījums notika laika posmā no 2012. gada 7. līdz 10. maijam, vidējais intervāls starp pirmo un otro testēšanas reizi bija 133 dienas jeb 19 nedēļas, SD = 17,91 dienas (2,56 nedēļas).

Datu apstrāde un analīze. Datu analīze tika veikta ar SPSS 17.00 datu apstrādes programmu un brīvpieejas R 2.13.1., 2.15.1 un 3.0.1. programmu, izmantojot „psych” (Revelle, 2011), „qgraph” (Epskamp, Cramer, Waldorp, Smittmann, & Borsboom, 2012), „lavaan” (Rosseel, 2012) datu apstrādes paketes, kā arī „omega” (Revelle, 2005) funkciju. Izstrādātās daudzdimensionālās personības aptaujas (*Latvijas Personības aptauja, LPA-v3*) iekšējās struktūras izpētei tika izmantotā izpētošā galveno komponentu analīze piemērojot *varimaksa* un *promaksa* rotāciju. Starppantu un starpskalu korelācijas, kā arī izstrādātās aptaujas rādītāju sakarības ar BFI un citu pētījumā izmantoto aptauju rezultātiem, kā arī retesta ticamības rādītāji tika aprēķināti izmantojot Pīrsona korelācijas koeficientu un atsevišķos gadījumos – Spīrmena korelācijas koeficientu. Atšķirības starp vīriešu un sieviešu grupu rezultātiem tika novērtētas, izmantojot Stjudenta t-kritēriju savstarpēji neatkarīgām izlasēm. LPA rezultātu atšķirības dažādās vecuma grupās un dažādās programmās studējošo grupās tika analizētas izmantojot vienfaktora dispersiju analīzes metodi (*ANOVA*). Pantu iekšējā saskaņotība tika novērtēta izmantojot Kronbaha alfa rādītāju (SPSS 17.0) un Makdonalda hierarhiskās un kopējas omegas rādītāju, aprēķiniem izmantojot „omega” funkciju R 2.15.1 programmā. Izstrādātās Latvijas Personības aptaujas (LPA-v3) iekšējās struktūras saskaņotība dažādās izlasēs tika noteikta, izmantojot Prokrusta rotācijas metodi (*Procrustes Analysis - least-squares orthogonal mapping*) (van de Vijver & Leung, 1997).

Aizstāvēšanai izvirzītas tēzes:

1. Izstrādātās *Latvijas Personības aptaujas* (LPA-v3) iekšējo struktūru raksturo skaidri interpretējams 6 faktoru modelis, kas ir saskanīgs ar teorētiski paredzēto. Iegūtos personības faktoros var interpretēt kā *neirotismu, ekstraversiju, apzinīgumu, labvēlīgumu, atvērtību pieredzei un godīgumu-pieticību*. Katru faktoru veido 4 apakšskalas un katru apakšskalu – 4 panti (apgalvojumi).
2. Izpētošās (*EFA*) un apstiprinošās (*CFA*) faktoru analīzes rezultāti liecina, ka kaut arī iegūtos datus var izskaidrot arī ar piecu un divu faktoru modeļa palīdzību un abi šie alternatīvie iekšējās struktūras modeļi ir skaidri interpretējami, tomēr ieteicamāks izmantot sešu faktoru modeli, jo tas uzrāda labākus modeļa atbilstības indeksus un ļauj izskaidrot lielāku variācijas daļu (piem., RMSEA sešu faktoru risinājumam ir 0,09, piecu faktoru risinājumam ir 0,10, bet divu faktoru risinājumam tas ir 0,12).
3. Veiktās mērķa rotācijas rezultāti apstiprina, ka iegūtā LPA-v3 iekšējā struktūra ir stabila un replicējas dažādās izlasēs, ka faktoru matricas, kas tika iegūtas testa izstrādes izlasē, stratificētajā izlasē, vīriešu un sieviešu izlasēs ir savstarpēji saskanīgas un konstatētās atšķirības faktoru matricās var būt uzskatītas par nebūtiskām.
4. Izstrādātā *Latvijas Personības aptauja* (LPA-v3) uzrāda augstus retesta ticamības un iekšējās saskaņotības rādītājus faktoru līmenī un apmierinošus līdz augstus rādītājus atsevišķo skalu līmeni.
5. Empīriski ir pamatota *Latvijas Personības aptaujas* (LPA-v3) faktoriālā, konverģentā, diverģentā un kriteriālā validitāte. Iegūtās korelācijas starp LPA-v3 rezultātiem un vairākiem kritērija mērījumiem ir loģiskas, interpretējamas un kopumā saskanīgas ar teorētiski paredzētajām.

Promocijas darba struktūra. Darbs sastāv no 3 nodaļām. Pirmajā nodaļā ir sniegts īss pārskats par personības iezīmju pētījumu pirmsākumiem, par Lielā Piecnieka atklāšanu un personības piecfaktoru iezīmju modeļa un citu alternatīvu personības modeļu izstrādi, par dažiem populārākajiem, Lielā Piecnieka modeļa ietvaros izstrādātajiem, mērījuma instrumentiem un par strukturēto personības aptauju izrādes pieejām un vadlīnijām. Otrajā daļā ir sniegts 3 secīgi veikto empīrisko pētījumu un to rezultātu raksturojums, detalizēti aprakstot Latvijas personības aptaujas izstrādes posmus. Trešajā daļā ir sniegts iegūto rezultātu iztirzājums un secinājumi. Darba noslēgumā ir nobeigums, izmantotās literatūras saraksts un kopsavilkums angļu valodā (*Summary*). Darbs papildināts ar 9 pielikumiem. Darba pamattekstā ir 28 tabulas un 1 attēls. Izmantotās literatūras un avotu sarakstā minētās 271 vienība. Darba apjoms ir 160 lappuses bez pielikumiem un 253 lappuses ar pielikumiem.

1. Teorētiska daļa

1.1. Personības iezīmju konstrukts

Cilvēki domā, jūtas un rīkojas relatīvi noturīgā veidā, kuru var aprakstīt viņi paši un tie, kas viņus pietiekami labi pazīst. Neskatoties uz to, ka cilvēku uzvedība var mainīties laika gaitā, tomēr pastāv diezgan noturīgas individuālās atšķirības, kas ir pietiekoši stabilas un veido tā saucamo cilvēka personības kodolu, samērā nemainīgo personības daļu, kas palīdz cilvēkiem orientēties sociālajās attiecībās, veidot stabilas attiecības, prognozēt citu cilvēku uzvedību. Šādus noturīgus uzvedības, domāšanas un emocionālās reaģēšanas veidus aprakstošā veidā raksturo *personības iezīmes*. Jēdziens *iezīme* ir viens no centrālajiem personības psiholoģijā, jo saskaņā ar plaši izplatītu atziņu, personību var definēt kā indivīdu raksturojošo iezīmju kopumu (Fress & Piaget, 1975).

Viena no tradicionālajām personības iezīmju definīcijām skan šādi: „Jezīme ir dispozīcija uzvesties noteiktā veidā, kas izpaužas indivīda uzvedībā plašā situāciju diapazonā” (Pervin, 2003, 66). Tomēr mūsdienu personības psiholoģijas iezīmju pieejas ietvaros pētnieku un teorētiķu vidū vēl joprojām nav panāktā vienošanās par to, kas īstenībā ir personības iezīmes (sīkāk skat. Pervin, 2003). Atklāts paliek jautājums par to, vai personības iezīmes raksturo *predispozīciju* uz noteikta veida reakcijām plašā situāciju diapazonā (kā to definēja vēl Olports (G.W. Allport, kā minēts Pervin, 2003), vai tomēr tās raksturo objektīvi novērojamo *uzvedību* un ļauj prognozēt to. Nav īsti panākta vienošanās arī par to, kādi indivīda funkcionēšanas aspekti ir iekļaujami iezīmju konceptā - vai personības iezīmes attiecas tikai uz *novērojamo uzvedību*, vai tās tik pat lielā mērā attiecās arī uz *jūtām, domām un vērtībām*? Turpinās diskusijās par to, cik liela nozīme iezīmju attīstībā ir bioloģiskajiem un sociālajiem faktoriem, par personības iezīmju stabilitāti un mainīgumu dzīves laikā.

Vienošānās nav panākta arī personības iezīmju iekšējās struktūras jautājumā. Vēl joprojām aktuāli paliek jautājumi, par to, kāda veidā atsevišķas iezīmes ir savstarpēji saistītas. Ja to saistību struktūra ir hierarhiska, tad kāds ir minimāli nepieciešamais iezīmju skaits, kas ļautu pietiekami visaptveroši raksturot cilvēku individuālās atšķirības visaugstākajā abstrakcijas līmenī? Kādas iezīmes ir svarīgas noteikto prognožu izdarīšanai? Kādas ir vispārīgās iezīmes, kas ļautu izskaidrot lielāko daļu no individuālajām atšķirībām cilvēku uzvedībā, domāšanas un emocionālās reaģēšanas veidos? Cik ir tādu fundamentālo personības iezīmju faktoru, un kādi komponenti tos veido? Nākošajā apakšnodaļā tiks sniegts neliels pārskats par iezīmju pieejas attīstību personības psiholoģijā un tiks sniegtas atbildes uz dažiem no minētajiem jautājumiem.

Iezīmju pieejas attīstībā var izdalīt divus paralēlus virzienus – pētījumus, kas veikti *leksiskās* un *psihometriskās* pieejas ietvaros. Leksiskā pieeja balstās ikdienas valodas „personības leksikona” analizē un uz mēģinājumiem atklāt personības struktūru, analizējot personību raksturojošo vārdu semantisko līdzību un to korelatīvo sakarību struktūru. Otrs virziens ir saistīts vairāk ar deduktīvajā, klīniskajā un/vai psihometriskajā pieejā balstītiem personības iezīmju pētījumiem, kurus ar leksisko pieeju vieno līdzīgs mērķis un faktoru analīzes tehniku izmantošana. Sāksim personības iezīmju virziena attīstības īsu pārskatu ar „deduktīvās” pieejas ietvaros veiktajiem pētījumiem un izveidotajiem personības modeļiem (vismaz dažiem no tiem).

1.2. Personības iezīmju struktūras meklējumu vēsturisks pārskats

Pirmos sistemātiskos personības iezīmju struktūras pētījumus laikā posmā no 1906. līdz 1909. gadam veica holandiešu pētnieki Heimans un Viersma (Heymans & Wiersma, 1909, kā minēts Fress & Piaget, 1975). Izmantojot statistiskās procedūras, kuras varētu uzskatīt par faktoranalīzes priekštečiem (pārskatam skat. Heiser, 2008), viņi mēģināja empīriski pārbaudīt savu deduktīvi izvirzīto hipotēzi par trīs fundamentālo personības īpašību jeb dimensiju eksistenci. Par tādām viņi uzskatīja *emocionalitāti*, *aktivitāti*, un *pirmās vai otrās signālsistēmas relatīvu dominēšanu* (mūsdienās tās atbilst ekstraversijas/introversijas atšķirībām). Balstoties uz šīm personības dimensijām, tika deduktīvi izdalīti 8 temperamenta tipi (*nervozs*, *sentimentāls*, *sangvīnisks*, *flegmātisks*, *holērisks*, *kaislīgs*, *amorfs* un *apātisks*). Šis modelis vēlāk tika nosaukts par Heimana kubu (plašāku informāciju skat. - Heiser, 2008, 5). Lai pārbaudītu savu teorētisko modeli, pētnieki lūdza ģimenes ārstiem raksturot 437 ģimenes (437 tēvus, 437 mātes un 1541 bērnu). Aptaujā tika iekļauti 90 jautājumi (8 par aktivitāti, 8 par garastāvokli un emocijām, 10 par otrās signālsistēmas funkciju, 17 par intelektuālajām spējām, 38 par ieradumiem un attieksmēm un 9 par daudzpusīgām uzvedības tendencēm). Apjomīgas analīzes rezultātā tika mēģināts atklāt saistību starp katru no 90 raksturojumiem un kādu no izdalītajiem temperamenta tipiem un noteiktu personības dimensiju, kā arī papildus, salīdzinot vecāku un bērnu rezultātus, tika novērtēta psiholoģisko raksturojumu iedzimtības pakāpe. Piemēram, viņi pirmie bija parādījuši, ka *impulsivitāte* neatkarībā no dzimuma ir iedzimta vidēji pa 42-48% (Heiser, 2008).

Līdz ar faktoranalīzes procedūru parādīšanos sākās jaunā ēra personības iezīmju struktūras pētījumos (Matthews, Deary, & Whiteman, 2003). Viens no pirmajiem pētniekiem, kas izmantoja faktoru analīzi personības psiholoģijas jomā, bija Spīrmena students - Vebs (Webb, 1915, kā minēts Fress & Piaget, 1975). Analizējot vairāku vērtētāju vairākkārtīgi sniegto vērtējumu savstarpējās sakarības par 194 studentu un 140 skolēnu dažādam pazīmēm (sadalītām tādās kategorijās, kā *inteleks*, *emocijas*, *sabiedriskums*, *aktivitāte* un *Es-īpašības*), viņš atklāja,

ka līdzās vispārējām „g” (vīsparējā intelekta) faktoram eksistē vēl viens tā saucamais *gribas* (*will*), faktors, ko viņš apzīmēja ar „w” burtu un interpretēja kā rīcības viendabīgumu, kas rodas apzinātas vēlmes (gribas piepūles) rezultātā (kā minēts Fress & Piaget, 1975). Interesanti, ka veicot Veba pētījuma datu atkārtoto analīzi ar mūsdienīgākām faktoru analīzes metodēm (skat. Deary, 1996), tika parādīts, ka piecu vai sešu faktoru risinājums varētu vislabāk raksturot iegūto datu latento struktūru. Nozīmīgs ir fakts, ka iegūtie faktori pēc mūsdienu iezīmju pieejas piekritēju viedokļa, ir ļoti līdzīgi šobrīd plaši akceptētajiem personības pamatfaktoriem (Matthews et al., 2003).

Citu stratēģiju personības faktoru identificēšanai izmantoja Hanss Aizenks (Hans J. Eysenck, 1916 -1997), kura pētījumi ir atstājuši lielu ietekmi uz iezīmju pieejas attīstību un veicinājuši daudzus turpmākos pētījumus šajā jomā. Savus pētījumus Aizenks uzsāka ar vispusīgu personības raksturojumu analīzi, pamatojoties uz 700 zaldātu-neirotiķu psihiatrisko izmeklējumu datu analīzi. Izmantojot dažādus datu iegūšanas veidus (pašnovērojumu atskaites, ekspertu vērtējumus, biogrāfisko datu analīzi, fizisko un fizioloģisko parametru analīzi, klīnisko interviju rezultātus un psihometriskos testus), galā rezultātā viņš izdalīja 39, viņaprāt, svarīgākos mainīgos lielumus. Turpmāk, pakļaujot šos mainīgos lielumus faktoranalīzei, viņš ieguva četrus faktorus, divus no kuriem – *neirotizmu* (N) un *ekstraversiju/introversiju* (E) - viņš nolēma atstāt kā uzmanības vērtus un turpināja pētījumus šo personības faktoru (viņš tos dēvēja par personības tipiem) turpmākai padziļinātai izziņāšanai (Fress & Piaže, 1975). Tomēr vēlāk viņš papildināja savu divfaktoru personības modeli ar trešo – *psihotisma* (P) faktoru. Izveidotais trīsfaktoru personības modelis ieguva nosaukumu PEN modelis.

Aizenks uzskatīja, ka personības struktūra ir hierarhiski organizēta, kur augstākajā līmenī atrodas trīs personības tipi (*neirotizms*, *ekstraversija* un *psihotizms*), kuri pēc būtības ir bipolāras dimensijas ar augsto un zemo rādītāju poliem. Katra no dimensijām apvieno sevī vairākās iezīmes. Iezīmes, viņaprāt, veidojās no vairākām tipiskām jeb ieraduma reakcijām, bet viszemākajā hierarhijas līmenī atrodas specifiskās indivīda reakcijas uz dažādām situācijām (pilnīgu informāciju sk. Eysenck, 1970, 13). Saskaņā ar PEN modeli *neirotizma* (N) struktūrā tiek izdalīti tādi aspekti (iezīmes) kā trauksmainība, depresivitāte, kautrīgums, emocionalitāte, iracionalitāte, vainas izjūta, zems pašvērtējums, spriedze un biežas garastāvokļa svārstības; *ekstraversijas-introversijas* (E) dimensijā - sabiedriskums, aktivitāte, možums, uzstājīgums, dominēšana, bezrūpīgums, iespaidu meklējumi, avantūrisms, u.c.; *psihotisma* (P) dimensijā - agresivitāte, emocionāls vēsums, vienaldzība pret apkārtējiem, vienpatība, egocentrisms, impulsivitāte, aizdomīgums, nosliece uz antisociālo uzvedību, kašķīgums, bezkaislība, nelīdzjūtība un kreativitāte (sk. Eysenck, 1970, 246). Zemi neirotizma rādītāji, pēc Aizenka domām, norāda uz emocionālo stabilitāti, izteiktu stressnoturību, sīkstumu, mierīgumu,

briedumu un labu adaptivitāti, zemi ekstraversijas/introversijas rādītāji atbilst introversijai (izteikts introverts ir kluss, emocionāli rezervēts, atturīgs saskarsmē, ar noslieci uz pašreflekciju, izvairās no impulsīvām rīcībām, risku un paļaušanos uz labu laimi, bet dod priekšroku labi sakārtotai dzīvei), bet zemi psihotisma rādītāji norāda uz labu socializāciju, gatavību sadarbībai, altruismu un empātiju (Eysenck & Eysenck, 1991).

Daudz pūļu Aizenks ir veltījis *ekstraversijas/introversijas* un *neirotizma* faktoru fizioloģiskā pamata un dažādu ar šiem faktoriem saistītu ārējo pazīmju un uzvedības īpatnību noteikšanai, īpaši tas attiecas uz *ekstraversijas/introversijas* faktoru. Balstoties uz Pavlova idejām, Aizenks izvirzīja tēzi, ka ekstravertēta uzvedība ir saistītā ar izteiktiem smadzeņu garozas kavēšanas potenciāliem (kas saistās ar pazeminātu kavēšanu uzvedības līmenī) un vājiem ierosas potenciāliem, savukārt introvertu uzvedība ir smadzeņu garozā notiekošo vājo kavēšanās potenciālu un spēcīgu ierosas potenciālu rezultāts (kā minēts - Fress & Piaget, 1975). Vairāku pētījumu rezultātā, viņam ir izdevies atklāt, ka ekstravertiem ir raksturīga zema uztveres rigiditāte, zema neatlaidība, zems pretenziju līmenis, paaugstināta komunikabilitāte utt. (Eysenck, 1960), bet introverti ir jūtīgāki pret sāpēm, ātrāk nogurst, ir mazāk seksuāli aktīvi, uzrāda labākas sekmes skolā u.c (Eysenck, 1970).

Aizenka PEN modelis ir operacionalizēts vēl joprojām pasaulē plaši izmantojamā personības aptaujā, kuras pēdējā versija tika publicēta 1991. gadā (*Eysenck Personality Questionnaire-Revised*; EPQ-R, Eysenck & Eysenck, 1991). Kaut arī ir paredzēts, ka P, N un E faktori ir neatkarīgi, tomēr starp tiem ir konstatētas vājas sakarības. N un E faktoru sadalījums tiecas uz normālo, bet P skalas sadalījums ir ar izteiktu nobīdi uz zemākām vērtībām (Eysenck & Eysenck, 1991).

Daudzus konceptuālajā līmenī svarīgus iezīmju psiholoģijas pamatpieņēmumus, kurus akceptē daudzi mūsdienu iezīmju pētnieki, savā 1938. gadā publicētajā rakstā ir atzīmējuši pētnieki Kars un Kingsberijs (Carr & Kingsbury, 1938, kā minēts Matthews et al., 2003). Piemēram, viņi ir akcentējuši, ka, zinot indivīdam raksturīgās personības iezīmes, var prognozēt viņa uzvedību nākotnē, tāpat, viņi ir izteikuši viedokli, ka iezīmes nav tieši novērojamas – tās var būt izsecināmās tikai no dažādās situācijās novērotās uzvedības. Viņi ir akcentējuši iezīmju novērtēšanai paredzēto personības aptauju izmantošanas nepieciešamību, lai varētu salīdzināt indivīdus pēc interesējošas pazīmes (Matthews et al., 2003).

Būtisku ieguldījumu mūsdienu iezīmju pieejas attīstībā devuši arī Džoja Gilforda (Joy P. Guilford, 1897 –1987) pētījumi, jo viņš veica aktīvus pētījumus, izmantojot faktoranalīzes procedūras ne tikai intelekta struktūras, bet arī personības faktoru identificēšanai (piem., Guilford, 1975). Savu pētījumu rezultātā viņš izdalīja 13 personības faktorus, kurus varētu sagrupēt 4 dimensijās: *sociālajā aktivitātē* (pēc satura šis faktors ir līdzīgs Aizenka izdalītajām

ekstraversijas faktoram), *emocionālā stabilitātē* (neirotizma faktora pretpols), *domāšanas introversijā* (psiholoģisks konstrukts saistīts ar paškontroli), un *paranoīdā dispozīcijā* (faktors pēc satura līdzīgs Aizenka izdalītajām psihotizma faktoram) (John, Nauman, & Soto, 2008). Kaut arī Gilforda personības modelis mūsdienās nav plaši pazīstams, tomēr viņa izdalītie 4 personības faktori pēc satura lielā mērā pārklājās ar 4 no 5 Lielā Piecnieka iezīmju faktoriem (skat. 1.2.1. nodaļā), kuri tika iegūti vairāku neatkarīgi veiktu pētījumu rezultātā.

1.2.1. Personības struktūras meklējumi leksiskās pieejas ietvaros

Personības iezīmju koncepcija, iespējams, ir tik pat veca, ka cilvēku valoda, jo jebkurā valodā atsevišķos vārdos ir iekodētas visas iespējamās individuālās atšķirības, kas ļauj mums raksturot sevi un citus. Katrā pasaules valodā var atrast tūkstošiem šādu vārdu. Vairāki no tiem ir sinonīmi vai līdzīga satura vārdi, kurus var apvienot vienā grupā, piemēram, vārdi: *aktīvs, rosīgs, darbīgs, sparīgs, enerģisks* visi raksturo personības aspektu, ko varētu apzīmēt kā *aktivitāte*. Šādus, pēc nozīmes līdzīgus vārdus var grupēt kopā, veidojot plašākas nozīmes raksturojumus, tos, savukārt, var sagrupēt vēl plašākās nozīmēs grupās, līdz tiks atrasti personību raksturojošie faktori jeb dimensijas. Bet kāds ir minimālais šādu vispārīgo kategoriju skaits, kas ietvertu sevī visus svarīgākos personības raksturojumus? Cik daudz šādu personības faktoru ir nepieciešams, lai aprakstītu jebkura cilvēkā personības pamatelementus?

Pirmie dokumentētie mēģinājumi apkopot personību raksturojošus vārdus, analizējot vārdnīcas saturu, pieder Frensisam Galtonam (Matthews et al., 2003, pēc - Galton, 1884). Tieši Galtons izvirzīja tā saucamo *leksisko hipotēzi* par to, ka personība var būt reprezentēta ikdienas valodā lietotajos jēdzienos.

Nākamie empīriskie mēģinājumi organizēt un sistematizēt tā saucamo personības leksikonu, tas ir vārdus, kas raksturo personības iezīmes, pieder diviem vācu psihologiem – Klāgesam (Klages) un Baumgartenam (Baumgarten) (Digman, 1990). Klāgess (Klages, 1926, kā minēts Fress & Piaget, 1975) vācu valodā identificēja aptuveni 4000 personību raksturojošus vārdus, bet Baumgartens (Baumgarten, 1933, kā minēts Fress & Piaget, 1975), pielietojot stingrākus atlases kritērijus, saīsināja šo sarakstu līdz 1093 vārdiem. Pēc Digmana vārdiem (Digman, 1990), Klāgess uzskatīja, ka rūpīgā valodas analīze var līdzēt labākai personības izpratnei, kas stimulēja Baumgartenu veikt vācu valodā bieži sastopamu personību raksturojošo vārdu analīzi. Kaut arī Baumgartena pētījumi ir atstājuši nelielu iespaidu uz vācu psiholoģiju (John, Angleitner, & Ostendorf, 1988), taču tie pamudināja Olportu un Odbertu (Allport & Odbert, 1936, kā minēts Pervin, 2003) uzsākt pašiem savus personības leksikona pētījumus.

Analizējot angļu valodas vārdnīcā apkopotus vārdus, Olports un Odberts (Allport & Odbert, 1936) apkopoja vairāk kā 18000 personību raksturojošo vārdu, no kuriem 4505 bija iezīmju nosaukumi. Pārējie vārdi tika sadalīti kategorijās, kuras raksturoja īslaicīgus emocionālus stāvokļus un aktivitātes, sociālus vērtējums un jauktu kategoriju, kura apvienoja sevī fiziskā izskata, talantu un spēju raksturojumu (Pervin, 2003). Olports bija pirmais, kurš mēģinājis sistematizēt personības iezīmes un izveidot ne tikai personības iezīmju taksonomiju, bet izstrādāt arī personības iezīmju teoriju.

Gordons Olports (Allport, 1897-1967) uzskatīja, ka iezīmes (jeb dispozīcijas reaģēt noteiktajā veidā), ir personības struktūras pamatelementi, tās ir reāli pastāvošas un sakņojas nervu sistēmas bioloģiskajos pamatos. Dispozīcijas nosaka uzvedību un tās relatīvo stabilitāti, jo tās apvieno sevī vairākas adaptīvās un ekspresīvas uzvedības formas, un tām ir tendence uz konsekventumu, jo iezīmju iespaidā vairāki stimuli tiek uztverti kā funkcionāli ekvivalenti. Olports izdalīja *kardinālās*, *centrālās* un *sekundārās* dispozīcijas, vienas un tās pašas iezīmes (dispozīcijas) vienam indivīdam var būt kardinālās, citam – centrālās, trešajām - sekundārās. Viņaprāt, dispozīcijas ir individuālās iezīmes, kas raksturo konkrēto cilvēku, bet ir arī vispārīgās iezīmes (anlg. *common traits*), kas ir raksturīgas visiem cilvēkiem un kuras var izmantot salīdzinot, cilvēkus savā starpā (Pervin & John, 2001).

Olportu vairāk interesēja idiogrāfiskā pieeja konkrēta indivīda unikālās iezīmju struktūras izziņai un daudz mazākā mērā vispārējo iezīmju struktūras pētījumi, līdz ar to viņš nebija ieinteresēts vispārējo personības faktoru atklāšanā un neveica empīriskus pētījumus to noskaidrošanai. Viņš asi kritizēja faktoru analīzes metodes izmantošanu personības struktūras meklējumos, uzskatot, ka šādā analīzē pazūd pats indivīds, ar tām piemītošo unikālo savstarpēji saistīto elementu struktūru, jo personība, viņaprāt, ir vairāk nekā atsevišķu elementu summa (Pervin & John, 2001). Tomēr Olporta veiktie personības leksikona analīzes pētījumi būtiski iespaidoja turpmākus pētījumus šajā jomā, sākot ar Reimonda Ketela (Raymond Cattell, 1905 1998) sistemātiskajiem pētījumiem.

Ketels, pieņemot hipotēzi par to, ka ikdienas valodā pietiekoši precīzi ir atspoguļoti visi svarīgākie personības aspekti, par pamatu saviem pētījumiem izmantoja jau pieminēto Olporta un Odberta (Allport & Odbert, 1936) darbu, kurā viņi ir sastādījuši personību raksturojošo angļu valodas vārdu sarakstu. Izslēdzot no šī saraksta visus terminus, kurus „katrs, kas runā šajā (angļu) valodā uzskata par sinonīmiem” (citēts pēc Fress & Piaget, 1975, 229), Ketels saīsināja sākotnējo sarakstu no 4505 vārdiem uz 160 vārdiem. Papildinot šo sarakstu ar vēl 11 terminiem no zinātniskās vārdnīcas, viņš ieguva sarakstu ar 171 vārdiem. Izmantojot nepietiekami skaidri aprakstītas analīzes metodes, Ketels šos vārdus sadalīja 42 klāstros, katrā no tiem ietilpa savstarpēji cieši saistītas iezīmes (pilnīgai informācijai skat. Cattell, 1946). Nākamajā pētījumā

posmā Ketels lūdza koledžas studentiem novērtēt savus draugus vai paziņas, izmantojot šos 42 īpašību klāsterus, un tad veica iegūto datu faktoru analīzi. Balstoties uz iegūtajiem rezultātiem Ketels izstrādāja personības testu, kas sastāvēja no 35 bipolārām skalām (Cattell, 1957), kur katras skalas vienā un otrā galā tika sniegti īsi personības raksturojumi. Turpmāk, analizējot korelāciju matricu, kas iegūta no šo 35 bipolāro skalu vērtējumiem (gan pašraksturojumiem, gan citvērtējumiem), Ketels identificēja 16 primāros faktorus un 8 otrā līmeņa faktorus (Cattell, 1948; Cattell, Eber, & Tatsuoka, 1970). Vēlāk, balstoties uz minēto pētījumu rezultātiem, tika izstrādāta 16PF aptauja (*The Sixteen Personality Factor Questionnaire, 16PF*).

Ketela iezīmju teorijas ietvaros tiek uzskatīts, ka iezīmes ir relatīvi pastāvīgas tendences reaģēt noteiktā veidā dažādās situācijās; ka tās ir hipotētiskās struktūras, kuras atklājas uzvedībā un kuras nosaka noslieci rīkoties līdzīgā veidā dažādās situācijās, šī tendence saglabājas laika gaitā (Pervin & John, 2001). Ketels (līdzīgi kā Aizenks un Gilfords) uzskatīja, ka personība ir hierarhiski organizēta un, ka augstākā līmeņa personības faktorus - *pamatiezīmes* (*source traits* Ketela terminoloģijā) nevar novērot, tās var atklāt tikai analizējot slēptās saistības starp *virspusējām* iezīmēm (*surface traits*), kuras pakļaujas ārējai novērošanai. Ketels uzskatīja, ka patoloģiskām personībām ir tās pašas iezīmes kā normālām, bet ir arī patoloģiskas iezīmes. Viņa plašie pētījumi skāra ļoti daudzus personības aspektus, tai skaitā ģenētisko un vides faktoru nozīmi personības iezīmju veidošanā un veicināja daudzus empīriskus pētījumus iezīmju psiholoģijas jomā.

Kopumā var secināt, ka kaut arī augstāk minētie pētnieki bija izmantojuši atšķirīgas pieejas un ieguvuši dažādus personības struktūras risinājumus, tomēr divi personības faktori – *neirotizms/emocionālā stabilitāte* un *ekstraversija/introversija* parādās gandrīz visu šo autoru personības struktūras modeļos. Zināmas līdzības var saskatīt arī starp Aizenka *psihotisma* faktoru, Gilforda *paranoīdo dispozīciju* un *domāšanas introversiju* un Ketela *super ego spēku*, *pathemia* vs. *cortertia* faktoriem. Cita, šo autoru uzskatus vienojošā ideja ir, ka personības struktūra ir hierarhiski organizēta: augstākajā līmenī atrodas personības faktori jeb dimensijas, zemāk ir iezīmes, vēl zemāk ir tipiskās uzvedības tendences, bet pašā zemākajā līmenī – specifiskās reakcijas.

Turpmākajos gados vairāki pētnieki neatkarīgi viens no otra, izmantojot kā leksisko, tā arī psihometrisko pieeju personības struktūras izpētei, ir konstatējuši piecus personības faktorus, kuros grupējas visdažādākās personības iezīmes. Apskatīsim, kā iezīmju struktūras pētnieki ir nonākuši līdz piecu personības faktoru struktūras risinājumam.

1.2.1.1. „Lielā Picnieka” atklāšana

Pēc Ketela pirmo pētījumu rezultātu publicēšanas, vairāki autori mēģināja replicēt viņa iegūto 16 faktoru struktūru. Pirmais bija Fiske (Fiske, 1949), kurš, izmantojot Ketela bipolārās skalas (Cattell, 1957), ieguva 5, nevis 16 faktoru risinājumu. Nebūdamas īsti pārliecināts par šo faktoru nozīmi, viņš tomēr piedāvāja šo faktoru interpretāciju, kas ir ļoti tuva mūsdienu piecu personības pamatfaktoru izpratnei (Digman, 1990) (skat. 4.tab. 1.2.3. nodaļā). Interesanti, ka neskatoties uz to, ka Fiske publicēja savu pētījumu izdevumā kas bija populārs personības psihologu vidū, viņa atklājums praktiski neietekmēja Aizenka (Eysenk, 1960), Gilforda (Guilford, 1975) un Ketela (Cattell, 1965) teorētiskās idejas un personības koncepcijas, kas aktīvi turpināja attīstīties iepriekšējā gadsimta 50.-80. gados un dominēja tā laika iezīmju pieeju personības psiholoģijā.

Pēc dažiem gadiem pētnieki Tjūps un Kristals (Tupes & Christal, 1992/1961 - kā minēts Digman, 1990) analizējot sava pētījuma datus par Amerikas gaisa spēku oficieru darba efektivitāti prognozējošiem faktoriem, kā mērījuma instrumentu viņi izmantoja Ketela bipolārās skalas (Cattell, 1957). Viņi veica faktoru analīzi, un, līdzīgi kā iepriekš Fiske, ieguva skaidru 5 faktoru struktūru. Būdami ieinteresēti par iegūtajiem rezultātiem, viņi atkārtoti izanalizēja agrāk publicēto Ketela un arī Fiske pētījumu rezultātus (balstoties uz publicētajiem korelāciju koeficientiem), kā arī izmantoja vairākas datu kopas ar Ketela 35 bipolāro skalu rezultātiem. Visos gadījumos viņiem bija izdevies konstatēt saskanīgus 5 faktoru risinājumus. Iegūtiem faktoriem viņi piešķīra sekojošos apzīmējumus: *dinamiskums (surgency)*, *labvēlīgums (agreeableness)*, *uzticamība (dependability)*, *emocionālā stabilitāte (emotional Stability)* un *kultūra (culture)* (Digman, 1990). Diemžēl savu pētījumu rezultātus viņi publicēja Gaisa spēku tehniskajā atskaitē un tie palika nezināmi lielākai daļai personības psihologu, kā rezultātā Ketela un Aizenka publikācijas turpināja dominēt literatūrā reprezentējot vadošus personības modeļus (PEN un 16 PF), iegūtus faktoranalīzes rezultātā.

Viens no pētniekiem, kura uzmanības lokā bija nonākusi minētā tehniskā atskaite, bija Normans (Norman, 1963). Balstoties uz Tjūpsa un Kristala veiktās faktoranalīzes rezultātiem, viņš katrā no 5 faktoriem (kurus veidoja Ketela 35 bipolārās skalas) atlasīja četras skalas ar augstākiem faktoru svāriem attiecīgajā faktorā. Tad, izmantojot šīs atlasītas 20 skalas, atkārtoja pētījumu, bet izmantoja nevis pašraksturojumu datus (*self-ratings*), kā Tjūps un Kristals, bet gan līdzcilvēku vērtējumus (*peer-ratings*) un četras neatkarīgās izlasēs veiksmīgi replicēja identisku piecu faktoru struktūru (Norman, 1963, kā minēts Digman, 1990). Līdzīgi 5 faktoru risinājumi tika iegūti arī vēlākajos, tai skaitā starpkultūru pētījumos, izmantojot gan oriģinālās Ketela 35 bipolārās skalas (piem., Smith, 1967, kā minēts Digman, 1990), gan šī testa saīsināto Normana izveidoto 20 skalu versiju (pārskatam skat. Goldberg, 1990).

Apmērām tajā pašā laikā, neatkarīgi no augstākminētajiem pētniekiem, Borgata (Borgatta, 1964, kā minēts Digman, 1990) savos pētījumos bija ieguvis nedaudz atšķirīgu stabilu 5 faktoru struktūru. Savos pētījumos viņš bija izmantojis pavisam citu, speciāli sastādītu sarakstu ar uzvedības raksturojumiem, kā arī izmantojis piecus dažādus datu iegūšanas veidus, kur studentiem, strādājot nelielās grupās, vajadzēja novērtēt pārējos grupas locekļus. Iegūtos faktorus viņš apzīmēja kā: *uzstājīgumu (assertiveness)*, *pievilcīgumu (cilvēks, kas ir patīkams saskarsmē) (likeability)*, *emocionalitāti (emotionality)*, *intelektu (intelligence)*, un *atbildību (responsibility)*.

Turpinot pētījumus Normans (Norman, 1967, kā minēts Digman, 1990) analizēja dažādus personības raksturojumu abstrakcijas līmeņus, virzoties no pieciem faktoriem uz zemākiem abstrakcijas līmeņiem. Rezultātā empīriski tika pamatota personības raksturojumu hierarhiskā struktūra, ko jau agrāk postulēja Aizenks, Gilfords un Ketels, kur viszemākajā līmenī atrodas indivīda specifiskās reakcijas uz specifiskām situācijām, nākamajā līmenī ir tipiskas reakcijas uz prototipiskām situācijām, kurus var raksturot kā ieradumus, kas izpaužas kā vispārināts tipiskās uzvedības raksturojums, un parasti tiek ietverts personības aptauju pantos (piemēram, „*Es reti domāju par nākotni*”). Trešajā līmenī atrodas šaurākās iezīmes (*facets*), kas tiek reprezentētas aptauju apakšskalū vērtībās, bet augstākajā, ceturtajā līmenī, atrodas vispārinātas iezīmes - pieci personības faktori, kas tika identificēti vairāku neatkarīgi veiktu sistemātisku faktoranalītisko pētījumu rezultātā.

Tādā veidā vairāki pētnieki neatkarīgi viens no otra un izmantojot dažādus datu iegūšanas veidus un dažādus personības iezīmju mērījuma instrumentus ir nonākuši līdz līdzīgiem secinājumiem, ka individuālās atšķirības var būt adekvāti aptvertas un raksturotas ar piecu vispārinātu konstruktū (personības faktoru) palīdzību.

1.2.1.2. Turpmākie personības leksikona pētījumi

Būtisku ieguldījumu tā saucamās Lielā Piecnieka koncepcijas turpmākai attīstībai un tās lietderīguma pamatošanai deva Goldberga (*Lewis R. Goldberg*) pētījumi. Goldbergs mūsdienās ir viens no aktīvākajiem personības iezīmju struktūras pētniekiem, kas veic pētījumus leksiskās pieejas ietvaros. Īstenībā, viņš ir tas, kas atdzīvināja personības leksikona pētījumus un deva leksiskai pieejai „otro elpu”. Zemāk ir apkopotas mūsdienu leksiskās pieejas pamattēzēs (Saucier & Goldberg, 2001):

1. „Personības valoda” attiecas uz fenotipu nevis genotipu.
2. Svarīgas fenotipiskās īpašības tiek iekodētas valodā.
3. Pastāv saistība starp vārdu skaitu, kas raksturo kādu konkrēto fenotipisko pazīmi, un tās svarīgumu.

4. Valodā ir iekodēti svarīgi psiholoģiskie fenomeni un leksiskā pieeja var piedāvāt labu pamatu šo fenomenu atklāšanai.
5. Īpašības vārdi var kalpot gan kā cilvēku raksturojumi, gan kā svarīgi individuālo atšķirību indikatori, kas ir iekodēti valodā.
6. Personības raksturojumu struktūra, ko var iegūt balstoties uz īsām frāzēm vai teikumiem, ir cieši saistītā ar to, ko var iegūt balstoties uz atsevišķo īpašības vārdu vērtējumiem.
7. Personības pētījumos valodas analīze ir atbilstošs un noderīgs informācijas iegūšanas veids.
8. Vissvarīgākās vispārējas personības raksturojumu dimensijas ir replicējamās dažādās izlasēs neatkarībā no datu iegūšanas veida un izmantotās analītiskās procedūras.

Goldbergs izvirzīja pieņēmumu, ka „Lielais Piecnieks” var kalpot kā teorētiskais rāmis dažādu personības konceptu organizēšanai vienotajā sistēmā (Goldberg, 1990, 1992). Izvirzot sev par mērķi izkristalizēt tā saucamos Lielā Piecnieka faktoru *marķierus*, kurus varētu izmantot citu mērījuma instrumentu lokalizācijai vienotajā vispārējā struktūrā, viņš bija uzsācis pats savus neatkarīgus personības leksikona pētījumus.

Sākotnējos pētījumos par Lielā Piecnieka marķieriem kalpoja 20 saīsinātie Ketela bipolāro skalu apraksti, ko Normans izmantoja savās publikācijās, piemēram: “pedantisks, akurāts, vs. bezrūpīgs”, kuri kā patstāvīgie panti un Lielā Piecnieka marķieri vēlāk tika izmantoti vairākos pētījumos (pārskatam skat. Goldberg, 1992). Tomēr Normana izstrādātajiem Lielā Piecnieka “marķieriem” bija vairāki ierobežojumi, jo, no vienas puses, tie bija tikai 4 panti katrā no personības faktoriem, kā rezultātā vairāki personības faktoru būtiski aspekti netika aptverti, un, no otras puses, visi šie panti bija atlasīti tikai no Ketela 35 bipolārajām skalām, kurām jau sākotnēji bija vairāki ierobežojumi. Lai izvairītos no šiem ierobežojumiem, Goldbergs veica pamatīgus angļu valodas personības leksikona struktūras pētījumus ar mērķi izveidot tādu Lielā Piecnieka “marķieru” kopu, kas vispusīgi reprezentētu katru no pieciem personības faktoriem. Par pamatu viņš izmantoja personību raksturojošo vārdu sarakstus, kas aizgūti no Olporta un Odberta (Allport & Odbert, 1936), Ketela (Cattell, 1957), Normana (Norman, 1967) un paša pētījumiem (Goldberg, 1981, 1990).

Pirmajā pētījumu posmā Goldbergs sagrupēja 1431 īpašības vārdus 75 klāstros un analizēja šo klāsteru faktoru struktūru, pielietojot 10 dažādas faktoru izdalīšanas procedūras (5 dažādas faktoru izdalīšanas procedūras un izmantojot ortogonālās un slīpās rotācijas metodes). Visos gadījumos tika iegūta ļoti līdzīga piecu faktoru struktūra (detalizētam pārskatam skat. Goldberg, 1990). Iegūtus faktorus Goldbergs apzīmēja kā: *dinamiskums*¹ (*surgensy*), *emocionālā*

¹ Viens no alternatīviem ekstraversijas faktora nosaukumiem.

stabilitāte (emotional stability), apzinīgums (conscientiousness), labvēlīgums (agreeableness) un intelekts (intellect).

Nākamajā pētījuma posmā tika atlasīti 479 bieži lietotie iezīmju apzīmējumi (īpašības vārdi), kas tika sagrupēti 133 sinonīmu klasteros un tad, divās neatkarīgās izlasēs, respondentiem tika lūgts novērtēt sevi (izmantojot šos sinonīmu klasterus). Trešā izlasē respondentiem tika lūgts novērtēt kādu viņiem pazīstamu cilvēku, kas viņiem nepatīk, un ceturtajā izlasē – kādu viņiem labi pazīstamu cilvēku, kas patīk. Un atkal, visos četros gadījumos tika iegūta līdzīgā piecu faktoru struktūra (Goldberg, 1990).

Nākamajā pētījuma posmā 133 sinonīmu klasteri tika “iztīrīti”, balstoties uz to vērtējumu (*scores*) iekšējās saskaņotības analīzi, galā rezultātā iegūstot 100 klasterus, kurus veidoja 339 īpašības vārdi (Goldberg, 1990). Vēlāk vairākos secīgos pētījumos Goldbergs (pārskatam skat. Goldberg, 1992) eksperimentēja ar dažādiem „Lielā Piecnieka marķieru” administrēšanas veidiem un analizēja, kā tas ietekmē iegūto faktoru struktūru. Piemēram, viņš izmantoja: a) bipolārās un unipolārās marķieru formas, kas tika piedāvātās respondentiem “caurspīdīgā” (visi attiecīgā faktora panti ir sagrupēti kopā un tiek apzīmēti ar attiecīgā faktora nosaukumu, piemēram: „Ekstraversija/Introversija”) un “necaurspīdīgā” veidā (visi panti tiek piedāvāti jauktā secībā un bez faktoru nosaukumiem); b) analizēja faktoru struktūru, kas tika iegūta balstoties uz pašraksturojuma (*self-report*) datiem un uz citvērtējuma datiem (kad respondentiem vajadzēja novērtēt vai nu labi pazīstamu cilvēku, kas patīk, vai tādu, kas nepatīk, vai arī tādu, pret kuru viņiem ir neitrālā attieksme); c) analizēja gan sākotnējās balles (*raw score*), gan standartizētās individuālās z-vērtības (to aprēķina no katras atbildes, uz katru aptaujas pantu atņemot attiecīgā respondenta visu viņa atbilžu vidējo rādītāju un iegūto starpību dalot ar šī konkrētā respondenta atbilžu punktu standartnovirzi). Un atkal visos gadījumos konsekventi tika iegūta skaidra 5 faktoru struktūra. Savu pētījumu rezultātā Golbergs bija parādījis, ka personības leksikona pētījumos ir ieteicams izmantot unipolārus marķierus, sagrupētus “necaurspīdīgā” formā, un faktoru struktūru analizēt, balstoties uz standartizētām individuālām z-vērtībām (pārskatam skat. Goldberg, 1992).

Galā rezultātā Goldbergs bija atlasījis 100 unipolārus Lielā Piecnieka marķierus (*100 Unipolar Trait Descriptive Adjectives; TDA*, Goldberg, 1992) – pa 10 marķieriem (īpašības vārdam) katrā attiecīgajā faktora polā, izņemot *neirotizma/emocionālās stabilitātes* faktoru, kur no 20 marķieriem 14 - raksturoja “negatīvo polu” un 6 – “pozitīvo polu” (Goldberg, 1992). Divus gadus vēlāk tika publicēts saīsinātais Lielā Piecnieka marķieru saraksts - tā saucamie „Mini marķieri” (*Mini Marker; MM*, Saucier, 1994), kurus veido 40 īpašības vārdi. Mini marķieri tika atlasīti no 100 Lielā Piecnieka marķieriem (*TDA*, Goldberg, 1992), atsijājot sinonīmus un ikdienā reti lietojamus un mazpazīstamus vārdus, kas iekļuva sākotnēji atlasīto 100

marķieru sastāvā. Jāatzīmē, ka visos minētajos pētījumos tika veikta izpētošā faktoru analīze (EFA), nedefinējot izgūšanai paredzēto faktoru skaitu, līdz ar to rotācijas rezultātā iegūto faktoru struktūras risinājumu līdzīgums ir pārsteidzošs un iespaidīgs.

Neskatoties uz to, ka Lielā Picnieka marķieri tika izstrādāti, lai tos varētu izmantot citu mērījuma instrumentu lokalizācijai vienotajā personības iezīmju taksonomijā un tie nebija sākotnēji domāti kā individuālo atšķirību mērījuma instrumenti, tomēr vairākos individuālo atšķirību pētījumos TDA un MM saraksti tika veiksmīgi pielietoti kā *personības mērījuma skalas*.

Šajā īsajā pārskatā tika minēti tikai daži svarīgākie pētījumi, kas tika veikti leksiskās pieejas ietvaros, kuros ar faktoranalīzes palīdzību, tika iegūti pieci plaši personības faktori. Digmans un Takemoto-Čoks (Digman & Takemoto-Chock, 1981) pēc sešu dažādu pētījumu atkārtotas analīzes veikšanas nonāca pie secinājuma, ka neatkarīgi no tā, vai skolotāji vērtē skolēnus, oficiera pakāpes kandidāti vērtē viens otru, koledžas studenti vērtē viens otru, vai klīniskais personāls vērtē aspirantus, iegūtie personības iezīmju struktūras modeļi visos gadījumos ir ļoti līdzīgi. Zīmīgi, ka pārsteidzoši līdzīgā piecu faktoru personības leksikona struktūra tika atklāta arī vairākās citās ļoti atšķirīgās valodās, piemēram, čehu (Hrebickova, 1995), turku (Goldberg & Somer, 2000) un filipīniešu valodā (piem., Church, Katigbak, & Reyes, 1998).

Patiesības labad vajadzētu atzīmēt, ka ne visās valodās ir identificēta tieši piecu faktoru personības iezīmju struktūra. Piemēram, dāņu, franču, vācu, ungāru, itāļu, korejiešu un poļu valodā tika iegūta sešu, nevis piecu faktoru struktūra (pārskatam skat. Ashton, Lee, & Goldberg, 2004). Šajos pētījumos pirmie pieci faktori ir ļoti līdzīgi iepriekš aprakstītajiem, bet sesto faktoru veido tādi aspekti kā *godīgums, pazemība, pieticība* u.c. Šo sesto faktoru apzīmēja kā *godīgums-pieticība (Honesty-Humility)*. Svarīgi būtu atzīmēt, ka nesen veiktajā pētījumā, kurā tika atkārtoti analizēts nereducēts saraksts ar 1710 angļu valodas personības iezīmes raksturojošiem īpašības vārdiem, arī angļu valodas personības leksikonā tika iegūta līdzīga 6 nevis 5 faktoru struktūra (Ashton, Lee & Goldberg, 2004).

Balstoties uz šo dažādo pasaules valodu personības leksikona pētījumu rezultātiem, nesen tika izstrādāts tā saucamais HEXACO jeb sešfaktoru personības iezīmju modelis (Lee & Ashton, 2004), kurā tiek izdalīti seši personības faktori: *H - godīgums-pieticība (Honesty-Humility)*, *E - emocionalitāte (Emotionality)*, *X - ekstraversija (Extraversion)*, *A - labvēlīgums (Agreeableness)*, *C - apzinīgums (Conscientiousness)* un *O - atvērtība pieredzei (Openness)*. HEXACO modelis ir operacionalizēts HEXACO-PI aptaujā (Lee & Ashton, 2004), kurā katrā no sešiem personības faktoriem tiek izdalīti 4 iezīmju līmeņa aspekti (skat. 1. tab.), un katru no iezīmju līmeņa apakšskalām veido 4 panti.

<i>Faktori</i>	<i>Apakšskalas</i>
Godīgums-pieticība	pieticība (<i>greed-avoidance</i>), atklātība (<i>sincerity</i>), vienkāršība (<i>modesty</i>), krietnums (<i>fairness</i>)
Emocionalitāte	trauksmainība (<i>anxiety</i>), bailīgums (<i>fearfulness</i>), atkarība (<i>dependence</i>), sentimentalitāte (<i>sentimentality</i>)
Ekstraversija	Sabiedriskums (<i>sociability</i>), sociālā drosme (<i>social boldness</i>), pašparliecinātība sociālajā jomā (<i>social self-esteem</i>), aktivitāte (<i>liveliness</i>)
Atvērtība	kreativitāte (<i>creativity</i>), estētiskums (<i>aesthetic appreciation</i>), netradicionalitāte (<i>unconventionality</i>), zinātkāre (<i>inquisitiveness</i>)
Labvēlīgums	spēja piedod (<i>forgiveness</i>), maigums (<i>gentleness</i>), piekāpība (<i>flexibility</i>), pacietība (<i>patience</i>)
Apzinīgums	organizētība (<i>organization</i>), perfekcionisms (<i>perfectionism</i>), apdomība (<i>prudence</i>), čaklums (<i>diligence</i>)

(Lee & Ashton, 2004).

Pētījumos ir apstiprināts, ka HEXACO modelis ir ekonomiskāks un skaidrāks no empīriskā un teorētiskā viedokļa un tā izmantošana ir lietderīgāka arī no lietišķā aspekta (Ashton & Lee, 2007), salīdzinot ar personības piec faktoru modeļa ietvaros izstrādāto NEO-PI-R aptauju (Costa & McCrae, 1992), kura tiks īsumā raksturota nākamajā nodaļā.

1.2.2. Psihometriskā pieeja personības iezīmju struktūras pētījumos

Paralēli personības iezīmju struktūras pētījumiem leksiskās pieejas ietvaros, personības faktoru meklējumi norisinājās arī tā saucamās psihometriskās pieejas ietvaros. Tika veikti vairāki pētījumi, kuros vienai un tai pašai respondentu izlasei tika piedāvāts aizpildīt vairākās, dažādu personības modeļu ietvaros izstrādātās personības aptaujas, un tad ar faktoranalīzes procedūru palīdzību veikta šo aptauju rezultātu vienlaicīga analīze, kā mainīgos izmantojot skalu summāros rādītājus. Piemēram, Digmans (Digman, 1990) analizēja HSOQ aptaujas (*High School Personality Questionnaire*; Cattell & Cattell, 1969) apakšskalu savstarpējas korelācijas un konstatēja četrus otrā līmeņa faktorus, kuri diezgan labi saskanēja ar leksiskajā pieejā identificētajiem pirmajiem četriem faktoriem (visiem, izņemot faktoru *intelekts/kultūra*). Nākamajā posmā šie četri faktori tika korelēti ar vairākām skalām no PRF (*Personality Research Form*, Jackson, 1974) aptaujas, iegūstot jēgpilnas un sagaidāmas korelācijas, piemēram, sakarība starp II faktoru (kas varētu būt attiecināms uz *ekstraversiju*) un PRF skalu *vajadzība pēc piederības* (*need of affiliation*) bija 0,73, bet sakarība starp III faktoru (*apzinīgums*) ar skalu *impulsivitāte* bija -0,62 (Digman, 1990). Nedaudz vēlāk, divi citi zinātnieki (Amelang & Borkenau, 1982, kā minēts Digman, 1990) pilnīgi neatkarīgi no Amerikā veikto pētījumu

rezultātiem parādīja, ka Ketela, Gilforda un Aizenka personības modeļi visi ļoti labi iekļaujas vienotā piecfaktoru modelī. Līdzīgi rezultāti tika iegūti arī vēlāk veiktajos pētījumos. Piemēram, Birenbaums un Montags (Birenbaum & Montag, 1986) balstoties uz Izraēlas izlases datiem veica faktoru analīzi vienā modelī vienlaicīgi ievadot Ketela 16PF aptaujas un Cukermana *Asu izjūtu meklēšanas* aptaujas (*Zuckerman Sensation Seeking Scales*, Zuckerman, Kolln, Price, & Zoob, 1964) skalas un ieguva piecu faktoru risinājumu, ko vēlāk replicēja Digmans (Digman, 1988, kā minēts Digman, 1990).

Līdzīgi vēlākie pētījumi lielākoties tika veikti, izmantojot NEO-PI un vēlāk NEO-PI-R aptauju (Costa & McCrae, 1992), līdz ar to īsumā raksturosim personības piecfaktoru modeli (*Five Factor Model, FFM*), kura operacionalizācijai tika izstrādātas minētās aptaujas.

1.2.2.1. Personības iezīmju piecfaktoru modelis un tā operacionalizācija NEO-PI-R aptaujā

Kosta un Makkrejs (Costa & McCrae, 1976, 1985) uzsāca savus pētījumus ar Ketela 16PF aptaujas (Cattell et al., 1970) datu klasteru analīzi, un identificēja trīs jēgpilnus klasterus, ko veidoja 16PF testa skalas, divi no tiem reprezentēja Aizenka izdalītas *neirotizma* (N) un *ekstraversijas* (E) dimensijas, bet trešo skalu sakopojumu, viņi ir apzīmējuši kā *atvērtību pieredzei* (O – *Openness to experience*) (John, Nauman, & Soto, 2008, pēc Costa & McCrae, 1976; 1985). Tādā veidā sākotnēji tika izstrādāts NEO personības modelis un NEO-PI aptauja (Costa & McCrae, 1978, kā minēts, Costa un McCrae, 1992), kas ļāva novērtēt attiecīgi N - *neirotizma*), E - *ekstraversijas* un O - *atvērtības pieredzei* faktorus un sešus aspektus (personības iezīmes) katrā no šiem faktoriem. Sekojot līdzī leksiskās pieejas ietvaros veikto pētījumu rezultātiem, diezgan ātri (1983. gadā) savu trīsfaktoru modeli Kosta un Makrejs bija papildinājuši ar vēl divām dimensijām, proti, *labvēlīgumu* un *apzinīgumu*, publicējot jaunu NEO-PI versiju, kurā iepriekšējā aptaujas versija tika papildināta ar divām papildus skalām (18 panti katrā), kas ļāva novērtēt *apzinīguma* un *labvēlīguma* dimensijas, bet ne to apakšaspektus. 1990. gadā *labvēlīguma* un *apzinīguma* dimensijas tika papildinātas ar sešām apakšskalām katra.

Katrā no Piecfaktoru modeļa un NEO personības aptaujas izstrādes stadijām autori balstījās gan uz literatūrā pieejamo pētījumu rezultātu un citu personības aptauju struktūras un satura rūpīgu analīzi, gan uz faktoranalīzes rezultātiem, analizējot NEO aptaujas pantu savstarpējas korelācijas (detalizētam pārskatam skat. Costa & McCrae, 1992). Tāda veidā, izmantojot racionālo un statistisko pieeju, tika izstrādāts personības piecfaktoru modelis (*Five Factor Model; FFM*), kas paredz, ka personības pieci faktori ir: *neirotizms*, *ekstraversija*, *atvērtība pieredzei*, *labvēlīgums* un *apzinīgums*.

2. tabula. Personības piecu faktoru interpretācijas

Augsti rādītāji	Personības dimensijas (pamatfaktori)	Zemi rādītāji
NEIROTISMS		
Satraukts, nervozs, pārlietu emocionāls, nedrošs, neadekvāts, grūtsirdīgs.	Raksturo adaptivitāti pretstatā emocionālai nestabilitātei. Identificē noslieci uz psiholoģisku distresu, nereālām idejām, pārmērīgām vēlmēm, dziņām un mazadaptīvām reakcijām.	Mierīgs, atslābināts, savaldīgs, drošs, apmierināts ar sevi, bezbailīgs.
EKSTRAVERSIJA		
Sabiedrīks, aktīvs, runīgs, uz cilvēkiem vērsts, optimistisks, sirsnīgs.	Raksturo starppersonu saskarsmes biežumu un intensitāti, aktivitātes līmeni, vajadzību pēc stimulācijas un spēju priecāties.	Rezervēts, uz uzdevumu vērsts, kluss, atturīgs, sevī noslēdzies.
ATVĒRTĪBA		
Zinātkārs, ar plašu interešu loku, radošs, oriģināls, ar bagātu iztēli, netradicionāls.	Novērtē pieredzes gūšanas aktivitāti un novērtēšanu, nezināmā izpētīšanu un toleranci pret to.	Konvencionāls, piezemēts, ar šaurām interesēm, nav artistisks, nav analītisks.
LABVĒLĪGUMS		
Mīkstsirdīgs, lādzīgs, paļāvīgs un lētticīgs, izpalīdzīgs, žēlsirdīgs, piedodošs, godīgs un patiess.	Raksturo indivīda starppersonu orientāciju - no līdzjūtības līdz naidīgumam domās, jūtās un rīcībā.	Cinisks, rupjš, aizdomu pilns, manipulējošs, atbīgs, nesaudzīgs, viegli aizkaitināms.
ATBILDĪGUMS		
Organizēts, uzticams, pašdisciplinēts, kārtīgs, mērķtiecīgs, punktuāls, precīzs, rūpīgs, pedantisks, neatlaidīgs.	Raksturo indivīda organizētības, neatlaidības un motivētības līmeni mērķtiecīgā darbībā. Uzticamus, prasīgus indivīdus pretnostāda laiskiem, nenopietniem un paviršiem cilvēkiem.	Bezmērķīgs, neuzticams, slinks, paviršs, hedonisks (uz baudu orientēts), ar vāju gribasspēku, neuzmanīgs un nedisciplinēts.

(Costa & McCrae, 1985, p.2)

Katru no šiem faktoriem var aprakstīt kā noteikta veida uzvedību. *Ekstraversija* parāda, cik cilvēks ir sabiedrīks un runīgs. *Labvēlīgums* parāda, cik cilvēks ir labvēlīgs un uz sadarbību vērsts. *Apzinīgums* parāda, cik cilvēks ir pašdisciplinēts un organizēts. *Neirotizms* vs. *emocionālā stabilitāte* raksturo tendenci pārdzīvot negatīvās emocijas un parāda, cik cilvēks ir mierīgs un savaldīgs, un, visbeidzot, *atvērtība pieredzei* parāda, cik cilvēks ir zinātkārs un cik viņam ir bagāta iztēle (Costa & McCrae, 1985, 1992). Nedaudz sīkāka piecu personības dimensiju interpretācija ir apkopota 2. tabulā. Katru personības dimensiju raksturojošie seši aspekti ir apkopoti 3. tabulā.

Vairākos pētījumos ir pamatota NEO-PI-R aptaujas ticamība, kritēriālā validitāte, parādīta NEO-PI-R konverģentā un diverģentā validitāte attiecībā pret Lielā Piecnieka marķieriem un tās rezultātu saistība ar daudzām citām personības aptaujām, izstrādātām citu personības modeļu ietvaros, parādot, kādā veidā dažādu aptauju rezultāti var būt saprasti un interpretēti Piecfaktoru modeļa ietvaros (Costa & McCrae, 1992). Piemērām, Aizenka *ekstraversijas/introversijas* un *neirotisma* faktori cieši sakrīt ar attiecīgām skalām no NEO-PI(-R) testa, bet *psihotisma* faktors ir saistīts ar zemiem *labvēlīguma* un *apzinīguma* rādītājiem utt. (detalizētām pārskatam skat. Costa & McCrae, 1992).

Literatūrā arvien biežāk izskan viedoklis, ka personības piecfaktoru modelis var kalpot par vienotu un universālu personības iezīmju taksonomiju jeb klasifikācijas sistēmu. Daudzos pētījumos ir parādīts, ka gandrīz jebkuru personības konstruktū var ievietot šajā „piecniekā” (De Raad & Perugini, 2002).

3. tabula. NEO-PI-R mērītie pieci faktori un to apakšskalas

<i>Personības dimensijas nosaukums</i>	<i>Apakšskalu nosaukums</i>
Neirotisms	trauksme (<i>anxiety</i>), naidīgums (<i>angry hostility</i>), depresija (<i>depression</i>), kautrīgums (<i>self-consciousness</i>), impulsivitāte (<i>impulsivity</i>), ievainojamība (<i>vulnerability</i>)
Ekstraversija	sirsnīgums (<i>warmth</i>), sabiedriskums (<i>gregariousness</i>), pašpārliecība (<i>assertiveness</i>), aktivitāte (<i>activity</i>), iespaidu meklējumi (<i>excitement-seeking</i>), pozitīvas emocijas (<i>positive emotions</i>)
Atvērtība pieredzei	iztēle (<i>fantasy</i>), estētiskums (<i>aesthetics</i>), jūtas (<i>feelings</i>), rīcība (<i>actions</i>), idejas (<i>idejas</i>), vērtības (<i>values</i>)
Labvēlīgums	uzticēšanās (<i>trust</i>), godīgums (<i>straightforwardness</i>), altruisms (<i>altruism</i>), piekāpīgums (<i>compliance</i>), vienkāršība (<i>modesty</i>), labsirdīgums (<i>tender-mindedness</i>)
Apzinīgums	kompetence (<i>competence</i>), kārtīgums (<i>order</i>), pienākuma apziņa (<i>dutifulness</i>), sasniegumu orientācija (<i>achievement striving</i>), pašdisciplīna (<i>self-discipline</i>), apdomīgums (<i>deliberation</i>)

(Costa & McCrae, 1992, p.2).

NEO-PI-R aptauja ieguva plašu popularitāti pētnieku vidū un ir tulkota vairāk kā 24 valodās (skat. De Fruyt, De Bolle, McCrae, Terracciano, & Costa, 2009), tai skaitā latviešu valodā². NEO-PI-R autori norāda, ka, pielietojot izpētošo faktoru analīzi, aptaujas piecu faktoru struktūra apstiprinās dažādās kultūrās (McCrae, Zonderman, Costa, Bond, & Paunonen, 1996).

² Latvijā ir veikti vairāki NEO-PI-R aptaujas adaptācijas soļi – NEO-PI-R sākotnējā adaptācija (Dāvidsone, 1998; Gabrāne, 2007), konverģentās validitātes pārbaude (Šteinberga, 2007), aptaujas standartizācija jauniešu grupā (Malzubris, 2007) un aptaujas faktoru struktūras atbilstības oriģinālai faktoru struktūrai pārbaude (Van Skotere & Perepjolkina, 2011).

Tomēr literatūrā ir atrodamī arī kritiski aizrādījumi par NEO-PI-R struktūru. Piemēram, secināts, ka NEO-PI-R pieci faktori nav gluži ortogonāli jeb savstarpēji neatkarīgi (Parker, Bagby, & Summerfeldt, 1993). Paradīts, ka dažas apakšskalas konsekventi dod būtisku ieguldījumu vairāk kā vienā faktorā, piemēram, *neirotizma* faktora apakšskala *naidīgums* konsekventi uzrāda diezgan lielu ieguldījumu *labvēlīgumā* faktorā, bet *neirotizma* apakšskala *impulsivitāte* pārklājas ar *apzinīguma* faktora apakšskalu *apdomība* (piem., Zukerman, Kuhlman, Joireman, Teta, & Kraft, 1993). Vairāki pētnieki ir norādījuši, ka NEO-PI-R piecu faktoru struktūras replicēšana pantu un apakšskalu līmenī nebūt nav viennozīmīga, īpaši izmantojot apstiprinošās faktoru analīzes metodes (Borkenau & Ostendorf, 1990; Church & Burke, 1994; Parker, et al., 1993; Vassend & Skrandal, 1997).

Pārbaudot NEO-PI-R faktoru struktūru testa tulkotajās versijās, bieži vien tiek konstatēts, ka savstarpēji sajaucas starppersonu iezīmju - *labvēlīguma* un *ekstraversijas* apakšskalas (Kallasmaa, Allik, Realo, & McCrae, 2000; Rolland, Parker, & Stumpf, 1998). Arī Latvijas izlasē ($N = 933$) konstatēta nepilnīgā faktoru struktūras atbilstība NEO-PI-R oriģinālajai versijai un zemi Kronbaha alfas rādītāji dažās skalās (5 skalām tās ir zemākās par 0,60, piemēram, *atvērtības pieredzes* skalas *vērtības* Kronbaha alfa ir tikai 0,38, bet skalas *rīcība* tas ir 0,48; 16 skalām Kronbaha alfa ir intervālā no 0,60 līdz 0,69) (detalizētām pārskatam skat. Van Skotere, Perepjolkina, 2011). Interesanti, ka *ekstraversijas* dimensijas apakšskala *pašpārlicība/uzstājība* lielāku ieguldījumu dod *labvēlīguma* faktorā un *neirotizma* faktorā (-0,46 un -0,41 attiecīgi, un tikai 0,36 - *ekstraversijas* faktorā). Vērā ņemami ieguldījumi citos faktoros ($> 0,40$) (pēc mērķrotācijas) ir vēl četrām apakšskalām, bet ieguldījums $< 0,40$ „savā” faktorā tika konstatēts trīs apakšskalām, divas no tām (*rīcība* un *vērtības*) ir no *atvērtības pieredzei* faktora (skat. Van Skotere, Perepjolkina, 2011). Tādejādi var secināt, ka NEO-PI-R aptaujas latviešu valodas versija diez vai var būt uzskatīta par instrumentu ar labiem psihometriskiem rādītājiem, vismaz tādā variantā, kādā tā šobrīd ir nopērkama no NEO-PI-R testa autortiesību turētājiem. Nevar zināt, vai minētās novirzes no oriģinālās testa struktūras un vēlamajiem psihometriskajiem standartiem ir radušās neprecīza tulkojuma dēļ, kultūras atšķirību dēļ vai kādu citu faktoru iespaidā, bet tas aktualizē nepieciešamību pēc ticamas un valīdas daudzdimensionālās personības aptaujas, kura būtu pieejama latviešu valodā un ļautu novērtēt gan piecus personības faktorus, gan vairākas šaurākas iezīmes un kura būtu atbilstoša Latvijas kultūrvidēi.

Personības iezīmju piecu faktoru modeļa pārskata noslēgumā, būtu svarīgi atzīmēt, ka šī modeļa ietvaros tiek uzskatīts, ka personības iezīmes nosaka uzvedību, ka tās ir iedzimtas un tiek definētas kā endogenas dispozīcijas, kuras attīstās būtībā neatkarīgi no vides ietekmēm, pēc saviem iekšējiem likumiem (McCrae et al, 2000). Vairākos mūsdienu pētījumos ir apliecināts, ka vidēji 40-50% no individuālām atšķirībām personības iezīmēs izskaidro iedzimtības faktors

(piem., Borkenau, Riemann, Angleitner, & Spinath, 2001; Bouchard & McGue, 2003; Jang, Lievesley, Angleitner, Riemann, & Vernon, 2002). Dažos pētījumos šie rādītāji sasniedz līdz pat 80 % (vismaz attiecībā uz *ekstraversijas* faktoru) (piem., Matthews et al., 2003). Molekulāri ģenētiskos pētījumos ir parādīts, ka neiromediators dopamīns korelē ar *ekstraversiju* un *pozitīvām emocijām* un ir saistīts ar *jaunu iespaidu meklēšanu*, bet zems serotonīna līmenis ir saistīts ar *neirotizma faktoru* un uzvedību, saistītu ar *izvairīšanos no draudiem* (Munafó et al., 2003; Ebstein, Benjamin & Belmaker, 2000).

Personības iezīmju izmaiņas dzīves gaitā

Kosta un Makrejs NEO-PI-R testa rokasgrāmatā un citur atzīmē, ka personības profils paliek relatīvi stabils visa mūža garumā, bet nelielas izmaiņas ir novērojamas atsevišķos personības faktoru un iezīmju izteiktības pakāpēs (Costa & McCrae, 1992). Pētījumos parādīts, ka ar gadiem (sākot no 20-30 gadiem) vidējie *neirotizma* un *ekstraversijas* rādītāji pakāpeniski pazeminās, *labvēlīguma* un *apzinīguma* rādītāji – nedaudz paaugstinās, bet *atvērtības pieredzei* rādītāji sākumā paaugstinās un tad, pēc 30 gadiem, pakāpeniski samazinās, pie tam minētās tendences ir neatkarīgas no dzimuma un kultūras (Costa & McCrae, 2006; McCrae et al., 1999; McCrae, Marin, & Costa, 2005).

Longitudinālo pētījumu metaanalīze parādīja, ka no 20 līdz 40 gadiem palielinās *sociālās dominances* (viens no *ekstraversijas* aspektiem) skalas rādītāji, pieaug *apzinīguma* un *emocionālās stabilitātes* rādītāji; līdz pusmūža gadiem pieaug *atvērtības pieredzei* rādītāji, bet turpmākajos gados tie sāk pakāpeniski samazināties, savukārt *labvēlīgums* (4 no 6 *labvēlīguma* aspekti pēc NEO-PI-R) sāk pakāpeniski samazināties pēc 40 gadu vecuma (Roberts, Walton, & Viechtbauer, 2006). Tātad ir konstatētas vairāk vai mazāk universālās personības iezīmju izmaiņu dinamikas tendences dzīves gaitā, bet pagaidām nav izskaidroti šo izmaiņu mehānismi.

Nākamā apakšnodaļā tiks sniegts īss pārskats par pētījumu rezultātiem, kuri apstiprina piecu personības faktoru izmantošanas lietderību visdažādāko cilvēka darbības aspektu prognozē.

Lielā Picnieka un personības piecfaktoru iezīmju modeļa lietderības pamatojums

Vairākos pētījumos ir parādīta piecu personības faktoru³ spēja prognozēt dažādus cilvēka uzvedības, darbības un sociālās adaptācijas aspektus, piemēram, apmierinātību ar dzīvi un subjektīvās labklājības izjūtu (DeNeve & Cooper, 1998; Diener & Diener, 2009), dzīves ilgumu (Roberts, Walton, & Bogg, 2005), dažādus veselību apdraudošus un veselību veicinošus uzvedības veidus (piem., Raynor & Levine, 2009; Bogg & Roberts, 2004). Ir parādīta personības iezīmju saistība ar noslieci uz prosociālo uzvedību (piem., Landis et al., 2009), noslieci uz riskantu un antisociālu uzvedību (Miller et al., 2003), riskantu autovadīšanu (piem., Bone &

³ Vismaz dažu no tiem, atkarībā no tā, kāds kritērijs mainīgais tika prognozēts.

Mowen, 2006; Sümer, 2003), nokļūšanu ceļu satiksmes un cita veida negadījumos (piem., Arthur & Graziano, 1996). Ir paradīta saistība starp personības iezīmēm un mācību darbības efektivitāti (piem., O'Connor & Paunonen, 2007; Trapmann, Hell, Hirn, & Schuler, 2007), profesionālām interesēm (piem., Larson et al., 2002), lojalitāti pret darbavietu (Kumar & Bakhshi, 2010), darba produktivitāti (Barrick, Mount, & Judge, 2001; Van Skotere, 2012) un vairākiem citiem darbinieku uzvedības aspektiem (skat. Chiaburu, Oh, Berry, Li, & Gardner, 2011; Judge & Martocchio, 1997). Ir paradīta pat saistība starp personības faktoriem un vēlēšanu politisko orientāciju (piem., Jost, Glaser, Kruglanski, & Sulloway, 2003; Barbaranelli & Caprara, 2002).

Nedaudz sīkāk raksturosim dažas no minētām sakarībām, akcentējot tās, kuras tiks izmantotas pamatojot promocijas darba ietvaros izstrādātās daudzdimensionālās personības aptaujas konstrukta un kritēriālo validitāti. Piemēram, meatanalīzes pētījuma rezultāti (De Neve & Cooper, 1998) liecina, ka *ekstraversija* un *neirotizms* ir svarīgākie personības faktori, kas ļauj prognozēt apmierinātību ar dzīvi, laimes izjūtu, optimismu un noslieci uz pozitīvām emocijām, pie tam *ekstraversija* ir pozitīvi saistīta ar minētajiem subjektīvās labklājības aspektiem, bet *neirotizms* – negatīvi. Tajā pašā pētījumā ir paradīts, ka noslieci uz pozitīvām emocijām ļauj prognozēt arī *labvēlīguma* faktora rādītāji (pozitīvā saistība), bet noslieci uz negatīvām emocijām prognozē *neirotizma* rādītāji.

Pētījumos ir parādīts, ka pastāv saistība starp politisko ideoloģiju un personības iezīmēm (piem., Jost, et al, 2003), kaut arī konstatētas korelācijas pārsvarā ir diezgan vājas (reti kad tās pārsniedz 0,30 līmeni). Piemēram, konservatīvi orientētiem indivīdiem, salīdzinājumā ar liberāli orientētajiem, ir raksturīgi salīdzinoši zemāki *atvērtības pieredzei* personības faktora rādītāji (Jost et al, 2003) un zemāki *labvēlīguma* rādītāji (Barbaranelli & Caprara, 2002; Jost et al, 2003), bet augstāki *apzinīguma* rādītāji (Barbaranelli & Caprara, 2002; Jost et al, 2003).

Attiecībā uz profesiju izvēli vairākos pētījumos ir apstiprināta saistība starp personības iezīmēm un profesionālām interesēm (piem., Holland, 1985), un parādīts, ka cilvēki ar noteiktām personības iezīmēm dod priekšroku noteiktā veida darbam un izvēlās noteikta veida profesijas (skat. Ones & Viswesvaran, 2003). Piemēram, *ekstraversija* ir pozitīvi saistīta ar sociālajām un uzņēmējdarbības interesēm, *atvērtība pieredzei* - ar mākslinieciskajām un pētnieciskajām interesēm utt. Ir parādīts, ka dažādos mācību virzienos studējošiem statistiski nozīmīgi atšķiras vidēji personības faktoru rādītāji (Lievens, Coetsier, De Fruyr, & De Maesenee, 2002), piemēram, psiholoģijas programmu studentiem, salīdzinājumā ar ekonomikas virzienā studējošiem, ir augstāki *atvērtības pieredzei* un *labvēlīguma* rādītāji, bet zemāki *apzinīguma* rādītāji utt. Ir izstrādātas vairākās t.s. *personas–vides saderības teorijas* (*person-environment/person-organization fit theory*) (piem., Kristof, 1996; Kristof-Brown, Zimmerman, & Johnson, 2005), pievilcības – atlasses – atbiruma modelis (*attraction – selection – attrition*, ASA

model, Schneider, 1987; Ones & Viswesvaran, 2003), karjeras izvēles teorijas (*theories of vocational choice*, piem. *Holland's typology of vocational choice*, Holland, 1985), kuru ietvaros parasti tiek interpretēti šādu pētījumu rezultāti.

Attiecībā uz riskanto braukšanu, kā svarīgākais prognozējošais personības faktors tiek minēta *asu izjūtu meklēšana (sensation seeking)* (piem., Sümer, 2003), kā arī *naidīgums* un *nesavaldība* (šīs iezīmes vairāk ir saistītas ar agresīvo braukšanu un autovadītāju dusmām).

Neskatoties uz to, ka personības piecfaktoru modelis un Lielā Piecnieka modelis tiek plaši pielietots interpretējot un sistematizējot dažādu pētījumu rezultātus, tomēr jāatzīmē, ka Liela Piecnieka taksonomija vēl nav pietiekami detalizēti izstrādāta un pastāv atšķirīgas personības piecu faktoru interpretācijas. Sīkāk apskatīsim tas nākamajā nodaļā.

1.2.3. Piecu personības faktoru interpretācijas dažādība

De Rāds un Perugini (De Raad & Perugini, 2002) norāda, ka, neskatoties uz to, ka literatūrā bieži tiek lietots apzīmējums „Lielais Piecnieks”, korektāk būtu lietot „Lielie Piecnieki”, jo iegūto piecu faktoru interpretācija vairākos gadījumos ir tikai daļēji līdzīga (skat. 4.tabulā), un, neskatoties uz to, ka personības iezīmju pētnieku starpā valda diezgan lielā saskaņa attiecībā uz nepieciešamo un pietiekamo personību raksturojošo dimensiju skaitu (kaut arī šajā jautājumā ir vērojami atšķirīgi viedokļi), ne tik izteikta vienprātība valda attiecībā uz iegūto faktoru nozīmi (Digman, 1990). Daži autori norāda, ka pat gadījumos, kad sakrīt faktoru nosaukumi, to saturs var būt diezgan atšķirīgs un, iespējams, pētnieki redz tikai to, ko grib, pārsteidzīgi saskatot līdzības tur, kur tās nemaz nav tik acīmredzamas (ter Laak & Brugman, 2003). Piemēram, kā var redzēt 4. tabulā pirmā un ceturtā dimensija raksturo Aizenka (Eysenck, 1947) izdalīto „Lielo Divnieku” – *ekstraversija/introversija* un *neirotizms/emocionālā stabilitāte* attiecīgi, pie tām, spriežot pēc faktoru nosaukumiem (skat. 4. tabulā), mazākās domstarpības ir vērojamas tieši attiecībā uz 4. dimensijas interpretāciju. Biežāk lietoti apzīmējumi ir *neirotizms* un *emocionalitāte*; Fiske lieto apzīmējumu *emocionālā kontrole*, Ketels - *trauksme*, Pībodijs un Kolbergs – *emocijas (angl. val. - affect)* un Tellegens – *negatīvā emocionalitāte*. Izteiktāka atšķirība ir vērojama I dimensijas nosaukumos. Biežāk sastopamais apzīmējums ir *ekstraversija*, bet tiek lietoti arī tādi apzīmējumi kā *sociālā pielāgošanās*, *sociālā aktivitāte*, *enerģija (power)*, *aktivitāte*, *pozitīvā emocionalitāte* u.c. Daži autori (piem., Hogans, 1986) atdala aktivitātes aspektu no sabiedriskuma aspekta, kas parādās šī faktora interpretācijās akcentējot vienu vai otru šī faktora aspektu. Otrā dimensija lielākoties tiek interpretēta kā *labvēlīgums*, bet tiek lietoti arī tādi apzīmējumi kā *konformitāte (attiecībā uz sociālām normām)*, *patīkams saskarsmē*, *socializācijas pakāpe*, *mīlestība*, *draudzīgā piekāpība/nedraudzīgā spītība* un *paranoīdālā*

dispozīcija. Šajā dimensijā apvienojās tādi personības raksturojumi kā altruisms, gādīgums un emocionāla atbalsta sniegšana vienā dimensijas polā un naidīgums, vienaldzība pret citiem, egocentrisms, spītība un skaudība otrā dimensijas galā (Digman, 1990). Trešā dimensija lielākoties tiek apzīmēta kā *apzinīgums*, bet tiek lietoti arī tādi apzīmējumi kā *superego spēks*, *paškontrolē, gribasspēks, uzticamība*, kā arī *apdomība, piesardzība, impulsivitāte* u.c. Piektā dimensija tiek interpretēta kā *intelekt* (*intellect, intelligence*), *kultūra* vai *atvērtība* un *neatkarība*. Hogans (Hogan, 1986) šajā faktorā ir apvienojis *interesi par kultūru, zinātkāri (educational aptitude)* un *radošās intereses (creative interests)*, savukārt, Kostas un Makreja piecu faktoru interpretācijā *atvērtības pieredzei* faktorā, ietilpst tādi aspekti kā *atvērtība jūtām* un *jaunām idejām, domāšanas elastība, mākslinieciskās intereses, ļaušanās fantāzijas plūdim* un *nekonvencionalitāte*. Jāatzīmē, ka tieši šis faktors rada vislielākās domstarpības iezīmju pētnieku starpā un sliktāk replicējas starpkultūru pētījumos. Interesanti, ka sakarība starp NEO-PI-R *atvērtības pieredzei* faktoru ar leksikas pieejas ietvaros identificēto *intelekta* faktoru ir $r = 0,46$, kas norāda tikai uz daļējo šo divu konstruktu pārklāšanos (Goldberg, 1992).

Būtu svarīgi akcentēt vēl divus momentus. Kaut arī Lielais Piecnieks un Kostas un Makreja izstrādātais personības piecfaktoru modelis ir ļoti līdzīgi pēc formas un lielā mērā pārklājas pēc satura, kaut tie ir vēsturiski savstarpēji cieši saistīti, un pat zinātniskajā literatūrā bieži tiek lietoti kā sinonīmi, tomēr starp tiem ir viena fundamentālā atšķirība – Lielā Piecnieka ietvaros, tiek uzskatīts, ka iezīmes ir tikai valodā iekodēti uzvedības apraksti un kā tās ir fenotipiskas (Goldberg, 1993; John & Srivastava, 1999), savukārt, Kosta un Makreja izstrādātais piecfaktoru personības modelis paredz, ka iezīmes ir hipotētiski konstrukti, uzvedības dispozīcijas, un tiek uzskatīts, ka iezīmes ir ģenotipiskas (McCrae & Costa, 1997), jo tiek apgalvots, ka personības iezīmes ir vairāk cilvēka bioloģisko faktoru produkts, nevis dzīves pieredzes produkts, ka tās ir ģenētiski ietekmētās cilvēka dabas universālas īpašības (McCrae et al., 2000).

Apkopojot var secināt, ka daudzu pētījumu rezultāti liecina, ka vairāku valodu personību raksturojošo vārdu savstarpējās korelācijas vislabāk varētu raksturot piecu vai sešu personības faktoru modelis. Līdzīgi rezultāti (attiecībā uz personības piecfaktoru modeli) ir iegūti analizējot arī vairāku personības aptauju apakšskalu savstarpējās sakarības. Tomēr, neskatoties uz to, ka pētnieku domas vairāk vai mazāk saskan attiecībā uz faktoru skaitu, kas būtu pietiekami, lai vispārīgā līmenī raksturotu daudzveidīgās personības iezīmes, tomēr, kā parādīts augstāk, pastāv zināmās variācijas to interpretācijā.

4.tabula

Piecu personības dimensiju apzīmējumu salīdzinājums dažādu autoru interpretācijā

<i>Autors</i>	<i>I</i>	<i>II</i>	<i>III</i>	<i>IV</i>	<i>V</i>
Fiske (1949)	Sociālā adaptivitāte (<i>social adaptability</i>)	Komformitāte (<i>conformity</i>)	Sasniegumu vēlme (<i>will to achieve</i>)	Emocionālā kontrole (<i>emotional control</i>)	Izzinošais intelekts (<i>inquiring intellect</i>)
Eysenck (1970)	Ekstraversija (<i>extraversion</i>)	Psihotisms (<i>psychotism</i>)		Neirotisms (<i>neuroticism</i>)	--
Tupes & Christal (1961)	Dinamiskums (<i>Surgency</i>)	Labvēlīgums (<i>agreeableness</i>)	Uzticamība (<i>dependability</i>)	Emocionalitāte (<i>emotionality</i>)	Kultūra (<i>culture</i>)
Norman (1963)	Dinamiskums (<i>Surgency</i>)	Labvēlīgums (<i>agreeableness</i>)	Apzinīgums (<i>conscientiousness</i>)	Emocionāls (<i>emotional</i>)	Kultūra (<i>culture</i>)
Borgatta (1964)	Uzstājīgums (<i>assertiveness</i>)	Mīlums (<i>likeability</i>)	Orientācija uz uzdevumu (<i>task interest</i>)	Emocionalitāte (<i>emotionality</i>)	Inteliģence (<i>intelligence</i>)
Cattell (1957)	Exvia	Cortertia	Superego spēks (<i>superego strength</i>)	Trauksme (<i>anxiety</i>)	Inteliģence (<i>intelligence</i>)
Guilford (1975)	Sociālā aktivitāte (<i>social activity</i>)	Paranoīda dispozīcija (<i>paranoid disposition</i>)	Domāšanas introversija (<i>thinking introversion</i>)	Emocionālā stabilitāte (<i>emotional stability</i>)	Inteliģence (<i>intellect</i>)
Digman (1988)	Ekstraversija (<i>extraversion</i>)	Draudzīgā piekāpība (<i>friendly compliance</i>)	Sasniegumu vēlme (<i>will to achieve</i>)	Neirotisms (<i>neuroticism</i>)	Intelekts (<i>Intellect</i>)
Hogan (1986)	Sabiedriskums & godkāre (<i>sociability & ambition</i>)	Mīlums (<i>likeability</i>)	Apdomība (<i>prudence</i>)	Pielāgošanās (<i>adjustment</i>)	Inteliģence (<i>intellectance</i>)
Costa & McCrae (1985, 1992)	Ekstraversija (<i>extraversion</i>)	Labvēlīgums (<i>agreeableness</i>)	Apzinīgums (<i>conscientiousness</i>)	Neirotisms (<i>neuroticism</i>)	Atvērtība (<i>openness</i>)
Peabody & Goldberg (1989)	Enerģija (<i>power</i>)	Mīlestība (<i>love</i>)	Darbs (<i>work</i>)	Afekts (<i>affect</i>)	Intelekts (<i>Intellect</i>)
Buss & Plomin (1984)	Aktivitāte (<i>activity</i>)	Sabiedriskums (<i>sociability</i>)	Impulsivitāte (<i>impulsivity</i>)	Emocionalitāte (<i>emotionality</i>)	--
Tellegen (1985)	Pozitīvā emocionalitāte (<i>positive emotionality</i>)	--	Piespiestība (<i>constraint</i>)	Negatīvā emocionalitāte (<i>negative emotionality</i>)	--
Lorr (1986)	Iesaistīšanās starppersonu attiecībās (<i>Interpersonal involvement</i>)	Socializācijas līmenis (<i>level of socialization</i>)	Paškontrolle (<i>self-control</i>)	Emocionālā stabilitāte (<i>emotional stability</i>)	Neatkarība (<i>independent</i>)

(Digman, 1990, tab.1, p.423)

1.2.4. Alternatīvie personības iezīmju struktūras risinājumi un Lielā Piecnieka/personības piecfaktoru iezīmju modeļa kritika

Kaut arī Lielais Piecnieks/personības piecfaktoru modelis ir populārs mūsdienās un tas ir apstiprināts vairākos pētījumos, tomēr, būtu jāatzīmē, ka pastāv virkne pētījumu, kuros kā atbilstošāks iezīmju savstarpējo korelāciju struktūras raksturojums tika atzīts sešu, nevis piecu faktoru risinājums. Piemēram, Hogans (Hogan, 1983), analizējot daudzus pētījumus par personības iezīmju struktūru, un balstoties uz faktoranalīzes rezultātiem, nonāca pie secinājuma, ka sešas dimensijas precīzāk raksturo iegūtus rezultātus. Pie līdzīgā secinājuma ir nonācis arī Brands (Brand, 1984). Hogana un Branda pētījumos sestais faktors rodas *ekstraversijas* faktoram sadaloties *sabiedriskuma* (*sociability*) un *aktivitātes* (*activity*) faktoros.

Zukermans (Zuckerman, Kuhlman, & Camac, 1988) piedāvā alternatīvu piecu faktoru modeli (*Alternative Five-factor model*), kas atšķiras no tradicionālā piecfaktoru modeļa, gan konceptuāli, gan psihometriski (Matthews et al., 2003). Zukermans piedāvā šādus piecus faktorus: *neirotizisms-trauksme*, *sabiedriskums*, *aktivitāte*, *agresija-naidīgums*, *impulsīvie iespaidu meklējumi* (*impulsive sensation seeking*). Ir parādīta Zukermana izstrādātā „alternatīvā piecnieka” struktūras replicejamība sešās dažādās valstīs (Ķīnā, Vācijā, Itālijā, Spānijā, Zviedrijā un ASV) (skat. Rossier et al., 2007, skat. arī Zuckerman, Kuhlman, Thrunquist, & Kiers, 1991). Tai pat laikā ir parādīts, ka, izmantojot Zukermana modeli, vienādi apmierinošs var būt 6, 5, 4 un 3 faktoru risinājums (skat. Zuckerman et al., 1991; Zuckerman et al., 1993).

Aluja ar kolēģēm (Aluja et al., 2002) ir veicis analīzi, vienlaicīgi vienā modelī analizējot Zukermana testa skalas (AFFM; Zuckerman et al., 1988), NEO-PI-R un Goldberga Lielā Piecnieka marķierus (100 Unipolar Trait Descriptive Adjectives; TDA, Goldberg, 1992) un secinājis, ka ir vienlīdz iespējami trīs dažādi iezīmju latentās struktūras modeļi. Trīs faktoru risinājums ir līdzīgs Aizenka piedāvātajam, četrus faktoru risinājumā tika identificēti *neirotizisma* un *ekstraversijas* faktori un vēl divi, kur vienu veidoja *psihotizisms* + *apzinīgums* + *impulsīvie iespaidu meklējumi* un otro – *labvēlīgums* un *agresija/naidīgums*. Savukārt, piecu faktoru risinājumā iepriekšminētajiem četriem faktoriem pievienojās apvienotais faktors no FFM un Lielā Piecnieka faktoriem *atvērtība pieredzei* + *intelektis* (*intellect*) (Aluja, Garcia, & Garcia, 2002). Jāatzīst, ka iegūtais piecu faktoru risinājums konceptuāli maz atšķiras no personības piecfaktoru struktūras modeļa, vienīgā atšķirība, ka agresijas/naidīguma koncepts, līdzīgi kā vairāku valodu personības leksikona struktūras pētījumos (piem., Ashton, Lee & Goldberg, 2004), grupējas ar *labvēlīguma*, nevis *neirotizisma* faktoru veidojošajām personības iezīmēm.

Citi autori, savukārt, uzskata, ka pieci faktori neatspoguļo personības raksturojumu hierarhijas augstākajā līmenī. Piemēram, Aizenks aktīvi aizstāvēja savu trīsfaktoru modeli, norādot, ka *labvēlīguma* un *apzinīguma* faktori daļēji pārklājas ar *neirotizma* un *psihotizma* faktoriem, ko apstiprina šo faktoru un atsevišķu to veidojošo apakšskalu savstarpējas korelācijas (piem., skat. Eysenck, 1991, 1992). Vēl viņš pamatoti norādīja, ka dažas NEO-PI-R *atvērtības pieredzei* faktora apakšskalas pārklājas ar *ekstraversijas* faktoru, bet daļa - ar *neirotizma* faktoru.

Digmans uzskata, pa piecus faktoros var reducēt uz diviem vēl plašākiem faktoriem – *alfa faktoru*, ko var apzīmēt kā *socializācija*, un *beta faktoru*, ko var nosaukt *personības izaugsme*. *Alfa faktoru* veido *labvēlīgums*, *apzinīgums* un *emocionālā stabilitāte*, bet *beta faktoru* veido *ekstraversija* un *atvērtība pieredzei* (Digman, 1997). Pie līdzīgiem secinājumiem nonācis De Jangs (De Young, 2006), kas balstoties uz apjomīgā pētījuma rezultātiem, kurā tika izmantoti divi dažādi instrumenti (*Mini Markers* un *Big Five Inventory*) un četri dažādi datu iegūšanas veidi. Viņš konstatēja, ka pieci personības faktori nav ortogonāli un veido divus virslīmeņa faktorus, ko viņš piedāvā apzīmēt *stabilitāte* un *plastiskums (plasticity)*. Superfaktoru *stabilitāte* līdzīgi kā Digmana modeli, veido *emocionālā stabilitāte*, *labvēlīgums* un *apzinīgums*, bet superfaktoru *plastiskums* – faktori *atvērtība/intelekts* un *ekstraversija*. De Jangs piedāvā neirobioloģisko skaidrojumu identificētiem superfaktoriem (skat. De Young, 2006).

Kritiķi norāda, ka piecfaktoru modeli nevar uzskatīt par personības teoriju, jo, pirmkārt, tas piedāvā tikai aprakstošu, nevis skaidrojošu personības definīciju, otrkārt, pastāv atšķirīgi pieņēmumi par tā sastāvā iekļaujamajām iezīmēm, un, treškārt, tas pārstāv tikai vienu no iespējamām pozīcijām attiecībā uz iezīmju korelāciju struktūru (Eysenck, 1992; Block, 1995; Hogan & Hogan, 2002). Aizenks uzskata, ka Kosta un Makreja izmantotie kritēriji piecu faktoru izdalīšanai ir pamatoti, bet nav pietiekami (Eysenck, 1991, 1992). Pretstatā Aizenka izdalītajām dimensijām, Kostas un Makreja izdalītas personības dimensijas nebija eksplicīti saistītas ar psihiatriskiem novērojumiem un nebija sākotnēji balstītas bioloģiskajos pamatos. Viņiem nebija sākotnēji izstrādāts konkrēts teorētiskais pamatojums izdalītajām dimensijām, un, neskatoties uz to, ka ir parādīta saistība starp pieciem personības faktoriem un personības traucējumiem (skat. Bagby, Costa, Widiger, Ryder, & Marshall, 2005; Costa & McCrae, 1992; Samuel & Widiger, 2008), saistība ar dažādiem ārējiem uzvedības kritērijiem, ir pamatota būtiska iedzimtības faktora nozīme individuālajās atšķirībās (piem., Bouchard & McGue, 2003; Jang et al., 2002; Matthews et al., 2003), kā arī ir atklāti atsevišķi personības dimensiju bioloģiskie nosacījumi (skat. De Young et al., 2010), tomēr piecfaktoru modelis vēl nevar tikt uzskatīts par pilnvērtīgu personības teoriju, jo tas vēl joprojām paliek aprakstošā līmenī un neļauj izskaidrot daudzus būtiskus personības aspektus - tādus kā identitāte, motivācija, vērtības, kognitīvie stili u.c. Piecfaktoru personības modelis neļauj izskaidrot personības traucējumu attīstības mehānismu, kā

arī personības faktoru attīstību, mainību un personības iezīmju saistību ar uzvedību regulējošiem iekšējiem mehānismiem (skat. Pervin & John, 2001; Eysenck, 1992, Hogan & Hogan, 2002). Tāpat piec faktoru personības modelis neņem vērā un nemēģina izskaidrot personības un situācijas mijiedarbības aspektus.

Hogans, socioanalītiskās teorijas autors (*Socianalytic theory*), uzskata, ka jānošķir divas personības definīcijas: 1) „personība no ārpusē” jeb *reputācija*, kas raksturo to, kā cilvēku uztver un apraksta apkārtējie, vai kā cilvēks pats sevi „prezentē” citiem, piemēram, atbildot uz personības aptaujas jautājumiem vai vērtējot sevi pēc īpašības vārdu sarakstiem, un 2) „personība no iekšpusē” jeb iekšējie slēptie procesi un mehānismi, kas nosaka un izskaidro indivīda rīcību un rezultātā rada reputāciju. „Personība no iekšpusē” ietver sevī identitāti, motivāciju, vērtības un dažādas stratēģijas, ar kuru palīdzību indivīds cenšas panākt savus mērķus („sadzīvot ar citiem”, „pārspēt citus” un „rast jēgu”), un tā ir pielietojama uzvedības izskaidrošanai, toties to ir grūti izpētīt. Savukārt „personību no ārpusē” izpētīt ir diezgan vienkārši. Šo „personību no ārpusē” jeb *reputāciju* var izmantot indivīda nākotnes uzvedības prognozēšanai, jo, kā uzskata Hogans, labākais nākotnes uzvedību prognozējošais faktors ir pagātnes uzvedība, bet tā kā cilvēka reputācija balstās uz viņa pagātnes uzvedību, tad apkārtējo apraksti, balstīti uz cilvēka reputāciju, var tikt izmantoti kā derīgi līdzekļi indivīda uzvedības prognozei (Hogan & Hogan, 2002). Tādejādi gan Lielais Piecnieks, gan personības piec faktoru modelis raksturo „personību no ārpusē”, pēc Hogana terminoloģijas un pēc būtības ir *reputācijas*, jeb *personības aprakstu*, nevis personības kā tādas struktūras modelis.

Citi skeptiķi apšaubā personības struktūras modeļu, iegūtu ar faktoranalīzes procedūrām patiesumu, norādot uz vairākiem ierobežojumiem, saistītiem ar faktoru analīzes metodes izmantošanu. Tā kā faktoranalīzes metodes būtība balstās uz noteiktu mainīgo korelāciju matricas matemātisko analīzi, ar mērķi atklāt šo mainīgo korelāciju izskaidrojošos slēptos faktorus, iegūtais faktoru risinājums tiešā veidā ir atkarīgs no tā, kādi sākotnējie mainīgie tiks pakļauti analīzei. Parasti par tādiem sākotnējiem mainīgajiem kalpo dati, kas tiek iegūti ar dažādu vērtējuma skalu palīdzību, kur respondentiem piedāvā novērtēt sevi vai citus viņiem labi pazīstamus cilvēkus pēc noteiktas skalas, vai atbildot uz speciāli sastādītiem testa jautājumiem. Izmantojot šādu stratēģiju, faktoranalīzes rezultāti ir lielā mērā atkarīgi no: 1) izmantotajiem terminiem, un/vai testa pantu formulējumiem, kas tiek piedāvāti respondentiem novērtēšanai; 2) no vērtētāju izdarītajiem vērtējumiem; 3) no tā, kā vērtētājs izprot attiecīgos terminus/teikumus (Pervin & John, 2001). Bieži pastāv alternatīvie faktoru latentās struktūras risinājumi, un labāka risinājuma izvēle lielā mērā balstās uz pētnieka subjektīvajiem uzskatiem. Pastāv arī dažādas faktoru iegūšanas metodes, un metodes izvēle arī lielā mērā var ietekmēt iegūto faktoru struktūru.

Nākamajā nodaļā tiks sniegts personības iezīmju izpētes instrumentu vispārējs raksturojums un apskatītas dažas biežāk izmantotās pieejas personības iezīmju novērtēšanai.

1.3. Personības iezīmju izpētes instrumentu vispārējs raksturojums

Vienkāršākais veids, kā var novērtēt personības iezīmes, ir sastādīt sarakstu ar visdažādākajiem personību raksturojošiem vārdiem (piemēram, *nopietns, runīgs, dzīvespriecīgs* u.c.) un palūgt cilvēkam novērtēt, cik lielā mērā viņam ir raksturīga katra no minētajām īpašībām, vai palūgt kādu citu, kas labi pazīst šo cilvēku, lai viņš izdara līdzīgu novērtējumu. Tieši šāda pieeja tiek izmantota leksiskās pieejas ietvaros veiktajos pētījumos, kad tiek sastādīti personību raksturojošo īpašības vārdu saraksti un respondentiem tiek lūgts, izmantojot šos īpašības vārdu sarakstus, novērtēt sevi vai citus viņiem pazīstamus cilvēkus.

Cita pieeja paredz strukturēto personības aptauju izmantošanu, kad respondentus lūdz atbildēt uz vairākiem speciāli sastādītiem jautājumiem, kas raksturo noteiktu uzvedību, kas ir saistīta ar attiecīgās iezīmes izpausmi. Piemēram, mēs varam sastādīt sarakstu ar jautājumiem par to, vai cilvēkam patīk apmeklēt saviesīgus pasākumus, vai viņam ir viegli nodibināt jaunus kontaktus u.tml., tādā veidā mēģinot noskaidrot, cik sabiedriska un ekstraverts cilvēks ir.

Iezīmēs var pētīt arī novērojot cilvēku uzvedību reālajā dzīvē vai laboratorijas apstākļos. Šī pieeja paredz objektīvo personības testu izstrādi, bet tā nav guvusi lielu izplatību un popularitāti, un tikai dažas tādas procedūras tika izstrādātas un validizētas (skat. Kline, 1993). Tomēr mūsdienās arvien biežāk zinātniskajās konferencēs izskan viedoklis, ka pētījumos un personības izpētes nolūkos būtu ieteicams izmantot tieši objektīvus testus (piem., van de Vijver, 2013).

Ņemot vērā, ka pēdējo 30 - 40 gadu laikā personības iezīmju piec faktoru modelis kļuvis ļoti populārs, īpaši individuālo atšķirību pētījumu jomā, vairāki mērījuma instrumenti tika izstrādāti tieši šo piecu personības faktoru novērtēšanai. Tālāk tiks sniegts īss šādu instrumentu un to izstrādes kritēriju īss pārskats.

Visas Lielā Piecnieka aptaujas var sadalīt divās lielās grupās pēc to pantu formāta: 1) īpašības vārdu skalas un 2) tradicionālās aptaujas, kuru pantus veido īsāki vai garāki teikumi apgalvojumu vai jautājumu formā. Īpašības vārdu skalas tradicionāli tiek izstrādātas leksiskās pieejas ietvaros un parasti ļauj novērtēt tikai piecas plašas personības dimensijas, piemēram, tādi ir Goldberga izstrādātie *Lielā Piecnieka marķieri*, kas ir pieejami dažādos formātos un versijās (100 unipolāri marķieri un 50 bipolārie marķieri, „necaurspīdīgā” un „caurspīdīgā” variantā - *Big Five Markers*, Goldberg, 1990; *100 Unipolar Trait Descriptive Adjectives*; TDA, Goldberg, 1992), Lielā piecnieka mini marķieri (*40 Big Five Mini-Markers*, Saucier, 1994), FFMQ aptauja,

kas sastāv no 80 īpašības vārdiem un ir paredzēta lietošanai darba vides kontekstā (*Five-Factor model Questionnaire*; Gill & Hodgkinson, 2007) un citi līdzīgi instrumenti.

Īpašības vārdu saraksti ir viegli un ātri aizpildāmi, tos ir ērti izmantot pētījumos. Tomēr, īpašības vārdu sarakstiem ir būtisks trūkums, jo to panti sastāv no atsevišķiem vārdiem, kuriem var būt vairākās nozīmes, līdz ar to, tie var dod ieguldījumu atšķirīgos faktoros, un bez konteksta un paskaidrojumiem dažādi respondenti atkarībā no noskaņojuma, izpratnes un testēšanas konteksta var atšķirīgi interpretēt vienu un to pašu pantu (vārdu) (Widiger & Trull, 1997). Parasti šādas aptaujas ir grūti tulkot citās valodās, un saskaņā ar leksiskās pieejas ideju, ideālajā gadījumā katrā valodā vajadzētu veidot šādus sarakstus no jauna, izmantojot attiecīgas valodas leksisko materiālu, lai identificētu personības īpašību dimensiju labākus marķierus konkrētajā valodā. Lielā Piecnieka marķieru sarakstu sastādīšanas metodoloģija ir detalizēti aprakstīta vairākās Goldberga un viņa kolēģu publikācijās (skat. Goldberg, 1990, 1992; Saucier, 1994) un nedaudz jau tika aprakstīta 1.2.1.2. nodaļā.

Lielākā daļa no Lielā Piecnieka modeļa ietvaros izstrādātiem mērījuma instrumentiem, tomēr pēc savas būtības ir klasiskās strukturētās personības aptaujas, kurās tiek izmantots apgalvojumu veida pantu formāts. Džons (John, 1989) piedāvāja atsevišķo īpašības vārdu vietā lietot īsus apgalvojumus, katrā apgalvojumā ietverot kādu īpašības vārdu, kas leksisko pētījumu rezultātā tika identificēts kā Lielā Piecnieka marķieris, un šo vārdu papildinošu informāciju, kas iezīmētu kontekstu, papildinātu vai precizētu „centrālo” īpašības vārdu (John, 1989, 1990). Parasti šādi apgalvojumi ir ļoti īsi - vidēji 3-7 vārdi. Empīriski ir apstiprināts, ka pielietojot šādu pantu formātu, respondentu atbildes ir konsekvētākās, salīdzinot ar atsevišķo īpašības vārdu izmantošanu (Goldberg & Kilkowski, 1985), līdz ar to īsu apgalvojumu izmantošana ļauj saglabāt atsevišķu īpašības vārdu izmantošanas priekšrocības (īsums un vienkāršība), tai pat laikā izvairoties no to trūkumiem (nenoteiktība vai vairāku skaidrojumu iespējamība un ievērojams sociāli vēlamo atbilžu sniegšanas drauds) (John at al., 2008).

Viena no pirmajām aptaujām (vismaz izstrādātām Lielā Piecnieka modeļa ietvaros), kurā bijā aprobēti šādi īsi apgalvojumi tradicionālo, salīdzinoši garo apgalvojumu vietā, bija Lielā Piecnieka aptauja (*The Big Five Inventory; BFI*, John, Donahue, & Kentle, 1991). BFI aptaujas autoru mērķis bija izstrādāt īsu instrumentu, kas ļautu efektīvi novērtēt personības iezīmju piecus faktoros, un kuru varētu izmantot gadījumos, kad nav nepieciešams detalizētāks atsevišķu iezīmju novērtējums. Pantu izstrādē autori balstījās uz Lielā Piecnieka „prototipiskām definīcijām” – kanoniskām personības iezīmju faktoru reprezentācijām, kas tika identificētas analizējot iepriekšējus pētījumus un ir aprakstītās literatūrā (John at al., 2008). Balstoties uz faktoranalīzes rezultātiem (testa izstrādei tika izmantota apjomīgā studentu izlase) no sākotnējo apgalvojumu kopas tika atlasīti labākie panti. BFI galā versija sastāv no 44 pantiem (8 līdz 10

panti katrā skalā), bet, neskatoties uz relatīvo īsumu, BFI panti saturiski pārklāj gandrīz visus personības piecfaktoru modelī (Costa & McCrae, 1992) postulētos iezīmju-līmeņa aspektus (detalizētam pārskatam, balstītam uz empīriskiem datiem, skat. John at al., 2008). Vairākos pētījumos ir apstiprinātā BFI ticamība, konverģentā, diverģentā un konstrukta validitāte (skat. John at al., 2008). BFI aptauja ir brīvi pieejama. Tās apgalvojumi publicēti vairākos izdevumos (piem. John at al., 2008). Aptauja apliecinājusi labus psihometriskos rādītājus 56 dažādas valstīs un ir tulkota vismaz 28 valodās t.sk. – latviešu (skat. Schmitt at al., 2007).

Citas līdzīgās aptaujas, kas ļauj novērtēt tikai 5 personības dimensijas, ir NEO-FFI (Costa & McCrae, 1992), kas ir saīsinātā NEO-PI-R versija un tās brīvpieejas analogs - IPIP-FFI (Goldberg, 1999), kā arī API (*Australian Personality Inventory*, Murray, et al., 2009), kas izstrādāta balstoties uz IPIP-FFI, nedaudz modificējot dažu pantu formulējumus, lai pielāgotu tos mērķa populācijai (skat. Murray et al., 2009).

Pēdējos gados izstrādātas dažas pavisam īsas aptaujas, kurās katra personības faktora novērtēšanai tiek izmantoti tikai divi panti, piemēram, BFI-10 (Rammstedt & John, 2007), kas ir BFI aptaujas saīsinātā versija un TIPI (*Ten-Item Personality Inventory*, Gosling, Rentfrow, & Swann, 2003). Ir aptaujas, kurās katras personības dimensijas novērtēšanai paredzēts tikai viens pants, piemēram, FIPI (*Five-Item Personality Inventory*, Gosling at al., 2003) un SIMP (*Single-Item Measures of Personality*, Woods & Hampson, 2005). Pētījumos apstiprināta minēto aptauju retesta ticamība un dažādi validitātes aspekti, un ir parādīts, ka piecus personības iezīmju faktorus var pietiekoši ticami un objektīvi novērtēt ar šādām ļoti īsām aptaujām, kaut arī to psihometriskie rādītāji neizbēgami ir nedaudz sliktāki, salīdzinot ar tradicionālajām aptaujām, kuru skalas sastāv no vairākiem pantiem. Neapšaubāmi viena no īso mērījuma instrumentu priekšrocībām ir tā, ka respondenti nenogurst atbildot uz daudziem, pēc būtības līdzīgiem jautājumiem, kas, savukārt, pozitīvi ietekmē viņu motivāciju godprātīgi piedalīties pētījumā un, iespējams, sniegt godīgas, nevis paviršas atbildes (Gosling at al., 2003). Robins norāda, ka ļoti īsi mērījuma instrumenti „...novērš pantu dublēšanos un līdz ar to samazina nogurumu, frustrāciju un garlaicību saistītu ar vairākkārtēju atbildēšanu uz ļoti līdzīgiem jautājumiem” (Robins at al., 2001, 152). Īpaši izdevīgi īsus instrumentus ir lietot gadījumos, kad testēšanas laiks ir ierobežots, ja pētījumā tiek izmantotas vairākas aptaujas, longitudinālos pētījumos, telefona vai tiešsaistes aptaujās, respondentu filtrēšanas nolūkos, vai gadījumos, kad vienam respondentam jāvērtē vairāki cilvēki, vai jāvērtē sevi vairākos kontekstos, vai, kad personības mērījumiem ir tikai pakārtota nozīme (Robins at al., 2001). Īsu mērījuma instrumentu gadījumā svarīgāks par pārliecinošiem psihometriskiem rādītājiem ir fakts, ka šādi ‘mini’ instrumenti dod iespēju veikt tādus pētījumus, kas būtu neiespējami, izmantojot garas aptaujas (Gosling at al., 2003).

Visas līdz šim pieminētās aptaujas ir paredzētas tikai piecu plašu personības faktoru mērīšanai un neparedz atsevišķu iezīmju analīzi. Šo aptauju lielākā priekšrocība ir neliels pantu skaits, tomēr tas, vienlaicīgi ir arī šo aptauju būtiskākais ierobežojums. Īsas aptaujas ir ērtas lietošanā, bet tās, nedod iespēju iegūt detalizētu informāciju par indivīda personības iezīmēm to dažādībā. Pētījumos parādīts, ka zemākā abstrakcijas līmeņa personības iezīmes, salīdzinājumā ar plašām personības dimensijām, ļauj labāk prognozēt specifiskus, „šauri” definētus uzvedības kritērijus (piem., Paunonen & Ashton, 2001; Judge & Martocchio, 1997; Chauvin et al., 2007), līdz ar to personības novērtēšanas instrumentu lietotāji vairāk ir ieinteresēti aptaujās, kas ļauj novērtēt ne tikai plašas personības dimensijas, bet arī vairākas zemākā līmeņa iezīmes.

Cik iezīmes ir nepieciešamas, lai pietiekami raksturotu katru no personības faktoriem? Tas ir jautājums, ko uzdod sev jebkurš pētnieks, kas iecerējis izstrādāt daudzdimensionālo personības aptauju. Diemžēl gatavas atbildes uz šo jautājumu pagaidām nav. Dažādās daudzdimensionālās personības aptaujās iezīmju līmeņa apakšskalu skaits katrā no faktoriem variē no 2 līdz pat 9 skalām. Tomēr būtu jāsaprot, ka personības aptaujas ir tikai aptaujas, tas nav personības teorijas vai personības modeļi. Personības aptauju skalas nav jāuztver kā ekvivalentas teorētiskām personības dimensijām kā tādām (Matthews et al., 2003). Konkrētais personības modelis var būt dažādi operacionalizēts dažādās aptaujās. Teorētiskais modelis aptaujā var būt reprezentēts plašāk vai šaurāk, atkarībā no aptaujas pielietojuma mērķa un izvēlētas aptaujas izstrādes stratēģijas. Aptaujas bieži tiek pārskatītas, pārstrādātas un precizētas, mēģinot iegūt optimālus psihometriskus rādītājus, bet tas nenozīmē, ka mainās to pamatā esošā teorētiskā koncepcija vai modelis.

Var izdalīt divas pieejas iezīmju līmeņa apakšskalu izdalīšanai katrā personības faktorā. Pirmajā gadījumā pētnieki, balstoties uz literatūras analīzi un dažādiem racionāliem apsvērumiem, saistītiem ar izstrādājamā testa izmantošanas mērķiem un kontekstu, apriori definē cik un kādas iezīmes tiks paredzētas katrā no personības faktoriem, tad formulē pantus attiecīgas iezīmes mērīšanai. Nākamajos aptaujas izstrādes posmos, izmantojot faktoranalīzes procedūru, tiek pārbaudīts, vai paredzētā teorētiskā struktūra apstiprinās un vajadzības gadījumā tiek veiktas nepieciešamas korekcijas, līdz tiek sasniegts paredzētais rezultāts. Piemēram, šādi tika izstrādāta Lielā Piecnieka aptauja (*The Big Five Questionnaire*; BFQ; Caprara et al., 1993) un HEXACO-PI (Lee & Ashton, 2004) aptauja.

Otra iespējamā stratēģija ir internālā jeb empīriskā pieeja. Šajā gadījumā, balstoties uz literatūrā pieejamu informāciju, tiek formulēti pēc iespējas vairāk pantu, kas ļautu maksimāli plaši aptvert katra personības faktora izpausmju daudzveidību, un tad, balstoties uz faktoranalīzes rezultātiem, tiek atlasīti panti, kas veido neatkarīgus faktoros. Tad katra faktora ietvaros tiek noskaidrots, kādās apakšskalās atlasītie panti grupējas. Kad skalas izveidotas, tiek

atkārtoti pārbaudīta aptaujas iekšēja struktūra gan atsevišķo pantu, gan apakšskalu līmenī un iegūtajiem faktoriem tiek piešķirti nosaukumi.

Abas minētās pieejas var arī kombinēt. Šādi, piemēram, tika izstrādātas NEO Personības aptaujas (NEO-PI, Costa & McCrae, 1985) un tās uzlabotā versija - NEO-PI-R (*NEO-Personality Inventory Revised*, Costa & McCrae, 1992) aptauja. Tā tika veidota pēc šādiem principiem (Costa & McCrae, 1992):

- psiholoģiskās literatūras pamats – autori atlasīja iezīmes, kas vienlaicīgi ir svarīgas personības pētniekiem un sastopamas ikdienas valodā, t.i., saprotamas jebkuram;
- racionāla skalu konstruēšana – autori veidoja skalas, apdomājot mērāmo konstruktus un rakstot apgalvojumus, atbildes uz kuriem nozīmētu mērāmās pazīmes esamību;
- psihometriskie kritēriji – no visiem racionāli izveidotajiem apgalvojumiem aptaujai tika atlasīti apgalvojumi ar labākajiem psihometriskajiem rādītājiem. Autori pielietoja faktoru analīzi, lai identificētu apgalvojumu klasterus, kas kovariē savstarpēji, bet ir relatīvi neatkarīgi no citiem jautājumiem. Faktoru analīze vispirms tika veikta ar visiem apgalvojumiem, lai identificētu piecus faktorus, pēc tam – faktoru ietvaros, lai identificētu apakšfaktorus;
- hierarhiska struktūra – piecu faktoru struktūra tika pārbaudīta veicot otrā līmeņa faktoru analīzi, kā mainīgos izmantojot skalu summārās vērtības;
- konstruktus validizācija – tika veikti pētījumi, lai apliecinātu NEO-PI-R faktoru un apakšskalu spēju prognozēt ārējos kritērijus gan klīniskās, gan organizāciju psiholoģijas jomās, piemēram, labklājību (McCrae & Costa, 1991), personības traucējumus (Widiger & Costa, 1994), karjeras intereses (Costa, McCrae, & Holland, 1984) u.c.

Šajā nodaļā tika sniegts īss personības iezīmju mērījuma instrumentu raksturojums, bet nākamajā nodaļā tiks detalizēti apskatītas vadlīnijas un dažādas pieejas personības strukturēto aptauju izstrādei un to ticamības un validitātes novērtēšanai.

1.4. Strukturēto personības aptauju izstrādes pieejas un vadlīnijas

Strukturētās personības aptaujas ir viens no psihologu iecienītākajiem mērījuma instrumentiem. Gadu gaitā, līdz ar personības psiholoģijas un psihometrijas nozares attīstību, ir izstrādātas vairākās pieejas un vadlīnijas strukturēto personības aptauju konstruēšanai un to kvalitātes (ticamības un validitātes) novērtēšanai. Šajā nodaļā tiks sniegts īss ieskats personības aptauju konstruēšanas un validizēšanas pamatprincipos un pieejās, akcentējot dažus literatūrā atrodamos ieteikumus aptaujas pantu (jautājumu vai apgalvojumu) formulēšanai, labāko pantu identificēšanai un atlasei, un izveidoto skalu ticamības un validitātes pārbaudei.

Parasti izdala trīs galvenās stratēģijas personības aptauju konstruēšanā: deduktīvo, induktīvo un eksternālo (Burisch, 1984). *Deduktīvā* jeb *saturā balstītā* stratēģija (to mēdz saukt arī par *racionālo stratēģiju*) balstās uz teorētiskiem priekšstatiem par personību, tās struktūru un funkcionēšanu (Burlačuk, 2002). Šī pieeja tiek lietota, ja testa izstrādātāji pamatojas uz noteiktu teoriju par izpētei pakļauto pazīmi jeb uzvedību. Šajā gadījumā, balstoties uz pazīmes teorētiskajiem aprakstiem, par katru pazīmes šķautni tiek formulēti daudzi jautājumi jeb panti. Visbiežāk deduktīvās pieejas gadījumā apriori ir zināmā sagaidāmo faktoru struktūra, jo tās pamatu veido attiecīgie teorētiskie atzinumi. Statistiskiem rādītājiem deduktīvās pieejas ietvaros ir pakārtota nozīme (Raščevska, 2005).

Induktīvā pieeja personības testa izstrādē paredz primāro balstīšanos uz faktoru analīzes un citu korelatīvo saistību analīzes procedūru rezultātiem. Šīs pieejas galvenā atšķirība no deduktīvās pieejas, ir tāda, ka testa veidotājs balstās ne tik daudz uz teoriju, bet vairāk uz empīriskajā ceļā identificētām slēptajām sakarībām starp mainīgiem lielumiem. Izstrādājot testu induktīvās pieejas ietvaros, testa struktūra parasti apriori nav zināma, tā noskaidrojas tikai empīriskajā ceļā dažādu statistisku procedūru rezultātā. Goldbergs (Goldberg, 1972) šādu pieeju testu izstrādei sauc par *internālo stratēģiju*.

Eksternālā stratēģija ir empīriskā pēc savas būtības un paredz kontrastējošo grupu izmantošanas metodi pantu atlases un skalu veidošanas procesā (Burisch, 1984; Goldberg, 1972). Nevienā no minētām pieejām nevar tikt uzskatīta par pārāku par citām. Katrai ir savas stiprās un vājas puses. Parasti testu veidotāji izvēlas kombinēt minētās stratēģijas, visbiežāk pielietojot deduktīvi-induktīvo pieeju, izmantojot abu pieeju piedāvātas priekšrocības.

Jauna psiholoģiskā testa konstruēšana realizējas vairākos savstarpēji saistītos posmos, kas mēdz cikliski atkārtoties. Turpmāk tiks apskatīti strukturēto personības aptauju konstruēšanas posmi un vispārējās vadlīnijas katra posma realizēšanai.

1.4.1. Vispārējās vadlīnijas strukturēto personības aptauju pantu formulēšanai

Jebkuras aptaujas konstruēšana sākas ar mērāmās pazīmes definēšanu. Konstruējot personības aptaujas, vispārējs ieteikums ir, balstoties uz konkrētu teoriju, izveidot/atrast pēc iespējās detalizētāku mērāmās pazīmes aprakstu un definīciju (Dawis, 1987). Piemēram, ja ir paredzēts izstrādāt personības aptauju, kas būs paredzēta piecu personības faktoru novērtēšanai, būtu jābalstās Lielā Piecniekā vai personības piecfaktoru modelī un konstruēt pantus, balstoties uz literatūrā plaši pieejamiem piecu personības faktoru un to veidojošo komponentu (iezīmju) aprakstiem, vai izmantojot Lielā Piecnieka marķierus (piem., Goldber, 1990, 1992; Saucier, 1994, 2002).

Nākamajā solī ir nepieciešams noteikt, kāda būs topošās aptaujas mērķa populācija (Dawis, 1987), jo tas būtiski var ietekmēt gan kopējā pantu skaita, gan pantu formāta un atbilžu skalas izvēli, gan pantu leksiku. Kad ir tikts skaidrībā ar mērāmās pazīmes definīciju un aptaujas mērķa populāciju, nepieciešams izvēlēties pantu formātu un atbilžu skalu.

1.4.1.1. Pantu formāta un atbilžu skalas izvēle

Strukturētās personības aptaujas parasti sastāv no vairākiem pantiem, kas var būt jautājumi, īsi vai garāki apgalvojumi, vai pat atsevišķi vārdi (visbiežāk - īpašības vārdi), kurus respondentam ir jānovērtē (jānorāda, cik lielā mērā panta saturs ir attiecināms/ raksturo viņu pašu (pašnovērtējuma gadījumā) vai kādu viņam/viņai labi pazīstamu personu – citvērtējuma gadījumā), izmantojot 2, 3, 5, 7 vai pat 9 punktu vērtējuma skalu. Aptaujas (vai atsevišķās skalas) rādītāju (*score*) parasti iegūst saskaitot kopā respondenta izvēlētas atbildes (punktus) uz visiem pantiem, nepieciešamības gadījumā tos sākotnēji pārkodējot saskaņā ar skalas atslēgu. Protams, pastāv arī citas personības aptauju pantu formāta versijas, piemēram, piespiedu izvēles panti (*forced-choice items*), kad katru pantu veido 2 vai vairāki alternatīvi raksturojumi un respondentiem ir jāizvēlas viena no piedāvātām alternatīvām, pie tam izvēle jāizdara obligāti, pat ja neviens no piedāvātiem variantiem īsti neatbilst respondenta priekšstatiem par sevi, vai par to cilvēku, kuru viņš raksturo, aizpildot personības testu. Tieši šī iemesla dēļ šīs pantu formāts nav populārs, jo pastāv pārāk lieli draudi iegūt nepatiesu respondenta raksturojumu.

Ja tiek izmantots atsevišķu apgalvojumu pantu formāts, tad visbiežāk personības aptaujās izmanto 5 punktu atbilžu skalu, jo tā, no vienas puses, ļauj iegūt pietiekoši diferencētus rezultātus, no otras puses, no respondentu viedokļa, tā ir pietiekoši ērtā lietošanai, salīdzinot ar 3 punktu atbilžu skalu, kas dažreiz respondentiem var šķist pārāk ierobežojoša, vai 7, 9 vai pat 11 punktu skalas - kas pretēji, respondentiem var šķist pārāk niansētas un radīt grūtības piemērotākās atbildes izvēlē. Parasti neiesaka personības aptaujās izmantot atbilžu skalas ar vairāk kā 7 punktu gradāciju (Burlačuk, 2002).

Lai izvairītos no dažiem respondentiem raksturīgas tendences izvēlēties vidējo jeb neitrālo atbildi, tiek ieteikts izmantot pārskaitļa atbilžu skalas, t.i. bez neitrālā atbilžu varianta skalas vidū (piem., „nezinu”, „ne piekrītu, ne nepiekrītu” u.tml.) (Burlačuk, 2002), kaut gan šī nav labākā stratēģija, vismaz aptaujas izstrādes sākotnējā posmā, jo neitrālā atbilde atsevišķos gadījumos arī var būt informatīva. Piemēram, ja respondenti pārāk bieži izvēlas neitrālo atbilžu variantu, tas var norādīt uz to, ka pants ir slikti formulēts, nav saprotams, ir pārāk sarežģīts. Nepārskaitļa atbilžu skalu iesaka aizvietot ar pārskaitļa skalu tikai pēc tam, kad pilotpētījuma rezultāti uzrāda vidējā atbilžu varianta izvēlēs tendences esamību un, ja aptaujas veidotājiem no sākotnējo pantu

kopas neizdodas atlasīt nepieciešamo pantu skaitu, atbildes uz kuriem būtu brīvās no šādas tendences.

Katrai atbilžu skalas skaitliskai vērtībai var piešķirt verbālo atšifrējumu (piem., „pilnīgi piekrītu” līdz „pilnīgi nepiekrītu”, vai „pilnībā atbilst man” līdz „pilnībā neatbilst man”), bet ir pieņemami varianti, kad verbāli atšifrējumi tiek izmantoti tikai skalas galējām vērtībām, vai galējām vērtībām un vidū esošai vērtībai (parasti šādu vērtēšanas skalas punktu daļējo atšifrējumu izmanto garāko atbilžu skalu gadījumā, piemēram 7 vai 9 punktu skalām, bet var izmantot arī 5 punktu skalu gadījumā) (Dawis, 1987). Kad pantu formāts un atbilžu skalas veids ir izvēlēts, var ķerties pie sākotnējās pantu kopas izstrādes.

1.4.1.2. Sākotnējās pantu kopas izstrāde

Formulējot strukturētas personības aptaujas pantus, ir jāņem vērā daži vispārējie pantu formulēšanas principi. Piemēram, radīt pantu kopu, kas vismaz 2-4 reizes pārsniedz to pantu skaitu, ko ir paredzēts iekļaut testā. Katram pantam jābūt formulētām maksimāli precīzi, vienkārši un saprotami, izvairoties no divdomīgiem un neskaidriem formulējumiem (Kline, 2000), katrā pantā iekļaujot tikai vienu novērtēšanai paredzēto aspektu (domu, pārlicību, uzvedības izpausmi u.c.), tas ir, izvairoties no pantiem, kas satur divas vai vairākās idejas (Burlačuk, 2002). Kā norāda Sosjē un Goldbergs (Saucier & Goldberg, 2002) tieši šādi vienkārši un precīzi formulēti panti ar lielāku varbūtību uzrādīs augstus un replicējamus faktoru svarus dažādās izlasēs. Jācenšas formulēt, cik vien iespējams, saturiski specifiskus pantus atbilstoši mērāmās pazīmes teorētiskajai koncepcijai vai idejai (De Vellis, 1991). Pantu saturam jābūt maksimāli konkrētām, jāizvairās no vispārējiem formulējumiem. Labāk formulēt apgalvojumus konkrētas uzvedības, domu vai jūtu kontekstā; aptaujas pantiem jābūt reālistiskiem, tas ir tādiem, kas raksturo konkrētas kultūrvides pārstāvjiem raksturīgu uzvedību un tipiskās situācijas, ar kurām viņi ikdienā saskaras (Burlačuk, 2002), tiem ir jābūt formulētiem konkrētajā kultūrā pieņemtajā verbālajā izteiksmē. Vēlams izmantot ierastus jēdzienus un izteikumus, kas tiek lietoti sadzīvisko attiecību kontekstā. Tradicionāli tiek ieteikts izvairīties no svešvārdu un garu, grūti izlasāmu vārdu lietošanas, kā arī izvairīties no sarežģītu un garu teikumu formulēšanas, no dubultnoliegumiem teikumos (Saucier & Goldberg, 2002). Vēlams, lai panta garums būtu ne vairāk kā 10-12 vārdi un tiktu izmantota pēc iespējas vienkāršāka teikuma gramatiskā konstrukcija (DeVellis, 1991; Raščevska, 2005). Tiek ieteikts, izvēloties pantu leksiku (t.i., vārdus un izteicienus), ņemt vērā mērķa populācijas vārdu krājumu un lasītprasmi. Formulējot personības aptauju pantus, iesaka izvairīties no tādiem vārdiem kā *bieži*, *reti*, *vienmēr*, *nekad* (tas neattiecas uz atbilžu skalas punktu verbāliem atšifrējumiem), jo tas, kas viena respondenta

uztverē ir *bieži*, citā respondentā izpratnē varētu būt *reti* u.c. Vēlams izvairīties arī no vārdu *patīk/nepatīk* izmantošanas (Burlačuk, 2002).

Lai izvairītos no respondentu tendences sniegt sociāli vēlamas atbildes, kas ir viena no būtiskākajām problēmām pašnovērtējuma aptauju gadījumā, un kuru būtu jāņem vērā gan personības mērījuma instrumentu veidotājiem, gan lietotājiem, tiek ieteikts formulēt apgalvojumus pēc iespējas neitrāli, lai to saturam nebūtu izteikta pozitīvā vai negatīvā nozīme (detalizētām pamatojumam skat. Bäckström, Björklund, & Larsson, 2009). Vēl 1967. gadā Pībodijs (Peabody, 1967) norādījis, ka daudzi personības raksturotāji bieži iekļauj sevī gan „vērtējošo” („labs” vai „slikts”) aspektu, gan „aprakstošo” aspektu un, līdz ar to panti, kuru saturs izteikti atspoguļo kādu sociāli vēlamu vai nevēlamu uzvedību, veicina sociāli vēlamu atbilžu sniegšanu. Šis „sociālās vēlamības efekts” ir nopietns drauds jebkuras personības aptaujas konstrukta validitātei, jo tas rada kovariācijas starp atsevišķiem pantiem, apaškalām un pat starp augstākā līmeņa faktoriem, kuriem, saskaņā ar teorētisko modeli, nevajadzētu korelēt savā starpā, jo tiem būtu jābūt ortogonāliem pēc savas dabas. Piemēram, daudzos pētījumos ir konstatēts viens vispārējs faktors, kas izskaidro lielāko daļu no variācijas starp pieciem personības faktoriem (piem., Peabody & Goldberg, 1989; Bäckström at al., 2009). Parasti šo vispārējo personības faktoru pētnieki izskaidro ar kopējo variāciju, kas rodas tieši sociālās vēlamības efekta rezultātā jeb tendences sniegt atbildes uz personības aptaujas pantiem kultūras normu virzienā. Piemēram, Edvards un Edvards (Edwards & Edwards, 1991) parādīja, ka, analizējot personības aptauju faktoru struktūru, bieži kā pirmais pamatkomponents parādās tieši šis sociālās vēlamības faktors. Šādi rezultāti tika replicēti vairākos citos mūsdienu pētījumos (piem., Hedriks, Hofstee, & de Raad, 2002; Musek, 2007; Bäckström, 2007). Nesen veiktajā pētījumu sērijā zviedru pētnieki (Bäckström at al., 2009) pārlicinoši parādījuši, cik viegli Piecfaktoru personības aptaujās var atbrīvoties no šī „vispārējā personības faktora”, vienkārši pārformulējot oriģinālus aptaujas pantus tā, lai tie skanētu pēc iespējas neitrālāk, bet tai pašā laikā maksimāli saglabājot sākotnējā apgalvojumā ietvertās uzvedības un „psiholoģiskās jēgas” saturu. Šādā veidā pārveidojot IPIP-100 Piecfaktoru aptaujas pantus, viņi ir ieguvuši skaidru prognozēto piecfaktoru struktūru, pie tam ar īsteni ortogonāliem pieciem faktoriem un ar ļoti vāju vispārējo faktoru (vidējās faktoru svars vispārējā faktorā apstiprinošās faktoru analīzes rezultātā bija 0,09, pretstatā 0,56 – kas tika iegūts izmantojot nepārveidotos IPIP-100 aptaujas pantus). Balstoties uz veiktā pētījuma rezultātiem, zviedru kolēģi aicina visus personības aptaujas veidotājus, formulēt pēc iespējas neitrālākus apgalvojumus, lai izvairītos no sociālās vēlamības efekta, vismaz pantu līmenī (Bäckström at al., 2009). Cits, biežāk izmantojamais paņēmiens (piem., Jackson, Ashton, & Tomes, 1996) sociālās vēlamības efekta mazināšanai pantu līmenī, ir skalas konstruēšanas procesā atlasīt tikai tos pantus, kuri pēc iespējas vājāk

korelē ar sociālās vēlamības aptaujas rezultātiem, bet šī pieeja paredz kādas sociālās vēlamības aptaujas izmantošanu vienlaicīgi ar izstrādājamās aptaujas sākotnējiem pantiem.

Vēl viena būtiskā problēma, kas raksturīga personības aptaujām, ir noteikto atbilžu izvēles efekts, kas izpaužas tendencē izvēlēties viena veida atbildes neatkarīgi no panta satura (*responses acquiescence*), ko vēl mēdz dēvēt par „visam piekrītu” (vai automātisko piekrišanu) vai „visam nepiekrītu” efektu. Lai mazinātu šos efektus, viens no ieteikumiem ir veidot tā saucamās *sabalansētas skalas*, tas nozīmē, ka skalā (aptaujā) jābūt vienādam pantu skaitam, kas reprezentē pazīmes dimensijas vienu polu, vai pazīmes esamību, un tādiem, kas reprezentē pazīmēs dimensijas pretējo polu, vai pazīmes neesamību. Piemēram, vienāds pantu skaits, kas raksturotu ekstraversiju un tik pat liels pantu skaits, kas raksturotu introversiju (Saucier & Goldberg, 2002). Citiem vārdiem jāiekļauj gan pozitīvi, gan negatīvi formulēti apgalvojumi. Pretējā gadījumā pastāv lielā varbūtība, ka respondentu atbildēs respondentu reakcija uz pantu saturu „sajauksies” ar sociālās vēlamības efektu un noteiktā veida atbilžu sniegšanas efektu (Hostee, Ten Berge, & Hendriks, 1998).

Izstrādājot sākotnējo pantu kopu, jācenšas, lai sākotnējos pantos būtu maksimāli plaši pārstāvēts mērāmais konstrukts. Piemēram, ja tiek izstrādāta piecfaktoru personības aptauja, var balstīties uz Lielā Piecnieka marķieriem (Goldberg, 1990, 1992; Saucier & Goldberg, 2002; Saucier, 1994, 2002), vai 45 bipolārām skalām (*AB5C; Big Five-dimensional Circumplex model*, Hofstee, De Raad, & Goldberg, 1992), vai tās brīvpieejas versiju IPIP-AB5C (Saucier & Goldberg, 2002), kur katrā no pieciem personības faktoriem tiek izdalīti 9 aspekti jeb iezīmju līmeņa apakšskalas. Tomēr jāatzīmē, ka augstāk minēto personības faktoru marķieru (speciāli atlasītu īpašības vārdu) izmantošana ir ierobežota, jo katrā valodā šie marķieri ir unikāli un nav korekti tos mehāniski pārnest no vienas valodas uz citu. Var balstīties arī uz personības piecfaktoru modeli, kas ir operacionalizēts NEO-PI-R aptaujā (Costa & McCrae, 1992), kurā katrā no pieciem personības faktoriem tiek izdalīti 6 iezīmju līmeņa aspekti.

Pēdējo 70-80 gadu laikā izstrādātas vairākās personības aptaujas, domātās dažādu personības konstruktu novērtēšanai, un laikā gaitā ir „izkristalizējušies” „veiksmīgi” panti, kas apliecinājuši savu relevantumu attiecībā uz noteikto mērāmo konstruktu un savu spēju diferencēt respondentus pēc mērāmās pazīmes. Tāpēc ne vienmēr, izstrādājot jaunu aptauju, nepieciešams no jauna formulēt, izgudrot jaunus pantus. Viena no iespējamām stratēģijām varētu būt „labo” pantu no citām aptaujām izmantošana, protams, ja tie ir pieejami publiskā telpā un nav aizsargāti ar autortiesībām.

Mūsdienās, tas ir iespējams pateicoties Luisa Goldberga un viņa kolēģu centieniem, kas ir izveidojuši Starptautisko personības aptauju pantu kopu (*International Personality Item Pool, IPIP*; Goldberg, 1999; Goldberg et al., 2006), kurā ir apkopoti vairāk kā 2000 dažādu personības

aptauju panti (skat.: www.ipip.ori.org). Pētniekiem ir iespēja no šīs pantu kopas atlasīt noteiktiem pētījuma mērķiem atbilstošus pantus, vajadzības gadījumā tos modificēt un veidot jaunas aptaujas. Ērtības labad, panti šajā milzīgajā pantu kopā ir sakārtoti blokos, kas atvieglo pantu meklēšanas un atlasēšanas procesu. Tomēr minētās milzīgās „pantu bankas” izmantošana Latvijas pētniekiem ir ierobežota, jo tajā apkopotu panti, kas rakstīti lielākoties angļu valodā, tas automātiski paredz tulkošanu un visus ar to saistītus apgrūtinājumus. Taču pētnieki no citām valstīm (kur nerunā angļu valodā) var izmantot IPIP pantus kā „orientierus” jeb prototipus, rakstot pantus „savā” valodā, tas ir izmantot tā saucamo jaukto emiski – etisko (*emic-etic*) pieeju (Berry, 1989; Matsumoto & Juang, 2008), kad, no vienas puses, pantu veidošanā tiek izmantots konkrētas kultūras informatīvs materiāls un uzvedības apraksts notiek no paša kultūras pārstāvja pozīcijas, kā tas ir paredzēts *emiskā* (*emic = culture specific*) pieejā, bet, no otras puses, pantu formulējumi, tomēr tiek balstīti uz universālām, pētījumos identificētām personību raksturojošām kategorijām, kā to paredz *etiskā* (*etic = universal*) pieeja (Franklin, 1996, pēc - Pike, 1967).

Ja kāds pētnieks gribētu izmantot tūrā veidā *emisko* (*emic*) pieeju personības aptaujas konstruēšanā, viņam vajadzētu sākt vai nu ar personību raksturojošo vārdu atlasīšanu no attiecīgās valodas vārdnīcās, sekojot leksiskās pieejas metodoloģijai, kas detalizēti ir aprakstīta Goldberga darbos (piem., Goldberg, 1990, 1992), vai arī sākotnēji veikt pētījumu, kura mērķis būtu izzināt kādus tipiskus vārdus un izteicienus izmanto konkrētās kultūras pārstāvji, raksturojot sevi un citus viņiem labi pazīstamus cilvēkus. Šīm mērķim varētu izmantot intervijas, veikt eseju, dienasgrāmatu vai literatūras darbu analīzi, konkrēto gadījumu analīzi u.tml. Protams, var izmantot arī klasisko etisko (*etic*) pieeju, kas paredz psiholoģisko testu pantu maksimāli precīzu tulkošanu (Berry, 1989), jo šīs pieejas ietvaros tiek uzskatīts, ka personības īpašības un to izpausmes ir universālas, līdz ar to, testa struktūrai vajadzētu būt neatkarīgai no kultūrvides, kurā tests tiek izmantots, un gadījumā, ja testa struktūra precīzi atveido tās pamatā esošo teorētisko modeli, tad korekti adaptēta testa struktūrai vajadzētu saskanēt ar oriģinālā testa struktūru.

1.4.2. Sagatavoto testa pantu sākotnējā analīze

Kad sākotnējā pantu kopa sagatavota, nākamajā posmā ieteicams pārbaudīt pantu lasāmību (*readability*), lai pārliecinātos, ka pantu formulējumi nav pārāk sarežģīti, ir viegli uztverami, viennozīmīgi saprotami un kopumā, no lietotās valodas viedokļa, ir piemēroti aptaujas mērķa populācijai (Dawis, 1987). Šīm nolūkam izvēlas tipiskus mērķpopulācijas pārstāvjus vai/un pārstāvjus no mazākizlītās mērķpopulācijas daļas un lūdz viņus atzīmēt tos pantus, kuri viņiem šķiet grūti saprotami, kuros ir nesaprotami vai grūti izlasāmi vārdi. Šādi identificētus problemātiskus pantus izslēdz no turpmākās analīzes.

Vēl viena procedūra, ko ieteicams veikt, īpaši gadījumā, ja panti tika formulēti, balstoties uz kāda konstrukta teorētiskiem aprakstiem, ir pantu *satura validitātes* un *acīmredzamas validitātes* pārbaude. Viena no satura validitātes pārbaudes procedūrām, ir tā saucamā panta satura „atpakaļ tulkošana” uz „psiholoģisko valodu” (Smith & Kendall, 1963). Tas nozīmē, ka 2-3 ekspertus, kas nav iesaistīti pantu izstrādes procesā, lūdz noteikt uz kuru no iepriekšnoteiktām hipotētiskām kategorijām, vai uz kuru psiholoģisko konstruktu ir attiecināms katrs no pantiem, pie tam var izmantot, gan „aklo”, gan „informēto” „atpakaļ tulkošanu”, tas ir, kad eksperti vai nu nav informēti par to, kādas pazīmes mērīšanai aptauja domāta, kā tās ir pirmajā gadījumā, vai arī viņi sākotnēji tiek detalizēti iepazīstināti ar mērāmā konstrukta teorētiskiem aprakstiem, kā tas ir otrajā gadījumā.

Var izmantot arī līdzīgu, praksē biežāk sastopamu pantu *satura validitātes* novērtēšanas procedūru, kas arī paredz 2–3 neatkarīgu ekspertu pieaicināšanu katra panta satura atbilstības pakāpes mērējamajai pazīmei noteikšanai. Parasti tiek pieaicināti 2 eksperti, t.i. noteiktas jomas speciālisti, kuri izvērtē katru aptaujas pantu, piemēram, 4 baļļu (*neatbilst, daļēji atbilst, gandrīz atbilst, pilnībā atbilst*) skalā. Tādā veidā tiek iegūta informācija par to, cik lielā mērā, pēc ekspertu viedokļa, katra panta saturs reprezentē mērāmās pazīmes psiholoģisko dabu vai uzvedības kopumu, kura mērīšanai aptauja paredzēta (Raščevska, 2005). Aptaujas pilotversijā turpmāk iekļauj tikai tos pantus, kurus visi eksperti novērtējuši kā atbilstošus vai vismaz gandrīz atbilstošus mērējamai pazīmei. Tādā veidā tiek nodrošināts, ka aptaujas gala versijā visiem pantiem ir augsta satura validitāte.

Dažreiz var būt nepieciešams novērtēt ne tikai pantu satura validitāti, bet arī *acīmredzamo validitāti*, kas raksturo aptaujas pantu piemērotības pakāpi noteiktas pazīmes mērīšanai no testa izpildītāju, lietotāju un citu cilvēku viedokļa, kuriem nav speciālu zināšanu (Raščevska, 2005). Acīmredzamas validitātes novērtēšanas procedūra ir līdzīgā tai, kāda tiek izmantota satura validitātes noteikšanai, tikai kā vērtētājus iesaista nevis ekspertus, bet tipiskus mērķpopulācijas pārstāvjus. Izstrādājot jaunu testu, šo validitātes veidu nav ieteicams ignorēt.

Kad sākotnēja pantu kopa ir pārbaudīta un testa autors ir apmierināts ar testa pantu saturu, formu, izvēlēto atbilžu skalu un aptaujas vizuālo noformējumu, ieteicams veikt nelielu sagatavotās pantu kopas pilotizmēģinājumu, pirms pamatdatu iegūšanas procesa uzsākšanas. Šāda procedūra ļaus pārbaudīt, cik labi saprotama instrukcija, cik labi darbojas izvēlētais aptaujas formāts, vai respondentiem nerodas grūtības vai neskaidrības ar atbilžu skalas lietošanu, vai tiešām visi panti ir labi saprotami un vai tie tiešām kopumā piemēroti mērķa populācijai, ka arī noskaidrot, cik daudz laika aizņems aptaujas aizpildīšana (Dawis, 1987).

1.4.3. Sākotnējās pantu kopas empīriskās aprobācijas sagatavošanas posms: testa izstrādes izlases specifikācijas noteikšana

Pēc nepieciešamo korekciju veikšanas sākotnējo pantu kopā, nākamajā testa izstrādes posmā tiek uzsākta pamatdatu vākšana, bet pirms tam ir svarīgi noteikt testa izstrādes izlases specifikāciju – izlases apjomu, respondentu vecuma diapazonu, kuram tiek paredzēts pielietot izstrādāto testu, būtiskākās sociāli demogrāfiskās respondentu pazīmes, kuras būtu jāņem vērā, lai testa izstrādes izlase reprezentētu paredzēto testa mērķpopulāciju. Ļoti svarīgi, lai testa izstrādes izlase būtu reprezentatīva un korekti veidota, lai tajā būtu ievērotas attiecīgai mērķpopulācijai raksturīgas atsevišķo respondentu grupu proporcijas (piem., vīriešu un sieviešu sadalījums izlasē, dažādu vecumgrupu un sociālo grupu pārstāvju sadalījums utt.). Pretējā gadījumā jau testa izstrādes sākotnējā posmā var rasties sistemātiskas kļūdas, kuras var negatīvi ietekmēt izstrādājamā testa validitāti un ticamību. Lai nodrošinātu dažādu populācijas apakšgrupu (stratu) atbilstošu pārstāvētību testa izstrādes izlasē, iesaka veidot *stratificēto izlasi*, jau sākotnējā izlases veidošanas posmā pārdomājot un nosakot, gan kādi demogrāfiskie mainīgie un sociālekonomiskā statusa mainīgie lielumi tiks kontrolēti izlasē un izmantoti stratu veidošanai, gan kā respondenti tiks iesaistīti pētījumā, gan cik daudz respondentu katras stratas ietvaros ir nepieciešams iesaistīt pētījumā. Testa konstruēšanas izlasi ieteicams veidot proporcionāli paredzamajai standartizācijas stratificētajai izlasei vai vismaz tā, lai katra izlases apakšgrupa būtu vienādi pārstāvēta izlasē. Daudzi testi, īpaši personības aptaujas, bieži tiek veidotas, izmantojot augstskolu studentu izlases, un vēlāk veic testa standartizāciju dažādās populācijas apakšgrupās, tomēr, šāda testa izstrādes stratēģija nav vēlama, jo testa struktūra un psihometriskie rādītāji, kas ir iegūti studentu izlasē var būtiski atšķirties no tiem, kas tiek iegūti reprezentatīvajā populācijas izlasē (piem., skat. Rammstedt, 2011).

Jebkurā gadījumā, pat ja netiek izveidotā stratificēta izlase, ir ieteicams ievērot šādu attiecību: vismaz 3 cilvēki uz katru pārbaudāmo testa pantu, bet ne mazāk par 300 cilvēkiem, ja ir paredzēts lietot faktoru analīzi testa apakšskalū noteikšanai (Raščevska, 2005).

Kad dati no testa izstrādes izlases ir iegūti un apkopoti, nākamajā testa izstrādes posmā seko pantu statistiskā analīze un labāko pantu atlase. Šajā testa izstrādes posmā veicamo pasākumu un procedūru pārskats ir sniegts nākamajā nodaļā.

1.4.4. Pantu statistiskā analīze un atlase

Aptaujas veidošanas procesā viens no centrālajiem posmiem ir pantu atlase iekļaušanai aptaujas beidzamajā versijā. Šis process var atkārtoties vairākas reizes līdz, tiks iegūti

apmierinoši izveidotā instrumenta ticamības un validitātes rādītāji gan atsevišķo pantu, gan skalu līmenī.

Pantu atlase sākas ar pantu *reakcijas indeksa* analīzi un *atbilžu sadalījuma diapazona* analīzi. Ja testa panti ir veidoti kārtas skalā, t.i., atbildes uz pantiem variē vismaz trīs vai vairāk baļļu diapazonā, tad panta reakcijas indeksu aprēķina kā panta vidējo aritmētisko vērtību. Panta reakcijas indekss raksturo respondentu vidējās atbildes uz konkrēto pantu, un ļauj identificēt tādus pantus, kuru atbilžu sadalījums ir izteikti asimetrisks, t.i. tādus pantus, uz kuriem vairāk kā 80% gadījumos respondenti ir snieguši atbildes tikai panta mērījuma skalas vienā galā (piemēram, 80% respondentu ir izvēlējušies atbildi „piekrītu” vai „pilnībā piekrītu” 5 punktu atbilžu skalā, kur atbildes var variēt no „pilnībā nepiekrītu” līdz „pilnībā piekrītu”), kas liecina par to, ka pants slikti diferencē respondentus pēc mērāmas pazīmes (skat. Raščevska, 2005). Lai identificētu tādus „nederīgus” pantus, ir nepieciešams aprēķināt reakcijas indeksa apakšējo un augšējo kritisko robežu un atlasīt pantus, kas iekļaujas šo kritisko robežu diapazonā. Tomēr, ir ieteicams ne tikai paļauties uz panta reakcijas indeksu, bet papildus analizēt panta vērtību sadalījuma biežumus, kas palīdzēs identificēt labākos pantus ar maksimāli simetrisku sadalījumu. Šāda procedūra ļaus identificēt arī pantus, kur vairāk kā 70% respondentu ir izvēlējušies neitrālo atbildi, kas norāda uz panta satura izpratnes grūtībām, vai piemērotās atbildes izvēlēs grūtībām. Pantu reakcijas indeksa un atbilžu vērtību diapazona analīze ir svarīga, tomēr nav pietiekoša, lai pieņemtu lēmumu par panta iekļaušanu vai neiekļaušanu testa beidzamajā versijā. Lēmumu par to, kādus pantus atstāt un kādus izslēgt no turpmākās analīzes, labāk pieņemt, vienlaikus analizējot gan pantu reakcijas indeksa, *gan diskriminācijas indeksa*, gan iespējams, arī faktoru svaru rādītājus.

Diskriminācijas indekss ir nākamais svarīgais psihometriskais rādītājs, kas raksturo panta piemērotību iekļaušanai testa beidzamajā versijā un parāda, vai cilvēki, kas iegūst augstas vērtības pantu līmenī, iegūst augstas vērtības arī skalā kopumā (Raščevska, 2005), citiem vārdiem, tas raksturo sakarību starp atbildēm uz konkrēto pantu un skalas kopējo vērtību (sīkāk par panta diskriminācijas indeksa izmantošanu skalu konstruēšanas procesā tiks aprakstīts tālāk).

1.4.4.1. Skalu veidošana

Ja tiek izstrādātā viendimensionālā aptauja jeb skala, t.i. tāda, kas paredzētā viena konstrukta mērīšanai jeb satur vienu vispārējo latentu pazīmi (Zinbarg, Revelle, Yovel, & Li, 2005), bieži tiek izmantotā Likerta (Dawis, 1987, pēc - Likert, 1932) metode aptauju (jeb skalu) konstruēšanai. Likerta metode paredz 4 secīgus aptauju konstruēšanas soļus (Dawis, 1987):

1. Formulē pietiekoši daudz pantu, lai pēc iespējās pilnīgāk aptvertu mērāmo konstruktus, un izvēlas 5 punktu (visbiežāk, bet nav obligāti) atbilžu skalu.

2. Izmantojot sākotnējo pantu kopu, iegūst datus no pietiekoši lielas izlases (N ne mazāk kā 100), pārkodē datus (tā, lai augstākās vērtības norādītu uz augstāku mērāmās pazīmes izteiktības pakāpi) un apkopo visus datus, tai skaitā aprēķinot summāro skalas vērtību, summējot kopā atbildes uz visiem sākotnējiem (jau pārkodētiem) pantiem.

3) Nākamajā posmā, saskaņā ar klasisko Likerta pieeju, respondentus sakārto pēc summārās vērtības un izveido divas grupas, atlasot 25% no izlases ar augstākiem rezultātiem un 25% ar zemākiem rezultātiem. Kad grupas izveidotas, tiek atlasīti panti, kas vislabāk ļauj diskriminēt (atšķirt) respondentus no šīm divām grupām. To dara, atlasot pantus, kuri uzrāda statistiski nozīmīgas atšķirības vidējos panta vērtējumos starp šo divu grupu pārstāvjiem. Tomēr, biežāk izmanto pantu atlasē stratēģiju, kas ir balstīta uz pantu diskriminācijas indeksa (korelācijas rādītāja starp atbildēm uz j -to pantu un skalas summāro vērtību (*item-total-score*)) analīzi. SPSS paketē (*Statistical Package for the Social Sciences*) ticamības pārbaudes programmā (*reliability program*) tiek aprēķināts precizētais „diskriminācijas indekss” (*corrected item-total correlation*), kas raksturo korelācijas koeficientu, aprēķinātu starp atbildēm uz j -to pantu un summāro vērtību, kas tika iegūta, summējot atbildes uz visiem pārējiem pantiem, izņemot šo j -to pantu. Izmantojot šo pieeju, tiek atlasīti panti ar augstākiem diskriminācijas indeksiem (ne mazākiem par 0,20, bet vēlams lielākiem par 0,40, bet zemākiem par 0,80).

4) Atlasa vislabāk diskriminējošus pantus un aprēķina jaunu skalas summāro vērtību (*scale score*), balstoties uz šiem atlasītajiem pantiem. Šis process var atkārtoties vairākkārtīgi, kamēr tiks sasniegti apmierinoši rezultāti.

Īstenībā ceturtajam solim parasti seko piektais solis – tiek aprēķināts Kronbaha alfa (Cronbach, 1951) koeficients, kas raksturo skalas iekšējo saskaņotību un tiek izmantots kā viens no skalas ticamības rādītājiem. Kronbaha alfa var paaugstināt, atlasot pantus ar augstākiem diskriminācijas koeficientiem (jeb *corrected-item-total correlation score*) un attiecīgi izslēdzot no skalas tādus pantus, kuriem šie rādītāji ir zemi. Šādu pantu atlasē stratēģiju dažreiz mēdz saukt par „alfas rādītāja optimizācijas procedūru” (Saucier & Goldberg, 2002). Tomēr jāņem vērā, ka cieši korelējoši panti, parasti ir ļoti līdzīgi pēc nozīmes, un vienmēr pastāv drauds iegūt skalas augstu iekšējo saskaņotību, tai pat laikā zaudējot konstrukta aptveršanas plašumu. Jāņem vērā arī fakts, ka Kronbaha alfas rādītājs atkarīgs no pantu skaitā skalā un respondentu skaita izlasē – jo vairāk pantu un jo vairāk respondentu, jo lielāka ir varbūtība iegūt augstus Kronbaha alfa rādītājus (Saucier & Goldberg, 2002).

Vajadzētu atzīmēt, ka augsts Kronbaha alfas rādītājs ne vienmēr liecina par skalas viendimensionalitāti (*unidimensionality*). Kā norāda Makdonalds (McDonalds, 1999) par

„psihometriski” homogēnu testu var tikt uzskatīts tikai tāds tests, kura panti, mēra tikai vienu īpašību (pazīmi), tas ir vienu kopējo faktoru, tāpēc, pat ja tiek veidota viendimensiju aptauja, iesaka izmantot faktoru analīzi, lai pārliecinātos, ka visi panti tiešām dod ieguldījumu tikai vienā kopējā faktorā, un hipotēze par vienfaktoru modeli apstiprinās.

Gadījumā, ja tiek izstrādāta daudzdimensionālā personības aptauja, piemēram, kāda aptauja piecu personības faktoru novērtēšanai, pantu atlase pārsvarā balstās uz faktoru analīzes rezultātiem. Faktoru analīzes mērķis ir izsecināt vienkāršu struktūru, kurā katram mainīgajam ir slodze jeb ieguldījums tikai vienā faktorā. Visbiežāk, konstruējot personības aptaujas, izmanto galveno komponentu vai galveno faktoru iegūšanas metodi (*Principal Component or Principal Axis factoring method*) un varimaksa (ortogonālo jeb taisnleņķa) rotāciju (Saucier & Goldberg, 2002), bet var izmantot arī kādu no slīpleņķa rotācijas variantiem.

Ar ortogonālās varimax griešanas metodes palīdzību tiek izdalīti savstarpēji nesaistītie latentie faktori. Ar slīpleņķa griešanas palīdzību – korelējošie latentie faktori. Promaksa griešanas metode apvieno sevī abas iepriekšējās. Visos gadījumos, mērķis ir atrast minimālo latentu mainīgo lielumu (faktoru vai komponentu) skaitu, kas *nosaka* (faktoru analīzes gadījumā) vai *izskaidro* (galveno komponentu analīzes gadījumā) testa pantu (vai skalu) savstarpējas korelācijas. Šie latentie mainīgie tiek atklāti balstoties uz sākotnējo mainīgo lielumu (testa pantu vai skalu) pilnās dispersijas (komponentu analīzes gadījumā) vai kopīgās dispersijas (faktoru analīzes gadījumā) analīzi (Raščevska, 2005).

Ja aptauja tiek izstrādātā jau sākotnēji balstoties uz kādu konkrēto teorētisko koncepciju, teiksim, uz personības piecfaktoru modeli, un ir jau iepriekš zināms sagaidāmo faktoru vai komponentu skaits, tad faktoranalīzi ir pieļaujams veikt jau sākotnēji nedefinējot paredzamo faktoru skaitu (piemēram, 5) un atlasīt pantus ar augstākiem faktoru svāriem attiecīgajā faktorā ($> 0,70$ vai vismaz $> 0,50$, kaut arī pieļaujams ir arī $> 0,40$) un zemākiem faktoru svāriem (vēlams $< 0,20$) citos faktoros (Dawis, 1985; Saucier & Goldberg, 2002). Tomēr, izstrādājot jaunu instrumentu, būtu vēlams veikt arī izpētošo faktoru analīzi, pārliecinoties, vai tiešām paredzētais modelis ir optimālais. To var noskaidrot, izmantojot Kaizera kritēriju (īpašvērtības lielākas par 1,0) un balstoties uz īpašvērtību diagrammas (*scree-plot*) analīzi.

Faktoranalīzes metodes izmantošana paredz vairākus priekšnosacījumus: pirmkārt, lai iegūtu stabilus rezultātus, izlases apjomam ir jābūt pietiekamam attiecībā pret pantu skaitu – rekomendētā attiecība ir 5:1 (Kline, 1993; Nunnally & Bernstein, 1994), un pret iegūšanai paredzēto faktoru skaitu – vēlama minimālā attiecība starp respondentu skaitu un faktoru skaitu ir 6:1 (Gill & Hodgkinson, 2007, pēc - Cattell, 1978), bet kopējam minimālajam respondentu skaitam ir jābūt ne mazākām par 200 respondentiem (Kline, 1993; Comrey, 1988). Otrkārt, pantu skaitam ir jābūt samērojamam ar iegūšanai paredzēto faktoru skaitu, un šeit kā minimālā

attiecība tiek ieteikta 2:1 (Cattell, 1978), bet vēlāmā – 10:1 (Comrey & Lee, 1992). Treškārt, pantiem ir jābūt savstarpēji korelējošiem - katram pantam ir pietiekoši stipri jākorelē ar vismaz vienu citu pantu ne mazāk kā $\pm 0,30$ līmenī (O'Leary-Kelly & Vokurka, 1998). Ceturtkārt, Bartleta testa (*Bartlett's Test of Sphericity*) *p*-vērtībai jābūt $< 0,05$ un korelāciju matricas determinantei ir jābūt $> 0,001$ (Leech, Barrett, & Morgan, 2008), kā arī Kaizera-Meyera-Olkina (*KMO, Kaiser-Meyer-Olkin measure*) izlases atbilstības kritērijam ir jābūt $> 0,70$ (Dzuiban & Shirkey, 1974; Leech et al., 2008).

Ja visi nosacījumi ir ievēroti un datu matrica ir piemērojama faktoru analīzes veikšanai, var ķerties pie skalu konstruēšanas un pantu atlasē, balstoties uz faktoru analīzes rezultātiem. Pamatprincips ir vienkāršs - atlasīt pantus, kuriem ir augsti faktoru svāri tikai vienā faktorā. Ja šādu pantu ir daudz – atlasa nepieciešamo pantu skaitu ar augstākiem faktoru svāriem. Tomēr, pētniekiem pantu atlasē procesā vajadzētu pašauties ne tikai uz statistiskiem rādītājiem, bet arī uz teorētiskiem priekšstatiem un izpratni par mērāmā konstrukta dabu un tipiskām izpausmēm (Saucier & Goldberg, 2002). Dažreiz var gadīties, ka konceptuāli svarīgs pants neuzrāda pietiekoši augstu faktoru svaru tam paredzētajā faktorā, vai var gadīties statistiski artefakti, kas ir raksturīgi konkrētai izlasei un var neatkārtoties citā izlasē. Pirmajā gadījumā var atgriezties pie faktoru matricas un izlasīt arī visus pantus no attiecīgā faktora, kas ar šo „nozīmīgo” pantu vāji korelē (piemēram $< 0,30$) un atkārtot faktoru analīzi ar atlikušajiem pantiem. Otrā gadījumā ir ieteicams atbrīvoties no „neloģiskiem” pantiem, un atkārtot faktoru analīzi bez tiem. Uzmanības pievēršana pantu saturam paralēli to statistiskiem rādītājiem (piem., faktoru svāriem) skalu veidošanas procesā ir ļoti būtiskā arī tāpēc, ka palīdz izvairīties no satura ziņā pārāk šauru skalu izstrādes un svarīgu mērāma konstrukta aspektu „nepazaudēšanas” (Saucier & Goldberg, 2002).

Diezgan bieži rodas situācija, ka daži panti dod pietiekoši lielu ieguldījumu vairāk kā vienā faktorā. Protams, ja ir iespējams, labāk atbrīvoties no šādiem pantiem, aptaujas beidzamajā versijā atstājot tikai „faktoriāli tīrus” pantus, tas ir tādas, kas dod būtisku ieguldījumu tikai vienā, tiem paredzētajā faktorā (Saucier & Goldberg, 2002). Veidojot testu no šādiem „faktoriāli tīriem” pantiem, ir daudz lielākā varbūtība replicēt oriģinālo testa struktūru citā izlasē. Tomēr, šādi rīkojoties, pastāv potenciāls drauds zaudēt būtiskus konstrukta raksturojošus aspektus un izveidot saturiski ļoti šauras skalas, kas ne vienmēr ir labākais risinājums (Saucier & Goldberg, 2002). Cits risinājums var būt atstāt „faktoriāli netīrus” pantus (t.i. tādas, kuri uzrāda faktoru svarus $> 0,40$ vairāk kā vienā faktorā) un pieskaitīt tos pie tā faktora, kurā tie dod lielāku ieguldījumu, tomēr, šādi rīkojoties, automātiski tiek palielināta kovariācija starp skalām, kas bieži nav vēlama. Trešais risinājums, īpaši gadījumā, ja pantam ir līdzīgi faktoru svāri, piemēram, divos faktoros, - pieskaitīt pantu gan vienam, gan otram faktoram, bet šādā gadījumā

kovariācijas problēma kļūst vēl izteiktāka (Dewis, 1987), un līdz ar to šāda pieeja tomēr nav vēlama.

Augstāk aprakstīto skalu veidošanas pieeju parasti izmanto izstrādājot aptaujas, kur ir paredzēts izdalīt tikai dažus atsevišķus faktorus, pieņemsim tikai piecus plašus personības faktorus. Tomēr, šādu pieeju var izmantot izstrādājot arī komplicētākas daudzdimensionālas aptaujas, kur katrā faktorā tiek izdalītas vairākas apakšskalas.

Pieņemsim, kāds grib izstrādāt daudzdimensionālo personības aptauju, kas ļauj novērtēt ne tikai piecus personības faktorus, bet arī vairākus katru faktoru raksturojošus aspektus. Šādā gadījumā, kā viens no faktoru un apakšskalu veidošanas variantiem varētu būt šāds: sākumā atlasa pantus, kas dod būtisku ieguldījumu tikai vienā no, pieņemsim, pieciem faktoriem (veicot faktoranalīzi 5 faktoru risinājumam); tad katra faktora ietvaros atsevišķi veic izpētošo faktoru analīzi, izveidojot apakšskalas, balstoties uz pantu faktoru svāriem un pārējiem augstāk aprakstītiem principiem (vēlams, lai apakšskalu skaits būtu vienāds katrā faktorā); tad saskaita kopā skalu vērtības un veic otrā līmeņa faktoru analīzi, pārbaudot, vai apakšskalu summārās vērtības veido paredzēto struktūru (piemēram, piecus faktorus).

Tā rīkojoties, tiktu pielietota tūrā veidā internalā (Goldberg, 1972) jeb induktīvā vai empīriskā stratēģija aptaujas konstruēšanā, kas paredz pantu atlasī un skalu konstruēšanu primāri balstoties uz faktoranalīzes un pantu savstarpējo korelāciju analīzes rezultātiem. Šādai pieejai ir gan savi „plusi”, gan „mīnusi”. No vienas puses šāda pieeja nodrošina maksimāli tūru izstrādātā instrumenta faktoru struktūru, no otras puses pastāv drauds, ka faktoranalīzes rezultātā katra faktora ietvaros tiks iegūts nevienāds apakšskalu skaits, kas var mākslīgi palielināt kāda faktora nozīmi izskaidrotās dispersijas daļā. Pastāv arī risks, ka ne visi teorētiski svarīgie konstrukta aspekti tiks pārstāvēti izveidotajās apakšskalās, kaut gan Lielā Piecnieka modeļa ietvaros vēl nav izveidoti vienoti standarti attiecībā uz nepieciešamo apašskalu skaitu katra faktora ietvaros, dažādos instrumentos šis skaits variē no 2 līdz 9 apakšskalām - kā bija parādīts iepriekšējā nodaļā.

Pantu atlasei var izmantot arī tā saucamo *eksternālo stratēģiju*, kad panti tiek atlasīti balstoties uz pantu saistību ar kādu eksternālo (ārējo) kritēriju, vai izmantojot kontrastējošo grupu metodi, atlasot pantus, kas vislabāk ļauj diferencēt respondentus no dažādām grupām, kaut arī šāda pieeja netiek uzskatīta par labāku, vismaz veidojot daudzdimensionālas personības aptaujas (Saucier & Goldberg, 2002). Tomēr pantu saistība ar noteiktiem ārējiem kritērijiem, var tikt izmantotā kā papildus kritērijs pantu atlasei. Piemēram, Hendriks ar kolēģēm, izstrādājot Piecfaktoru personības aptauju (*Five-Factor Personality Inventory, FFPI*; Hendriks, Hofstee, & De Raad, 1999), kā vienu no pantu atlases kritērijiem izmantoja saskaņotību starp pašraksturojuma un citvērtējuma rezultātiem, savukārt, Gils un Hodgkinsons, izstrādājot FFMQ

aptauju (*Five-Model Questionnaire*, Gill & Hodgkinson, 2007) kā ārējo kritēriju izmantoja pantu saistību ar dzimumu, vecumu, izglītības līmeni un etnisko piederību, sākotnēji atlasot pantus, kas nekorelēja ($< |0,30|$) ar minētiem sociāli-demogrāfiskiem rādītājiem, un tad veica faktoru analīzi izmantojot palikušus pantus.

Aprakstītās pieejas pantu atlasei un skalu konstruēšanai var kombinēt. Piemēram, šāda kombinētā pieeja tika izmantotā izstrādājot IPIP-NEO (Goldberg, 1999) skalas. IPIP-NEO skalu izstrāde notika vairākos posmos. Pirmajā posmā sākotnējā IPIP pantu kopa, kas sastāvēja no 1252 pantiem, tika korelēta ar NEO-PI-R skalām, izmantojot tās, kā ārējos kritērijus, un atlasot pantus, kas uzrādīja visaugstākās korelācijas ar attiecīgām skalām un zemākās ar parējām skalām. Tad atlasīti panti katras skalas ietvaros tika pārskatīti ar mērķi nodrošināt optimālo skalas iekšējo saskaņotību, balstoties uz pantu savstarpējām korelācijām un precizētiem diskriminācijas indeksiem (*corrected-item-total correlation*). Tad, kad visas 30 skalas šādā veidā tika sagatavotas, to summārās vērtības tika izmantotas, lai ar faktoranalīzes palīdzību pārbaudītu to atbilstību piecfaктору struktūrai. Tas nozīmē, ka tika veikta tikai otrā līmeņa faktoranalīze, kur kā atsevišķi mainīgie lielumi tika izmantoti tikai apakšskalu rādītāji, faktoranalīze pantu līmenī šajā gadījumā netika veikta (Saucier & Goldberg, 2002).

1.4.4.2. Optimālā pantu skaita izvēles problēma

Nākamais būtisks jautājums, ar kuru nākas saskarties jebkuram testu veidotājam ir jautājums par to, kāds ir optimālais pantu skaits. Cik panti ir minimāli nepieciešami, lai veidotu personības skalu? Viens pants būtu pārāk maz, jo šādu skalu izmantošana neļauj novērtēt iekšējo saskaņotību, neļauj izmantot sabalansētu kodēšanu un diez vai ļaus pietiekami plaši aptvert mērāmo konstruktus, kaut arī šādas skalas eksistē, piemēram SIMP (*Single-Item Measures of Personality*, Woods & Hampson, 2005) un daži autori uzskata, ka, ja mērāmais konstrukts ir viendimensionāls, labi izprotams respondentiem un subjektīvs pēc satura, viena panta skalas varētu būt piemērotas (piem., Robins, Hendin, & Trzesnievski, 2001).

Divu pantu skalu gadījumā jau ir iespējams novērtēt iekšējo saskaņotību un izmantot sabalansētu kodēšanu, taču aktuāla kļūst skalas satura „šauruma” problēma. Pēdējos gados Lielā Piecnieka modeļa ietvaros izstrādātas vairākās šādas divu pantu skalas, un pat parādīts, ka to ticamības un validitātes rādītāji ir salīdzināmi ar garāku aptauju rādītājiem (piem., *BFI-10*, Rammstedt & John, 2007; *TIPI*, Gosling, Rentfrow, & Swann, 2003).

Triju pantu skalās nav iespējams izmantot sabalansēto kodēšanu, līdz ar to, pēc Sosjē un Goldberga uzskatiem (Saucier & Goldberg, 2002) četru pantu skalas varētu būt lietderīgais minimums, kas var būt atbilstošs vairākos gadījumos. Šādas četru pantu mini skalas (literatūrā

dažreiz tās tiek sauktas par *testlets*, *item parcels*, *homogeneous item composites*, *factored homogeneous item dimensions* u.tml.) salīdzinoši bieži tiek veidotas un izmantotās kā pamatbloki garāku multidimensionālo skalu veidošanā (piem., Comrey, 1988; Hogan & Hogan, 1995). Tomēr, vajadzētu atzīmēt, ka četru pantu gadījumā pietiekoši augstu Kronbaha alfa rādītāju var iegūt tikai, ja pantu saturs ir diezgan šaurs un ļoti fokusēts, jāreķinās, ka 4 pantu gadījumā būs diezgan ierobežots skalas kopējas vērtības (*scale score*) diapazons. Sosjē un Goldbergs norāda, ka, kaut gan četru pantu skalas ir optimālais minimums, tomēr 8-10 pantu skalas būtu vēlāmākais risinājums, jo šādu skalu vērtības drīzāk uzrādīs atbilstību Gausa sadalījumam nekā 4 pantu skalas. Plašākas skalas (vismaz 8-10 panti) ļauj pietiekoši plaši aptvert mērāmo konstruktū un tajās ir vieglāk iegūt augstus Kronbaha alfa koeficienta rādītājus (Saucier & Goldberg, 2002).

Kad sākotnējā aptaujas versija ir izstrādāta, ir nepieciešams pārbaudīt tās validitāti un ticamību un replicēt iegūtos rezultātus jaunā izlasē. Nākamajā nodaļā tiks apskatīti daži ieteikumi un iezīmētas dažas problēmas, kas saistītas ar personības aptauju ticamības un validitātes pārbaudi.

1.4.5. Izstrādātās personības aptaujas ticamības un validitātes pārbaude

Jebkura testa lietotājiem ir svarīgi zināt, kā var interpretēt iegūtās testa vērtības, ko tās var „pastāstīt” par konkrētu indivīdu, kādus viņa uzvedības aspektus ļaus prognozēt un cik korektas būs šīs prognozes. Svarīgākie psiholoģisko instrumentu psihometriskie rādītāji ir to ticamība un validitāte, kas pamato, ka testa mērījumi ir stabili laikā un tests patiešām mēra to pazīmi, kā mērīšanai ir radīts (Raščevska, 2005). Testa ticamības un validitātes pamatošana ir ļoti būtisks aspekts testa konstruēšanas procesā, jo ticamu un valīdu instrumentu izmantošana nodrošina pamatus zinātniskiem pētījumiem par cilvēku domām (kognīcijām), jūtām un uzvedību.

1.4.5.1. Ticamības pārbaude un pamatošana

Ticamība ir viens no svarīgākajiem psiholoģisko mērījumu instrumentu psihometriskajiem rādītājiem, kas raksturo mērījuma stabilitāti. Izšķir divu veidu testa ticamību: 1) ticamība, kas raksturo mērījuma stabilitāti laikā, un 2) ticamība, kas raksturo skalas iekšējo saskaņotību. Izstrādājot personības aptaujas, ir iespējams un ir vēlams novērtēt abus minētos ticamības veidus.

Tiek uzskatīts, ka personības iezīmes ir relatīvi stabilas, līdz ar to no personības aptaujām varētu sagaidīt, ka to rezultāti būs stabili laikā jeb būs ļoti līdzīgi, atkārtojot mērījumu. Lai par to pārliecinātos, izmanto retesta ticamības rādītāju, ko aprēķina kā Pīrsona momenta korelācijas

koeficientu starp vienas un tās pašas izlases diviem testa mērījumiem, kas ir attālināti viens no otra laikā. Vēlams, lai laika intervāls starp mērījumiem būtu ne mazāk kā viena nedēļa un ne vairāk kā daži mēneši. Tradicionāli personības aptauju retesta ticamības pārbaudei izvēlas divu nedēļu laika intervālu starp mērījumiem, bet daži autori izmanto arī garākus laika intervālus (līdz pat 2 mēnešiem) (piem., Rammstedt & John, 2007). Retestēšanu var veikt mazākā (virs 50), bet tikpat reprezentatīvā izlasē pēc dalībnieku sociāli demogrāfiskajiem rādītājiem, kā bija testa konstruēšanas izlasē. Retesta ticamību uzskata par augstu, ja $0,8 \leq r \leq 1$, ka apmierinošu var vērtēt rezultātu, ja $0,7 \leq r < 0,8$ (Raščevska, 2005).

Testa ticamība, kā *iekšējā saskaņotība* raksturo vai visi skalā iekļautie panti sniedz saskaņīgus, t.i., uz noteiktu pazīmi orientētus mērījumus. To aprēķina, izmantojot Kronbaha alfa kritēriju. Personības testos dažreiz alfas koeficients pieļaujams arī virs 0,42 (Anastasi, 1982), ja pazīmes izpausmes ir ļoti daudzveidīgas un variatīvas, tomēr vispārēja tendence ir - jo tas ir augstāks, jo labāk. Tomēr būtu jāatzīmē, ka ļoti augsts Kronbaha alfa rādītājs (virs 0,90) liecina, ka jautājumi ir ne tikai saskaņoti, bet pat savstarpēji aizvietojami, jo to saturs ir pārāk līdzīgs (Raščevska, 2005).

Literatūrā tiek atzīmēts, ka Kronbaha alfas rādītājs var būt maldinošs, ja tiek rēķināts skalām ar mazu pantu skaitu (Kline, 2000; Woods & Hampson, 2005). Šādu īsu aptauju izstrādes procesā lielāko uzsvāru ir jāliek uz skalu satura validitāti (Gosling ar al., 2003; Woods & Hampson, 2005). Kā piemērotāko šādu īsu personības aptauju ticamības kritēriju, tiek piedāvāts izmantot retesta jeb atkārtotā mērījuma ticamības rādītāju (Gosling, 2011, ¶ 2). Daži autori norāda (skat. Zinbarg ar al., 2005; Zinbarg, Yovel, Revelle, & McDonald, 2006), ka gadījumā, ja kādā faktorā tiek izdalīti vismaz trīs apakšaspekti (trīs un vairāk apakšskālas), tad hipotēzi par to, vai katras apakšskālas panti mēra vienu un to pašu kopējo konstruktū jeb par vispārējā faktora klātesamību katrā pantā un apakšskālu vērtībās, daudz korektāk iekšējo saskaņotību būtu pārbaudīt balstoties uz Makdonalda hierarhiskās un kopējās omegas rādītājiem. Hierarhiskā Makdonalda omega (*McDonald's omega-h*) šajā gadījumā raksturo vispārēja faktora klātesamību testa kopumā, bet kopējā Makdonalda omega (*McDonald's omega-total*) raksturo skālas kopējo ticamību (kā iekšējo saskaņotību) (Revelle, 2005).

1.4.5.2. Validitātes pārbaude un pamatošana

Validizēt testu nozīmē pamatot, ka tests patiešām mēra to pazīmi, kuras mērīšanai tas tika radīts (Anastasi, 1982). Izšķir vairākus validitātes veidus: satura validitāte, kriteriālā validitāte (validitāte pēc kritērija) un tās paveidi: vienlaicīgā validitāte un prognozes validitāte, konstrukta

validitāte, un tās paveidi konverģentā, diverģentā, faktoriālā validitāte u.c. (skat. Anastasi, 1982; Raščevska, 2005).

Personības novērtēšanas instrumentu gadījumā, viens no svarīgākajiem validitātes veidiem, kas nosaka testa (jeb personības aptaujas) „psihometrisku dzīvotspēju” ir konstrukta validitāte (Hopwood & Donnellan, 2010). Konstrukta validitāte raksturo konstrukta reprezentācijas pakāpi testa rezultātos - jo vairāk testa rezultāti atbilst teorētiskajai hipotēzei par konstrukta dabu, jo augstākā ir konstrukta validitāte (Kline, 2000). Loevingere (Loevinger, 1957) ir atzīmējusi, ka konstrukta validitātes pamatošana iekļauj sevī vairākus aspektus. Tā testa veidotājam ir nepieciešams pamatot, ka: a) mērījuma instrumenta saturs atbilst mērāmā konstrukta teorētiskam saturam; b) mērījuma instrumenta iekšējā struktūra atbilst eksistējošās teorijas konceptuālai struktūrai; c) empīriskais saistību tīkls starp instrumenta vērtībām un kritēriālām vērtībām ir saskanīgs ar teorijā paredzēto. Vairāki autori (Kline, 2000; Anastasi, 1982; Kaplan & Sazzucco, 1997) atzīmē, ka konstrukta validitāte lielā mērā ietver sevī pārējos validitātes veidus. Piemēram, pirmā Loevingeres izdalītā konstrukta validitātes aspekta pamatošana iekļauj sevī satura validitātes pamatošanu, savukārt, trešā aspekta pamatošana sevī iekļauj kritēriālās validitātes (vienlaicīgās validitātes), kā arī konverģentās un diverģentās validitātes pamatošanu.

Par satura validitātes pārbaudi un pamatošanu tika aprakstīts 1.4.2. nodaļā, tāpēc sīkāk apskatīsim *kritēriālās validitātes (criterion validity)* pamatošanas aspektus. Kritēriālā validitāte parāda, cik precīzi tests mēra noteiktu pazīmi un vai to vērtības ir saistītas ar ārējiem kritērijiem tādā veidā, kā tas ir paredzēts teorijā (Anastasi, 1982). Kā ārējo kritēriju testa konstrukta validitātes pamatošanai var izmantot citus jau pārbaudītus instrumentus, kas mēra to pašu konstruktus vai vismaz tā daļu, šādā gadījumā tiks pamatota testa konverģentā jeb konkurentā validitāte, kas ir viens no konstrukta validitātes paveidiem. Piemēram, izstrādājot personības aptauju piecu faktoru novērtēšanai, parasti jaunu instrumentu validizē attiecībā pret NEO-PI-R (Costa & McCrae, 1992), IPIP-NEO (Goldberg, Johnson et al., 2006), NEO-FFI (Costa & McCrae, 1992), BFI (*The Big Five Inventory*; John et al., 1991), Lielā Piecnieka marķieriem (Goldberg, 1990, 1992; Saucier & Goldberg, 2002; Saucier, 1994, 2002), vai kādu citu līdzīgu instrumentu. Ja jaunā personības aptauja ļauj novērtēt, piemēram, ne tikai piecus personības faktorus, bet arī vairākās iezīmes katra faktora ietvaros, tad apakšskalu konverģentās validitātes pamatošanai var izvēlēties arī tā saucamās „mazās” personības aptaujas, kas ļauj novērtēt tikai vienu konkrētu iezīmi vai personības aspektu, piemēram, trauksmainību, depresivitāti, empātiju, kautrīgumu u.c., vai izvēlēties instrumentu, kurā interesējošās apakšskalas jau ir iekļautas, piemēram, NEO-PI-R (Costa & McCrae, 1992) vai AB5C (*Big Five-dimensional Circumplex model*, Hofstee et al., 1992; vai *IPIP-AB5C*, Saucier & Goldberg, 2002), vai kādu citu līdzīgu daudzdimensiju instrumentu. Tāpat var analizēt ne tikai to, vai attiecīgām testa vērtībām ir

pozitīva korelācija ar citiem novērtējamās pazīmes testu vērtībām, bet vai tām ir arī negatīva korelācija ar pretējās jēgas konstrukta testiem.

Papildus var pārbaudīt, vai testa rezultāti tiešām nekorelē ar tiem mainīgajiem lielumiem, kas mēra pilnīgi atšķirīgus, ar mērāmo pazīmi nesaistītus konstruktus, šādā gadījumā tiek pārbaudīta testa diverģentā validitāte (Kaplan & Sazucco, 1997). Lielā Picnieka personības modeļa ietvaros izstrādāto personības aptauju diverģento validitāti parasti novērtē balstoties uz piecu personības faktoru savstarpējo korelāciju analīzi (piemēriem skat. Costa & McCrae, 1992; Gosling at al., 2003; John at al., 1991; Rammstedt & John, 2007), jo pēc teorijas tiek uzskatīts, ka šie pieci personības faktori ir ortogonāli jeb savstarpēji neatkarīgi, tāpēc šajā gadījumā šāda procedūra ir pamatota.

Kā ārējo kritēriju, testa validitātes pamatošanai bieži izmanto citvērtējumus (*peer-ratings*), uzskatot, ka tests labi mēra indivīda personības iezīmes, ja viņa pašraksturojuma rezultāti saskan ar citu cilvēku sniegtajiem vērtējumiem par viņu. Striktu kritēriju šeit nav, bet vēlams, lai iegūtas sakarības būtu vismaz vidēji ciešas ($> 0,40$).

Kā ārējos kritērijus bieži izmanto arī sociāli demogrāfiskos rādītājus. Piemēram, ja saskaņā ar teorētiskajiem atzinumiem konstrukts atšķiras dažādu sociālo grupu cilvēkiem vai atšķirīgā dzimuma pārstāvjiem, tad pārbauda testa vērtību atšķirības šīm grupām; ja saskaņā ar teorētiskajiem atzinumiem konstrukts mainās līdz ar vecuma maiņu, tad pārbauda, vai dažāda vecuma cilvēkiem ir atšķirīgas testa vērtības (Raščevska, 2005).

Personības piecfaktoru modeļa ietvaros izstrādāto testu konstrukta un prognostiskās validitātes pamatošanai kā ārējos kritērijus bieži izmanto dažādus darba un/vai mācību sniegumu rādītājus, dažādus konkrētus uzvedības aspektus, piemēram, riskanto uzvedību, tendenci žestikulēt sarunas laikā, draugu skaitu, sociālo kontaktu skaitu noteiktā laika posmā, priekšrokas došanu noteiktam mūzikas stilam u.c. Piemēram, SIMP aptaujas (*Single-Item Measures of Personality*, Woods & Hampson, 2005) validitātes pēc kritērija pamatošanai autori bija izvēlējušies šādus kritērijus: 1) trīs uzvedības aspektus, balstītus uz ļoti īsām (3 un 2 pantu) pašraksturojuma skalām (ar 5 punktu atbilžu skalu no 1 - nekad līdz 5 – ļoti bieži): *labi darba ieradumi*, *agresija*, un *sociālā aktivitāte*; 2) *uztvertā stresa pakāpe* (izmantojot Kohena un kolēģu (Cohen, Kamarck, & Mermelstein, 1983) izstrādāto 4 pantu aptauju), 3) *iekšējā darba motivācija* (izmantojot 5 pantu aptauju Warr, Cook, & Wall, 1979), 4) *pašcieņa (self-esteem)* (izmantojot viena panta SISE aptauju, Robins at al., 2001), 5) *laimes izjūta* (novērtējot atbildes uz jautājumu: „Ņemot vērā visu kopumā, cik laimīgs Jūs jūtaties pēdējās dienās?” (Warr at al., 1979) un 6) *mācību sniegums (atzīme)* (kā kritēriju izmantojot atzīmi konkrētajā mācību kursā). Kā ir redzams minētajā piemērā, kritērija mērījumiem bieži izmanto īsas pašnovērtējuma aptaujas, kas var sastāvēt pat no viena vai diviem jautājumiem, bet vēlams izvēlēties pēc iespējas

objektīvākus un ticamākus kritērijus (Hogan & Hogan, 2002). Galvenais princips ārējā kritērija izvēlē - tam ir jāatspoguļo kādu svarīgu indivīda uzvedības aspektu, kuru būtu būtiski prognozēt, un ir jābūt teorētiski vai empīriski zināmai prognozējamai saistībai starp testa rezultātiem un attiecīgo ārējo kritēriju, lai būtu iespējams izvirzīt konkrētās hipotēzes kriteriālās validitātes pamatošanai.

Nākamais būtiskais konstrukta validitātes aspekts (otrais no Loevingeres minētajiem) attiecas uz aptaujas *iekšējās struktūras* pamatošanu. Jebkura personības aptauja sastāv no atsevišķiem pantiem, kas parasti novērtē diezgan specifiskas un konkrētas domas, jūtas vai uzvedību. Panti (piem., „Es bieži jūtos bēdīgs”) tiek grupēti kopā ar citiem līdzīga satura pantiem, veidojot noteiktas skalas, kuras ir domātās atsevišķas personības iezīmes novērtēšanai (piem., *depresivitāte*). Daudzos gadījumos ir paredzēts, ka šāda veida atsevišķas „radniecīgas”, savstarpēji saistītas skalas grupēsies, veidojot plašākas personības dimensijas (piem., *neirotismu*). Testa iekšējā struktūra raksturo pantu un apakšskalū sagrupējuma saskanīgumu ar teorētiski paredzēto personības dimensiju struktūru (Hopwood & Donnellan, 2010). Skaidra iekšējā struktūra ir svarīgā gan praktisko (lietišķo), gan teorētisko apsvērumu dēļ. No lietišķā aspekta, skaidra iekšējā struktūra paaugstina pārliecību par skalas summāro vērtību (*summary scores*) izmantošanas lietderīgumu. Jo, ja aptauja ir paredzēta viena viendimensiju konstrukta mērīšanai, bet īstenība mēra vairākus konstruktus (gadījumā, ja aptaujas panti negrupējas vienā kopējā faktorā, bet veido vairākus neatkarīgus faktoros), var būt grūti interpretēt gan skalas summāro vērtību, gan arī jebkuras saistības starp prognozējošo un kriteriālo mainīgo, kas balstās uz šīs summārās vērtības izmantošanu (Hopwood & Donnellan, 2010).

Personības aptauju iekšējās struktūras pamatošanai ir arī teorētiskā nozīme. Piemēram, vēl joprojām turpinās debātes par to, vai *optimisms* un *pesimisms* ir atsevišķas, bet korelējošas pazīmes vai tās veido vienu kontinuumu (piem., Maydeu-Olivares & Coffman, 2006). Līdzīgi turpinās nepārtrauktas diskusijas par personības augstākā līmeņa dimensiju struktūras un skaita optimālo reprezentāciju, jo, balstoties uz dažādu daudzdimensiju personības aptauju datiem, atkārtoti tiek iegūti divu, trīs, četru, piecu, sešu vai pat septiņu faktoru modeļi (piem., Costa & McCrae, 1992; Hogan & Hogan, 1995; Jackson, Paunonen, & Tremblay, 2000; Lee & Ashton, 2004; Tellegen & Waller, 2008).

Personības aptauju iekšējā struktūra parasti tiek novērtēta, izmantojot kādu no faktoru analīzes procedūrām. Atšķir *izpētošo faktoru analīzi (exploratory factor analysis, EFA)* un *apstiprinošo faktoru analīzi (confirmatory factor analysis, CFA)*. Tomēr lielos vilcienos abas pieejas balstās kopējā faktoru analīzes idejā (Thurstone, 1947) par to, ka kopējā dispersija starp sākotnējiem *izmērītiem* mainīgajiem (pantiem vai skalām) tiek izskaidrota ar kādas *neizmērītās*,

latentās vienojošās pazīmes esamību. Psihometrijas eksperti bieži norāda, ka EFA ir „primāri datos balstītā pieeja, turpretim CFA ir teorijā balstītā” (Byrne, 2005, 17).

EFA pieejas tiek uzskatītas par „izpētošām”, jo, tos izmantojot, nav nepieciešams iepriekš precīzi noteikt sagaidāmo latentu faktoru skaitu vai definēt kādu ieguldījumu, katrs no novērotajiem mainīgajiem (pantiem vai skalām) dos katrā no latentajiem mainīgajiem. EFA gadījumā par modeļa adekvātumu parasti spriež pēc diezgan subjektīviem kritērijiem, tādiem kā faktoru risinājuma interpretējamība esošo zināšanu par mērāmo konstruktū kontekstā un iegūto faktoru risinājuma lietderīgumu. Nopietnāks kritērijs, ko EFA pieejā var izmantot, ir iegūtā modeļa atkārtotam pārbaude jaunā izlasē (Hopwood & Donnellan, 2010).

Pretstatā CFA pieeja tiek uzskatīta par „apstiprinošu”, jo pētniekam ir nepieciešams jau sākotnēji nodēfinēt sagaidāmo latentu faktoru skaitu un tad identificēt, kuri no mainīgajiem lielumiem sniedz nozīmīgu ieguldījumu šajos iepriekš definētajos faktoros (Hopwood & Donnellan, 2010). Var izmantot vēl specifiskāku CFA pieeju, kad iepriekš tiek definēts ne tikai sagaidāmo faktoru skaits, bet katra sākotnējā mainīgā ieguldījums katrā faktorā – šādu pieeju var izmantot, pārbaudot iegūtās faktoru struktūras replicējamību jaunajā izlasē vai faktoru struktūras identiskumu starpkultūru pētījumos. CFA pieejā secinājumi par modeļa adekvātumu (atbilstību teorētiskajam modelim vai citā izlasē iegūtajām faktoru risinājumiem) balstās uz vairākiem „derīguma” indeksiem (*goodness-of-fit indices*), tādiem kā CFI (*the comparative fit index*, tam ir jābūt > 0,90), TLI (*Tucker-Lewis index*, tam ir jābūt > 0,90), un RMSEA (*root mean square error of approximation*, tam ir jābūt < 0,10), kā arī uz ļoti striktu χ^2 testu (*test of exact fit*, tam ir jābūt statistiski nozīmīgām, t.i. $p < 0,05$) (O’Leary-Kelly & Vokurka, 1998).

Izstrādājot jaunu mērījuma instrumentu, parasti tiek ieteikts izmantot gan EFA, gan CFA pieejas testa iekšējās struktūras analīzei, tomēr būtu jāatzīmē, ka, neskatoties uz to, ka mūsdienās CFA pieeja testu iekšējās struktūras pārbaudei, no vienas puses, tiek uzskatīta par savdabīgu „zelta standartu” (Anderson & Gerbing, 1988; Thompson, 2004), tomēr vairāki autori apšauba CFA piemērotību un lietderīgumu daudzdimensionālo personības aptauju iekšējās struktūras pārbaudei (Goldberg & Velicer, 2006; Hopwood & Donnellan, 2010; Lee & Ashton, 2007). Kā rāda vairāku pētījumu rezultāti, ir gandrīz neiespējami iegūt apmierinošus daudzdimensionālo personības aptauju iekšējās struktūras atbilstības indeksus, izmantojot klasisko CFA pieeju, jo šīs pieejas ietvaros tiek paredzēts, ka visām diverģentajām saistībām starp faktoriem un to apakšskalām jābūt 0 līmenī, kas gandrīz nekad neatbilst īstenībai, bet paredzēt modelī visus reāli esošos starpfaktoru sekundāros ieguldījumus un pārējos kopīgās dispersijas avotus (piem., pantu kodēšanas virziens, sociālās vēlamības aspekts un daudzi citi) ir ārkārtīgi sarežģīti un kopumā nav paredzēts klasiskās CFA pieejas ietvaros. Hopvūds un Donelans (Hopwood & Donnellan, 2010) veica atkārtotu septiņu plaši izmantoto un akceptēto daudzdimensionālo personības

aptauju (*Cattell's 16 PF, Six-Factor Personality Questionnaire, California Psychological Inventory, HEXACO Personality Inventory, Muldidimensional Personality Questionnaire un NEO-PI-R*) iekšējās struktūras analīzi, izmantojot CFA pieeju, un konstatēja, ka *neviens* no analizētajām aptaujām nerasniedza apmierinošus modeļa derīguma rādītājus. Līdzīgi neveiksmīgi mēģinājumi pamatot dažādu Piecu personības faktoru modeļa ietvaros izstrādāto aptauju iekšējo struktūru ar CFA pieejas palīdzību ir dokumentēti daudzos citos pētījumos (piem., Borkeneau & Ostendorf, 1990; Church & Burke, 1994; Donnellan, Oswald, Baird, & Lucas, 2006; Gignac, Bates, & Jang, 2007; McCrae, Zonderman, et al., 1996; Vassend & Skrandal, 1997). Minēto un līdzīgo rezultātu gaismā, tiek izteikts viedoklis, ka EFA pieejai jāpaliek kā pamat metodei personības iezīmju struktūras izpētē, jo tā daudzos gadījumos var būt daudz informatīvāka un parocīgāka, gan personības mērījuma instrumentu izstrādē, gan daudzdimensiju personības aptauju struktūras izpētē un izpratnē (piem., Goldberg & Velicer, 2006; Hopwood & Donnellan, 2010; Lee & Ashton, 2007).

Kā daudzsološā kompromisa metode aptauju iekšējās struktūras novērtēšanai tiek piedāvāta izpētošā strukturālo vienādojumu modelēšanas metode (ESEM, *exploratory structural equation modeling*, skat. Asparouhov & Muthén, 2009), kas ļauj lietotājam brīvi norādīt pantu starpieguldījumus (*cross-loading*) vai izmantot mērķa matricas šo starpieguldījumu specificēšanai (Hopwood & Donnellan, 2010). Cita daudzsološa pieeja EFA rezultātā iegūtās faktoru matricas replicejamības pārbaudei jaunā izlasē ir Kostas un Makreja piedāvātā Prokrusta rotācijas (*Procrustes rotation*) metode (skat. McCrae, Zonderman, et al., 1996), kas ir jau apliecinājusi savu lietderīgumu personības aptauju struktūras replicejamības pārbaudei.

Noslēgumā gribētos atzīmēt, ka, neskatoties uz līdz šim neveiksmīgiem mēģinājumiem pamatot daudzdimensiju personības aptauju iekšējo struktūru ar CFA metodēm, Hopvūds un Donelans tomēr iesaka testu veidotājiem izmantot gan EFA gan CFA pieeju testa iekšējās struktūras pārbaudei, nebaidoties prezentēt un analizēt iegūtos rezultātus, apzinoties gan CFA pieejas, gan izstrādātā instrumenta ierobežojumus. Sava pārskatā nobeigumā viņi raksta: „Jebkura no daudzdimensiju personības aptaujām, kas uzrādītu adekvātu modeļa atbilstību izmantojot CFA stratēģiju ... nozīmētu lielu sasniegumu” (Hopwood & Donnellan, 2010, 342), un tas jebkurā gadījumā būtu izaicinājums un ideālais modelis, uz kuru būtu jātiecas jebkuram personības aptauju veidotājam.

Būtu svarīgi vēlreiz atzīmēt, ka konstrukta validitātes pamatošana balstās ne tikai uz iekšējās struktūras pamatošanu, bet arī uz kriteriālās validitātes pamatošanu. Jebkura personības testa lietderīgums un vērtība parasti tiek novērtēta pēc tā, cik lielā mērā ar testa vai aptaujas palīdzību iegūtie rezultāti ir saskanīgi ar ārējiem kritērijiem – ar novērtējamā indivīda uzvedību, noteiktām reakcijām dažādās situācijās, mūsu zināšanām par šo indivīdu, kas balstītās uz

novērojumiem un pieredzi, un līdz ar to, cik korekti testa rezultāti ļaus prognozēt mūs interesējošo uzvedību. Šādu korelāciju atklāšana ir ļoti būtisks testa validizācijas aspekts, kuram testu veidotājam ir jāpievērš ne mazāka uzmanība kā testa iekšējai struktūrai un satura validitātei. Piemēram, neskatoties uz neizdošanos ar CFA pamatot augstāk minēto septiņu plaši izmantoto personības aptauju iekšējo struktūru, citā pētījumā pārliecinoši bija parādīta minēto instrumentu rezultātu saistībā ar vairākiem ārējiem kritērijiem (Grucza & Goldberg, 2007), tādejādi pamatojot vienu no svarīgākajiem konstrukta validitātes aspektiem.

Šajā nodaļā tika apskatītas vairākās pieejas un vadlīnijas strukturēto personības aptauju konstruēšanai un psihometriskai novērtēšanai. Eksistē dažādas pieejas gan pantu formulēšanai, gan labāko pantu identificēšanai, gan skalu veidošanai un izveidotās aptaujas validitātes un ticamības novērtēšanai. Universālās un labākās pieejas neeksistē un reti kad testu veidotāji balstās kādā vienā pieejā, parasti tās tiek kombinētas, cenšoties izmantot to labāko, ko var piedāvāt katra no pieejām un stratēģijām, lai gala rezultātā izveidotu pēc iespējas objektīvāku, korektāku un lietderīgāku personības mērījuma instrumentu.

Kopsavilkums

Jēdziens „iezīme” ir viens no centrālajiem personības psiholoģijā, jo saskaņā ar plaši izplatītu atziņu, personību var definēt kā indivīdu raksturojošo iezīmju kopumu (Fress & Piažē, 1975). Iezīmju struktūras pētījumi balstās divās pamatpieejās – leksiskajā, kuras ietvaros tiek analizēti valodā iekodēto personības raksturojumu savstarpējas sakarības, un psihometriskā pieeja, kuras ietvaros, tiek meklētas vispārējas personības dimensijas, analizējot sakarības starp vairāku personības instrumentu skalām. Aktīvi sistemātiski pētījumi personības iezīmju struktūras jomā sākās tikai pēc tam, kad Terstouns (Thurstone, 1934) piedāvāja savu daudzfaktoru analīzes metodi (*multiple-factor analysis*), kura no tiem laikiem tradicionāli tiek lietota personības iezīmju struktūras un vispārējo personības faktoru meklējumos.

Daudzu pētījumu rezultāti rāda, ka ikdienas valodā un dažādos personības testos atrodamos daudzveidīgus personības aprakstus var sagrupēt mazākā pamatkategoriju skaitā un ka šīs vispārinātās kategorijas, kas raksturo personības iezīmes, var lieti noderēt prognozējot daudzus svarīgus cilvēka dzīvesdarbības aspektus. Vislielāko atbalstu dažādās kultūrās līdz šim ir guvusi leksisko un faktoranalītisko pētījumu rezultātā izkristalizētā piecu faktoru personības iezīmju taksonomija jeb „Lielais Piecnieks” (Goldberg, 1990). Lielais Piecnieks ir hierarhisks personības iezīmju modelis ar pieciem plašiem personības iezīmju faktoriem jeb dimensijām (*neirotizisms, ekstraversija, labvēlīgums, apzinīgums un atvērtība pieredzei/intelekt/kultūra*), kas raksturo personību visaugstākajā abstrakcijas līmenī. Viens no detalizētāk izstrādātājiem personības

iezīmju piecu faktoru interpretācijas modeļiem ir personības piecfaktoru modelis (*Five Factor Model, FFM*, Costa & McCrae, 1985, 1992), kura ietvaros tiek uzskatīts, ka personības iezīmes nosaka uzvedību, tās ir iedzimtas un hierarhiski sakārtotas. Personības piecu faktoru modelī (McCrae et al., 2000) personības iezīmes ir definētas kā endogēnas dispozīcijas, kuras attīstās būtībā neatkarīgi no vides ietekmēm, pēc saviem iekšējiem likumiem.

Pētījumos ir apstiprināta Lielā Piecnieka un personības iezīmju piecfaktoru modeļa lietderība dažādu nozīmīgu uzvedības aspektu prognozēšanā. Ir paradītā piecu personības faktoru saistība ar neirobioloģiskajiem pamatiem, un lielā iedzimtības faktoru nozīme individuālo atšķirību variācijās. Tomēr, neskatoties uz lielu popularitāti, Lielā Piecnieka un piecfaktoru personības iezīmju modelim ir vairāki oponenti, kā arī pastāv vairāki alternatīvie iezīmju klasifikācijas un personības faktoru struktūras modeļi. Piemēram, jaunākie pētījumi, kas veikti leksiskās pieejas ietvaros parāda, ka 6 faktoru personības iezīmju latentās struktūras risinājums varētu būt atbilstošāks (Ashton, Lee & Goldberg, 2004). Šajā 6 faktoru personības struktūras modelī (to apzīmē kā HEXACO modelis) (Lee & Ashton, 2004) pirmie pieci faktori ir līdzīgi tiem, kas ir izdalīti Lielā Piecnieka modelī, bet sesto faktoru veido tādi aspekti kā *godīgums, pazemība, pieticība* un *krietnums* un šo sesto faktoru piedāvā apzīmēt kā *godīgums-pieticība (Honesty-Humility)*. Savukārt, citi pētnieki uzskata, ka pieci vai seši personības faktori neatspoguļo personības raksturojumu hierarhijas augstākajā līmenī, ka minētie 5 (6) faktori nav gluži neatkarīgi, un tos var apvienot 3 (Eysenck, 1992) vai pat 2 virsfaktorus (Digman, 1997; De Young, 2006). Tāpat svarīgi ir atzīmēt, ka pastāv diezgan liela dažādība pētnieku viedokļos ne tikai attiecībā uz minimālo un nepieciešamo vispārīgo personības faktoru skaitu, bet arī attiecībā uz šo personības faktoru interpretāciju un attiecībā uz šos faktorus veidojošo komponentu (iezīmju) skaitu un saturu.

Testa izstrāde ir ciklisks process, kas sākas ar: 1) mērāmās pazīmes definēšanu, testa izstrādes stratēģijas izvēli, testa pantu formas un atbilžu skalas veida izvēli, kam seko 2) testa pantu kopas radīšana un sākotnējā izvērtēšana, 3) sākotnējās pantu kopas pārbaude pilotāžas pētījumā un datu ievākšana reprezentatīvajā testa izstrādes izlasē, tad notiek 4) pantu psihometriskā analīze un skalas/-u konstruēšana. Nepieciešamības gadījumā tiek atkārtots 2.-4. solis, līdz ir iegūti apmierinoši aptaujas psihometriskie rādītāji. Tad piektajā solī notiek izveidotā testa ticamības un validitātes pārbaude, atkārtojot pētījumu jaunā izlasē. Testa izstrāde beidzās ar testa standartizāciju un testa rokasgrāmatas sagatavošanu.

Izstrādājot personības aptauju, var balstīties uz deduktīvo (racionālo) vai induktīvo (internālo) stratēģiju, izmantot emisko (*emic*) vai etisko (*etic*) pieeju, balstīties vairāk uz racionāliem apsvērumiem vai uz statistiskiem aprēķiniem, vai arī kombinēt šīs dažādās pieejas. Izstrādājot jebkuru aptauju, liela uzmanība ir jāvelta ne tikai tās ticamības, satura validitātes un

konstrukta validitātes pamatošanai, bet arī izstrādātā personības novērtēšanas instrumenta kriteriālās validitātes pamatošanai, lai apstiprinātu instrumenta lietderību indivīda uzvedības prognozēšanai.

Latvijā ir vērojams ticamu un valīdu daudzdimensionālo personības mērījuma instrumentu trūkums, vismaz tādu, kas ir domāti veselas personības izpētei. Pieejamās aptaujas ir vai nu konceptuāli novecojušas (piem., Ketela 16 faktoru personības aptauja) vai uzrāda daļēji apmierinošus psihometriskus rādītājus (piem., NEO-PI-R, skat. Van Skotere & Perepjolkina, 2011), pie tam visas tās ir tulkotas un, iespējams, kaut kādos aspektos nav pilnībā atbilstošas Latvijas kultūrvides specifikai. Līdz ar to dotā pētījuma *mērķis* ir izstrādāt ticamu un valīdu Latvijas kultūrvidei piemērotu un lietošanā ērtu daudzdimensionālo personības aptauju, kas ir paredzēta izmantošanai pieaugušo izlasē.

Tika izvirzīti sekojošie *pētījuma pamatjautājumi ar apakšjautājumiem*:

J1: Kāda ir izstrādātās personības aptaujas faktoru struktūra?

J1.1.: Vai tā atbilst kādām no eksistējošiem personības iezīmju struktūras teorētiskiem modeļiem?

J1.2.: Kāds personības iezīmju modelis (divu faktoru, piecu faktoru, sešu faktoru, vai kāds cits) labāk izskaidro iegūto datu kopu?

J1.3.: Vai iegūtā aptaujas iekšējā struktūra ir stabila – vai tā apstiprinās dažādās izlasēs?

J2: Vai izstrādātā personības aptauja ir ticams un valīds mērījuma instruments?

J2.1.: Vai izstrādātās personības aptaujas rezultāti ir noturīgi laikā un vai tās panti ir iekšēji saskaņoti apakšskalu un personības faktoru līmenī?

J2.2.: Vai izstrādātās aptaujas skalu un faktoru korelācijas ar izvēlētajiem kritērija mainīgajiem lielumiem ir saskanīgas ar teorijā paredzētajām un citos pētījumos iegūtajām?

2. Latvijas Personības aptaujas izstrāde

2.1. Latvijas Personības aptaujas izstrādes 1. posms – apgalvojumu radīšana

Sākotnējie topošas Latvijas personības aptaujas apgalvojumi tika formulēti, izmantojot loģiski saturisko jeb teorētisko pieeju (Kaplan & Saccuzzo, 1997). Par pamatu tika izmatots personības piecfaktoru modelis (*Five Factor Model, FFM*; Costa & McCrae, 1992) un personības sešfaktoru modelis (*HEXACO*; Lee & Ashton, 2004). Apvienojot abas personības iezīmju taksonomijas, deduktīvi tika izdalītās 6 personības dimensijas un 38 iezīmes (sk. 5. tabulā). Balstoties uz FFM un HEXACO modeļu autoru piedāvātām iezīmju definīcijām un Latviešu valodas vārdnīcā (1987) un Sinonīmu vārdnīcā (Grīnberga, Kalnsciems, Lukstiņš, Ozols, Pārupe un Rauhvargers, 1998) sniegtiem attiecīgo īpašības vārdu raksturojumiem, katrai sākotnēji paredzētai iezīmei tika izstrādātas darba definīcijas, kuras tika izmantotās par pamatu, formulējot sākotnējos Latvijas Personības aptaujas apgalvojumus.

<i>5.tabula</i>	Teorētiski izdalītās personības dimensijas un to veidojošās iezīmes
<i>Personības dimensijas</i>	<i>Apakšskalas (personības iezīmes)</i>
Neirotisms	trauksmainība, aizkaitināmība (dusmas), depresivitāte, kautrīgums, impulsivitāte, nenoturība pret stresu, bailīgums
Ekstraversija	draudzīgums, sabiedriskums, dzīvesprieks, avantūrisms, sociālā drosme, aktivitāte
Atvērtība pieredzei	iztēle, mākslinieciskās intereses (kultūra), rīcība (atvērtība jaunai pieredzei), zinātkāre, liberālisms, kreativitāte un atvērtība emocijām
Labvēlīgums	uzticēšanās, piekāpība, satiecība, piedotspēja, savaldība, empātija un altruisms
Apzinīgums	pašefektivitāte, akurātība, čaklums, mērķtiecīgums (neatlaidība), pašdisciplīna, apdomība, perfekcionisms
Godīgums-pieticība	atklātība, krietnums, vienkāršība, pieticība

Apgalvojumu radīšanas procesā daļēji tika izmantota arī Starptautiskā personības aptauju apgalvojumu kopa (angl. val. *International Personality Item Pool* or IPIP⁴, Goldberg, 1999). Izmantojot par pamatu tajā atrodamos apgalvojumus, tika formulēti pēc satura līdzīgi apgalvojumi latviešu valodā, izmantojot tipiskus, ikdienā bieži sastopamus cilvēku domu, rīcības un izjūtu aprakstus. Šāda veidā tika radīta aptuveni trešdaļa no sākotnējās apgalvojumu kopas. Apgalvojumi tika formulēti pēc iespējas vienkārši, īsi un konkrēti, izvairoties no sarežģītiem un reti sastopamiem vārdiem, kā arī svešvārdiem, un iespēju robežās novērojamas uzvedības

⁴ Sīkākai informācijai skat.: International Personality Item Pool (2013). Pieejas veids: <http://ipip.ori.org>

konteksta. Lai izvairītos no sociāli vēlamām atbildēm, sākotnēji tika izstrādāta īpaša instrukcija (sk. Bäckström, Björklund & Larsson, 2009) apgalvojumi tika formulēti pēc iespējas neitrāli. Visi apgalvojumi tika raksturoti pirmajā personā un formulēti tā, lai tie raksturotu pēc iespējas tikai konkrētās iezīmes izpausmi.

Apgalvojumu ģenerēšanas procesā tika iesaistīti trīs pētnieki, kas ir specializējušies personības psiholoģijas jomā: Viktorija Perepjolkina, Līva Van Skotere un Viesturs Reņģe. Sākotnēji, pirmie divi no minētajiem darbā iesaistītajiem cilvēkiem, neatkarīgi viens no otra formulēja apgalvojumus, un tad kopīgi apsprieda tos vairākās darba grupās. Rezultātā darba grupa vienojās par 650 sākotnējiem apgalvojumiem, kurus visi darba grupas locekļi atzina par atbilstošiem augstākminētajiem kritērijiem un piemērotiem attiecīgās mērāmās pazīmes mērīšanai.

2.2. Latvijas Personības aptaujas izstrādes 2. posms - sagatavoto apgalvojumu aprobācija fokusa grupās

Lai pārbaudītu, vai darba grupu laikā atlasītie apgalvojumi ir viegli uztverami, saprotami un vai respondentiem nerodas pārpratumi apgalvojumu satura izpratnē, kā arī lai novērtētu atlasīto apgalvojumu acīmredzamo validitāti, tika organizētas sešas fokusgrupas, kurās piedalījās Latvijas Universitātes (LU) un Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmijas (RPIVA) psiholoģijas programmu studenti. Katrā grupā tika analizēta vienas personības dimensijas apgalvojumu apakškopa (piem., apgalvojumi, kuri provizoriski tika attiecināti tikai uz ekstraversijas dimensiju un to veidojošām personībās iezīmēm (sk. 5. tabulā)). Lai novērtētu apgalvojumu acīmredzamo validitāti fokusa grupu dalībniekiem tika sniegta novērtējamā pazīmes - personības iezīmes (piemēram, „trauksmainība”) darba definīcija un tika lūgts 4 – punktu skalā (no 0 – „neatbilst” līdz 3 – „pilnībā atbilst”) novērtēt katra apgalvojuma atbilstību piedāvātajai definīcijai un viņu individuālajai izpratnei par attiecīgo personības iezīmi un tās tipiskākajām izpausmēm (fokusgrupu dalībnieka darba lapas paraugu sk. 1. pielikumā).

Apgalvojumus, kas bija izturējuši šo pārbaudi (aptuveni 73 % no sākotnējiem apgalvojumiem), turpmāk analizēja divi neatkarīgie eksperti, novērtējot to satura validitāti 4-punktu skalā (no 0 – „pilnībā neatbilst mērāmai pazīmei”, līdz 3 – „pilnībā atbilst mērāmai pazīmei”), kā rezultātā, turpmākai empīriskai novērtēšanai tika atlasīti 398 apgalvojumi (sk. 2. pielikumu), kuri provizoriski tika sadalīti 6 personības dimensijās un 38 apakšskalās (vidēji pa 10–16 apgalvojumiem katrā apakšskalā). Tādejādi tika izveidota *Latvijas Personības aptaujas sākotnējo apgalvojumu kopa* ($k = 398$).

2.3. I pētījums: Latvijas Personības aptaujas izstrādes 3. posms – sākotnējās apgalvojumu kopas empīriskā analīze un Latvijas Personības aptaujas pirmās pilotversijas (LPA-v1) izstrāde

2.3.1. Metode

2.3.1.1. Pētījuma dalībnieki un procedūra

Respondenti tika iesaistīti pētījumā ar RPIVA, LU, Rīgas Tehniskās universitātes (RTU) un augstskolas „Turība” studentu palīdzību, izsūtot uz kopējiem studentu grupu e-pastiem aicinājumu piedalīties pētījumā un tālāk nododot šo aicinājumu saviem radniekiem, paziņām u. tml. Aicinājuma vēstulē tika sniegta informācija par pētījuma mērķi, piedalīšanās nosacījumiem, un tika pievienota elektroniskā tiešsaiste uz aptaujas interneta versiju. Aptauja tika realizēta interneta portālā <http://www.surveymonkey.com/> laika periodā no 2011. gada 1. marta līdz 30. jūlijam. Piedalīšanās pētījumā bija brīvprātīga un anonīma, neparedzot atlīdzības maksu, toties pateicībā par dalību pētījumā visi respondenti saņēma savu personības profilu ar izvērstu rezultātu skaidrojumu. Daļa anketu tika izdalīta frontāli studentu grupās psiholoģijas nodarbību vai semināru laikā.

Kopumā 1. pētījumā bija iesaistījušies 1508 dalībnieki no visas Latvijas. Tomēr, ņemot vērā sākotnējās pantu kopas lielo apjomu (398 apgalvojumi), 310 respondenti (20,60% no visiem respondentiem) nebija pilnībā (līdz galam) aizpildījuši aptauju. Izvērtējot atlikušo 1196 respondentu anketas, 820 (68,56%) tika atzītas par derīgām, jo tajās bija sniegtas atbildes uz visiem testa jautājumiem (respondentiem bija ļauts neatbildēt uz jautājumu, ja tas šķita nesaprotams vai pārāk sarežģīts). No šiem 820 respondentiem – 667 (81,3 %) bija sievietes un 151 (18,4%) – vīrietis, divi respondenti nebija norādījuši savu dzimumu.

Vecuma diapazons šajā izlasē (turpmāk tekstā A izlase⁵) bija no 15 līdz 69 gadiem ($M = 32,3$ gadi, $SD = 9,81$ gadi). Respondentu sadalījums pēc vecuma: 48,4 % vecumā līdz 30 gadiem ieskaitot, 46,8 % - vecumā no 31 līdz 50 gadiem, un 4,4 % vecumā virs 51 gada, trīs respondenti nebija snieguši informāciju par savu vecumu.

Respondentu sadalījums pēc izglītības – 11 (1,3 %) pamatizglītība, 83 (10,1 %) vidējā vai vidējā speciālā izglītība, 233 (28,4 %) – nepabeigta augstākā, 491 (59,9 %) dažāda līmeņa augstākā izglītība, divi respondenti nebija snieguši informāciju par savu izglītības līmeni.

Respondentu sadalījumus pēc dzīves vietas: 470 (75,3 %) – Rīga, 128 (15,6 %) – cita Latvijas lielpilsēta, 79 (9,6 %) – Latvijas mazpilsēta, 101 (12,3 %) – lauki un 39 (4,8 %) pašlaik dzīvo ārzemēs. Trīs respondenti nebija norādījuši savu dzīves vietu.

⁵ Sakarā ar to, ka izstrādājot Latvijas Personības aptauju tika veikts vēl viens empīrisks pētījums citā izlasē (skat. 2.5. nodaļu), lai nerastos pārpratumi un ērtības dēļ, turpmāk tekstā pirmā testa izstrādes izlase tiks dēvēta par A izlasi, bet otrā testa izstrādes izlase par B izlasi.

A izlasē elektroniski tika aizpildītas 667 (jeb 81,3 %) anketas, pārējie izlases pārstāvji aizpildīja drukāto aptaujas versiju.

2.3.1.2. Mērījumi

Kā pamatinstruments tika izmantota Latvijas Personības aptaujas (LPA) sākotnējo apgalvojumu kopa ($k = 398$) (skat. 2. pielikumā). Daži apgalvojumi tika formulēti attiecīgās skalas nosaukuma virzienā, daži pretējā virzienā. Apgalvojumu secība aptaujā bija nejauša. Respondentiem tika lūgts izlasīt katru apgalvojumu un novērtēt, cik lielā mērā katrs no tiem raksturo viņus. Tika lūgts raksturot sevi atklāti, tādu, kāds/kāda viņš/viņa ir *šobrīd*, nevis kāds/kāda *vēlētos būt*. Tika atzīmēts, ka testā nevar būt pareizu vai nepareizu atbilžu un ka godīgas atbildes ļaus iegūt precīzāku savas personības raksturojumu. Novērtējumam tika piedāvāta 5-punktu atbilžu skala (1 – „neatbilst”, 2 – „drīzāk neatbilst”, 3 – „nevaru izlemēt”, 4 – „drīzāk atbilst” un 5 – „atbilst”).

Papildus respondentiem tika lūgts norādīt savu dzimumu, vecumu, izglītības līmeni, dzīves vietu (Rīga, cita Latvijas lielpilsēta, mazpilsēta, lauki, ārzemes), nodarbošanos veidu un/vai specialitāti (lūdzot norādīt amatu un iegūto specialitāti, bet studējošiem - studiju programmu, kurā pašlaik mācās).

2.3.1.3. Datu apstrādes un analīzes metodes

A izlasē ($N = 820$) iegūtās datu kopas apstrāde tika veikta izmantojot SPSS 17.00 versiju. Pirmajā solī tika atsijāti apgalvojumi ar neapmierinošiem reakcijas indeksiem⁶. Tāds izrādījās 21 apgalvojums. Atlikušie 377 apgalvojumi, tika pakļauti izpētošai galveno komponentu analīzei (*Principal Component Analysis, PCA*).

Īpašvērtību diagrammas analīze (*Scree-plot test*) uzrādīja, ka minimālais izdalāmo faktoru skaits varētu būt 5 vai 6. Nākamajā solī, lai pārbaudītu hipotēzi par personības iezīmju piecfaktoru modeli, tika veikta atkārtota galveno komponentu analīze (apgalvojumu līmenī) ar *varimaksa* rotāciju 5 komponentu risinājumam. Tādā veidā tika identificētas 5 apgalvojumu kopas, kuras veidoja apgalvojumi ar pietiekami augstiem faktoru svariem (virs 0,35) kādā vienā izdalītajā faktorā⁷ uz zemiem faktoru svariem visos pārējos faktoros. Apgalvojumi, kuri neatbilda šīm kritērijiem tika izslēgti no turpmākās analīzes.

⁶ Par kritiskām vērtībām atbilžu skalai no 1 līdz 5 punktiem, tika uzskatīti reakcijas indeksa rādītāji zem 1,80 un virs 4,20 (skat. Raščevska, 2005).

⁷ Kaut arī tika izmantotā galveno komponentu metode, iegūtie komponenti ērtības labad turpmāk tekstā tiks saukti par *faktoriem*.

Trešajā solī analīze notika jau katras izdalītās apgalvojumu kopas (personības faktora) ietvaros, ar mērķi noskaidrot tās iekšējo latento struktūru. Šim nolūkam tika izmantotas vairākas secīgi veiktās izpētošās galveno komponentu analīzes, pielietojot varimaksa rotāciju. Paralēli šim procesam tika veikta izdalīto apakšfaktoru (iezīmju līmeņa skalu) iekšējas saskaņotības analīze un pielietota tā saucamā Kronbaha alfas rādītāja optimizācijas procedūra (Saucier & Goldberg, 2002) (atlasot pantus ar augstākiem diskriminācijas indeksiem (*corrected-item-total correlation score*) un izslēdzot no skalas tādus apgalvojumus, kuriem šie rādītāji bija zemi). Tādā veidā pakāpeniski tika atlasīti apgalvojumi, kuri ļāva iegūt pietiekami skaidru iekšējo struktūru katra personības faktora ietvaros.

Ceturtajā solī tika veikta otrā līmeņa izpētošā galveno komponentu analīze ar *varimaksa* rotāciju (kā mainīgos lielumus izmantojot nevis atsevišķus apgalvojumus, bet iepriekšējā analīzes posmā (3. solī) izdalīto apakšskalu summārās vērtības), lai noteiktu analizējamo mainīgo lielumu latento hierarhisko struktūru. Personības faktoru un apakšskalu rādītāju savstarpējas sakarības tika novērtētas izmantojot Pīrsona korelācijas koeficientu.

2.3.2. I pētījuma rezultāti: Latvijas Personības aptaujas 1. pilotversijas (LPA-v1) psihometriskie rādītāji un to iztīrājums

Veiktās analīzes rezultātā tika izstrādāta Latvijas Personības aptaujas 1. pilotversija (LPA-v1)⁸, kura ļauj novērtēt 5 personības faktoros un 4 iezīmes katra faktora ietvaros, izņemot pēdējo - *labvēlīguma* faktoru, kurā tika identificētās tikai 3 apakšskalas. Katru apakšskalu veido 5 apgalvojumi (sk. 1. – 5. tabulu 3. pielikumā). Iegūtais 5 komponentu modelis (veicot analīzi apakšskalu līmenī) uzrāda pietiekami skaidru iekšējo struktūru (skat. 6.tabulu), un izskaidro 62,51 % no kopējās aptaujas vērtību variācijas. Iegūtus piecus faktoros var interpretēt kā *neirotizmu, ekstraversiju, atvērtību pieredzei, labvēlīgumu un apzinīgumu*.

Detalizēti analizējot iegūto otrā līmeņa faktoru struktūru (skat. 6. tabulā), ir jākonstatē, ka apakšskala *aizkaitināmība* uzrāda pietiekami augstu faktoru svaru arī *labvēlīguma* faktorā (-0,46), bet skala *dzīvesprieks – neirotizma* faktorā (-0,40). Tāpat *apzinīguma* faktora apakšskalas *pašdisciplīna* un *mērķtiecība* uzrāda pietiekami augstu faktoru svaru *neirotizma* faktorā, kas norāda uz nepietiekami skaidru LPA-v1 iekšējo struktūru.

Katra faktora iekšējā struktūra (galveno komponentu analīzes rezultāti) ir atspoguļota 3. pielikuma 1.-5. tabulā. Katra personības faktora ietvaros izskaidrotā variācijas daļa svārstās no 49,49% *labvēlīguma* faktorā līdz 59,84% - *neirotizma* faktorā, vidēji – 55,63%. Kopumā katrā

⁸ Pirmā pētījuma rezultāti 2011. gadā tika prezentēti starptautiskajā konferencē stenda referāta veidā (Perepjolkina, Van Skotere, & Reņģe, 2011).

personības faktora ietvaros tika iegūta pietiekami skaidra iekšējā struktūra. Veiktā analīze uzrāda, ka visciešāk savstarpēji saskaņoti ir *neirotisma* faktora apgalvojumi. Tas atspoguļojas gan augstā Kronbaha alfa rādītājā (skat. 6. tabulu), gan tajā faktā, ka nevienam no šo faktoru veidojošajiem apgalvojumiem faktoru svāri galvenajā (pirmajā) faktorā nerotētājā matricā (ko varētu uzskatīt par vispārējo neirotisma faktoru) ir ne zemāki par $|0,42|$ (skat. 1.tabulā 3. pielikumā). Gan *ekstraversijas*, gan *apzinīguma* faktorā tikai viens apgalvojums kopējā faktorā uzrāda faktoru svaru zemāku par $|0,40|$ (skat. 3. pielikuma 2. un 4.tabulā), bet *labvēlīguma* faktorā tādi ir 2 apgalvojumi (skat. 3. pielikuma 5. tabulā). Vienīgais, *atvērtības pieredzei* faktorā 6 no 20 apgalvojumu faktoru svāri kopējā faktorā ir zemāki par $|0,40|$ (skat. 3. tabulā 3. pielikumā), kas norāda uz nepieciešamību pārskatīt šī faktora apgalvojumu komplektu.

6.tabula

**Latvijas Personības aptaujas 1. pilotversijas
iekšējā struktūra un tās faktoru un apakšskalū Kronbaha alfa rādītāji**

LPA-v1 apakšskalū	Faktoru svāri un komponenti					Kronbaha alfa
	1.	2.	3.	4.	5.	
N_Trauksmainība	0,84	-0,04	-0,10	0,03	-0,01	0,81
N_Depresivitāte	0,76	-0,13	-0,26	0,11	-0,01	0,83
N_Kautrīgums	0,74	-0,29	-0,21	-0,10	0,30	0,78
N_Aizkaitināmība	0,65	0,01	-0,03	-0,12	-0,46	0,85
C_Apdomība	0,12	0,75	-0,17	-0,01	0,24	0,73
C_Pašdisciplīna	-0,37	0,71	0,00	-0,07	0,01	0,81
C_Mērķtiecība	-0,37	0,68	0,21	0,21	-0,10	0,80
C_Akurātība	0,01	0,67	0,04	-0,08	0,14	0,84
E_Sabiedriskums	0,05	0,05	0,83	-0,15	0,10	0,81
E_Sociālā drosme	-0,29	0,06	0,67	0,14	-0,13	0,83
E_Dzīvesprieks	-0,40	-0,04	0,66	0,09	0,07	0,82
E_Avantūrisms	-0,10	-0,11	0,56	0,22	-0,26	0,77
O_Kultūra	0,04	-0,05	0,10	0,72	0,14	0,76
O_Apcere	0,15	-0,33	-0,09	0,70	-0,05	0,64
O_Kreativitāte	-0,09	0,06	0,33	0,69	-0,13	0,82
O_Zinātkāre	-0,15	0,33	-0,11	0,62	-0,17	0,64
A_Saticība	-0,35	-0,14	0,04	-0,01	0,76	0,75
A_Taktiskums	0,17	0,28	-0,17	0,07	0,66	0,70
A_Paklausība	0,12	0,30	-0,03	-0,22	0,64	0,71
Īpašvērtība	3,01	2,53	2,25	2,11	1,99	--
% no dispersijas	15,82	13,30	11,84	11,08	10,46	--
Kronbaha alfa [^]	0,95	0,88	0,88	0,83	0,80	--

Piezīme. N = 820 (A izlase). Treknajā drukā attēloti faktoru svāri virs 0,40. Faktori izgūti ar galveno komponentu metodi, piemērojot *varimaks* rotāciju. 1. komponents – *neirotisms*, 2. komponents – *apzinīgums*, 3. komponents – *ekstraversija*, 4. komponents – *atvērtība pieredzei* un 5. komponents – *labvēlīgums*.[^] Kronbaha alfa rādītājs personības faktoru līmenī ir rēķināts balstoties uz attiecīgā faktora apgalvojumiem (ne apakšskalū rādītājiem).

LPA-v1 apgalvojumu vidējie reakcijas indeksi un vidējie diskriminācijas indeksi (katras apakšskalas ietvaros) ir apkopoti 6. tabulā 3. pielikumā.

Rezultāti uzrāda, ka visu apakšskalu un faktoru iekšējās saskaņotības rādītāji ir apmierinoši un variē no 0,64 līdz 0,84 apakšskalu līmenī un no 0,80 līdz 0,95 – personības faktoru līmenī) (skat. 6. tabulā). Vidējais Kronbaha alfa rādītājs apakšskalu līmenī ir 0,77, personības faktoru līmenī = 0,87. Tikai divām skalām no *atvērtība pieredzei* faktora (*zinātkāre* un *apcere*) Kronbaha alfa rādītājs ir zemāks par 0,70.

Pārbaudot LPA-v1 konstrukta validitāti, papildus tika analizētas savstarpējās sakarības starp personības faktoriem. Detalizētā informācija par LPA-v1 apakšskalu savstarpējām sakarībām ir apkopota 7. tabulā 3. pielikumā.

Veiktā korelāciju analīze (skat. 7. tabulā) uzrādīja vidēji ciešu negatīvu sakarību starp *neirotisma* un *apzinīguma* faktora rādītājiem ($r = -0,45$, $p < 0,01$) un starp *neirotisma* un *ekstraversijas* faktora rādītājiem ($r = -0,41$, $p < 0,01$) (sk. 7. tabulā), kaut arī teorētiski ir paredzēts, ka šiem faktoriem ir jābūt savstarpēji neatkarīgiem. Tomēr līdzīgas un pat augstākas sakarības starp personības faktoriem tika konstatētas arī citos pētījumos, izmantojot citus 5 personības faktoru novērtēšanas instrumentus. Piemēram, NEO-PI-R testa rokasgrāmatā (Costa & McCrae, 1992, Appendix F) ir norādīts, ka korelācija starp *neirotisma* un *apzinīguma* faktoru ir $r = -0,53$, bet starp *ekstraversiju* un *atvērtību pieredzei* $r = -0,40$.

7. tabula.

LPA-v1 fakotru savstarpējas korelācijas

<i>Faktori</i>	1.	2.	3.	4.	$ r_{vid. d.} $
1. Atvērtība pieredzei					0,10
2. Apzinīgums	0,01				0,20
3. Ekstraversija	0,18**	0,04			0,19
4. Labvēlīgums	-0,15**	0,28**	-0,12**		0,16
5. Neirotisms	-0,05	-0,45**	-0,41**	-0,10**	0,25

Piezīme. $N = 820$ (A izlase). Tabulā ir attēloti Pīrsona korelācijas koeficienti. $|r_{vid. d.}|$ - vidējā absolūtā korelācija ar citiem faktoriem (divergētās faktoru saistības). * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$.

Ņemot vērā dažas konstatētās nepilnības LPA-v1 iekšējā struktūrā (ieskaitot nevienādu apakšskalu skaitu izdalītajos faktoros), tika pieņemts lēmums veikt atkārtotu sākotnējās apgalvojumu kopas analīzi ar mērķi atlasīt tādus apgalvojumus, kuri, iespējams, ļautu iegūt skaidrāku aptaujas iekšējo struktūru. Otrs atkārtotās analīzes mērķis bija pārbaudīt hipotēzi par iespējamo 6 faktoru struktūru, jo kā bija minēts, sākotnēji veiktā īpašvērtību diagrammas analīze uzrādīja, ka ir vienādi iespējams gan piecu, gan sešu faktoru risinājums.

2.4. II pētījums: Latvijas Personības aptaujas izstrādes 4. posms – sākotnējās apgalvojumu kopas atkārotā analīze un Latvijas Personības aptaujas 2. pilotversijas (LPA-v2) izstrāde

2.4.1. Metode

2.4.1.1. Pētījuma dalībnieki un mērījumi

Pirmā testa izstrādes izlase (A izlase) $N = 820$ (81,3 % sievietes) vecumā no 15 līdz 69 gadiem ($M = 32,3$ gadi, $SD = 9,81$ gadi)⁹.

Latvijas Personības aptaujas sākotnējo apgalvojumu kopa ($k = 398$) un jautājumi par demogrāfiskiem datiem¹⁰.

2.4.1.2. Datu apstrādes un analīzes metodes

Latvijas Personības aptaujas 2. pilotversijas izstrādē tika izmantoti 377 apgalvojumi, kuriem iepriekšējā analīzes posmā tika konstatēti psihometriskiem kritērijiem atbilstoši reakcijas indeksi. Lai pēc iespējas samazinātu personības faktoru savstarpējas korelācijas un pantu starpfaktoru ieguldījumus (*cross-loadings*), sākumā tika veikta papildus analīze, kuras laikā respondentu atbildes uz katru no 377 apgalvojumiem tika korelētas ar LPA-v1 personības faktoru summārām vērtībām. Tas tika darīts, lai identificētu apgalvojumus, atbildes uz kuriem pēc iespējas augstāk korelē tikai ar vienu personības faktoru un pēc iespējas zemāk korelē ar visiem pārējiem personības faktoriem. Tādā veidā tika atlasītas 6 apgalvojumu grupas – 5 grupas, kur attiecīgie apgalvojumi korelēja ($r > |0,30|$) tikai ar kādu vienu faktoru un 1 grupa, kas sastāvēja no apgalvojumiem, kuri neuzrādīja vērā ņemamas korelācijas ($r < |0,25|$) ar nevienu no iepriekš izdalītajiem 5 personības faktoriem.

Šīs pēdējās grupas apgalvojumi tika pakļauti izpētošai galveno komponentu analīzei ar mērķi pārbaudīt pieņēmumu, ka šie apgalvojumi varētu veidot teorētiski paredzēto sesto neatkarīgo personības faktoru - *godīguma – pieticības* faktoru, līdzīgi kā tās ir HEXACO personības modelī (Lee & Ashton, 2004) (skat. 5. tabulā). Minētā hipotēze apstiprinājās, un turpmākai analīzei no šīs apgalvojumu grupas tika atlasīti tikai tie, kuri veidoja kopējo latentu faktoru (tas ir tikai tie apgalvojumi, kuriem pirmajā nerotētajā faktorā faktoru svāri bija $> |0,30|$). Rezultātā, turpmākai analīzei tika atlasīti 263 apgalvojumi, kas tika turpmāk izmantoti LPA-v2 izstrādei.

Izmantojot šo jauno apgalvojumu kopu, tika veikta izpētošā galveno komponentu analīze (apgalvojumu līmenī). Balstoties uz Kaizera kritēriju (īpašvērtība virs 1), tika secināts, ka 6

⁹ Sīkāku informāciju skat. 2.3.1. nodaļā.

¹⁰ Sīkāku informāciju skat. 2.3.2. nodaļā.

faktoru risinājums būtu optimāls, līdz ar to, nākamajā solī tika veikta atkārtota galveno komponentu analīze, pielietojot varimaksa rotāciju un norādot, ka mainīgie ir jāsadala 6 faktoros. Rezultātā tika atlasīti apgalvojumi ar pietiekami augstiem faktoru svāriem ($> |0,35|$) tikai vienā no faktoriem un pēc iespējās zemākiem faktoru svāriem ($< |0,30|$) pārējos faktoros. Tādējādi tika atlasītas 6 jaunas apgalvojumu kopas, kur katra no tām reprezentēja kādu no personības faktoriem.

Turpmākā analīze tika veikta katra izdalītā faktora ietvaros, izmantojot izpētošo galveno komponentu analīzi ar promaksa slīpleņķa rotāciju (uzstādot Kappa kritēriju uz 4). Slīpleņķa rotācija šoreiz tika izvēlēta, jo tā ir piemērotāka, kad tiek veikta savstarpēji korelējošo mainīgo lielumu latentās struktūras analīze viena personības faktora ietvaros.

Kombinējot izpētošo galveno komponentu analīzi, apgalvojumu savstarpējo korelāciju matricas analīzi, klasteru analīzi un Kronbaha alfas rādītāja optimizācijas procedūru, tika veikta Latvijas personības aptaujas 2. pilotversijas (LPA-v2) izstrāde. Apgalvojumu atlasē procesā īpaša uzmanība tika pievērsta tam, lai vismaz daži no apgalvojumiem katras apakšskalas ietvaros būtu kodēti pretēji skalas nosaukuma virzienam un lai saturiski tie būtu pēc iespējas daudzveidīgāki.

Datu analīze tika veikta ar SPSS 17.00 datu apstrādes programmu un brīvpieejas R 2.13.1 programmu, izmantojot „psych” (Revelle, 2011) paketi un „omega” (Revelle, 2005) funkciju.

2.4.2. II pētījuma rezultāti: Latvijas Personības aptaujas 2. pilotversijas (LPA-v2) psihometriskie rādītāji

2.4.2.1. LPA-v2 iekšējās struktūras analīze

Veiktās analīzes rezultātā katrai apakšskalai tika atlasīti 5 apgalvojumi ar augstākiem faktoru svāriem vienā komponentē un pēc iespējas zemākiem - citās komponentēs. Iegūtos 6 personības faktorus pēc satura var interpretēt kā *neirotismu*, *ekstraversiju*, *apzinīgumu*, *labvēlīgumu*, *atvērtību pieredzei* un *godīgumu-pieticību*. Šo faktoru latentās struktūras risinājumi ir apkopoti 4. pielikuma 1.-6. tabulā. Iegūtie iekšējās struktūras modeļi katra personības faktora ietvaros ļauj izskaidrot vidēji 54,58% no vērtību variācijas daļas: *labvēlīguma* faktorā izskaidrotā variācijas daļai ir 49,63%, *godīguma-pieticības* faktorā – 50,35%, *atvērtības pieredzei* faktorā – 52,27%, *apzinīguma* faktorā – 57,50%, *ekstraversijas* faktorā – 57,85% un *neirotisma* faktorā – 59,84% (sk. 4. pielikuma 1.-6. tabulu).

Līdzīgi kā tās bija LPA-v1 versijā, arī LPA-v2 versijā, visciešāk savstarpēji saskaņoti ir *neirotisma* dimensijas apgalvojumi, kas atspoguļojas gan augstā Kronbaha alfa rādītājā (skat. 8. tabulu), gan augstos faktoru svaros kopējā faktorā (t.i. pirmajā faktorā nerotētā matricā) (skat.

4. pielikuma 1.tabulā). Pārējās personības dimensijās no 2 līdz 5 apgalvojumiem kopējā faktorā uzrāda faktoru svarus zemākus par $|0,40|$ (skat. 4. pielikuma 2. un 6.tabulā). Tā, piemēram, *ekstraversijas*, *apzinīguma* un *godīguma-pieticības* faktorā tādi ir 2 apgalvojumi (skat. 4. pielikuma 2., 3. un 6. tabulā attiecīgi), *labvēlīguma* faktorā tādi ir 4 apgalvojumi (skat. 4. pielikuma 5. tabulā) un *atvērtības pieredzei* faktorā - 5 apgalvojumi (skat. 4. pielikuma 4. tabulā). Var secināt, ka, neskatoties uz to, ka katrā no 6 personības dimensijām tika iegūta pietiekami skaidra iekšējā struktūra, tomēr vismaz *labvēlīguma* un *atvērtības pieredzei* dimensijā atlasīto apgalvojumu komplekts nav pilnībā apmierinošs. Jāatzīmē, ka šajā aptaujas versijā trijās personības dimensijās (*neirotizms*, *ekstraversija* un *apzinīgums*) ir izdalītas 5 apakšskalas, bet pārējās trijās dimensijās – 4 apakšskalas katrā. Jāatzīst, ka šāda apakšskalu skaita nevienlīdzība nav vēlama un aptaujas galā versijā būtu vēlams atstāt vienādu apakšskalu skaitu katrā no personības dimensijām.

Veicot otrā līmeņa izpētošo galveno komponentu analīzi, tika izmantota *varimaksa* rotācija, jo tiek uzskatīts, ka personības dimensijas ir savstarpēji neatkarīgas (Goldberg, 1990). Veiktā analīze uzrādīja pietiekami skaidru 6 komponentu struktūru (skat. 8. tabulā). Tikai 2 apakšskalas – *aizkaitināmība* un *vienkāršība* uzrāda faktoru svarus virs $|0,40|$ vairāk kā vienā faktorā. Iegūtais iekšējās struktūras modelis ļauj izskaidrot 60,27 % no aptaujas vērtību (*scores*) variācijas.

LPA-v2 skalu un faktoru aprakstošās statistikas rādītāji ir atspoguļoti 9. tabulā 4. pielikumā. Gandrīz visās apakšskalās iegūtās summārās balles variē no 0 līdz 20 punktiem (šajā aptaujas versijā respondentu atbildes pirms rezultātu analīzes tika pārkodētas 0 – 4 punktu skalā), skalu vidējie aritmētiskie rādītāji atrodas skalas vidū (izņemot *atvērtības pieredzei* faktora un tā apakšskalu rādītājus, kur ir vērojama nobīde uz augstākām vērtībām), un skalu vērtību izkliede ir salīdzinoši līdzīga visās skalās.

Informācija par LPA-v2 faktoru un apakšskalu vidējiem reakcijas indeksiem, vidējiem koriģētiem diskriminācijas indeksiem un vidējām starpskalu korelācijas rādītājiem arī ir apkopota 7. tabulā 4. pielikumā. Kā var redzēt, visi rādītāji ir apmierinoši. Tomēr detalizētā atlasīto 135 apgalvojumu analīze, pielietojot stingrākus psihometriskus kritērijus, ļāva identificēt vismaz 7 apgalvojumus, kurus būtu vēlams aizvietot pārsvarā daļēji apmierinošo reakcijas indeksu dēļ.

8. tabula. Latvijas Personības aptaujas 2. pilotversijas iekšējā struktūra un tās faktoru un apakšskalu Kronbaha alfa rādītāji

LPA-v2 apakšskalas	Faktoru svāri un komponenti						h	α
	1.	2.	3.	4.	5.	6.		
N_ Trauksmainība	0,76	-0,16	-0,02	-0,12	0,08	-0,04	0,67	0,78
N_ Kautrīgums	0,76	-0,17	0,05	0,21	-0,07	-0,20	0,63	0,74
N_ Nenoturība pret stresu	0,71	-0,16	-0,25	0,13	-0,15	0,06	0,63	0,81
N_ Depresivitāte	0,71	-0,30	-0,12	-0,06	0,14	0,02	0,70	0,83
N_ Aizkaitināmība	0,69	0,00	0,04	-0,41	-0,11	-0,09	0,64	0,88
E_ Sabiedriskums	-0,06	0,74	-0,01	0,13	-0,11	-0,16	0,61	0,85
E_ Komunikabilitāte	-0,21	0,70	0,00	0,00	0,18	0,03	0,56	0,82
E_ Dzīvesprieks	-0,28	0,69	-0,12	0,05	0,06	-0,08	0,70	0,75
E_ Aktivitāte	-0,17	0,65	0,25	-0,34	0,16	-0,21	0,58	0,79
E_ Avantūrisms	-0,22	0,46	-0,15	-0,18	0,22	-0,27	0,44	0,77
C_ Pašdisciplīna	-0,27	0,02	0,74	0,05	-0,14	0,12	0,51	0,81
C_ Čaklums	0,06	0,19	0,74	-0,08	0,28	-0,01	0,66	0,76
C_ Apdomība	0,01	-0,25	0,74	0,16	0,11	-0,12	0,59	0,74
C_ Akurātība	-0,01	0,05	0,69	0,04	-0,12	0,13	0,67	0,84
C_ Impulsu kontrole	-0,31	-0,34	0,53	0,22	-0,04	0,21	0,66	0,77
A_ Piekāpība	-0,10	-0,04	-0,05	0,73	-0,03	0,15	0,61	0,65
A_ Saticība	-0,19	0,09	-0,01	0,73	-0,03	0,20	0,60	0,76
A_ Paklausība	0,20	0,09	0,34	0,62	-0,24	0,03	0,59	0,74
A_ Taktiskums	0,14	-0,32	0,28	0,60	0,11	-0,15	0,57	0,71
O_ Apcere	0,17	-0,09	-0,07	-0,03	0,76	-0,04	0,61	0,67
O_ Zinātkāre	-0,34	0,02	0,23	-0,11	0,68	-0,05	0,52	0,65
O_ Kreativitāte	-0,12	0,36	0,03	-0,15	0,65	0,10	0,61	0,82
O_ Kultūra	0,06	0,15	-0,07	0,11	0,64	0,25	0,65	0,75
H_ Krietnums	0,08	-0,06	0,17	0,19	0,09	0,72	0,48	0,66
H_ Atklātība	-0,06	0,03	0,23	0,03	0,07	0,68	0,53	0,75
H_ Pieticība	-0,09	-0,27	-0,13	0,03	0,11	0,61	0,65	0,79
H_ Vienkāršība	-0,22	-0,41	-0,19	0,11	-0,15	0,60	0,61	0,70
Īpašvērtība pēc rotācijas	3,37	3,05	2,98	2,39	2,31	2,17	--	--
% no dispersijas	12,46	11,30	11,04	8,86	8,55	8,05	60,27	--
Kronbaha alfa [^]	0,91	0,90	0,90	0,83	0,84	0,84	--	--

Piezīme. N = 820 (A izlase). Treknajā drukā attēlots faktoru svārs virs |0,40|. Faktori izgūti ar galveno komponentu metodi, piemērojot *varimaks* rotāciju; h – kopvērtība. KMO = 0,82, $\chi^2 = 8123,06$, $p < 0,001$. 1. – *neirotisms*, 2. – *ekstraversija*, 3. – *apzinīgums*, 4. – *labvēlīgums*, 5. – *atvērtība pieredzei* un 6. – *godīgums-pieticība*.

[^] Kronbaha alfa rādītājs personības faktoru līmenī ir rēķināts balstoties uz attiecīgā faktora apgalvojumiem (ne apakšskalu rādītājiem).

2.4.2.2. LPA-v2 ticamības un konstrukta validitātes analīze

Neskatoties uz nelielu pantu skaitu katrā no apakšskalām, gandrīz visās apakšskalās ir konstatēta pieņemama iekšējā saskaņotība Kronbaha alfām variējot no 0,65 līdz 0,88 (vidēji 0,76) un augsti iekšējās saskaņotības rādītāji personības dimensiju līmenī – Kronbaha alfa rādītājam variējot no 0,83 līdz 0,91 (vidēji 0,87) (skat. 8. tabulu). Makdonalda hierarhiskās omegas rādītājs¹¹ (sīkāk par omega rādītāju skat. Zinbarg at al., 2005; Zinbarg at al., 2006) variēja no 0,54 līdz 0,72, bet kopējās omegas rādītājs – no 0,87 līdz 0,94 (skat. 4. pielikuma 7. tabulu).

LPA-v2 sešu faktoru savstarpējas korelācijas ir atspoguļotas 9. tabulā, bet saīsinātā korelāciju matrica, kurā ir apkopotas korelācijas starp LPA-v2 faktoriem un apakšskalām ir redzama 8. tabulā 4. pielikumā. Kā ir redzams, LPA-v2, salīdzinājumā ar LPA-v1 versiju, ir izdevies būtiski samazināt iepriekšējā aptaujas versijā konstatēto nevēlāmo sakarību starp *neirotizma* un *apzinīguma* faktoriem un nedaudz mazināt saistību starp *neirotizmu* un *ekstraversiju*.

9. tabula. Savstarpējas korelācijas starp Latvijas Personības aptaujas 2. pilotversijas faktoriem

LPA-v2 faktori	1.	2.	3.	4.	5.	r _{vid. d.}
1. Neirotizms						0,13
2. Ekstraversija	-0,39**					0,25
3. Apzinīgums	-0,19**	-0,10				0,15
4. Labvēlīgums	-0,07*	-0,17**	0,28**			0,17
5. Atvērtība pieredzei	-0,13**	0,26**	0,05	-0,12**		0,12
6. Godīgums-pieticība	-0,12**	-0,32**	0,15**	0,23**	0,06	0,18

Piezīme. $N = 820$ (A izlase). Tabulā ir attēloti Pīrsona korelācijas koeficienti. $|r_{\text{vid. d.}}|$ - vidējā absolūtā korelācija ar citiem faktoriem (divergētās faktoru saistības).

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$.

Tomēr būtu jāatzīmē, ka vēl joprojām vairākas apakšskalas korelē ar tām neparedzētiem personības faktoriem. Piemēram, apakšskala *zinātkāre* korelē ar *neirotizma* faktora rādītājiem ($r = -0,32$, $p < 0,01$), apakšskala *kreativitāte* korelē ar *ekstraversiju* ($r = 0,38$, $p < 0,01$), apakšskala *aktivitāte* korelē ar *godīguma-pieticības* faktoru ($r = -0,34$, $p < 0,01$), apakšskala *aizkaitināmība* ar *labvēlīguma* faktoru ($r = -0,32$, $p < 0,01$), un *ekstraversijas* un *neirotizma* faktora apakšskalas attiecīgi ar *neirotizma* un *ekstraversijas* faktora rādītājiem (skat. 4. pielikuma 8. tabulā). Konstatētās sakarības norāda uz nepietiekamu LPA-v2 diverģento validitāti, jo tiek uzskatīts, ka personības faktoriem jābūt neatkarīgiem vienam no otra.

¹¹ Makdonalda omegas rādītāji tika aprēķināti ar R programmas versijas 2.13.1 palīdzību, izmantojot „psych” paketi un „omega” funkciju (sīkāk skat. Revelle, 2005).

2.4.3. II pētījuma rezultātu iztirzājums

Apkopojot II pētījuma rezultātus var secināt, ka empīriskā ceļā identificētā Latvijas personības aptaujas otrās pilotversijas struktūra daļēji reproducē Personības piec faktoru modeli (Costa & McCrae, 1992) un daļēji - Sešfaktoru personības modeli (Lee & Ashton, 2004). Otrā līmeņa izpētošās galveno komponentu analīzes rezultātā tika identificētas 6 personības iezīmju dimensijas, kuras pēc satura atspoguļo teorētiski paredzētas personības dimensijas: *neirotizmu, ekstraversiju, atvērtību pieredzei, apzinīgumu, labvēlīgumu un godīgumu-pieticību*.

Lielākās atšķirības empīriski identificētajā un deduktīvi paredzētajā (skat. 5. tabulā) aptaujas struktūrā skar *labvēlīguma* un *atvērtības pieredzei* faktoru. Tā *labvēlīguma* faktorā ne pirmajā ne otrajā aptaujas versijā netika izdalītas tādas apakšskalas kā *altruisms, piedotspēja* un *empātija*. Korektāk būtu teikt, ka šādi apgalvojumu bloki tika identificēti analīzes procesā, bet dažādu iemeslu dēļ, tie tika izslēgti no turpmākās analīzes. Tā, piemēram, *altruisma* un *empātijas* skalas apgalvojumi nekorelēja ne ar vienu no izdalītajiem personības faktoriem un neveidoja kopējo latento faktoru, bet *piedotspējas* skalas apgalvojumi, kaut arī korelēja ar *labvēlīguma* faktora rādītājiem, tomēr tie netika iekļauti turpmākajā analīzē neapmierinošo reakcijas indeksu dēļ. Savukārt, neskatoties uz to, ka sākotnējās analīzes un apgalvojumu atlasē posmā tika iegūta *uzticēšanās* skala, taču to veidojošie apgalvojumi korelēja ar *neirotizma* faktoru, nevis ar *labvēlīguma* faktoru, kā tas ir paredzēts saskaņā ar personības piecu faktoru modeli (Costa & McCrae, 1992), līdz ar to, šo skalu veidojošie apgalvojumi tika izslēgti no turpmākās analīzes.

Atvērtības pieredzei dimensijā netika iegūtas *liberālisma, atvērtības emocijām (sentimentalitātes)*, un *rīcības* apakšskalas. Būtu jāatzīmē, ka apgalvojumi, kas sākotnēji tika paredzēti *liberālisma* novērtēšanai, nekorelēja ne ar vienu no empīriski izdalītiem personības faktoriem, bet *sentimentalitātes* un *atvērtības emocijām* jautājumi korelēja ar vairākiem faktoriem, lielākus faktoru svarus uzrādot *neirotizma* faktorā, nevis *atvērtības pieredzei* faktorā, kas pēc satura vairāk atbilst HEXACO modelī paredzētai iezīmju taksonomijai, tomēr turpmākajā analīzē *sentimentalitātes* skalas apgalvojumi netika iekļauti. Sākotnēji paredzētā apakšskala *iztēle* abās aptaujas pilotversijās tika aizvietota ar *kreativitātes* apakšskalu.

Līdzīgi notika ar *neirotizma* dimensijā teorētiski paredzēto *bailīguma* apakšskalu. Kaut arī tā tika identificēta apgalvojumu līmenī, un tajā ietilpstošie apgalvojumi pietiekami augsti korelēja ar *neirotizma* faktoru un uzrādīja vidēji augstus faktoru svarus pirmajā nerotētajā *neirotizma* faktora komponentē, tomēr, rotētajā risinājumā tie neveidoja atsevišķu apakšskalu, bet sadalījās starp citām *neirotizma* apakšskalām, tāpēc, tie tika izņemti no turpmākās analīzes.

Savukārt daļa no *impulsivitātes* apakšskalai paredzētajiem apgalvojumiem izveidoja jaunu *impulsu kontroles* skalu *apzinīguma* dimensijā.

Ekstraversijas dimensijā netika iegūta *draudzīguma* skala, bet *apzinīguma* dimensijā abās aptaujas pilotversijās netika izveidotas *pašefektivitātes* un *perfekcionisma* skalas. Savukārt *mērķtiecības* jeb *neatlaidības* skala tika identificēta pirmajā aptaujas versijā, bet tā netika atstāta otrajā aptaujas versijā, jo to veidojošie apgalvojumi gandrīz tik pat cieši kā ar *apzinīguma* faktoru korelēja arī ar *neirotisma* faktoru, tādejādi negatīvi ietekmējot aptaujas iekšējās struktūras skaidrību. Visas pārējās inductīvi iegūtās skalas atspoguļo sākotnēji (deduktīvi) paredzētus attiecīgo personības dimensiju aspektus (skat. 5. tabulu).

Salīdzinājumā ar LPA-v1 variantu *neirotisma* faktorā tika identificēta vēl viena sākotnēji paredzēta skala, proti, *nenoturība pret stresu*; *labvēlīguma* faktorā papildus tika izdalīta sākotnēji paredzētā *piekāpības* skala, *apzinīgumā* faktorā – *impulsu kontroles* skalā (kura ir pretējā impulsivitātes skalai, kas sākotnēji bija paredzētā, ka *neirotisma* faktora apakšskala), bet LPA-v1 *mērķtiecības* skala tika aizvietotā ar pēc satura līdzīgu, bet mazāk korelējošo ar *neirotisma* faktora rādītājiem *čakluma* skalu. Savukārt, *ekstraversijas* faktorā LPA-v1 versijā izdalītā *sociālās drosmes* skala, LPA-v2 versijā sadalījās divās daļās – *aktivitāte* un *komunikabilitāte*. Bet lielākā atšķirība starp LPA-v1 un LPA-v2 versijām ir sākotnēji paredzētās *godīguma-pieticības* dimensijas ar tās 4 apakšskalām identificēšana.

LPA-v2 versija sastāv no 135 apgalvojumiem, no kuriem 67 apgalvojumi (70,52 %) ir tie paši, kas tika atlasīti, izstrādājot aptaujas pirmo pilotversiju (LPA-v1) un 68 apgalvojumi, kas ir nākuši klāt, veidojot papildus skalas un aizvietojot dažus apgalvojumus no pirmās aptaujas versijas ar daļēji apmierinošiem psihometriskiem rādītājiem. Kopumā no 95 LPA-v1 apgalvojumiem otrajā aptaujas versijā netika iekļauti 28 apgalvojumi, kas sastāda 29,47 % no LPA-v1 apgalvojumu kopas¹².

Iegūtie Latvijas Personības aptaujas otrās pilotversijas psihometriskie rādītāji kopumā ir apmierinoši. Tomēr detalizēta atlasīto 135 apgalvojumu analīze, pielietojot stingrākus psihometriskus kritērijus, ļāva identificēt vismaz 7 apgalvojumus, kurus būtu vēlams aizvietot (daļēji apmierinošo reakcijas un/vai diskriminācijas indeksu dēļ).

Nākamajā Latvijas Personības aptaujas izstrādes posmā tika pieņemts lēmums precizēt dažu apgalvojumu formulējumus, sagatavot un aprobēt dažus jaunus apgalvojumus, kuri varētu aizvietot tos, kuru psihometriskie rādītāji bija tuvu kritiskām robežām, kā arī izstrādāt un aprobēt melu skalas jautājumus. Papildus tika izstrādāti *tolerances* skalas apgalvojumi, kuri varētu papildināt *atvērtības pieredzei* faktora saturu. Rezultātā tika izstrādāta saīsinātā, precizētā un

¹² Otrā pētījuma rezultāti ir publicēti 2012. gadā RPIVA rakstu krājumā: Perepjolkina, Reņģe (2012b).

papildinātā sākotnējo apgalvojumu kopa, kas tika aprobēta otrajā testa izstrādes izlasē veicot III pētījumu, kura rezultāti ir aprakstīti nākamajā nodaļā.

2.5. III pētījums: Latvijas Personības aptaujas izstrādes 5. posms – papildinātās apgalvojumu kopas izveide un Latvijas Personības aptaujas 3. versijas (LPA-v3) izstrāde un validizācija

2.5.1. Metode

2.5.1.1. Dalībnieki

Kopumā III pētījumā bija iesaistījušies 1480 dalībnieki no visas Latvijas, no tiem derīgas anketas, kurās tika sniegtas atbildes uz visiem jautājumiem, tika saņemtas no 1294 respondentiem (267 respondenti - 18,0% bija pārtraukuši aptaujas pildīšanu). Šie 1294 respondenti veido otro testa izstrādes izlasi (turpmāk tekstā **B izlase**).

B izlasē ($N = 1294$) - 952 (73,6 %) bija sievietes un 342 (26,4%) – vīrieši. Vecuma diapazons B izlasē bija no 18 līdz 69 gadiem ($M = 30,8$ gadi, $SD = 10$ gadi). Respondentu sadalījums pēc vecuma: vecumā līdz 30 gadiem ieskaitot - 788 (60,9 %), vecumā no 31 līdz 50 gadiem – 430 (33,2 %), un vecumā virs 51 gada – 76 (5,9 %) respondenti. Respondentu sadalījums pēc izglītības: pamatizglītība – 33 (2,6 %) respondentiem, vidējā vai vidējā speciālā izglītība – 226 (17,5 %) respondentiem, augstākā izglītība – 642 (49,6 %), un nepabeigtā augstākā izglītība (studējošie) - 393 (30,4 %) respondenti. Respondentu sadalījumus pēc dzīves vietas: Rīga – 804 (62,1 %), cita Latvijas lielpilsēta – 168 (13,0 %), Latvijas mazpilsēta – 170 (13,1 %), lauki – 92 (7,1 %) un 57 (4,4 %) respondenti bija norādījuši, ka dzīvo ārzemēs.

Lai pamatotu izstrādātas personības aptaujas konstrukta un kritērija validitāti daļai no B izlases dalībniekiem tika piedāvāts papildus aizpildīt vairākās citas aptaujas (sīkāk skat. 2.5.1.2. nodaļā). Līdz ar to B izlasi veido vairākas apakšizlases, kuras atšķiras pēc aizpildīto testu komplektiem (t.i. visi no B izlases respondenti bija aizpildījuši Latvijas Personības aptaujas papildināto – otro sākotnējo apgalvojumu kopu (skat. aprakstu 2.5.2. nodaļā) un vairākas citas aptaujas, kuru komplektācija bija atšķirīga dažādās apakšizlasēs). Vienu no apakšizlasēm (B10a) veido tikai vīrieši, bet B10b apakšizlasi – tikai sievietes. B9 ir speciāli izveidota stratificētā izlase.

B1 izlase ($n = 446$, no tiem 77 (17,3%) - vīrieši) ir respondenti, kuri papildus bija aizpildījuši Vispārējās apmierinātības ar dzīvi aptauju, Viena panta laimes izjūtas aptauju, Saīsināto uztvertā stresa aptauju (PSS-4), Viena panta vispārējā pašvērtējuma aptauju (SISE) un atbildējuši uz jautājumu par kontaktu ar draugiem biežumu. B1 izlasē respondenti bija vecumā

no 19 līdz 69 gadiem ($M = 30,6$, $SD = 9,8$ gadi). No visiem B1 izlases respondentiem 407 respondenti bija aizpildījuši arī Lielā Piecnieka aptauju (BFI).

B2 izlase ($n = 442$, no tiem 97 (21,9%) - vīrieši) ir respondenti, kuri papildus aizpildīja Makiavelisma aptauju. No visiem B2 izlases respondentiem 33 respondenti aizpildīja arī Lielā Piecnieka aptauju (BFI). B2 izlases dalībnieki bija vecumā no 18 līdz 63 gadiem ($M = 27,2$, $SD = 7,4$ gadi).

B3 izlase ($n = 114$, no tiem 60 (52,6%) - vīrieši) ir respondenti, kuri papildus aizpildīja depresijas (BDI-II), trauksmes (STAI-Y) un Lielā Piecnieka aptauju (BFI). B3 izlases dalībnieki bija vecumā no 18 līdz 62 gadiem ($M = 32,3$, $SD = 11,8$ gadi).

B4 izlase ($n = 108$, no tiem 37 (34,3%) - vīrieši) ir respondenti, kuri papildus aizpildīja Asu izjūtu meklēšanas aptauju. No visiem B4 izlases respondentiem 55 respondenti aizpildīja arī Lielā Piecnieka aptauju (BFI). B4 izlases dalībnieki bija vecumā no 19 līdz 52 gadiem ($M = 25,2$, $SD = 7,0$ gadi).

B5 izlase ($n = 241$, no tiem 70 (29,0%) - vīrieši) ir respondenti, kuri papildus aizpildīja Sociālā konservatīvisma aptauju. No visiem B5 izlases respondentiem 33 respondenti aizpildīja arī Lielā Piecnieka aptauju (BFI). B5 izlases dalībnieki bija vecumā no 18 līdz 67 gadiem ($M = 28,3$, $SD = 9,2$ gadi).

B6 izlase ($n = 93$, no tiem 64 (68,8%) - vīrieši) ir respondenti, kuri papildus aizpildīja Latvijas Autovadītāju uzvedības aptauju (LAUA). B6 izlases dalībnieki bija vecumā no 20 līdz 59 gadiem ($M = 34,6$, $SD = 9,9$ gadi).

B7 izlase ($n = 197$), no tiem 72 bija vizuālās mākslas programmu studenti (vidējais vecums 28,6, $SD = 7,7$; 18,1% vīrieši), 67 – psiholoģijas programmas studenti (vidējais vecums 24,6, $SD = 6,4$; 23,9% vīrieši) un 58 respondenti pārstāvēja finanšu speciālistu grupu, kurā ietilpa tādu profesiju pārstāvji kā grāmatveži, ekonomisti un finansisti (vidējais vecums 34,6, $SD = 10,6$; 17,2% vīrieši).

B8 - retesta izlase ($n = 180$, no tiem 27 (14,90 %) vīrieši). Vecumā diapazons B8 izlasē bija no 19 līdz 68 gadiem ($M = 31,2$, $SD = 9,3$ gadi). Šo izlasi veidoja respondenti no B izlases, kuri brīvprātīgi bija atsaukušies piedalīties atkārtotajā mērījumā veiktā Latvijas Personības aptaujas retesta ticamības pārbaudei. Visiem B izlases respondentiem, kuri bija norādījuši savu e-pasta adresi tika nosūtīts aicinājums atkārtoti aizpildīt saīsināto testa versiju (LPA-v3 variantu, skat. zemāk). Kopumā atkārtoti testu pilnībā bija aizpildījuši 285 respondenti, bet pēc demogrāfiskās informācijas un e-pasta adreses identificēt bija izdevies 180 respondentus (63,16 %). Šo respondentu rezultāti tika izmantoti LPA-v3 retesta ticamības pārbaudei.

B9 – stratificēta izlase ($n = 282$). Ņemot vērā, ka testa izstrādes otrajā izlasē (B izlasē) ir vērojams izteikts sieviešu pārsvars, un šāda izlases neviendabība pēc dzimuma faktora var

apdraudēt pētījuma rezultātu ticamību un validitāti, tika izveidotā stratificēta izlase. Šī izlase tika izveidota no B izlases nejauši atlasot vienādu sieviešu un vīriešu skaitu katras vecuma grupas ietvaros. Ņemot vērā, ka vīriešu izlasē kopumā bija tikai 47 respondenti vecumā no 41 līdz 50 gadiem, tas arī noteica minimālo respondentu skaitu katras vecuma grupas ietvaros. Respondenti, kas bijā jaunāki par 21 gadu un vecāki par 50 gadiem stratificētajā izlasē netika iekļauti, jo to skaits abu dzimumu apakšgrupās bija pārāk mazs. Rezultātā no B izlases nejauši tika atlasīts 141 vīrietis un 141 sieviete vecumā no 21 līdz 50 gadiem, pie tam gan vīriešu, gan sieviešu apakšizlasē 47 respondenti bija vecumā no 21 līdz 30 gadiem, 47- vecumā no 31 līdz 40 gadiem un 47 – vecumā no 41 līdz 50 gadiem. Vidējais vecums sieviešu grupā bija 35,45 gadi ($SD = 8,65$), vīriešu grupā - 35,29 gadi ($SD = 8,51$) ($t(279) = -0,16, p = 0,88$).

Lai būtu iespējams salīdzināt izstrādātās personības aptaujas psihometrisku rādītāju saskaņotību, t.sk. aptaujas iekšējās struktūras risinājuma saskaņotību vīriešu uz sieviešu izlasē, papildus tika izveidotās 2 apakšizlases – vīriešu izlase un tai skaitliski pielīdzinātā sieviešu izlase.

B10a – vīriešu izlase ($n = 342$), kuru veido visi vīrieši no B izlases. Respondentu vidējais vecums B10a izlasē ir 31,71 ($SD = 11,02$), vecuma diapazons – no 18 līdz 78 gadiem.

B10b – sieviešu izlase ($n = 342$). Šī izlase tika izveidota pēc nejaušības principa atlasot 342 sievietes no B izlases (izmantojot SPSS 17.00 programmā paredzēto funkciju nejaušās izlases veidošanai (Random Sample of Cases)). Vidējais vecums B10b izlasē ir 30,32 gadi ($SD = 9,46$), vecuma diapazons – no 18 līdz 66 gadiem.

C izlase ($N = 82, 56,1\%$ sievietes) - B izlases respondentu draugi un/vai paziņas (vecumā no 16 līdz 65 gadiem, $M = 31,29, SD = 9,97$), kuri bija aizpildījuši LPA-v3 citvērtējuma versiju (skat. 8. pielikumā), novērtējot konkrēto respondentu no B izlases. C izlases dati tika izmantoti Latvijas Personības aptaujas citvērtējuma versijas faktoru un skalu iekšējās saskaņotības novērtēšanai. Ņemot vērā, ka vairāki cilvēki no šīs izlases bija raksturojuši vienu un to pašu respondentu (kopumā atbildes tika sniegtas par 40 respondentiem no B izlases), citvērtējuma un pašnovērtējuma rezultātu savstarpējas saskaņotības pārbaudei tika izmantotās tikai 40 cilvēktvērtējuma anketas (pa vienam nejauši atlasītām citvērtējumam par katru no 40 B izlases respondentiem), tāda veidā tika izveidotā C1 izlase.

C1 izlase ($N = 40, 56\%$ sievietes) – respondenti vecumā no 16 līdz 56 gadiem ($M = 31,3, SD = 10,1$), kuri bija aizpildījuši LPA-v3 citvērtējuma versiju (skat. 8. pielikumā), novērtējot kādu respondentu no B izlases.

2.5.1.2. Mērijumi

Kā pamatinstruments III pētījumā tika izmantota **Latvijas Personības aptaujas otrā sākotnējo apgalvojumu kopa** ($k = 230$, sk. 5. pielikumā), kuru veidoja 135 apgalvojumi, kas tika atlasīti izstrādājot LPA-v2 versiju, 28 apgalvojumi, kas tika atlasīti LPA-v1 versijai, bet netika iekļauti LPA-v2 versijā un 67 jauni papildus izstrādāti apgalvojumi. No šiem papildus apgalvojumiem pa 1 papildus apgalvojumiem bija izstrādāti ar mērķi mērīt *sociālo drosmi* un *depresivitāti*, 2 apgalvojumi skalām *taktiskums*, *paklausība*, *piekāpība*, *trauksmainība*, 3 rezerves apgalvojumi skalai *kultūra*, 4 – skalai *dzīvesprieks*, 6 – skalai *zinātkāre*, 7 – skalai *apcere*, 8 – skalai *kreativitāte*, 9 – skalai *tolerance*, 11 – skalai *empātija* (līdzjūtība) un 12 apgalvojumi *melu skalai* (apkopoto informāciju sk. 6. pielikumā). Respondentiem tika piedāvāta tā pati instrukcija, kāda bija izmantota administrējot LPA pirmo sākotnējo apgalvojumu kopu un izmantota tā pati atbilžu skala no 1- neatbilst līdz 5 – atbilst.

LPA-v3 citvērtējuma versija ($k = 100$). Pēc tam, kad tika izstrādāta Latvijas Personības aptaujas 3. versija (skat. 2.5.2. nodaļu), to veidojošie apgalvojumi tika pārformulēti tā, lai tie būtu piemēroti citas personas novērtēšanai (skat. 8. pielikumā). Veiktie formulējumi tika aprobēti nelielā fokusgrupā. Aptauja sastāv no 100 apgalvojumiem, uz kuriem ir paredzēta 5 punktu Likerta-tipa atbilžu skala no 1 – neatbilst līdz 5 – atbilst. Datu apstrāde un interpretācija ir identiskā tai, kāda tā ir LPA-v3 pašnovērtējuma versijā (skat. 8. pielikumā).

Latvijas Personības aptaujas konstrukta validitātes pārbaudei tika izmantota **Lielā Piecnieka aptauja** (Big Five Inventory; BFI, John et al., 1991; Benet-Martínez & John, 1999). Aptaujas adaptāciju latviešu valodā 2007. gadā bija uzsācis Ivars Austers (Schmitt et al., 2007), vēlāk to ir turpinājuši V.Perepjolkina un E.Kālis, 2012). BFI sastāv no 44 īsiem apgalvojumiem (8 līdz 10 panti katrā skalā), bet, neskatoties uz relatīvu īsumu, BFI panti saturiski pārklāj gandrīz visus Kostas un Makkreja (Costa & McCrae, 1992) postulētos iezīmju-līmeņa aspektus (detalizētam pārskatam, balstītam uz empīriskiem datiem skat. John et al., 2008). Respondentiem tiek piedāvāta šāda instrukcija: *Zemāk Jūs atradīsiet rakstura īpašības, kuras attiecas vai neattiecas uz Jums. Piemēram, vai Jūs piekrītat, ka Jūs esat kāds, kuram patīk pavadīt laiku kopā ar citiem? Lūdzu, ierakstiet skaitli blakus katram apgalvojumam, lai norādītu pakāpi, kādā attiecīgais apgalvojums attiecas uz Jums. Atbildēm tiek izmantota piecu punktu skala no 1 līdz 5, kur 1 nozīmē „nepiekrītu”, 2 – „drīzāk nepiekrītu”, 3 – „ne piekrītu, ne nepiekrītu”, 4 – „drīzāk piekrītu” un 5 – „piekrītu”. Vairākos pētījumos ir apstiprinātā BFI aptaujas oriģinālās versijas ticamība, konverģentā, diverģentā un konstrukta validitāte. Kanādas un ASV izlasēs BFI skalu Kronbaha alfa rādītājs variē no 0,75 līdz 0,90 ($M = 0,80$), retesta ticamība pēc trīs*

mēnešiem variēja no 0,80 līdz 0,90 ($M = 0,85$) (Rammstedt & John, 2005, 2007). Latviešu valodas versijā Kronbaha alfa ($N = 553$) rādītājs *neirotizma* (N) un *ekstraversijas* (E) faktorā - $a = 0,88$, *apzinīguma* (C) faktorā - $a = 0,85$, *atvērtība pieredzei* (O) - $a = 0,83$ un *labvēlīguma* (A) faktorā - $a = 0,74$ (Perepjolkina, Kālis, 2012), retesta ticamība pēc divām nedēļām variēja no 0,81 līdz 0,90 ($M = 0,88$) (Perepjolkina, 2011). Ir parādīta BFI oriģinālās versijas laba pašnovērtējumu un draugu vērtējumu saskaņotība (0,67 - E skalai, 0,60 - O skalai, 0,52 - N skalai, 0,48 - A skalai un 0,47 - C skalai) (John at al., 2008). Savstarpējas sakarības starp BFI angļu valodas versijas skalām variē no 0,09 līdz 0,21 (John at al., 2008), bet latviešu valodas versijā tās variē no 0,04 līdz 0,41 (Perepjolkina, Kālis, 2012). Parādīta ciešā BFI skalu oriģinālās versijas rezultātu sakarība ar citiem Lielā Piecnieka mērījuma instrumentiem (piemēram, TDA un NEO-FFI) (skat. John at al., 2008). Ir apstiprināta BFI aptaujas latviešu valodas versijas faktoriālā validitāte (Perepjolkina, Kālis, 2012).

Latvijas Personības aptaujas konstrukta validitātes un kriteriālās validitātes pamatošanai tika izmantoti vēl 10 mērījuma instrumenti un daži papildus jautājumi.

Trauksmes stāvokļa/iezīmes pašnovērtējuma anketa (The State-Trait Anxiety Inventory (Form Y) Self-Evaluation Questionnaire; STAI-Y, Spielberger at al., 1983). Latviešu valodā STAI-Y ir adaptējusi D. Škuškovnika, 2004). STAI-Y sastāv no 2 daļām - pirmajā daļā tiek noteikti situatīvās trauksmes (T-stāvokļa) rādītāji, otrajā daļā trauksmainības (T - iezīmes) kā noturīgas personības iezīmes rādītāji. Katru daļu veido 20 izteikumi, kas respondentam jānovērtē 4-punktu skalā. Pirmās daļas instrukcija respondentiem: „*Tālāk doti apgalvojumi, kurus cilvēki izmanto, lai aprakstītu savas izjūtas. Lasiet katru apgalvojumu un ielieciet „+” zīmi stabiņā, kurš atbilst tam, kā jūs jūtaties tieši tagad, tas ir, šajā brīdī. Te nav pareizu vai nepareizu atbilžu. Neveltiet pārāk daudz laika vienai atbildei, bet dodiet atbildi, kas labāk apraksta Jūsu pašreizējās izjūtas*”. Atbilžu varianti pirmajā daļā variē no 1 - „nē, nemaz” līdz 4 - „jā, noteikti”. Otrās daļas instrukcija respondentiem: *Tālāk doti apgalvojumi, kurus cilvēki izmanto, lai aprakstītu savas izjūtas. Lasiet katru apgalvojumu un ielieciet „+” zīmi stabiņā, kurš atbilst tam, kā jūs jūtaties parasti. Te nav pareizu vai nepareizu atbilžu. Neveltiet pārāk daudz laika vienai atbildei, bet dodiet atbildi, kas labāk apraksta Jūsu izjūtas ikdienā*. Atbilžu varianti otrajā daļā variē no 1 - „gandrīz nekad” līdz 4 - „gandrīz vienmēr”. Iegūtas vērtības katrā daļā var variēt no 20 līdz 80 punktiem. Augstāki rādītāji norāda uz augstāku trauksmes līmeni. STAI-Y aptaujas latviešu valodas versijas iekšējās saskaņotības rādītāji (Kronbaha alfa) ir augsti, līdzīgi oriģinālās versijas rādītājiem - latviešu izlasē tie svārstās no 0,83 līdz 0,92; T-iezīmes retesta ticamības rādītāji (7 un 60 dienas) latviešu studentu grupā ir robežās no 0,85 līdz 0,87, kas ir pat labāki salīdzinot ar oriģinālās versijas rezultātiem (attiecīgi no 0,65 līdz 0,75) (Škuškovnika, 2004). Korelācija starp STAI-Y T-stāvokļa un T-iezīmes skalu rādītājiem oriģinālajā versijā ir

robežās no 0,59 līdz 0,75, latviešu valodas versijā - robežās starp 0,34 līdz 0,83 (Škuškovnika, 2004). Ir pamatotā arī STAI-Y aptaujas latviešu valodas versijas konverģentā validitāte.

Beka Depresijas aptauja-II (Beck Depression Inventory – II; BDI-II, Beck, Steer & Brown, 1996). Latviešu valodā BDI-II aptauju ir adaptējušas Sarmīte Voitkāne un Solveiga Miezīte (Voitkāne, Miezīte, 2001). BDI-II ir pašnovērtējuma aptauja, kas sastāv no 21 apgalvojuma grupas un tiek plaši izmantotā depresijas smaguma pakāpes novērtēšanai. Katrā apgalvojuma grupā ir piedāvāti četri izteikumi, no kuriem respondentam jāizvēlas viens variants, kurš vislabāk raksturo viņa pašsajūtu pēdējo divu nedēļu laikā. Divās apgalvojumu grupās (16. un 18. apgalvojumu grupā) ir piedāvāti 7 izvēles varianti, no kuriem ir jāizvēlas tikai viens. Katrā pantā apgalvojumi ir sakārtoti pēc attiecīgā depresijas simptoma izteiktības pakāpēs, kur pirmais apgalvojums grupā norāda uz depresijas neesamību un tiek novērtēts ar 0, bet katrs nākamais norāda uz aizvien spēcīgāk izteiktāku depresīvo simptomātiku un tiek novērtēts attiecīgi ar 1, 2 vai 3 ballēm. Summējot visas iegūtas balles, tiek iegūts summārais rādītājs, kas raksturo depresijas smaguma pakāpi. BDI-II rādītāji var variēt no 0 līdz 63 ballēm. Instrukcija respondentiem: *Šajā aptaujā ir 21 apgalvojumu grupa. Lūdzu, rūpīgi izlasiet katru apgalvojumu grupu un no katras grupas izvēlieties vienu apgalvojumu, kurš vislabāk izsaka Jūsu izjūtas pēdējo divu nedēļu laikā, ieskaitot šodien. Apvelciet skaitli, kurš atrodas blakus Jūsu izvēlētajam apgalvojumam. Ja Jums šķiet, ka vairāki apgalvojumi vienlīdz labi raksturo Jūsu izjūtas, apvelciet augstāko skaitli šajā apgalvojumu grupā. Pārliedzinieties, ka neesat atzīmējis/-jusi vairākus apgalvojumus vienā apgalvojumu grupā, ieskaitot 16. un 18. apgalvojumu grupu. Katra grupā jāizvēlas tikai viens apgalvojums.* Latviešu valodas BDI-II versijas iekšējās saskaņotības rādītāji (Kronbaha alfa) dažādās izlasēs variē no 0,87 līdz 0,91 (Voitkāne, 2003; Voitkāne, Miezīte, 2001).

Saīsinātā uztvertā stresa līmeņa aptauja (Perceived Stress Scale-4, PSS-4; Cohen & Williamson, 1988). PSS-4 aptauja tika adaptēta dotā promocijas darba ietvaros. PSS-4 ir Uztvertā stresa aptaujas (Perceived Stress Scale, PSS; Cohen at al., 1983) saīsinātā versija, kura sastāv no 4 apgalvojumiem: 1) *Cik bieži pēdējā mēneša laikā Jums bija sajūta, ka nespējat kontrolēt notiekošo Jūsu dzīvē?* 2) *Cik bieži pēdējā mēneša laikā, Jums radās šaubas par savu spēju atrisināt savas personiskās problēmas?* 3) *Cik bieži pēdējā mēneša laikā, esat sajutis/-usi, ka viss notiek kā vajag?* (reversēts jautājums) 4) *Cik bieži pēdējā mēneša laikā Jums ir bijusi sajūta, ka ir uzkrājies tik daudz darbu, ka vairs nespējat tikt ar tiem galā?* Instrukcija respondentiem: *Zemāk ir 4 jautājumi par Jūsu domām un izjūtām pēdējā mēneša laikā. Atbildiet ātri, ilgi nedomājot. Atbildēm izmantojiet 5-punktu skalu, kur 1 nozīmē „nevienu reizi, 2 – „ļoti reti”, 3 – „dažreiz”, 4 – „diezgan bieži” un 5 – „ļoti bieži”. Apvelciet attiecīgo ciparu pretī katram apgalvojumam (skat. 9. pielikumā). Augstāks summārais punktu skaits norāda uz lielāku*

stresa pakāpi. Aptaujas autori apstiprina PSS-4 oriģinālās versijas apmierinošus psihometriskus rādītājus (sk. Cohen & Williamson, 1988). Spānijas izlasē PSS-4 iekšējas saskaņotības rādītāji (Kronbaha alfa) variēja no 0,68 līdz 0,72 (Herrero & Meneses, 2006).

Vispārējās apmierinātības ar dzīvi aptauja (The General Life Satisfaction Scale; GLSS, Ye, 2007). GLSS ir viena panta aptauja, kas ir domāta vispārējās apmierinātības ar dzīvi novērtēšanai. Aptauja sastāv no viena apgalvojuma: *Lūdzu, norādiet, cik apmierināts/-a Jūs esat ar savu dzīvi kopumā.* Atbildēm tiek piedāvātā skala no 0 (ļoti neapmierināts) līdz 10 (ļoti apmierināts) (skat. 9. pielikumā). Pārējām skalas vērtībām verbālie atšifrējumi netiek norādīti. Pētījumos ir apstiprinātā šāda veida vispārējās apmierinātības ar dzīvi 1-panta aptaujas izmantošanas lietderība citu mērījuma instrumentu validitātes pamatošanai (piem., Ye, 2007 u.c.).

Viena panta laimes izjūtas aptauja (Abdel-Khalek, 2006). Aptauja sastāv no viena jautājuma: *Nemot vērā visu kopumā, cik laimīgs Jūs jūtaties pēdējās dienās?* Atbilžu skala no 0 – “ļoti nelaimīgs” līdz 10 – “ļoti laimīgs” (skat. 9. pielikumā). Pārējām skalas vērtībām verbālie atšifrējumi nav paredzēti. Ir parādīts (skat. Abdel-Khalek, 2006), ka rezultāti, iegūti ar šo viena-panta laimes izjūtas aptauju, ir stabili laikā ($r = 0,86$) un uzrāda ciešas pozitīvas korelācijas ar Oksfordas laimes izjūtas aptauju (*Oxford Happiness Inventory, OHI*; Hills & Argyle, 2002) un Apmierinātības ar dzīvi aptauju (*Satisfaction with Life Scale*; Diener, Emmons, Larsen, & Griffin, 1985) apliecinot labu vienlaicīgo validitāti. Ir apstiprināta arī šī jautājuma konverģentā un diverģentā validitāte, parādot tās atbilžu pozitīvās ciešās korelācijas ar optimisma, pašvērtējuma, pozitīvo emociju, ekstraversijas un fiziskās un psihiskās veselības pašnovērtējuma rādītājiem un statistiski nozīmīgās negatīvās korelācijas ar trauksmainības, pesimisma, negatīvo emociju rādītājiem un bezmiega problēmu, apstiprinot, ka laimes izjūtas mērījumi ar viena jautājuma palīdzību var būt ticami un lietderīgi (Abdel-Khalek, 2006).

Viena panta vispārējā pašvērtējuma aptauja (Single-Item Self-Esteem Scale, SISE; Robins at al., 2001) (skat. 9. pielikumā). Aptauja sastāv no viena apgalvojuma. Respondentiem tiek lūgts, izmantojot atbilžu skalu no 1 – “nemaz neatbilst man” līdz 5 – “ļoti atbilst man”, novērtēt, cik lielā mērā apgalvojums: *„Man ir augsts pašvērtējums”* attiecas uz viņiem. Pētījumos ir pamatota SISE aptaujas konverģentā validitāte (skat. Robins at al., 2001) parādot, ka SISE rezultātu sakarības ar plaša spektra kritērija mērījumiem dažādās respondentu grupās (vīrieši, sievietes, studenti, ne-studenti (*community sample*), dažādu etnisko grupu pārstāvji) ir līdzīgas Rozenberga pašvērtējuma aptaujas (*Rosenberg Self-esteem measure, RSE* jeb *SES*; Rosenberg, 1965) rādītāju sakarībām ar tiem pašiem kritērijiem (pieaugušo izlasēs). SISE aptaujas rezultāti cieši korelē ar Rozenberga aptaujas rezultātiem Pīrsona korelācijas koeficientiem variējot no 0,72 līdz 0,76 (vidēji 0,75) un šī viena-panta aptauja var būt izmantota

kā laba alternatīva SES aptaujai (Robins at al., 2001). Latvijā SISE aptaujas konverģentā validitāte vēl netika pārbaudīta. SISE aptauja tiks adaptēta dotā promocijas darba ietvaros.

Īsa asu izjūtu meklēšanas aptauja (Brief Sensation Seeking Scale; BSSS-8, Hoyle at al., 2002; latviešu valodā adaptējusi Dana Frolova, 2010). BSSS-8 aptauju veido 8 apgalvojumi, piemēram, *Es gribētu izmēģināt lekšanu ar gumiju*. Respondentiem tiek piedāvāta sekojoša instrukcija: *Lūdzu, atzīmējiet pretī katram no zemāk dotajiem apgalvojumiem, cik katrs no šiem apgalvojumiem ir raksturīgs tieši Jums. Izvēlieties tikai vienu atbildes variantu apvelkot attiecīgo ciparu pretī katram apgalvojumam. Atbildēm izmantojiet sekojošo skalu: 1 – pilnīgi nepiekrītu, 2 – vairāk nepiekrītu, nekā piekrītu, 3 – ne piekrītu, ne nepiekrītu, 4 – vairāk piekrītu, nekā nepiekrītu un 5 – pilnīgi piekrītu*. Saskaņā ar BSSS-8 aptaujas oriģinālas versijas atslēgu, aptaujai ir 4 apakšskalas: 1) pieredzes meklēšana, 2) neiecietība pret garlaicību, 3) piedzīvojumu meklēšana un 4) nesavaldība, tomēr aptaujas latviešu valodas versijā šī 4-komponentu struktūra nav apstiprinājusies, toties izpētošā faktoru analīze apstiprina, ka visi 8 apgalvojumi veido vienu kopējo faktoru un uzrāda labu iekšējo saskaņotību (Kronbaha alfa = 0,79) (Frolova, 2010), līdz ar to dotajā pētījumā tiks izmantots tikai asu izjūtu meklēšanas summārais rādītājs, kas var variēt no 8 līdz 40 ballēm (augstākās vērtības norāda uz lielāku tendenci meklēt asas izjūtas). Pētījumos ir pamatota oriģinālās BSSS-8 versijas ticamība un validitāte (piem., Hoyle at al., 2002).

Ričarda Kristija Makiavelisma aptauja (Mach-IV Scale; Christie & Geis, 1970; adaptācija latviešu valodā J.Seļavina, 2005) sastāv no 20 apgalvojumiem, piemēram: *Vislabāk ir sacīt cilvēkiem tieši to, ko viņi grib dzirdēt; Nekad nevienam neatklāj rīcības patiesos iemeslus, ja tas nav tev izdevīgi*. Respondentiem tiek lūgts pēc 7 ballu skalas novērtēt savas piekrišanas vai nepiekrišanas pakāpi piedāvātajiem apgalvojumiem, kur 1 nozīme „pilnībā nepiekrītu”, 2 – „nepiekrītu”, 3 – „drīzāk nepiekrītu”, 4 – „ne piekrītu, ne nepiekrītu”, 5 – „drīzāk piekrītu”, 6 – „piekrītu”, 7 – „pilnībā piekrītu”. Aptaujas rezultāti var variēt no 20 līdz 140 ballēm. Augstāki rezultāti norāda uz augstāku makiavelisma līmeni. Aptaujas oriģinālās versijas angļu valodā ticamības rādītājs (Kronbaha alfa) $a = 0,79$ (Christie & Geis, 1970), latviešu valodas versijas ticamības rādītājs (Kronbaha alfa) ir $a = 0,72$ (Seļavina, 2005). Ir parādīts, ka vīriešiem ir augstāki makiavelisma rādītāji nekā sievietēm, un vadītājiem augstāki rādītāji nekā padotajiem (Seļavina, 2005).

Sociālā konservatīvisma skala (Trups-Kalne & Dimdins, 2011). Aptauja sastāv no 8 apgalvojumiem, kas ir saistīti ar sociālā konservatīvisma ideoloģisko saturu: *laulības definēšana un aizsardzība Satversmē, lielāka reliģijas ietekme izglītībā, aborts, homoseksuālistu laulības, prostitūcija, dzīvošana neregistrētā laulībā, pornogrāfija un tradicionālo dzimuma lomu maiņa*. Instrukcija respondentiem: *Paudiet, lūdzu, savu attieksmi pret dažādām sabiedrības parādībām, apvelkot skaitli, kas vislabāk raksturo Jūsu nostāju*. Atbildēm tiek piedāvāta 7 punktu skala (1 –

„ļoti pret”, 4 – „neitrāli”, 7 – „ļoti par”). Iegūtais konservatīvisma-liberālisma rādītājs var variēt no 8 līdz 56 punktiem, kur augsti rādītāji norāda uz sociālā konservatīvisma tendenci, bet zemi rādītāji uz sociālā liberālisma tendenci. Empīriski ir pamatots, ka dotā aptauja ir valīds un ticams (Kronbaha alfa = 0,90) instruments politiskās ideoloģijas sociālā aspekta mērīšanai Latvijas kultūrvidē (Trups-Kalne & Dimdins, 2011).

Latvijas Autovadītāju uzvedības aptauja (LAUA; Perepjolkina, Voita, 2011) ir pašnovērtējuma aptauja, kas sastāv no 26 ar dažādām braukšanas situācijām saistītiem apgalvojumiem (2 no tiem ir fona jautājumi, kas netiek iekļauti aptaujas atslēgā). Respondentiem 5-punktu skalā (no 1 – „nekad”, līdz 5 – „ļoti bieži”) ir jānovērtē, cik bieži viņi rīkojas, kā ir aprakstīts piedāvātajos apgalvojumos, piemēram: *Pārsniedzu atļauto braukšanas ātrumu par 20 km/h vai vairāk; Strauji bremzēju, lai pārmācītu autovadītāju, kas netur distanci ar manu mašīnu; Braucot ēdu vai dzeru kafiju/tēju vai kādu atspirdzinošu dzērienu; Intensīvas satiksmes gadījumā palīdzu citiem autovadītājiem un dodu ceļu, pat ja man ir tiesības to nedarīt.* Aptauja ļauj novērtēt autovadītāju uzvedības 4 veidus: 1) riskanto braukšanu (6 apgalvojumi; Kronbaha alfa = 0,80); 2) agresīvo izturēšanos pret citiem satiksmes dalībniekiem (6 apgalvojumi; Kronbaha alfa = 0,75); 3) neuzmanīgo braukšanu (6 apgalvojumi; Kronbaha alfa = 0,79); 4) pieklājīgu braukšanu (6 apgalvojumi; Kronbaha alfa = 0,67). Pirmās 3 skalas veido autovadītāju bīstamas uzvedības faktoru (Kronbaha alfa = 0,87), bet pēdēja skala raksturo drošīborientētas uzvedības faktoru. Katrā skalā rezultāti var variēt no 6 līdz 30 punktiem. Augstāki rezultāti norāda uz lielāku novērtējamās pazīmes izteiktības pakāpi. Empīriski ir apstiprinātā LAUA aptaujas kriteriālā validitāte (Perepjolkina, Voita, 2011).

Papildus, kā kritērija mērījums tika izmantots jautājums: *Cik bieži pēdējā mēneša laikā Jūs esat saticies/-kusies ar saviem draugiem?*, piedāvājot atbilžu skalu no 1 līdz 5, kur 1 nozīmē - „nevienu reizi”, 2 – „vienu reizi”, 3 – „2-3 reizes”, 4 – „4 reizes” un 5 – „5 reizes un vairāk” un uzdoti jautājumi par demogrāfiskajiem datiem – vecumu, dzimumu, dzīvesvietu (atbilžu varianti: Rīga, cita Latvijas lielpilsēta, mazpilsēta, lauki, ārzemes), par izglītības līmeni (atbilžu varianti: pamatizglītība, vidējā vai vidējā speciālā, augstākā un nepabeigtā augstākā (pašlaik studēju)) un lūgums norādīt savu amatu, iegūto specialitāti un/vai studiju programmu, kurā mācās.

Autovadītāju izlasē (B6 izlasē) papildus tika lūgts norādīt izraisīto negadījumu skaitu un iekļūšanu satiksmes negadījumos pēdējo triju gadu laikā, norādīt pēdējo triju gadu laikā no ceļu policijas saņemto aizrādījumu skaitu, autovadīšanas stāžu (gados) un braukšanas intensitāti pēdējā mēneša laikā (atbilžu varianti: 0 km, 1-100 km, 101 - 200 km, 201 – 500 km, 501 – 1000 km, 1001 – 2000 km un vairāk kā 2000 km), ka arī norādīt uz aptaujas aizpildīšanas brīdi esošo soda punktu skaitu, kas tika saņemti par ceļu satiksmes noteikumu pārkāpumiem.

2.5.1.3. Procedūra

Datu ievākšana notika laika posmā no 2011. gada decembra līdz 2012. gada janvāra beigām. Elektroniski ar interneta starpniecību (izmantojot <http://www.surveymonkey.com/> elektronisko aptauju izstrādes un administrēšanas vietni) tika aizpildītas 913 (jeb 70,6 %) anketas, pārējie respondenti ($n = 381$ jeb 29,4%) aizpildīja aptaujas papīra versiju.

Aptaujas elektroniskā versija tika izplatīta ar interneta starpniecību izsūtot aicinājuma vēstuli sākotnēji uz studentu grupu kopējiem e-pastiem un ar lūgumu izplatīt to tālāk savu draugu, kolēģu un paziņu starpā. Vēstulē tika sniegta informācija par pētījuma mērķi, piedalīšanās nosacījumiem, un tika pievienota elektroniskā tiešsaite uz aptaujas interneta versiju.

B3 izlases dalībnieki tika aptaujāti ar Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības augstskolas psiholoģijas bakalaura programmas III kursa studentu palīdzību, kuriem psihodiagnostikas lekciju kursa ietvaros bija uzdots klātienē individuāli aptaujāt 5 respondentus. Daļa anketu tika klātienē izdalīta dažādās Latvijas augstskolu studentu grupās, paskaidrojot studentiem pētījuma mērķi un dalības nosacījumus. Vidēji pēc nedēļas (nākamajā nodarbībā) studentiem bija iespēja nodot aizpildītas anketas pētījuma autorei personīgi. Līdzīgi kā iepriekšējā reizē, piedalīšanās pētījumā bija brīvprātīga, anonīma, bez materiālās atlīdzības, toties atlīdzībā par dalību pētījumā visi respondenti (kuri bija norādījuši derīgas e-pasta adreses) saņēma savu personības profilu ar izvērstu rezultātu skaidrojumu.

Dotā pētījumā ietvaros tika adaptēta viena panta Vispārējā pašvērtējuma aptauja (*Single-Item Self-Esteem Scale, SISE*; Robins, Hendin & Trzesnievski, 2001) (skat. 9. pielikumā), Viena panta laimes izjūtas aptauja (Abdel-Khalek, 2006) (skat. 9. pielikumā) un Saīsinātā uztvertā stresa aptauja (*Perceived Stress Scale-4, PSS-4*; Cohen & Williamson, 1988) (skat. 9. pielikumā). Visu trīs aptauju panti tika tulkoti no angļu valodas latviešu valodā, izmantojot simetrisko vienvirziena tulkošanas procedūru. Tulkojumu veica pētījuma autore, saskaņojot pantu formulējumus ar darba vadītāju. Sagatavoti tulkojuma varianti tika aprobēti 3. kursa psiholoģijas bakalaura programmas studentu grupā psihometrijas lekciju kursa ietvaros. Studentiem tika lūgts novērtēt pantu formulējuma saprotamību, korektumu un atbilstību oriģinālo pantu saturam un mērāmas pazīmes konstruktam.

Atkārtotais mērījums (retests) notika laika posmā no 2012. gada 7. līdz 10. maijam, vidējais intervāls starp pirmo un otro testēšanas reizi bija 133 dienas jeb 19 nedēļas, $SD = 17,91$ dienas (2,56 nedēļas), minimālais intervāls bija 85 dienas (12,14 nedēļas), bet maksimālais intervāls – 158 dienas, jeb 22,57 nedēļas.

Citvērtējuma aptaujas versija tika aizsūtīta kopā ar uzaicinājumu piedalīties retestā. Respondenti tika aicināti aizsūtīt šo aptaujas versiju saviem draugiem vai paziņām, kuru

viedoklim viņi uzticas. Kopumā atpakaļ tika saņemtas 82 derīgās aptaujas. Tomēr, ņemot vērā, ka vairāki cilvēki no šīs izlases bija raksturojuši vienu un to pašu respondentu no B izlases, turpmākai analīzei tika nejauši atlasīta tikai viena drauga aizpildītā citvērtējuma aptauja par katru no raksturotājiem B izlases dalībniekiem. Rezultātā turpmākajā analīzē (salīdzinot LPA-v3 pašnovērtējuma un citvērtējuma rezultātu saskaņotību) tika izmantotas 40 citvērtējuma aptaujas (C1 izlase), bet Latvijas Personības aptaujas citvērtējuma versijas faktoru un skalu iekšējās saskaņotības novērtēšanai tika izmantoti visi 82 aizpildīto aptauju rezultāti (C izlase).

2.5.1.4. Datu apstrādes un analīzes metodes

Datu analīze tika veikta ar SPSS 17.00 datu apstrādes programmu un brīvpieejas R 2.15.1 programmu un R 3.0.1., izmantojot „psych” (Revelle, 2011), „qgraph” (Epskamp at al., 2012) un „lavaan” (Rosseel, 2012) datu apstrādes paketes, kā arī „omega” funkciju (Revelle, 2005).

LPA-v3 versijas iekšējās struktūras izpētei tika izmantotā izpētošā galveno komponentu metode piemērojot *promaksa* rotāciju ($Kappa = 4$). Papildus tika analizētas apgalvojumu savstarpējas korelācijas (izmantojot Pīrsona korelācijas koeficientu) un atsevišķo apgalvojumu korelācijas ar LPA-v3 skalu un faktoru summārām vērtībām, lai atlasītu tādus apgalvojums, kuri pēc iespējas ciešāk korelē ar attiecīgo faktoru un pēc iespējas vājāk korelē ar citiem faktoriem. LPA-V3 apgalvojumu un skalu savstarpējo korelāciju un izpētošās galveno komponentu analīzes rezultātu grafisks atspoguļojums tika veikts izmantojot „qgraph” (Epskamp at al., 2012) paketi no R 2.15.1 brīvpieejas programmas.

Pantu iekšējā saskaņotība tika novērtēta izmantojot Kronbaha alfa rādītāju un Makdonalda hierarhiskās un kopējas omegas rādītāju (skat. Zinbarg at al., 2005; Zinbarg at al., 2006), izmantojot „omega” funkciju (Revelle, 2005) R 2.15.1 programmā. Rezultātu stabilitāte laikā tika novērtētā analizējot Pīrsona korelācijas koeficientus starp pirmā un otrā mērījuma rezultātiem.

Atšķirības starp vīriešu un sieviešu grupu rezultātiem tika novērtētas izmantojot Stjudenta t-kritēriju neatkarīgām izlasēm. Analizējot vai LPA-v3 rezultāti ir atšķirīgi psiholoģijas, vizuālās mākslas un ekonomikas virzienu studentiem tika izmantota vienfaktora dispersiju analīze (ANOVA) un *Tukeys HSD Post-hoc* tests.

Latvijas Personības aptaujas iekšējās struktūras (faktoriālā) saskaņotība dažādās izlasēs tika noteikta, veicot mērķa rotāciju (*target rotation*) (tika izmantotā Prokrusta rotācija (*Procrustes Analysis, least-squares orthogonal mapping*) un aprēķinot faktoru atbilstības (identitātes, proporcionalitātes un linearitātes) koeficientus (van de Vijver & Leung, 1997). Mērķa rotācija paredz, ka vienā izlasē iegūtā faktoru svaru matrica tiek rotēta attiecībā pret citā

izlasē iegūto faktoru svaru matricu, novērtējot šo divu matricu savstarpējo saskaņotību. Mērķa rotācijas veikšanai tika izmantota speciāli veidota sintakse SPSS programmai (van de Vijver & Leung, 1997, Appendix 5) un faktoriālās atbilstības koeficienti tika aprēķināti pēc 1., 2. un 3. formulas:

$$(1) \text{ Identitātes koeficients: } e_{xy} = \frac{2 \sum x_i y_i}{\sum x_i^2 + \sum y_i^2}$$

$$(2) \text{ Proporcionalitātes koeficients: } p_{xy} = \frac{\sum x_i y_i}{\sqrt{\sum x_i^2 y_i^2}}$$

$$(3) \text{ Linearitātes koeficients: } r_{xy} = s(xy) / (s_x s_y),$$

kur x – ir faktoru svāri attiecīgajā faktorā 1. izlasē, y – faktoru svāri attiecīgajā faktorā 2. izlasē, s_x – attiecīgā faktora faktoru svaru standartnovirze pirmajā izlasē, s_y – attiecīgā faktora faktoru svaru standartnovirze otrajā izlasē un $s(xy)$ – ir 1. un 2. izlases attiecīgā faktora faktoru svaru kovariācija.

Visbiežāk faktoru atbilstības novērtēšanai tiek lietots proporcionalitātes jeb Takera ϕ (*Tucker's phi*) koeficients, kas paliek nemainīgs, ja faktoru svāri tiek reizināti ar kādu konstanti, taču mainās, ja faktoru svāriem tiek pieskaitīta konstante (van de Vijver & Leung, 1997). Identitātes koeficients ir visstingrākais faktoru atbilstības rādītājs, kas ir jūtīgs gan pret saskaitīšanas, gan reizināšanas manipulācijām. Vismazāk stingrais atbilstības rādītājs ir linearitātes koeficients, kas nav jūtīgs ne pret saskaitīšanas, ne reizināšanas transformācijām.

Apstiprinošā faktoru analīze (CFA) tika veikta izmantojot R programmas 3.0.1. versiju un „lavaan” (Rosseel, 2012) datu apstrādes paketi, kas ļauj iegūt vairākus modeļa atbilstības indeksus: SRMR, CFI, TLI un RMSEA.

2.5.2. III pētījuma rezultāti: Latvijas Personības aptaujas 3. versijas (LPA-v3)

psihometriskie rādītāji un to iztīrājums

2.5.2.1. LPA-v3 iekšējā struktūra un faktoriālā validitāte

Pirmā līmeņa izpētošās faktoru analīzes rezultāti

Latvijas Personības aptaujas otrās sākotnējo apgalvojumu kopas analīze tika sākta ar reakcijas indeksu aprēķināšanu un to novērtēšanu. Rezultātā no turpmākās analīzes tika izslēgti 27 apgalvojumi, kuru reakcijas indeksi izrādījās neatbilstoši psihometriskiem kritērijiem. Izmantojot atlikušo 203 apgalvojumu kopu, tika veikta izpētošā galveno komponentu analīze, lai noskaidrotu minimālo izdalāmo komponentu skaitu. Īpašvērtību diagrammas analīze (izmantojot Kaizera kritēriju – īpašvērtība virs 1) uzrādīja, ka 6 komponentu risinājums būtu optimāls, līdz ar

to, nākamajā solī tika veikta atkārtota galveno komponentu analīze ar *varimaksa* rotāciju 6 komponentu risinājumam. Tādejādi vēlreiz tika identificēti 6 apgalvojumu bloki. Turpmāk līdzīgi, kā izstrādājot iepriekšējās LPA pilotversijas, analīze sākotnēji norisinājās atsevišķu personības faktoru līmenī, nosakot, cik komponentu (apakšskalū) var iegūt katrā no faktoriem (balstoties uz Kaizera kritēriju) un kādi mainīgie lielumi (apgalvojumi) ir piemēroti turpmākai analīzei. Analīzes rezultātā katrā faktorā tika atstātās 4 skalas, kur katru skalu veidoja 4 apgalvojumi.

Atsevišķo faktoru līmenī iegūtie iekšējas struktūras modeļi ir atspoguļoti 7. pielikumā 1.- 6. tabulā. Kā ir redzams minētajās tabulās, atsevišķo personības faktoru ietvaros izskaidrotā variācijas daļa variē no 56,44% *atvērtības pieredzei* dimensijā līdz 61,98% *neirotisma* dimensijā (*ekstraversija* – 61,98%, *apzinīgums* – 60,33 %, *labvēlīgums* – 58,35% un *godīgums-pieticība* – 57,57%) (skat. 1.- 6. tabulu 7. pielikumā). Katra personības faktora ietvaros ir izdevies iegūt pietiekami skaidru iekšējo struktūru, ar četrām apakšskalām katrā no faktoriem. Diemžēl pretēji plānotajam, nav izdevies izveidot „sabalansētas” skalas, t.i. ar vienādu pozitīvi un negatīvi (jeb skalas nosaukuma virzienā un pretējā virzienā) formulēto apgalvojumu skaitu, tomēr katrā faktorā ir vismaz daži apgalvojumi, kuri ir kodēti pretēji skalas nosaukumam. *Neirotisma* un *ekstraversijas* faktorā tādi ir 4 no 16, *apzinīguma* faktorā – 5 no 16, *atvērtības pieredzei* un *godīguma-pieticības* faktorā 6 no 16 un *labvēlīguma* faktorā - 13 no 16. Svarīgi ir atzīmēt, ka visi attiecīgā personības faktora indikatori (apgalvojumi) pirms rotācijas dod ieguldījumu pirmajā kopējā faktorā, uzrādot faktoru svarus virs |0,35| un arī attiecīgā faktora apakšskalās pirms rotācijas veido vienu kopējo faktoru.

Lai pārbaudītu LPA-v3 faktoriālo validitāti, tika veikta pirmā līmeņa izpētošā faktoru analīze ne tikai katra faktora ietvaros, bet arī visa testa ietvaros. Kā mainīgie tika izmantoti sākotnējā analīzes posmā atlasītie 96 apgalvojumi, kas veido 24 skalas un 6 faktoros. Faktoru iegūšanai tika izmantota galveno komponentu metode un *promaksa* rotācija (norādot, ka mainīgie ir jāsadala 6 faktoros). Iegūtas iekšējas struktūras risinājums ir uzskatāmi grafiski atspoguļots 7. pielikuma 2. attēlā.

Kā redzams, iegūta pietiekami skaidra sešu faktoru struktūra un 92% no apgalvojumiem uzrāda augstākus faktoru svarus „savā” faktorā. Tomēr ir vērojamas arī dažas novirzes no sākotnēji paredzētā modeļa. Piemēram, apgalvojums ar 14. kārtas numuru attēlā - *Baidos izskatīties smieklīgs* (5. pielikumā tas ir 131. apgalvojums) kaut arī grupējās ar citiem *neirotisma* faktora apgalvojumiem, tomēr uzrāda faktoru svaru zemāku par |0,30|. Līdzīga situācija ir ar trīs apgalvojumiem no *ekstraversijas* faktora – 25. - *Man patīk nodarbes, kas dod adrenalīnu un asas izjūtas* (5. pielikumā tas ir 18. apgalvojums), 26. - *Nedaru neko bīstamu tikai izpriecas dēļ* (5. pielikumā tas ir 56. apgalvojums) un 32. - *Viegli uzņemos līdera lomu* (5. pielikumā tas ir

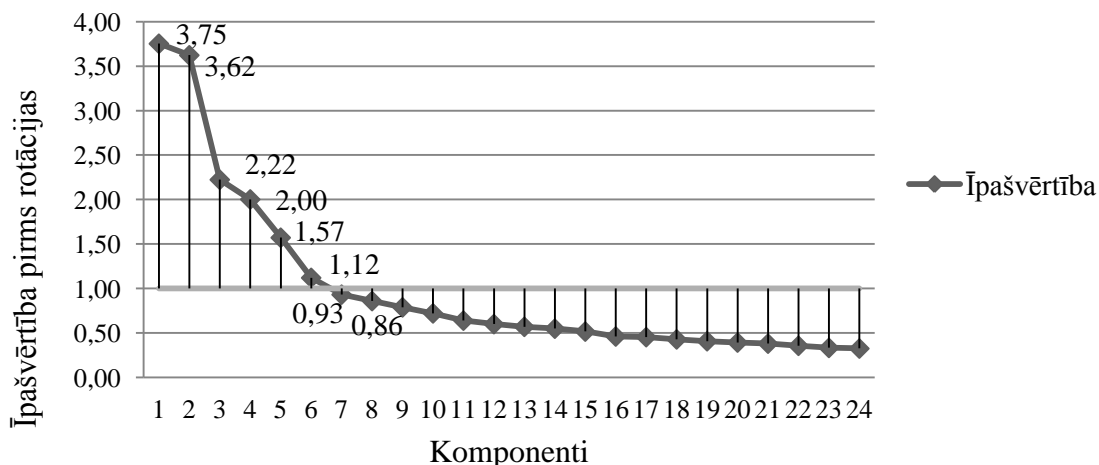
202. apgalvojums). Būtu jāatzīmē, ka pirmie divi minētie apgalvojumi ir no *avantūrisma* apakšskalas un trešais ir no *sociālās aktivitātes* skalas. Tāpat diviem apgalvojumiem no *godīguma-pieticības* faktora faktoru svāri ir zemāki par |0,30|. Tas ir 83. apgalvojums – *Neprotu melot* (5. pielikumā tas ir 150. apgalvojums) un 93. apgalvojums – *Es nejūtu sirdsapziņas pārmetumus, izmantojot darbavietas resursus personīgām vajadzībām* (5. pielikumā tas ir 140. apgalvojums). Pirmais no tiem ir no *atklātības* skalas, bet otrais no *krietnuma* skalas. Savukārt, 96. apgalvojums – *Es nejustu sirdsapziņas pārmetumus, ieriebjot kādam, kas man nepatīk* (5. pielikumā tas ir 214. apgalvojums), kurš bija paredzēts kā viens no *godīguma-pieticības* faktora apgalvojumiem, grupējās ar *labvēlīguma* faktora jautājumiem, savukārt visi *savaldības* skalas jautājumi (attēlā tie ir ar kārtas nr. 77.-80., bet 5. pielikumā tie ir apgalvojumi: 5., 24., 43. un 62.), kaut arī primāri grupējās ar citiem *labvēlīguma* faktoru veidojošiem apgalvojumiem, tomēr tikai nedaudz zemākus faktoru svarus uzrāda arī *neirotisma* faktorā. Nākamais apgalvojums, kas primāri dod ieguldījumu tam paredzētajā *neirotisma* faktorā, bet sekundāri dod ieguldījumu arī *godīguma-pieticības* faktorā ir 13. – *Uztraucos par to, ko apkārtējie cilvēki domā par mani* (5. pielikumā tas ir 167. apgalvojums). Vēl divi apgalvojumi no *apzinīguma* faktora (abi no *čakluma* skalas) sekundārus ieguldījumus dod *atvērtības pieredzei* faktorā, un tie ir apgalvojumi 57. – *Tiecos pēc izcilības visā, ko daru* (5. pielikumā tas ir 171. apgalvojums) un 58. – *Esmu ļoti prasīgs pret sevi* (5. pielikumā tas ir 188. apgalvojums). Pēdējais apgalvojums ar sekundāro faktoru svaru virs |0,30| citā, tam neparedzētajā faktorā (šoreiz *labvēlīguma* faktorā), ir no *avantūrisma* skalas (*ekstraversijas* faktora), un tas ir apgalvojums 27. – *Man patīk riskēt* (5. pielikumā tas ir 37. apgalvojums). Iespējams, ka nākotnē būtu vēlams pārskatīt šo apgalvojumu formulējumus tā, lai tie saturiski būtu vairāk „piesātināti” ar to personības faktoru, kuru mērīšanai tie ir paredzēti. Piemēram, 14. apgalvojumu *Baidos būt smieklīgs* varētu aizvietot ar *Izvairos būt smieklīgs*, 83. apgalvojumu – *Neprotu melot* – aizvietot ar *Man nepatīk melot*, utt. Tomēr būtu jāatzīmē, ka, veicot izpētošo faktoru analīzi katra personības faktora ietvaros (skat. zemāk un 1.-6. tabulu 7. pielikumā), visi minētie apgalvojumi uzrāda faktoru svaru virs |0,40| galvenajā faktorā pirms rotācijas.

Saskaņā ar 7. pielikumā 2. attēla informāciju var redzēt, ka *neirotisma* un *labvēlīguma* faktori un *godīguma-pieticības* un *labvēlīguma* faktori ir savstarpēji saistīti. Tomēr, būtu jāatzīmē, ka visas konstatētās nobīdes no teorētiski paredzētā modeļa ir loģiski izskaidrojamas. Apkopojot atsevišķu apgalvojumu līmenī veikto analīzi, var secināt, ka no 96 apgalvojumiem (analīzē netika iekļauti 4 apgalvojumi no melu skalas), kuri tika atlasīti LPA-V3 aptaujas versijai tikai 1 dod primāro ieguldījumu citā tam neparedzētā faktorā, septiņi (jeb 7,29% no LPA-v3 apgalvojumiem), kaut arī grupējās ar tiem paredzēto faktoru, tomēr uzrāda faktoru svarus zemākus par kritisko |0,30| rādītāju, un vēl 8 apgalvojumi (jeb 8,33 %) uzrāda vērā ņemamu

ieguldījumu nevis vienā, bet divos faktoros, līdz ar to „problemātiskie” apgalvojumi sastāda nepilnus 16 % no LPA-v3 apgalvojumu kopas, kas var būt uzskatīts par pieņemamu rādītāju, ņemot vērā salīdzinoši lielu izdalāmo faktoru un analizējamo mainīgo skaitu.

Otrā līmeņa izpētošās faktoru analīzes rezultāti

Izmantojot izveidotās 24 apakšskalas (to summārus rādītājus) kā mainīgos, tika veikta otrā līmeņa galveno komponentu analīze. Īpašvērtību diagrammas analīze (izmantojot Kaizera kritēriju – īpašvērtība virs 1) uzrādīja, ka optimāls varētu būt 6 faktoru modelis (skat. 1. attēlā).

1.attēls. No LPA-V3 apakšskalām iegūto faktoru īpašvērtības. Faktori ir izgūti ar galveno komponentu metodi.

Atkārtoti veicot galveno komponentu analīzi, šoreiz papildinot to ar *promaksa* rotāciju (Kappa = 4; izdalāmo komponentu skaits netika ierobežots), tika iegūta 6 faktoru struktūra (skat. 10. tabulu). Iegūtā modeļa grafiskais atspoguļojums ir attēlots 7. pielikuma 1. attēlā. Iegūtie faktori ir interpretējami kā *neirotisms*, *ekstraversija*, *apzinīgums*, *labvēlīgums*, *atvērtība pieredzei* un *godīgums-pieticība*. Kopējais modelis ļauj izskaidrot 59,57 % no mainīgo lielumu variācijas (skat. 10. tabulu). Iegūtā struktūra ir saskaņā ar teorētiski paredzēto un pietiekami skaidra. Tikai viena apakšskala – *savaldība* uzrāda faktoru svarus virs |0,40| līmeņa divos faktoros vienlaicīgi – *labvēlīguma* faktorā un *neirotisma* faktorā. Pārējām iezīmju līmeņa skalām faktoru svāri citos (tiem neparedzētajos) faktoros ir zem |0,30| robežas. Jāatzīmē, ka LPA-v1 un LPA-v2 versijā skala *savaldība* (sākotnēji tā tika dēvētā *aizkaitināmība*) augstāku faktoru svaru uzrādīja *neirotisma* faktorā, tomēr HEXACO personības modelī šī apakšskala augstākus faktoru svarus uzrāda *labvēlīguma* faktorā (Lee & Ashton, 2004). Līdzīga *labvēlīguma* faktora interpretācija, kur *savaldība* grupējas drīzāk ar citām iezīmēm, kas veido tieši *labvēlīguma*, nevis *neirotisma* faktoru, ir iegūta vairākos ļoti atšķirīgu valodu personības leksikona pētījumos (skat. Ashton, Lee, & Goldberg, 2004; Ashton, Lee, Perugini et al., 2004).

Lai pamatotu LPA-v3 faktoriālo validitāti un pārliecinātos, ka LPA-v3 iekšējās struktūras modelis nav nejaušs un ir atkārtojams, piemēram, stratificētajā izlasē, vīriešu izlasē un sievietes izlasē, tika realizēti 3 soļi:

a) katrā no minētajām izlasēm tika veikta izpētošā galveno komponentu analīze (izmantotais faktoru izdalīšanas kritērijs bija īpašvērtība virs 1);

b) tika veikta mērķa rotācija – ar Prokrusta rotācijas palīdzību LPA-v3 iekšējās struktūras modelis, kas izpētošas faktoru analīzes rezultātā tika iegūts stratificētajā, vīriešu un sievietes izlasē, tika rotēts pret B izlasē iegūto LPA-v3 iekšējās struktūras modeli;

c) tika veikta apstiprinošā faktoru analīze (testa izstrādes izlasē (B izlasē), stratificētajā izlasē (B9 izlase), vīriešu izlasē (B10a izlase) un sievietes izlasē (B10b izlase)).

Izpētošās faktoru analīzes rezultātu iegūto dažādās izlasēs salīdzinājums

LPA-V3 iekšējās struktūras risinājumi, iegūtie izpētošās galveno komponentu analīzes rezultātā, kas tika veikta stratificētajā, vīriešu un sievietes izlasē ir attiecīgi atspoguļoti 7. pielikuma 7.-9. tabulā.

Savstarpēji salīdzinot B izlasē (skat. 10. tabulu) un stratificētajā (B9) izlasē (skat. 7. pielikuma 7. tabulu) iegūtos iekšējās struktūras modeļus, var secināt, ka kopumā tie ir ļoti līdzīgi. Vienīgais, stratificētajā izlasē skala *savaldība* uzrāda augstāku faktoru svaru *neirotisma* faktorā (kā tas ir bijis pirmajās divās LPA versijās) un zemāku, tomēr vērā ņemamu (= 0,48) faktoru svaru *labvēlīguma* faktorā. Atšķiras arī pēdējo 4 faktoru secība matricā. Ja testa izstrādes otrajā izlasē (B izlase) pirmajā vietā ir *neirotisma* faktors, tam seko *apzinīgums*, *labvēlīgums*, tad *ekstraversija*, *atvērtība pieredzei* un *godīgums-pieticība*, bet stratificētajā izlasē faktoru secība ir šāda – *neirotisms*, *apzinīgums*, *ekstraversija*, *atvērtība pieredzei*, *godīgums-pieticība* un tad *labvēlīgums* (skat. 7. pielikuma 7. tabulu).

Vīriešu izlasē (B10a) iegūtais LPA-v3 iekšējās struktūras modelis (skat. 8. tabulu 7. pielikumā) arī ir ļoti līdzīgs B izlasē iegūtajam ar vienīgo izņēmumu – vīriešu izlasē apakšskalai *avantūrisms* visos faktoros faktoru svars ir zemāks par |0,40|. Virs |0,30| atzīmes tas ir *godīguma-pieticības* un *neirotisma* faktorā, bet *ekstraversijas* faktorā, kur šī skala uzrāda vērā ņemamu faktoru svaru citās izlasēs. Būtu jāatzīmē, ka vīriešu izlasē līdzīgi kā testa izstrādes otrajā izlasē, skala *savaldība* uzrāda augstāku faktoru svaru (= 0,64) *labvēlīguma* faktorā un zemāku (= -0,48) – *neirotisma* faktorā. Faktoru secība vīriešu izlasē vairāk līdzinās stratificētajā izlasē iegūtajai, atšķirās tikai *atvērtības pieredzes* un *ekstraversijas* faktoru pozīcijas matricā – ja stratificētajā izlasē *ekstraversijas* faktors bija trešais pēc kārtas, tad vīriešu izlasē – tas ir ceturtais.

10. tabula. Latvijas Personības aptaujas 3.versijas (LPA-v3) iekšējā struktūra (izpētošās galveno komponentu analīzes rezultāti, izmantojot promaksa rotāciju) un Kronbaha alfa rādītāji

LPA-v3 apakšskala	Faktoru svāri izdalītajos komponentos						h	a
	1.	2.	3.	4.	5.	6.		
N_Trauksmainība	0,81	0,05	-0,18	-0,01	0,11	0,05	0,66	0,81
N_Nenoturība pret stresu	0,75	-0,23	0,11	-0,02	-0,09	0,09	0,68	0,79
N_Depresivitāte	0,69	-0,04	-0,19	-0,18	0,14	0,03	0,59	0,80
N_Kautrīgums	0,65	0,09	0,18	-0,05	-0,04	-0,26	0,58	0,68
C_Pašdisciplīna	-0,29	0,73	-0,06	0,04	-0,21	0,11	0,65	0,74
C_Čaklums	0,09	0,73	-0,08	-0,02	0,30	-0,09	0,65	0,74
C_Akurātība	0,03	0,72	0,04	0,10	-0,21	0,08	0,56	0,83
C_Apdomība	0,03	0,70	0,14	-0,26	-0,04	-0,09	0,59	0,71
A_Saticība	-0,08	0,08	0,75	0,06	0,06	0,09	0,64	0,76
A_Piekāpība	-0,09	-0,21	0,73	-0,17	0,02	-0,05	0,53	0,61
A_Paklausība	0,06	0,23	0,67	0,14	-0,13	-0,06	0,59	0,71
A_Savaldība	-0,52	-0,02	0,60	-0,14	0,24	-0,02	0,64	0,86
E_Sabiedriskums	0,12	0,00	0,06	0,85	-0,07	-0,06	0,70	0,83
E_Dzīvesprieks	-0,24	-0,15	0,09	0,70	0,02	0,01	0,64	0,76
E_Soc. aktivitāte	-0,16	0,09	-0,18	0,68	0,17	-0,02	0,39	0,76
E_Avanturisms	-0,15	-0,12	-0,28	0,40	0,06	-0,14	0,69	0,76
O_Kultūra	0,16	-0,07	0,08	0,00	0,75	0,09	0,51	0,72
O_Tolerance	0,05	-0,22	0,21	0,12	0,68	-0,07	0,48	0,70
O_Kreativitāte	-0,04	-0,02	-0,15	0,13	0,66	0,08	0,55	0,76
O_Zinātkāre	-0,21	0,15	-0,20	-0,28	0,58	-0,07	0,56	0,70
H_Pieticība	-0,08	-0,06	-0,17	-0,12	0,02	0,78	0,60	0,80
H_Vienkāršība	-0,14	-0,18	-0,03	-0,17	-0,18	0,74	0,69	0,75
H_Krietnums	0,17	0,13	0,24	0,14	0,26	0,64	0,62	0,62
H_Atklātība	0,09	0,25	0,13	0,06	0,06	0,60	0,52	0,76
Īpašvērtība	3,75	3,62	2,22	2,00	1,57	1,12	--	--
% no dispersijas	15,62	15,10	9,31	8,31	6,53	4,67	59,55	--

Piezīme. N = 1294. Treknajā drukā attēlots faktoru svārs virs |0,40|. Faktori izgūti ar galveno komponentu metodi, piemērojot *Promax* rotāciju. h – kopvērtība; KMO = 0,79, $\chi^2(276) = 9393,60$, $p < 0,001$. Komponenti: 1. – *neirotizms*, 2. – *apzinīgums*, 3. – *labvēlīgums*, 4. – *ekstraversija*, 5. – *atvērtība pieredzei* un 6. – *godīgums-pieticība*.

Sieviešu izlasē iegūtais LPA-v3 struktūras modelis (skat. 9. tabulu 7. pielikumā) visvairāk līdzinās B izlasē iegūtajam, kas nav pārsteidzoši, ņemot vērā izteiktu sieviešu pārsvaru testa izstrādes izlasē. Atšķirīga ir tikai izdalīto faktoru secība – pirmais un pēdējie divi faktori sakrīt, bet pārējie 3 faktori ir jauktā secībā. Tā, sieviešu izlasē otrajā vietā ir *ekstraversija*, trešajā – *labvēlīgums* un tam seko *apzinīgums*. Līdzīgi, kā vīriešu un testa izstrādes izlasē, arī sieviešu izlasē skala *savaldība* uzrāda augstāku faktoru svāru *labvēlīguma* faktorā (= 0,59) un zemāku, bet vērā ņemamu (= -0,43) – *neirotizma* faktorā.

Visās minētajās izlasēs izskaidrotā vērtību variācijas daļa ir ļoti līdzīgā un svārstās no 61,20% stratificētajā izlasē līdz 61,41% - vīriešu izlasē.

Mērķa rotācijas rezultātu analīze

Lai objektīvāk varētu novērtēt, cik saskanīga ir dažādās izlasēs (piem., testa izstrādes izlasē un stratificētajā izlasē, vīriešu izlasē un sievietes izlasē) iegūtā LPA-v3 faktoriālā struktūra, vadoties pēc van de Vijvera un Leunga ieteikumiem (van de Vijver & Leung, 1997) tika veikta faktoru matricas mērķa rotācija (*target rotation*), pielietojot *prokrusta* rotācijas (*Procrustes rotation*) metodi (McCrae et al., 1996). Papildus tika aprēķināti faktoriālās atbilstības koeficienti: identitātes, proporcionalitātes un linearitātes koeficients (skat. 11. un 12. tabulā). Stratificētajā izlasē iegūtā LPA-v3 apakšskalu faktoru svaru matrica tika rotēta pret testa izstrādes izlasē (B izlase) iegūto faktoru matricu, un tad tika savstarpēji salīdzināta vīriešu un sievietes izlasē iegūtā LPA-v3 iekšējā struktūra (vīriešu izlases LPA apakšskalu faktoru svaru matrica tika rotēta pret sievietes izlases LPA apakšskalu faktoru svaru matricu).

Stratificētas izlases apakšskalu faktoru svaru matrica pēc promaksa rotācijas un pēc mērķa rotācijas, kā arī faktoru svaru atšķirības pēc mērķa rotācijas, kvadrātsakne no vidējās faktoru svaru kvadrātu atšķirības apakšskalu un faktoru līmenī (*square root of the mean squared difference per item and per factor*) ir apskatāma 7. pielikuma 10. tabulā, bet analīzes rezultātā iegūtie faktoriālas atbilstības koeficienti attēloti 11. tabulā. Kā var redzēt, iegūtie identitātes un proporcionalitātes koeficienti ir augsti visiem 6 personības faktoriem (zemākais rādītājs abiem koeficientiem ir 0,96 *labvēlīgumā* faktorā), bet mazāk stingrais faktoru atbilstības rādītājs – linearitātes koeficients – visos faktoros ir pietiekami augsts un svārstās robežās no 0,92 – *labvēlīguma* faktorā līdz 0,95 – *neirotisma* faktorā. Tas nozīmē, ka, neskatoties uz dažām vizuāli konstatētajām atšķirībām LPA-v3 iekšējās struktūras modeļos, tomēr balstoties uz mērķa rotācijas rezultātiem, var secināt, ka stratificētajā izlasē iegūtais LPA-v3 iekšējās struktūras modelis atbilst testa izstrādes izlasē iegūtajam iekšējās struktūras modelim.

Analoģiska analīze tika veikta vīriešu izlasē (B10a izlasē) iegūto LPA-v3 faktoru matricu rotējot pret randomizētajā sievietes izlasē (B10b izlase) iegūto faktoru matricu. Mērķa rotācijas rezultāti ir attēloti 7. pielikuma 11. tabulā, bet faktoriālas atbilstības koeficienti ir attēloti zemāk - 12. tabulā.

11. tabula. **Latvijas personības aptaujas faktoriālās struktūras atbilstības koeficienti, salīdzinot stratificētajā un testa izstrādes izlasē iegūtās faktoru svaru matricas (apakšskalu līmenī)**

Atbilstības koeficienti	Faktori					
	<i>N</i>	<i>C</i>	<i>A</i>	<i>E</i>	<i>O</i>	<i>H</i>
Identitātes koeficients	0,99	0,98	0,96	0,98	0,98	0,97
Proporcionalitātes koeficients	0,99	0,98	0,96	0,98	0,98	0,97
Linearitātes koeficients	0,95	0,94	0,92	0,94	0,94	0,93

Piezīme. Testa izstrādes izlasē (B izlase) $N = 1294$, stratificētā izlase (B9 izlase) $n = 282$; *N* – *neirotizisms*, *C* – *apzinīgums*, *A* – *labvēlīgums*, *E* – *ekstraversija*, *O* – *atvērtība pieredzei* un *H* – *godīgums-pieticība*. Interpretējot faktoru matricas atbilstības (identitātes, proporcionalitātes un linearitātes) koeficientus ir jāņem vērā, ka par pietiekami augstām tiek uzskatītas vērtības virs 0,90, par augstām – virs 0,95 (pēc van de Vijver & Leung, 1997).

Kā var redzēt, visstingrākais faktoru atbilstības rādītājs - identitātes koeficients (skat. 12. tabulā) un biežāk izmantotais – proporcionalitātes koeficients ir pietiekami augsts (virš 0,90) visos 6 faktoros, toties mazāk stingrais faktoru atbilstības rādītājs – linearitātes koeficients – ir pietiekami augsts (virš 0,90) 4 no 6 faktoriem. Vēlamo 0,90 robežu linearitātes koeficients nesasniedz *labvēlīguma* un *godīguma-pieticības* faktorā, bet, neskatoties uz to, kopumā var secināt, ka vīriešu izlasē iegūtais LPA-v3 iekšējās struktūras modelis ir atbilstošs sieviešu izlasē iegūtajam un vizuāli konstatētās atšķirības šo divu izlašu faktoru matricās var tikt uzskatītas par nebūtiskām.

12. tabula. **Latvijas personības aptaujas faktoriālās struktūras atbilstības koeficienti, salīdzinot vīriešu un sieviešu izlasē iegūtās faktoru svaru matricas (apakšskalu līmenī)**

Atbilstības koeficienti	Faktori					
	<i>N</i>	<i>C</i>	<i>A</i>	<i>E</i>	<i>O</i>	<i>H</i>
Identitātes koeficients	0,93	0,94	0,90	0,93	0,96	0,93
Proporcionalitātes koeficients	0,93	0,95	0,90	0,93	0,96	0,93
Linearitātes koeficients	0,90	0,90	0,85	0,90	0,92	0,88

Piezīme. Vīriešu izlase $n = 342$, randomizētā sieviešu izlase $n = 342$; *N* – *neirotizisms*, *C* – *apzinīgums*, *A* – *labvēlīgums*, *E* – *ekstraversija*, *O* – *atvērtība pieredzei* un *H* – *godīgums-pieticība*

Apstiprinošās faktoru analīzes rezultāti

Apstiprinošā faktoru analīze (CFA) tika veikta ar R 3.0.1. programmas un *lavaan* (Rosseel, 2012) datu apstrādes paketes palīdzību. Modeļa atbilstība tika novērtēta izmantojot MLR metodi. Analīzes rezultātā tika iegūti vairāki modeļa atbilstības indeksi (SRMR, CFI, TLI un RMSEA) 4 izlasēs (skat. 13. tabulā). Kā var redzēt, diemžēl nevienā no izlasēm neviens no modeļa atbilstības indeksiem nesasniedz vēlamo robežu, ja tiek pielietoti stingri modeļa atbilstības kritēriji.

13. tabula LPA-v3 iekšējās latentās struktūras modeļa atbilstības novērtēšana balstoties uz otrā līmeņa apstiprinošo faktoru analīzi

Atbilstības indeksa nosaukums		Modeļa atbilstības indeksi (B izlase)	Modeļa atbilstības indeksi (B9 izlase)	Modeļa atbilstības indeksi (B10a izlase)	Modeļa atbilstības indeksi (B10b izlase)	Kritērijs
Absolūtas piemērotības indekss	Standardized root mean square residual (SRMR)	0,09	0,10	0,11	0,10	< 0,08*
Salīdzinošās piemērotības indeksi	Comporative fit index (CFI)	0,68	0,70	0,63	0,72	> 0,90 **
	Tucker – Lewis index (TLI)	0,63	0,65	0,57	0,68	> 0,90 **
Taupības piemērotības indekss	Root mean square approximation (RMSEA)	0,09 [0,090; 0,096]	0,09 [0,087; 0,010]	0,11 [0,099; 0,111]	0,09 [0,085; 0,097]	< 0,10 *** vai < 0,08 ****

Piezīme. Modeļa atbilstība aprēķināta ar MLR metodi.

Izases: B ($N = 1294$) – testa izstrādes otrā izlase; B9 ($n = 282$) – stratificētā izlase; B10a ($n = 342$) – vīriešu izlase; B10b ($n = 342$) – sievietes izlase.

Testa izstrādes izlasē (B izlase): $df = 237$, $\chi^2 = 2875,69$, $p < 0,001$, ScCor (Scaling correction factor for the MLR correction) = 1,04.

Stratificētajā izlasē (B9 izlase): $df = 237$, $\chi^2 = 817,18$, $p < 0,001$, ScCor = 1,07.

Vīriešu izlasē (B10a izlase): $df = 237$, $\chi^2 = 1132,53$, $p < 0,001$, ScCor = 1,04.

Sieviešu izlasē (B10b izlase): $df = 237$, $\chi^2 = 904,24$, $p < 0,001$, ScCor = 1,03.

*(Hu & Bentler, 1999); **(Bentler, 1990); *** (O’Leary-Kelly & Vokurka, 1998);

**** (Brown & Cudeck, 1993)

Vienīgais pozitīvais izņēmums ir RMSEA indekss, kas, 3 no 4 izlasēm var tikt atzīts par apmierinošu, ja tiek piemērota mazāk stingrā RMSEA indeksa kritiskā robeža, kas paredz, ka

modelis var tikt atzīts par atbilstošu teorētiskajam gadījumā, ja RMSEA indekss ir $> 0,10$ (O'Leary-Kelly & Vokurka, 1998). Šāda RMSEA indeksa atbilstība mazāk stingrajam, tomēr akceptētajam un izmantojamam modeļa atbilstības kritērijam ir ievērtības cienīgs fakts, īpaši ņemot vērā, ka literatūrā bieži izskan viedoklis (piem., Hopwood & Donnellan, 2010), ka, izmantojot klasisko CFA, pieeju ir gandrīz neiespējami iegūt apmierinošus daudzdimensionālo personības aptauju iekšējās struktūras atbilstības indeksus. Mūsdienās vairāki pētnieki (piem., Goldberg & Velicer, 2006; Lee & Ashton, 2007) apšaubā CFA piemērotību un lietderīgumu daudzdimensionālo personības testu iekšējās struktūras pārbaudei, jo klasiskās CFA pieejas ietvaros tiek paredzēts, ka visām diverģentām saistībām starp faktoriem un tos veidojošajām apakšskalām ir jābūt 0 līmenī, kas gandrīz nekad neatbilst īstenībai, bet nedefinēt modelī visus reāli esošus starpfaktoru sekundārus ieguldījumus un pārējos kopīgās dispersijas avotus ir ārkārtīgi sarežģīti un kopumā nav paredzēts klasiskās CFA pieejas ietvaros. Jāatzīmē, ka veiktajā analizē tika izmantota tieši klasiskā CFA pieeja (t.i., modelī netika definētas reāli pastāvošas un teorētiski akceptējamas saistības starp mainīgajiem).

Jāatzīmē, ka četrās izlasēs iegūtie LPA-v3 iekšējās struktūras modeļa derības indeksi ir diezgan līdzīgi un variē nelielā diapazonā, tomēr salīdzinoši labāki modeļa atbilstības indeksu rādītāji ir iegūti sievietes izlasē un salīdzinoši sliktāki – vīriešu izlasē (skat. 13. tabulā).

Alternatīvo LPA-v3 iekšējās struktūras modeļu (piecu faktoru modeļa un divu faktoru modeļa) analīze

Lai pārbaudītu hipotēzi par alternatīvo iekšējās struktūras modeļu iespējamību, papildus tika veikta izpētošā un apstiprinošā otrā līmeņa faktoru analīze piecu faktoru risinājumam un divu faktoru risinājumam. Tas tika darīts, jo īpašvērtību diagrammā (skat. 1. attēlu) ir uzskatāmi redzams, ka var būt izdalīti arī 2 virsfaktori. Divu augstākā līmeņa faktoru pastāvēšana ir saskaņā ar, piemēram, De Janga (De Young, 2006) un Digmana (Digman, 1997) pētījumiem, kuros tika iegūti *alfa* jeb *socializācijas* faktors un *beta* jeb *emocionālās stabilitātes* (vai plastiskuma) faktors.

Iegūtais 5 faktoru iekšējās struktūras modelis ir uzskatāmi grafiski atspoguļots 7. pielikuma 3. attēlā. Tajā labi var redzēt, ka saskaņā ar izvirzīto hipotēzi, tiešām divas no *godīguma-pieticības* faktora apakšskalām – *atklātība* un *krietnums* (kuras raksturo godīguma aspektu) pievienojas *labvēlīguma* faktoram, bet pārējās divas sestā faktora skalas (kuras raksturo pieticības aspektu) – *vienkāršība* un *pieticība* – pievienojas *ekstraversijas* faktoram. Pārējās skalas paliek „savās vietās”. Modelis ļauj izskaidrot 54,88% no vērtību variācijas. Līdz ar to var uzskatīt, ka 5 faktoru struktūra arī varētu būt pieņemama. Arī veiktās apstiprinošās faktoru analīzes rezultātā iegūtie modeļa derības RMSEA indekss norāda uz to, ka modelis var būt akceptējams (skat. 14. tabulā). Tomēr jāatzīmē, ka pārējie modeļa derības indeksi ir

neapmierinoši un ir zemāki, salīdzinājumā ar sešu faktoru modeļa derības indeksiem (skat. 13. tabulā).

14. tabula **Piecu faktoru un divu faktoru LPA-v3 struktūras modeļu salīdzinājums**

Piecu faktoru LPA-v3 struktūra $df = 242, \chi^2 = 3380,73, p < 0,001, ScCor = 1,02.$				Divu faktoru LPA-v3 struktūra $df = 251, \chi^2 = 5057,75, p < 0,001, ScCor = 1,07.$			
SRMR	CFI	TLI	RMSEA	SRMR	CFI	TLI	RMSEA
0,102	0,621	0,568	0,100	0,119	0,420	0,363	0,122
[0,097;0,103]				[0,119;0,124]			

Piezīme. CFA tika veikta balsoties uz B izlases ($N = 1294$) datiem. Modeļa piemērotība tika aprēķināta ar MLR metodi.

Izpētošās faktoru analīzes rezultāti divu faktoru modeļa risinājumam ir atspoguļoti 7. pielikuma 12. tabulā. Kā var redzēt, pirmajā faktorā apvienojas *labvēlīguma, godīguma-pieticības* un *apzinīguma* skalas, bet otrajā faktorā – *ekstraversijas, neirotisma* (ar negatīviem faktoru svāriem) un *atvērtības pieredzei* faktoru skalas. Tomēr jāatzīmē, ka divas skalas – *tolerance* un *zinātkāre* II faktorā uzrāda faktoru svarus zemākus par 0,40, tomēr lielākus par 0,35, bet skalām *tolerance* un *čaklums* faktoru svāri abos faktoros ir zemāki par 0,30.

Pirmo iegūto virsfaktoru varētu nosaukt par *socializācijas faktoru*, līdzīgi kā to piedāvā Digmans (Digman, 1997), bet otro faktoru varētu interpretēt kā organisma spēju pielāgoties videi un dēvēt par *plastiskuma faktoru*, līdzīgi kā to piedāvā De Jangs (De Young, 2006). Abi virsfaktori izskaidro aptuveni vienādu vērtību dispersijas daļu – 15,62% un 15,10% attiecīgi. Apstiprinošās faktoru analīzes rezultātā iegūtie divu faktoru modeļa derības indeksi ir atspoguļoti 14. tabulā. Kā var redzēt, neviens no tiem neļauj izdarīt pozitīvo secinājumu par modeļa derību, un salīdzinot ar piecu un sešu faktoru struktūras modeļa atbilstības indeksiem, divu faktoru modelim tie ir vissliktākie.

Veiktā alternatīvo iekšējās struktūras modeļu analīze parādīja, ka kaut arī ir iespējams gan alternatīvais piecu, gan divu faktoru iekšējās struktūras modelis un abi šie modeļi ir skaidri interpretējami, tomēr ieteicamāk ir izmantot nereducēto sešu faktoru modeli, jo tas uzrāda labākus modeļa atbilstības indeksus un ļauj izskaidrot lielāku vērtību variācijas daļu.

Starppantu, starpskalu un starpfaktoru korelācijas

Konstrukta validitātes pamatošanai papildus faktoru analīzei tikai veikta arī LPA-v3 starppantu, starpskalu un starpfaktoru korelāciju analīze. Izmantojot tīklu pieeju (*network approach*) ir iespējams ļoti uzskatāmi grafiski atspoguļot LPA-v3 pantu (apgalvojumu) savstarpējās korelācijas (skat. 7. pielikums 3. attēls). Kā ir redzams minētajā attēlā, panti no

atvērtības pieredzei, neirotisma, ekstraversijas un apzinīguma faktoriem veido diezgan skaidras pantu kopas, savukārt labvēlīguma faktora panti grupējas ar godīguma-pieticības faktora pantiem un daļēji ar apzinīguma faktora pantiem. Attēlā uzskatāmi redzams, ka godīguma-pieticības faktora panti tiešām sadalās divās daļās, apstiprinot divdaļīgo šī faktora dabu (skat. 7. pielikums 3. attēls). Attēlā labi var redzēt, ka visi apgalvojumi sadalās it kā divās lielās grupās – vienu grupu veido neirotisma, ekstraversijas un atvērtības pieredzei panti, bet otro grupu - veido apzinīguma, labvēlīguma un godīguma-pieticības faktora panti. Tas vēlreiz apstiprina, ka izdalītie 6 personības faktori augstākajā līmenī veido 2 virsfaktorus, kurus varētu interpretēt kā plastiskuma faktoru un socializācijas faktoru attiecīgi.

7. pielikumā 45. tabulā ir apkopota informācija par LPA-v3 apakšskalu korelācijām ar personības faktoru rādītājiem. Kā var redzēt, apakšskalu korelācijas ar „savu” faktoru svārstās robežās no 0,63 līdz 0,83 un ir daudz augstākas par korelāciju koeficientiem ar citiem faktoriem. Apakšskalu vidējie absolūtie korelāciju koeficienti ar citām apakšskalām un ar „sava” faktora apakšskalām ir apkopoti 7. pielikuma 13. tabulā, bet faktoru līmenī – 15. tabulā.

15. tabula. **Latvijas Personības aptaujas 3. versijas psihometriskie rādītāji atsevišķu faktoru līmenī**

LPA -v3 faktori	Vidējā korelācija starp attiecīgā faktora apakšskalām	Vidējā absolūtā korelācija ar citiem faktoriem	Vidējais reakcijas indekss	Vidējais koriģētais diskriminācijas indekss	Starpjautājumu vidējā korelācija
Neirotisms (N)	0,77	0,21	2,98	0,52	0,31
Ekstraversija (E)	0,74	0,19	3,15	0,50	0,29
Atvērtība pieredzei (O)	0,69	0,10	3,60	0,41	0,21
Labvēlīgums (A)	0,72	0,21	2,83	0,45	0,25
Apzinīgums (C)	0,74	0,11	3,06	0,48	0,27
Godīgums-pieticība (H)	0,72	0,19	2,97	0,45	0,24

Piezīme. N = 1294 (B izlase).

Lai pārbaudītu, vai izdalīti seši personības faktori ir savstarpēji neatkarīgi, tika veikta LPA - v3 faktoru savstarpējo korelāciju analīze. Ņemot vērā, ka 553 respondenti no B izlases bija aizpildījuši arī Lielā Picnieka aptauju (BFI, John at al., 1991; Benet-Martínez & John, 1998), mums ir iespējams salīdzināt LPA-v3 starpfaktoru korelācijas ar BFI aptaujas starpfaktoru korelācijām. Ir sagaidāms, ka abās aptaujās starpfaktoru korelācijas būs līdzīgas, jo ir paredzēts, ka šīs aptaujas ļauj novērtēt līdzīgus personības konstruktus (izņemot godīguma-pieticības faktoru, kas nav paredzēts novērtēšanai BFI aptaujā).

16. tabulā apkopoti Pīrsona korelācijas koeficienti starp LPA-v3 faktoriem (tie ir atspoguļoti zem diagonāles) un starp BFI aptaujas faktoriem (tie ir atspoguļoti virs diagonāles). Kā redzams, 16. tabulā korelācijas starp LPA-v3 faktoriem variē robežās no $|0,01|$ līdz $|0,40|$ (BFI aptaujā – robežās no $|0,04|$ līdz $|0,42|$). Vidējais absolūtais starpfaktoru korelācijas rādītājs LPA-v3 aptaujā ir 0,16 (BFI aptaujā = 0,24). Salīdzinājumam, NEO-PI-R aptaujā vidējais starpfaktoru korelācijas rādītājs ir 0,20 (skat. Costa & McCrae, 1992, Appendix F). Lielākoties korelācijas starp faktoriem LPA-v3 aptaujā ir $\leq |0,25|$, tomēr būtu jāatzīmē, ka *godīguma-pieticības* faktora rādītāji ir vidēji cieši saistīti ar *labvēlīguma* faktora rādītājiem un *ekstraversijas* faktora rādītāji ir vidēji cieši saistīti ar *neirotizma* rādītājiem, liecinot, ka šie faktori nav pilnībā neatkarīgi viens no otra.

16. tabula.

LPA-v3 un BFI starpfaktoru korelācijas

LPA-v3 faktori	1.	2.	3.	4.	5.	$ r_{\text{vid. d.}} $
1. Neirotizms	--	-0,42**	-0,05	-0,33**	-0,12**	0,21
2. Ekstraversija	-0,35**	--	0,28**	0,13**	0,13**	0,19
3. Atvērtība pieredzei	-0,17**	0,24**	--	0,04	0,04	0,10
4. Labvēlīgums	-0,25**	-0,06*	-0,10**	--	0,18**	0,21
5. Apzinīgums	-0,10**	-0,08**	-0,01	0,23**	--	0,11
6. Godīgums-pieticība	-0,16**	-0,23**	0,01	0,40**	0,16**	0,19

Piezīme. Tabulā ir atspoguļoti Pīrsona korelācijas koeficienti. Zem diagonāles ir atspoguļoti LPA-v3 faktoru savstarpējas korelācijas ($N = 1294$, B izlase), bet virs diagonāles ir atspoguļotas BFI aptaujas korelācijas starp attiecīgiem faktoriem, kas ir iegūti šī pētījuma ietvaros ($n = 553$). $|r_{\text{vid. d.}}|$ - vidējā absolūtā korelācija ar citiem faktoriem LPA-v3 aptaujā (divergētās faktoru saistības). * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$.

Salīdzinot LPA-v3 un BFI starpfaktoru korelācijas, var secināt, ka saskaņā ar izvirzīto pieņēmumu, tās tiešām ir līdzīgas, LPA-v3 aptaujā tās ir nedaudz zemākas (piem., sakarība starp *neirotizma* un *ekstraversijas* faktoru, starp *neirotizma* un *labvēlīguma* faktoru un starp *ekstraversijas* un *atvērtības pieredzei* faktoru), kas norāda uz salīdzinoši labāku LPA-v3 konstrukta validitāti (salīdzinājumā ar BFI aptaujas latviskās versijas konstrukta validitāti).

Iegūtās LPA-v3 starpfaktoru korelācijas kopumā ir saskaņā arī ar, piemēram, NEO-PI-R testa rokasgrāmatā minētajām, kaut arī ir dažas atšķirības. Piemēram, NEO-PI-R rokasgrāmatā tiek minēta nedaudz zemāka korelācija starp *neirotizma* un *ekstraversijas* faktoru ($r = -0,21$), bet augstāks korelācijas rādītājs starp *neirotizmu* un *apzinīgumu* ($r = -0,53$) un starp *ekstraversiju* un *atvērtību pieredzei* ($r = 0,40$).

Kopumā var secināt, ka kaut arī personības faktori nevar tikt uzskatīti par pilnībā neatkarīgiem, kā tas ir teorētiski paredzēts, tomēr LPA-v3 starpfaktoru korelāciju rādītāji ir salīdzināmi ar citās līdzīgās aptaujās uzrādītājiem, kas liecina par adekvātu LPA-v3 konstrukta validitāti.

2.5.2.2. LPA-v3 ticamība

Iekšējās saskaņotības ticamība

Informācija par LPA-v3 faktoru un apakšskalu iekšējās saskaņotības rādītājiem, kas iegūti testa izstrādes otrajā izlasē, ir apkopota 10. tabulā un 17. tabulā, bet Kronbaha alfa rādītāji, kas iegūti stratificētajā, vīriešu un sieviešu izlasē, ir apkopoti 7. pielikuma 7. – 9. tabulā.

17. tabula. *Latvijas Personības aptaujas 3. versijas faktoru ticamības kā iekšējās saskaņotības rādītāji*

<i>LPA-v3 faktori</i>	<i>Kronbaha alfa</i>	<i>Makdonalda hierarhiskā omega</i>	<i>Makdonalda kopējā omega</i>
Neirotisms (N)	0,88	0,72	0,91
Ekstraversija (E)	0,87	0,68	0,91
Atvērtība pieredzei (O)	0,81	0,55	0,86
Labvēlīgums (A)	0,84	0,60	0,88
Apzinīgums (C)	0,86	0,64	0,90
Godīgums-pieticība (H)	0,84	0,63	0,88

Piezīme. $N = 1294$ (B izlase). Kronbaha alfa rādītājs ir aprēķināts balstoties uz attiecīgā faktora 16 apgalvojumiem.

Kā redzams 17. tabulā, visos faktoros Kronbaha alfa rādītāji testa izstrādes izlasē ir augsti un svārstās no 0,81 līdz 0,88. Arī citās izlasēs (B9, B10a un B10b) Kronbaha alfa rādītāji faktoru līmenī svārstās no 0,81 līdz 0,90. Cits iekšējās saskaņotības rādītājs, ko iesaka lietot daudzdimensionālo skalu gadījumā (Zinbarg at al., 2005; Zinbarg at al., 2006) ir Makdonalda kopējā omega (ω_{total}). Kā ir redzams 17. tabulā, B izlasē visos faktoros iegūtie Makdonalda kopējās omegas rādītāji ir augsti un svārstās robežās no 0,86 līdz 0,91. Savukārt, Makdonalda hierarhiskā omega (ω_h) (rādītājs, kas ļauj novērtēt skalas piesātinājumu ar vispārējo jeb kopējo faktoru) svārstās robežās no 0,55 līdz 0,72, norādot uz ne tik labiem, bet tomēr apmierinošiem rezultātiem.

Informācija par LPA-v3 iekšējo saskaņotību apakšskalu līmenī ir apkopota 10. tabulā un 7. pielikuma 7. – 9. tabulā. Analizējot apakšskalu iekšējās saskaņotības rādītājus, var redzēt, ka B izlasē tie svārstās robežās no 0,61 līdz 0,86 un tikai trijām no 24 LPA-v3 skalām Kronbaha alfa rādītāji ir pazemināti ($< 0,70$). Arī B9, B10a un B10b izlasē skalu Kronbaha alfa rādītāji ir līdzīgi – visās minētajās izlasēs (ieskaitot B izlasi) vidējais Kronbaha alfa rādītājs ir 0,75; stratificētajā izlasē Kronbaha alfa rādītāji svārstās no 0,58 līdz 0,87, vīriešu izlasē - no 0,61 līdz 0,82 un sieviešu izlasē – no 0,60 līdz 0,84. Konsekventi pazemināti iekšējās saskaņotības rādītāji ir konstatēti 2 skalām – *piekāpība* un *krietnums*. Melu skalas Kronbaha alfa rādītājs visās izlasēs ir pazemināts: B izlasē tas ir 0,64, sieviešu izlasē - $\alpha = 0,62$, vīriešu izlasē - $\alpha = 0,65$, un

stratificētajā izlasē - $\alpha = 0,67$. Tomēr kopumā var secināt, ka LPA-v3 skalu iekšējā saskaņotība ir pietiekami augsta, neskatoties uz to, ka katru skalu veido tikai 4 apgalvojumi.

Atkārtotās testēšanas ticamība

LPA-v3 atkārtotās testēšanas ticamības jeb retesta ticamības rādītāji ir apkopoti 18. tabulā. Kā redzams, 5 no 24 apakšskalām retesta ticamības rādītāji ir $\geq 0,80$, kas norāda uz augstu rezultātu stabilitāti laikā, 18 apakšskalām šis rādītājs ir robežās no 0,71 līdz 0,79, kas norāda uz apmierinošu rezultātu noturību laikā. Tikai divām apakšskalām – *apdomība* (no *apzinīguma* faktora) un *melu* skalai retesta ticamības rādītāji ir nedaudz pazemināti. Personības faktoru līmenī retesta ticamības vidējais rādītājs ir 0,83, norādot uz augstu rezultātu stabilitāti laikā, 5 no 6 faktoriem šis rādītājs ir virs 0,80 un *labvēlīguma* faktorā tas ir 0,79.

<i>18. tabula.</i>		LPA-v3 retesta ticamības rādītāji	
<i>LPA-v3 apakšskalās un faktori</i>	<i>Retesta ticamības rādītājs</i>	<i>LPA-v3 apakšskalās</i>	<i>Retesta ticamības rādītājs</i>
N_Depresivitāte	0,72	C_Akurātums	0,80
N_Trauksmainība	0,71	C_Pašdisciplīna	0,71
N_Kautrīgums	0,76	C_Apdomība	0,68
N_Nenoturība pret stresu	0,74	C_Čaklums	0,79
E_Sabiedriskums	0,81	A_Savaldība	0,75
E_Dzīvesprieks	0,76	A_Paklausība	0,78
E_Avantūrisms	0,82	A_Saticība	0,76
E_Soc. aktivitāte	0,80	A_Piekāpība	0,72
O_Kreativitāte	0,78	H_Pieticība	0,85
O_Zinātkāre	0,73	H_Atklātība	0,74
O_Kultūra	0,78	H_Vienkāršība	0,75
O_Tolerance	0,77	H_Krietnums	0,74
Neirotizms (N)	0,82	Labvēlīgums (A)	0,79
Ekstraversija (E)	0,86	Apzinīgums (C)	0,84
Atvērtība pieredzei (O)	0,81	--	--
Godīgums-pieticība (H)	0,86	Melu skala	0,66

Piezīme. $N = 180$ (B8 izlase). Tabulā ir atspoguļoti Pīrsona korelācijas koeficienti (r_{re}). Vidējais intervāls starp pirmo un otro testēšanas reizi ir 133 dienas jeb 19 nedēļas.

Kopumā iegūtus rezultātus var uzskatīt par apmierinošiem, īpaši ņemot vērā salīdzinoši lielo laika intervālu, kas bija pagājis starp pirmo un otro testēšanas reizi (vidēji 19 nedēļas) un apstākli, ka otrajā reizē respondenti aizpildīja nevis Latvijas Personības aptaujas otro sākotnējo apgalvojumu kopu ($k = 230$), bet Latvijas personības aptaujas 3. versiju (LPA-v3, $k = 100$) (skat. 8. pielikumā), kura atšķīrās no otrās sākotnējo apgalvojumu kopas gan pēc apgalvojumu skaita, gan pēc to sakārtojuma kārtības.

2.5.2.3. LPA-v3 psihometriskā analīze apgalvojumu līmenī un aprakstošās statistikas rādītāji

Vidējais reakcijas indekss visa testa ietvaros ir 3,01, kas pie atbilžu skalas no 1 līdz 5 atbilst optimālam rādītājam. Piecos faktoros vidējais reakcijas indekss ir tuvu 3,0 robežai, tikai *atvērtības pieredzei* faktorā tās ir nedaudz nobīdīts uz augstāko vērtību pusi. Vidējie diskriminācijas indeksi faktoru līmenī svārstās no 0,41 līdz 0,52, bet vidējās starpjautājumu korelācijas ir robežās no 0,21 līdz 0,31 (sk.18. tabulā), kas atbilst optimāliem rādītājiem.

Apakšskalu līmenī vidējie reakcijas indeksi svārstās robežās no 2,38 līdz 3,87. Asimetrisku atbilžu biežumu sadalījumu uzrāda *atvērtības pieredzei* faktora skalas: *kreativitāte*, *zinātkāre* un *tolerance* (negatīvā asimetrija), bet *labvēlīguma* faktora skala *piekāpība* uzrāda pozitīvo asimetriju (skat. 7. pielikuma 13. tabulā). Koriģētie vidējie diskriminācijas indeksi apakšskalu līmenī svārstās robežās no 0,39 līdz 0,70, bet vidējās starpjautājumu korelācijas – robežās no 0,29 līdz 0,60. Detalizēta informācija par atsevišķu pantu reakcijas un diskriminācijas indeksiem ir atrodamā 7. pielikuma 14. - 43. tabulā. Kā var redzēt, visiem jautājumiem reakcijas indeksi ir vēlamajā intervālā - [1,8 ; 4,2].

LPA-v3 skalu un faktoru aprakstošās statistikas rādītāji ir atspoguļoti 7. pielikumā 44. tabulā. Visās apakšskalās rezultāti variē no 4 līdz 20 punktiem, skalu vidējie aritmētiskie rādītāji atrodas skalas vidū (svārstās no 9,5 līdz 15,5 punktiem) un koncentrējas ap matemātiski izdalīto skalas viduspunktu – 12 ballēm. Tomēr būtu jāatzīmē, ka *atvērtības pieredzei* faktora vidējais rādītājs un divu šī faktora apakšskalu (*zinātkāre* un *tolerance*) vidējie rādītāji ir nobīdīti uz augstāko rādītāju pusi. Līdzīgu, bet mazāk izteiktu tendenci uzrāda skalas *čaklums* (no *apzinīguma* faktora) un *dzīvesprieks* (no *ekstraversijas* faktora) vērtību sadalījums.

2.5.2.4. LPA-v3 konverģentā, diverģentā un kriteriālā validitāte

LPA-v3 konverģentā un diverģentā validitāte

LPA-v3 konverģentās un diverģentās validitātes pamatošanai tika analizētas LPA-v3 korelācijas ar Lielā Piecinieka aptaujas (BFI, Donahue, & Kentle, 1991; Benet-Martínez & John, 1998) rezultātiem un citām aptaujām, kuras ļauj novērtēt tādus ar personības faktoriem saistītus psiholoģiskus konstruktus kā trauksmainība un situatīvā trauksme, depresija, apmierinātība ar dzīvi, laimes izjūta, asu izjūtu meklēšana, vispārējs pašvērtējums (*self-esteem*), makiavelisms u.c. Kriteriālās validitātes pamatošanai tika analizētas LPA-v3 rādītāju saistība ar uztvertā stresa līmeni, kontaktu biežumu ar draugiem, politisko orientāciju, uzvedību ceļu satiksmē vadot automašīnu, kā arī LPA-v3 rezultātu saistība ar dzimumu un vecumu. Vēl tika analizētas personības profilu atšķirības psiholoģijas, mākslas un ekonomikas programmu studentiem.

Korelācijas starp LPA-v3 un BFI aptaujas personības faktoru rādītājiem ir apkopotas 19. tabulā. Kā redzams, sakarības starp faktoriem ar vienādu nosaukumu (piem., starp LPA-v3 *neirotisma* faktoru un BFI *neirotisma* faktoru) ir augstas un svārstās robežās no 0,65 līdz 0,79 (vidēji 0,73). Tas norāda uz LPA-v3 aptaujas labu konverģento validitāti personības faktoru līmenī. LPA-v3 faktoru sakarības ar citiem BFI faktoriem (piemēram, LPA-v3 *neirotisma* faktora saistība ar BFI *ekstraversijas, labvēlīguma, apzinīguma un atvērtības pieredzei* faktora rādītājiem) svārstās robežās no 0,02 līdz 0,49 (vidēji 0,09), norādot uz pietiekami labu LPA-v3 diverģento validitāti.

19. tabula. **Savstarpējās korelācijas starp LPA-v3 un BFI aptaujas personības faktoru rādītājiem**

LPA-v3 faktori	Lielā Piecnieka aptaujas faktori				
	BFI-N	BFI-E	BFI-C	BFI-A	BFI-O
Neirotisms (N)	0,74**	-0,49**	-0,14**	-0,22**	-0,15**
Ekstraversija (E)	-0,31**	0,71**	-0,04	0,13**	0,28**
Apzinīgums (C)	-0,03	-0,04	0,75**	0,09*	-0,02
Labvēlīgums (A)	-0,34**	-0,04	0,17**	0,65**	-0,09*
Atvērtība pieredzei (O)	-0,18**	0,27**	0,04	0,08	0,79**
Godīgums-pieticība (H)	-0,14**	-0,07	0,15**	0,32**	-0,04

Piezīme. $n = 553$. Tabulā ir atspoguļoti Pīrsona korelācijas koeficienti. BFI – Lielā Piecnieka aptauja (Big Five Inventory). Treknā drukā ir iezīmēti korelācijas koeficienti starp vienādā nosaukuma faktoriem. * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$.

Lai pamatotu izstrādātās aptaujas konverģento un diverģento validitāti, tika analizētas LPA-v3 faktoru un apakšskalū rezultātu saistība ar apmierinātības ar dzīvi, laimes izjūtas, vispārējā pašvērtējuma, trauksmes kā stāvokļa un trauksmainības kā personības iezīmes, depresijas un asu izjūtu meklēšanas rādītājiem (skat. 20. tabulā)¹³.

Pirms analīzes veikšanas tika izvirzītas vairākas hipotēzes par sagaidāmajām saistībām starp personības iezīmēm un minētajiem kritērija mainīgajiem. Bija paredzēts, ka *neirotisma* faktora un tā apakšskalū rādītāji negatīvi korelē ar apmierinātību ar dzīvi, laimes izjūtu un vispārējo pašvērtējumu un pozitīvi korelē ar depresiju, trauksmainību un situatīvas trauksmes līmeni; *ekstraversijas* faktora un tā apakšskalū rādītāji būs pozitīvi saistīti ar apmierinātības ar dzīvi, laimes izjūtas un asu izjūtu meklēšanas rādītājiem, bet starp avantūriskumu un asu izjūtu meklēšanu ir sagaidāma vismaz vidēji cieša pozitīvā sakarība. Vēl tika izvirzītā hipotēze, ka

¹³ Detalizēti dotā pētījuma rezultāti ir atspoguļoti Daugavpils Universitātes 54. Starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājumā: Perepjolkina, Reņģe (2013a).

personības faktori: *labvēlīgums, atvērtība pieredzei, apzinīgums un godīgums-pieticība* nebūs saistīti ar augstākminētiem mainīgiem lielumiem.

20. tabula. **LPA-v3 un BFI korelācijas ar apmierinātību ar dzīvi, laimes izjūtu, vispārējo pašvērtējumu, depresiju, trauksmi un asu izjūtu meklēšanu**

<i>Personības faktori un iezīmes</i>	<i>Apmierinātība ar dzīvi¹</i>	<i>Laimes izjūta¹</i>	<i>Pašvērtējums¹</i>	<i>Depresija²</i>	<i>T-stāvoklis²</i>	<i>T-iezīme²</i>	<i>Asu izjūtu meklēšana³</i>
Neirotisms	-0,38** (-0,33**)	-0,38** (-0,34**)	-0,46** (-0,36**)	0,62** (0,61**)	0,29** (0,34**)	0,61** (0,56**)	-0,04 (0,04)
Ekstraversija	0,26** (0,36**)	0,19** (0,31**)	0,35** (0,43**)	-0,23* (-0,24*)	-0,15 (-0,16)	-0,22* (-0,31**)	0,52** (0,18)
Atvērtība pieredzei	0,15** (0,16**)	0,19** (0,19**)	0,24** (0,30**)	-0,12 (-0,08)	0,01 (-0,07)	-0,09 (-0,09)	0,18 (0,31*)
Labvēlīgums	0,07 (0,10)	0,12* (0,13*)	-0,13** (-0,01)	-0,20* (-0,11)	-0,02 (-0,07)	-0,18 (-0,17)	-0,02 (0,09)
Apzinīgums	0,04 (0,12*)	0,01 (0,11*)	0,03 (0,13*)	-0,05 (-0,13)	0,16 (-0,04)	0,05 (-0,18)	-0,06 (-0,04)
Godīgums-pieticība	0,10*	0,09*	-0,14**	-0,01	-0,01	0,03	-0,20*
N_Depresivitāte	-0,39**	-0,42**	-0,31**	0,65**	0,34**	0,57**	0,16
N_Trauksmainība	-0,28**	-0,27**	-0,34**	0,59**	0,30**	0,54**	-0,10
N_Kautrīgums	-0,21**	-0,20**	-0,35**	0,29**	0,14	0,42**	-0,10
N_Nenoturība pret stresu	-0,27**	-0,25**	-0,42**	0,38**	0,11	0,37**	-0,10
E_Sabiedriskums	0,14**	0,07	0,15**	-0,22*	-0,11	-0,10	0,32**
E_Dzīvesprieks	0,30**	0,28**	0,32**	-0,15	-0,15	-0,16	0,14
E_Avantūrisms	0,03	0,03	0,19**	-0,06	-0,07	-0,17	0,66**
E_Soc. aktivitāte	0,30**	0,19**	0,38**	-0,24*	-0,13	-0,19*	0,38**
O_Kreativitāte	0,16**	0,16**	0,21**	-0,09	0,03	-0,03	0,16
O_Zinātkāre	0,10*	0,10*	0,26**	-0,13	0,09	-0,012	0,24*
O_Kultūra	0,13**	0,18**	0,16**	0,03	0,10	-0,01	-0,01
O_Tolerance	0,03	0,07	0,05	-0,19*	-0,17	-0,24*	0,17
C_Akurātība	0,03	-0,03	-0,03	0,07	0,18	0,17	-0,04
C_Pašdisciplīna	0,08	0,06	0,04	-0,12	0,09	-0,04	-0,15
C_Apdomība	-0,01	-0,03	-0,05	0,05	0,11	0,08	-0,01
C_Čaklums	0,01	0,03	0,13**	-0,18	0,08	-0,06	0,02
A_Savaldība	0,15**	0,20**	0,11*	-0,36**	-0,17	-0,37**	0,12
A_Paklausība	-0,01	-0,01	-0,22**	0,09	0,14	0,01	-0,20*
A_Saticība	0,11*	0,13**	-0,11*	-0,12	0,02	-0,04	0,08
A_Piekāpība	-0,09	-0,03	-0,23**	-0,16	-0,02	-0,08	-0,11
H_Pieticība	0,10*	0,10*	-0,09	-0,02	-0,07	-0,08	-0,01
H_Atklātība	0,02	0,04	-0,07	0,04	0,05	0,06	-0,10
H_Vienkāršība	0,07	0,06	-0,18**	-0,04	-0,02	-0,03	-0,29**
H_Krietnums	0,10*	0,07	-0,05	0,01	0,04	0,13	-0,17

Piezīme.¹ n = 446 (B1 izlase), ² n = 114 (B3 izlase), ³ n = 108 (B4 izlase). Tabulā ir atspoguļoti Pīrsona korelācijas koeficienti. Koeficienti lielāki par |0,25| ir izcelti treknā drukā. Iekavās ir minēti korelāciju koeficienti starp BFI aptaujas attiecīgā faktora rezultātiem un kritēriju mērījumiem.

*p < 0,05, **p < 0,01.

Iegūtie rezultāti ir saskaņā ar izvirzītajām hipotēzēm. Korelāciju analīze parādīja (sk. 20. tabulā), ka *neirotisma* faktora rādītāji vidēji cieši negatīvi korelē ar apmierinātības ar dzīvi, laimes izjūtas un vispārējā pašvērtējuma rādītājiem, vidēji cieši pozitīvi korelē ar stresa līmeni, cieši pozitīvi korelē ar trauksmainības un depresijas rādītājiem un vāji pozitīvi korelē ar situatīvās trauksmes rādītājiem. *Ekstraversijas* faktora rādītāji pozitīvi korelē ar vispārējā pašvērtējuma, apmierinātības ar dzīvi un asu izjūtu meklēšanas rādītājiem, bet vāji negatīvi ar trauksmainības un depresijas rādītājiem. *Atvērtības pieredzei rādītāji* vāji pozitīvi korelē ar vispārējā pašvērtējuma rādītājiem. Savukārt, *labvēlīguma*, *apzinīguma* un *godīguma-pieticības* faktora rādītāji neuzrāda vērā ņemamas (par tādām tika uzskatītas korelācijas virs $|0,25|$) saistības ne ar vienu no minētajiem kritērijiem.

Veicot korelāciju analīzi ar minētiem kritērijiem LPA-v3 apakšskalu līmenī (sk. 20. tabulā) tika konstatēts, ka visas *neirotisma* faktora apakšskalas paredzētajā virzienā korelē ar apmierinātības ar dzīvi, laimes izjūtas, vispārējā pašvērtējuma, depresivitātes un trauksmainības rādītājiem. Pie tam *depresivitāte* izteiktāk par citām *neirotisma* faktora apakšskalām korelē ar depresijas, trauksmainības, laimes izjūtas un apmierinātības ar dzīvi rādītājiem. No *ekstraversijas* faktora četrām apakšskalām skalas *dzīvesprieks* rādītājiem ir pozitīvā saistība ar vispārējo pašvērtējumu, ar apmierinātību ar dzīvi un laimes izjūtu, apakšskalas *sociālā drosme* rādītāji pozitīvi korelē ar pašvērtējumu, apmierinātību ar dzīvi un asu izjūtu meklēšanu, un negatīvi ar depresiju, 3 no 4 *ekstraversijas* faktora skalām (izņemot *dzīvesprieku*) pozitīvi korelē ar asu izjūtu meklēšanu, pie tam skalas *avantūrisms* korelācija ar asu izjūtu meklēšanu ir $r = 0,66$, $p < 0,01$. *Atvērtības pieredzei* faktora skala *zinātkārē* uzrāda vāju pozitīvu sakarību ar pašvērtējumu. *Labvēlīguma* faktora apakšskala *savaldība* vāji negatīvi korelē ar depresiju un trauksmainību. No *godīguma-pieticības* faktora tikai apakšskala *vienkāršība* uzrāda vāju negatīvu saistību ar asu izjūtu meklēšanu.

LPA-v3 kriteriālā validitāte

Lai pamatotu izstrādātās aptaujas kriteriālo validitāti, tika analizētas LPA-v3 faktoru un apakšskalu rādītāju saistība ar subjektīvi uztverta stresa līmeņa novērtējumu, kontaktu biežumu ar draugiem pēdējā mēneša laikā, makiavelismu un politisko orientāciju (sociālo konservatīvismu/liberālismu) (skat. 21. tabulā). Tika izvirzītas vairākās hipotēzes par sagaidāmām saistībām starp personības iezīmēm un minētiem kritērijiem. Bija paredzēts, ka *neirotisma* faktors un tā apakšskalas būs pozitīvi saistītas ar stresa līmeni, *ekstraversijas* faktora un tā apakšskalas būs pozitīvi saistītas ar kontaktu biežumu ar draugiem, *godīguma-pieticības* faktora un tā apakšskalas (īpaši *atklātība* un *krietnums*) būs negatīvi saistītas ar makiavelisma aptaujas rādītājiem, un, iespējams, vājas, negatīvas korelācijas tiks konstatētas starp *labvēlīguma*

faktora un makiavelisma rādītājiem. Ir sagaidāms, ka sociālā konservatīvisma skalas rezultāti vāji, bet statistiski nozīmīgi negatīvi korelē ar *atvērtības pieredzei* personības faktora rādītājiem un *labvēlīguma* rādītājiem, bet pozitīvi korelē ar *apzinīguma* rādītājiem. Nebija sagaidāma statistiski nozīmīga korelācija ar *neirotisma*, *ekstraversijas* un *godīguma-pieticības* faktora rādītājiem.

Veiktā korelāciju analīze parādīja (sk. 21. tabulā), ka saskaņā ar izvirzītajām hipotēzēm *neirotisma faktora* un tā apakšskalu rādītāji pozitīvi korelē ar stresa līmeni, *ekstraversijas* faktora un to apakšskalu rādītāji pozitīvi korelē ar kontaktu biežumu ar draugiem, skala *dzīvesprieks* uzrāda vāju, negatīvu sakarību ar stresa līmeni. *Apzinīguma* faktora apakšskala *pašdisciplīna* negatīvi vāji korelē ar stresa pakāpi. *Labvēlīguma* faktora visas apakšskalas, vāji, negatīvi korelē ar makiavelisma rādītāju, pie tam tikai *labvēlīguma* faktors kopumā un apakšskala *saticība* uzrāda vērā ņemamas korelācijas ar makiavelismu (tomēr jāatzīmē, ka tas ir ievērojami zemākas par tām, kas tika konstatētas ar *godīguma-pieticības* faktora rādītājiem). *Godīguma-pieticības* faktors un visas tā apakšskalas uzrāda statistiski nozīmīgas negatīvas vājas līdz vidēji ciešas sakarības ar makiavelisma rādītājiem, pie tam apakšskalas *krietnums* un *patiesums* uzrāda salīdzinoši augstākus korelācijas rādītājus ar šo mainīgo ($r = -0,54$ un $r = -0,57$ attiecīgi), bet *godīguma-pieticības* faktora korelācija ar makiavelismu ir $r = -0,52$, $p < 0,01$. Analizējot iegūtas sakarības ar sociālā konservatīvisma/liberālisma aptaujas rādītājiem,¹⁴ ir secināts, ka rezultāti kopumā ir saskaņā ar izvirzītajām hipotēzēm (izņemot konstatēto pozitīvo sakarību ar *labvēlīguma* rādītājiem). Kā arī bija sagaidīts, salīdzinoši ciešāku negatīvu sakarību ar sociālo konservatīvismu uzrāda personības faktors *atvērtība pieredzei* ($r = -0,27$, $p < 0,01$) un divas šī faktora iezīmes - *zinātkāre* ($r = -0,35$, $p < 0,01$) un *tolerance* ($r = -0,23$, $p < 0,01$).

Pozitīvā saistība ar sociālo konservatīvismu ir konstatēta ar *akurātības* skalu no *apzinīguma* faktora ($r = 0,28$, $p < 0,01$) un ar *paklausības* skalu no *labvēlīguma* faktora ($r = 0,28$, $p < 0,01$). Saskaņā ar izvirzītām hipotēzēm *neirotisma*, *ekstraversijas* un *godīguma-pieticības* faktora rezultāti neuzrāda vērā ņemamas sakarības ar sociāla konservatīvisma skalas rādītājiem.¹⁵

LPA-v3 un BFI korelāciju patterna ar kritērija mainīgajiem salīdzinājums

Ņemot vērā, ka lielākā daļa no B1 izlases respondentiem ($n = 407$) bija paralēli aizpildījuši arī Lielā Picinieka aptauju (BFI), mums bija iespējams veikt papildus analīzi, savstarpēji salīdzinot LPA-v3 un BFI aptaujas sakarību ar minētajiem kritērijiem patternus. BFI korelācijas ar izmantotiem kritērijiem ir norādītas iekavās (skat. 20 un 21. tabulā).

¹⁴ Detalizēti šī pētījumā ietvaros iegūtie rezultāti attiecībā uz saistību starp personības iezīmēm un sociālo konservatīvismu/liberālismu ir aprakstīti Trups-Kalnes, Dimdiņa un Perepjolkina publikācijā (pieņemts publicēšanai).

¹⁵ LPA-v3 svarīgākie psihometriskie rādītāji, kas pamato izstrādātas aptaujas konstrukta validitāti stenda referāta veidā tika prezentēti 2013.g. Spānijā starptautiskajā konferencē (skat. Perepjolkina, & Austers, 2013).

21. tabula. LPA-v3 un BFI korelācijas ar sociālā konservatīvisma, makiavelisma, stresa līmeņa rādītājiem un kontaktu biežuma ar draugiem pēdējā mēneša laikā

Personības faktori un iezīmes	Sociālais konservatīvisms/liberalisms ^{1,a}	Makiavelisms ²	Stresa līmenis ³	Kontakts ar draugiem ³
Neirotisms	-0,03	0,21** (0,28)	0,47** (0,48**)	-0,25** (-0,19**)
Ekstraversija	0,07	-0,02 (0,02)	-0,17** (-0,33**)	0,39** (0,35**)
Atvērtība pieredzei	-0,27**	-0,10* (-0,15)	-0,03 (-0,02)	0,25** (0,36**)
Labvēlīgums	0,23**	-0,34** (-0,28)	-0,16** (-0,17**)	0,01 (0,06)
Apzinīgums	0,22**	-0,17** (-0,42*)	-0,12** (-0,21**)	-0,11* (-0,07)
Godīgums-pieticība	0,13*	-0,52**	-0,16**	-0,07
N_Depresivitāte	-0,08	0,27**	0,44**	-0,12*
N_Trauksmainība	-0,07	0,18**	0,39**	-0,17**
N_Kautrīgums	0,05	0,09	0,24**	-0,23**
N_Nenot. pret stresu	0,04	0,08	0,35**	-0,24**
E_Sabiedriskums	0,09	-0,01	-0,06	0,24**
E_Dzīvesprieks	0,04	-0,16**	-0,26**	0,29**
E_Avantūrisms	0,01	0,15**	0,02	0,29**
E_Soc_aktivitāte	0,08	-0,06	-0,20**	0,32**
O_Kreativitāte	-0,03	-0,02	-0,05	0,21**
O_Zinātkāre	-0,35**	-0,02	-0,03	0,10*
O_Kultūra	-0,14*	-0,11*	-0,01	0,15**
O_Tolerance	-0,23**	-0,12**	-0,01	0,23**
C_Akurātība	0,28**	-0,20**	-0,12*	-0,09
C_Pašdisciplīna	0,21**	-0,15**	-0,25**	-0,10*
C_Apdomība	0,15*	-0,03	0,03	-0,18**
C_Čaklums	0,02	-0,10*	-0,01	0,05
A_Savaldība	0,04	-0,22**	-0,22**	0,18**
A_Paklausība	0,28**	-0,24**	-0,11*	-0,16**
A_Saticība	0,24**	-0,35**	-0,16**	0,02
A_Piekāpība	0,14*	-0,16**	0,04	-0,07
H_Pieticība	0,02	-0,26**	-0,13**	-0,02
H_Atklātība	0,14*	-0,47**	-0,12*	-0,04
H_Vienkāršība	0,01	-0,23**	-0,13**	-0,11*
H_Krietnums	0,21**	-0,54**	-0,07	-0,05

Piezīme. ¹ n = 241 (B5 izlase), ² n = 442 (B2 izlase), ³ n = 446 (B1 izlase). ^a Augstāki rādītāji norāda uz sociālā konservatīvisma orientāciju. Tabulā ir atspoguļoti Pīrsona korelācijas koeficienti. Koeficienti lielāki par |0,25| ir iezīmēti treknā drukā. Iekavās ir minēti korelāciju koeficienti starp BFI aptaujas attiecīgā faktora rezultātiem un kritēriju mērījumiem. Sociālā konservatīvisma/liberalisma skalā augstāki rādītāji norāda uz liberāliem uzskatiem. *p < 0,05, **p < 0,01.

Kā var redzēt (skat. 20. un 21. tabulā), visos gadījumos abu aptauju (LPA-v3 un BFI) *neirotisma* faktora rādītāji uzrāda ļoti līdzīgas sakarības ar analizētajiem mainīgajiem lielumiem. Nelielas atšķirības ir konstatētas salīdzinot LPA-v3 un BFI *ekstraversijas* faktora sakarību patternus. Tā, LPA-v3 *ekstraversijas* faktora rādītāji neuzrāda vērā ņemamas korelācijas ar laimes izjūtas un stresa līmeņa rādītājiem, bet BFI aptaujā tie ir virs 0,30 līmeņa. Tomēr abu personības aptauju *ekstraversijas* faktora rādītāji ir pozitīvi saistīti ar apmierinātības ar dzīvi un vispārējā pašvērtējuma rādītāju, bet BFI aptaujas gadījumā šīs saistības ir nedaudz ciešākas. Tāpat vairāk izteikta ir BFI aptaujas *ekstraversijas* faktora negatīvā saistība ar trauksmainību.

Minētās atšķirības varētu izskaidrot ar to, ka izmantotajā BFI aptaujas latviešu valodas versijā *ekstraversijas* faktora rādītāji ciešāk korelē ar *neirotisma* faktora rādītājiem ($r = -0,41$), bet LPA-v3 aptaujā saistība starp šiem faktoriem ir nedaudz vājāka ($r = -0,35$). Vēl būtu jāatzīmē, ka BFI aptaujas *ekstraversijas* faktora rādītāji pretstatā LPA-v3 rādītājiem nekorelē ar asu izjūtu meklēšanas aptaujas rezultātiem, kas norāda uz to, ka BFI aptaujā avantūrisma un asu izjūtu meklēšanas aspekts nemaz nav pārstāvēts. Jāsecina, ka LPA-v3 *ekstraversijas* faktora rādītāju korelāciju patterns ar kritērija mainīgajiem ir vairāk atbilstošs teorētiski sagaidāmajam, nekā BFI aptaujas rezultātu korelāciju patterns, kas liecina par labu LPA-v3 konstrukta validitātei.

Ir konstatētas arī dažas atšķirības abu personības aptauju *atvērtības pieredzei* faktora korelāciju patternā ar kritērija mainīgajiem. Tā abos gadījumos ir konstatētas pozitīvas sakarības ar vispārējo pašvērtējumu un kontaktu biežumu ar draugiem, bet BFI gadījumā šīs saistības ir izteiktākas. Tas varētu liecināt par to, ka BFI aptaujā *atvērtības pieredzei* faktors daļēji pārklājas ar *ekstraversijas* faktoru. BFI aptaujas *atvērtības pieredzei* faktors pozitīvi korelē ar asu izjūtu meklēšanas aptaujas rādītāju, bet LPA-v3 gadījumā šī saistība ir zem 0,20 līmeņa.

Abu personības aptauju *labvēlīguma* faktora rezultāti uzrāda vāju negatīvu saistību ar makiavelismu, bet LPA-v3 gadījumā šī saistība ir nedaudz izteiktāka. Piektais faktors – *apzinīgums* vienādi nekorelē ar izmantotajiem kritērija mainīgajiem, ar vienu izņēmumu – BFI gadījumā *apzinīguma* faktora rādītāji vidēji cieši negatīvi korelē ar makiavelisma rādītājiem, bet LPA-v3 gadījumā šī saistība neparādās. Minēto atšķirību var izskaidrot ar to, ka BFI *apzinīguma* faktorā ietilpst *patiesuma* un *godīguma* aspekts, kas LPA-v3 aptaujā ir pārstāvēts *godīguma-pieticības*, nevis *apzinīguma* faktorā. Šo pieņēmumu apstiprina korelācija starp BFI *apzinīguma* faktora un LPA-v3 *godprātības* faktora apakšskalu *patiesums* rādītājiem (sk. 22. tabulu).

Neskatoties uz dažām atšķirībām starp LPA-v3 un BFI personības faktoru rādītāju korelāciju patterniem ar izvēlētiem kritērija mainīgajiem, tomēr tie var būt uzskatīti par ļoti līdzīgiem, jo iegūto korelāciju paternu sakarība ir ļoti augsta $r = 0,86$ ¹⁶.

¹⁶ Šis rādītājs ir iegūts savstarpēji korelējot BFI un LPA-v3 korelāciju ar kritērija mainīgajiem matricas.

22. tabula. *Latvijas Personības aptaujas 3. versijas godīguma-pieticības faktora apakšskalu saistība ar BFI aptaujas apzinīguma faktora rādītājiem*

	<i>LPA-V3 godīgum-godprātības faktora skalas</i>			
	<i>Atklātība</i>	<i>Vienkāršība</i>	<i>Krietnums</i>	<i>Pieticība</i>
BFI Apzinīgums	0,26**	0,03	0,09	0,05

Piezīme. $n = 553$. Tabulā ir atspoguļoti Pīrsona korelācijas koeficienti. $**p < 0,01$.

LPA-v3 rezultātu saistība ar autovadītāju uzvedības aptaujas rezultātiem

Kā viens no kritērijiem LPA-v3 validitātes pamatošanai tika izmantoti autovadītāju uzvedības aptaujas rezultāti. Veiktās analīzes mērķis bija noskaidrot, vai LPA-v3 personības faktoru un iezīmju rādītāji ir saistīti ar autovadītāju drošu un bīstamu uzvedību vadot automašīnu. Tika sagaidīts, ka ar riskanto braukšanu un ar bīstamās braukšanas faktoru korelēs *ekstraversijas* faktora rādītāji un īpaši skalas *avantūrisms* rādītāji. Negatīvas korelācijas ar riskanto braukšanu un bīstamās braukšanas faktoru tika sagaidītas ar *apzinīguma* faktoru un īpaši ar tā apakšskalu *apdomība*. Bija paredzēts, ka *savaldības* un *saticības* skalas rezultāti negatīvi korelēs ar agresīvo autovadītāju uzvedību, bet *apzinīguma* faktora un tā skalu rādītāji pozitīvi korelēs ar drošo braukšanu un negatīvi ar neuzmanīgu braukšanu (*distracted driving*). Attiecībā uz godīguma-pieticības faktoru konkrētas hipotēzes nebija izvirzītas, jo pagaidām trūkst informācijas par šī personības faktora saistību ar autovadītāju uzvedību.

Sakarību analīzei tika aprēķināti Spīrmena korelācijas koeficienti (jo visās LAUA aptaujas skalās tika konstatēts asimetrisks vērtību sadalījums)¹⁷. Kā var redzēt (skat. 23. tabulā) iegūtas korelācijas ir loģiskas un kopumā ir saskaņā ar citu pētījumu rezultātiem (piem., Bone & Mowen, 2006; Sümer, 2003). Gandrīz visas izvirzītās hipotēzes ir apstiprinājušās.

Tā, saskaņā ar paredzēto, ir konstatēts, ka no visām personības iezīmēm visciešāko sakarību ar riskanto braukšanu uzrāda tieši *avantūrisma* skalas rādītāji. Saskaņā ar izvirzītām hipotēzēm ir konstatēta vāja negatīvā sakarība starp *apdomības* skalu no *apzinīguma* faktora un riskanto braukšanu, un ir konstatēta negatīva sakarība starp agresīvo autovadītāju uzvedību un divām *labvēlīguma* faktora skalām – *savaldība* un *saticība*.

Ar drošās braukšanas skalu, saskaņā ar paredzēto, ir konstatēta pozitīvā vāja sakarība ar *apzinīguma* faktoru un tā apakšskalu *apdomība* un vāja negatīvā sakarība ar *ekstraversijas* faktora skalu – *avantūrisms*. Kā bija sagaidāms, tika konstatēta pozitīvā sakarība starp bīstamās braukšanas faktoru un *avantūrismu*, tomēr netika konstatēta negatīvā sakarība starp bīstamās braukšanas faktoru un *apzinīgumu*. Taču tika konstatēts, ka ar bīstamās braukšanas faktoru

¹⁷ Šī pētījuma rezultāti (un to padziļinātā analīze) stenda referāta veidā tika prezentēti 2012.g. Itālijā (Perepjolkina, Reņģe, 2012).

negatīvi vāji korelē *labvēlīgums* un divas šīs faktora skalas – *savaldība* un *saticība*, kā arī vidēji cieši negatīvi korelē *godīguma-pieticības* faktors un visas tā apakšskalas.

23. tabula. Spīrmena korelācijas koeficienti starp Latvijas Autovadītāju uzvedības aptaujas (LAUA) rezultātiem un LPA-v3 aptaujas rezultātiem

LAUA skalas \ LPA-v3 skalas	Neuzmanīgā braukšana	Agresīvā autovadītāju uzvedība	Riskantā braukšana	Drošā braukšana	Bīstamās braukšanas faktors
N_Trauksmainība	0,01	-0,10	-0,07	-0,12	-0,05
N_Nenoturība pret stresu	0,08	-0,06	-0,10	-0,15	-0,02
N_Depresivitāte	-0,04	-0,16	-0,24*	-0,13	-0,16
N_Kautrīgums	0,06	0,01	0,03	0,15	0,05
E_Sabiedriskums	0,10	0,13	0,11	-0,07	0,13
E_Dzīvesprieks	0,01	0,05	0,05	0,11	0,04
E_Avantūrisms	0,22*	0,23*	0,42**	-0,24*	0,35**
E_Soc. aktivitāte	0,08	-0,03	-0,00	0,01	0,03
C_Akurātība	0,00	0,11	-0,10	0,23*	-0,01
C_Pašdisciplīna	-0,08	-0,06	-0,13	0,11	-0,11
C_Čaklums	-0,04	0,10	0,07	0,15	0,04
C_Apdomība	-0,02	-0,18	-0,25*	0,25*	-0,17
O_Kultūra	-0,20	0,04	-0,12	0,20	-0,14
O_Tolerance	0,00	-0,01	0,05	-0,07	0,02
O_Zinātkāre	-0,05	0,03	-0,01	0,08	-0,02
O_Kreativitāte	-0,12	0,04	-0,03	0,03	-0,06
A_Piekāpība	-0,20	-0,16	-0,07	-0,02	-0,17
A_Saticība	-0,16	-0,35**	-0,23*	0,16	-0,27**
A_Paklausība	-0,16	-0,06	-0,09	0,07	-0,14
A_Savaldība	-0,26*	-0,41**	-0,15	0,11	-0,31**
H_Atklātība	-0,37**	-0,44**	-0,32**	-0,01	-0,44**
H_Pieticība	-0,21*	-0,28**	-0,35**	0,08	-0,32**
H_Vienkāršība	-0,11	-0,28**	-0,24*	-0,01	-0,23*
H_Krietnums	-0,22*	-0,44**	-0,26*	-0,01	-0,34**
Neirotisms (N)	0,03	-0,10	-0,13	-0,08	-0,06
Ekstraversija (E)	0,16	0,15	0,22*	-0,08	0,21*
Apzinīgums (C)	-0,05	-0,01	-0,15	0,26*	-0,08
Atvērtība pieredzei (O)	-0,15	0,04	-0,05	0,11	-0,08
Labvēlīgums (A)	-0,27**	-0,35**	-0,19	0,12	-0,31**
Godīgums-pieticība (H)	-0,31**	-0,49**	-0,39**	0,02	-0,46**

Piezīme. $n = 93$ (B6 izlase). Koeficienti lielāki par $|0,25|$ ir izcelti treknā drukā.

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$.

Pretēji gaidītajam netika konstatētas statistiski nozīmīgas sakarības starp *apzinīguma* faktoru un tā apakšskalām ar neuzmanīgu braukšanu. Negaidīti tika konstatētas negatīvas

sakarības starp neuzmanīgu braukšanu un *labvēlīguma* faktoru, kā arī tā apakšskalu – *savaldība* un arī ar *godīguma-pieticības* faktoru un divām tā apakšskalām – *atklātība* un *krietnums*. Jāatzīmē, ka *godīguma-pieticības* faktora rādītāji uzrāda vidēji ciešas negatīvas korelācijas ar visām LAUA aptaujas skalām, kuras raksturo to vai citu bīstamās braukšanas aspektu. Negaidīti tika iegūtas vidēji ciešas negatīvās sakarības starp visām *godīguma-pieticības* faktora apakšskalām un agresīvo autovadītāju uzvedību, kas norāda uz potenciālo šī personības faktora nozīmi autovadītāju uzvedības prognozei, tomēr ir nepieciešami papildus pētījumi šo sakarību apstiprināšanai un izskaidrošanai.

Iegūtie rezultāti parāda, LPA-v3 rezultāti var būt noderīgi autovadītāju uzvedības pētījumos. Visas iegūtās sakarības ir loģiskās un interpretējamās. Dotie rezultāti apstiprina LPA-v3 kriteriālo validitāti un tās izmantošanas lietderību satiksmes psiholoģijas jomā.

LPA-v3 rezultātu atšķirības dažādās studiju programmās studējošiem indivīdiem

Lai pārbaudītu LPA-v3 kriteriālo validitāti tika analizētas personības faktoru un iezīmju vidējo rādītāju atšķirības starp dažādās studiju programmās (psiholoģija, māksla, finanses) studējošiem, jo pētījumos ir parādīts (piem., Lievens, Coetsier, De Fruyt, & De Maeseneer, 2002), ka dažādu specialitāšu (mācību virzienu) studentu izlasēm un arī dažādu profesiju pārstāvjiem ir konstatētas statistiski nozīmīgas atšķirības personības iezīmju rādītājos.

Lai pārbaudītu, vai LPA-v3 rezultāti statistiski nozīmīgi atšķiras dažu atšķirīgu mācību virzienu (specialitāšu) pārstāvjiem, no kopējas testa izstrādes otrās izlases (B izlases) tika atlasīti vizuālās mākslas specialitāšu studenti, psiholoģijas studenti un ekonomikas programmu studenti. Tika sagaidīts, ka mākslas programmu studentiem, salīdzinot ar pārējiem studentiem, būs augstāki rādītāji *atvērtības pieredzei* faktorā, īpaši *kultūras* skalā, bet zemāki *apzinīguma* faktora rādītāji un, iespējams, zemāki *paklausības* skalas rādītāji (īpaši salīdzinājumā ar „ekonomistiem/finansistiem”); bija paredzēts, ka ekonomikas programmu studentiem, salīdzinājumā ar „psihologiem” un īpaši salīdzinājumā ar „māksliniekiem” būs augstāki rādītāji *apzinīguma* faktorā un īpaši *akurātības* un *pašdisciplīnas* skalā; „psihologiem” salīdzinājumā ar „ekonomistiem/finansistiem” ir sagaidāmi augstāki rādītāji *ekstraversijas* faktorā, īpaši *sabiedriskuma* skalā. Godīguma-pieticības faktorā atšķirības starp šīm studentu grupām var būt nebūtiskās. Analīzei tika izmantotā vienfaktora dispersiju analīze ar *Tukeys HSD Post-hoc* testu. Iegūtie rezultāti ir atspoguļoti 24. tabulā¹⁸.

Iegūtie rezultāti pilnībā apstiprina izvirzītās hipotēzes. Kā var redzēt, pastāv statistiski nozīmīgas atšķirības ar lielu efekta lielumu *atvērtības pieredzei* faktorā un tā divās apakšskalās –

¹⁸ Šī pētījuma rezultāti stenda referāta veidā tika prezentēti 2013.g. Stokholmā, Zviedrijā (Perepjolkina & Reņģe, 2013b).

kreativitāte un *kultūra*, bet apakšskalā *tolerance* efekta līmenis ir vidējs; statistiski nozīmīgas atšķirības ar vidējo efekta līmeni ir konstatētas arī *ekstraversijas* faktora kopumā un divās šī faktora apakšskalās – *sabiedriskums* un *avantūrisms*, *apzinīguma* faktorā un divās tā apakšskalās – *akurātībā* un *pašdisciplīnā*, un *godīguma-pieticības* faktora kopumā. Statistiski nozīmīgas atšķirības ir konstatētas arī tādas apakšskalas kā *depresivitāte* no *neirotisma* faktora un *paklausībā* no *labvēlīguma* faktora (skat. 24. tabulā).

Veicot detalizēto analīzi ar *Tukeys HSD Post-hoc* testu (sk. 22. tabulu), ir konstatēts, ka psiholoģijas virziena studentiem ir statistiski nozīmīgi augstāki vidējie *ekstraversijas* faktora rādītāji un divu tā apakšskalu – *sabiedriskums* un *avantūrisms* rādītāji salīdzinājumā ar ekonomikas programmu studentu vidējiem rādītājiem; *atvērtības pieredzei* rādītāji mākslas programmu studentiem ir augstāki nekā psiholoģijas un ekonomikas programmu studentiem, bet „psihologiem” tie ir augstāki nekā „ekonomistiem”. Apakšskalu *kultūra* un *kreativitāte* rādītāji mākslas programmu studentiem ir augstāki nekā abu citu grupu pārstāvjiem, bet skalas *tolerance* rādītāji ekonomikas programmu studentiem ir zemāki, salīdzinājumā ar abu citu grupu vidējiem rādītājiem. *Apzinīguma* faktora rādītāji mākslas programmu studentiem ir zemāki nekā ekonomikas programmu studentiem.

Līdzīgas atšķirības ir konstatētas skalā *akurātība*, bet *pašdisciplīnas* vidējie rādītāji ekonomikas programmu studentu grupā ir augstāki nekā abās citās grupās. *Paklausības* skalas rādītāji mākslas programmu studentiem ir zemāki nekā abās citās grupās, savukārt *godīguma-pieticības* faktora vidējie rādītāji psihologu-studentu grupā ir zemāki nekā ekonomikas programmu studentu grupā.

Citiem vārdiem, topošiem māksliniekiem ir raksturīga vispārējā atvērtība pieredzei, īpaši *kreativitāte*, radošums un mākslinieciskās intereses un zināma nepaklausība, dumpīgums, viņi nav tik pedantiski un pašdisciplinēti kā topošie finanšu speciālisti (ekonomiski, finansisti, grāmatveži). Savukārt, topošiem finanšu speciālistiem ir raksturīgs apzinīgums, rūpīgums, pedantiskums un pašdisciplīna, viņiem piemīt zināms konservatīvisms. Salīdzinājumā ar topošiem psihologiem, viņi ir mazāk orientēti uz risku (viņiem ir zemāki *avantūrisma* rādītāji), viņi ir vairāk introvertēti un mazāk sabiedriski. Iegūtie rezultāti kopumā ir saskaņā ar citos pētījumos iegūtajiem (piem., Lievens at al., 2002) un atspoguļo ikdienas priekšstatus par minēto profesiju pārstāvju tipiskākajām atšķirībām personībās iezīmēs, apstiprinot LPA-v3 aptaujas kriteriālo validitāti profesionālās orientācijas jomā.

24. tabula.

Vienfaktora dispersijas analīzes (ANOVA) rezultāti analizējot LPA-v3 rezultātu atšķirības mākslas, psiholoģijas un ekonomikas programmās studējošiem

LPA-v3 faktori un apakšskaldas	ANOVA rezultāti			Respondentu grupa		
	F	η^2	π	„Mākslinieki”	„Psihologi”	„Ekonomisti”
				n = 72	n = 67	n = 58
			M (SD)	M (SD)	M (SD)	
Neirotisms	1,53	0,02	0,32	12,32 (3,05) a	12,80 (2,75) a	11,90 (2,83) a
Ekstraversija	4,71**	0,05	0,78	12,02 (2,57) a, b	12,93 (2,82) b	11,41 (2,99) a
Atvērtība pieredzei	18,25**	0,16	1,00	15,69 (2,00)	14,22 (2,50)	13,20 (2,61)
Labvēlīgums	0,12	0,00	0,07	11,42 (2,58) a	11,64 (2,68) a	11,51 (2,80)a
Apzinīgums	4,10*	0,04	0,72	11,99 (2,61) a	12,34 (2,70) a, c	13,33 (2,82) c
Godīgums-pieticība	3,13*	0,03	0,60	12,01 (2,64) c, b	11,06 (2,70) b	12,26 (3,31) c
N_Depresivitāte	3,04*	0,03	0,58	11,99 (4,05) a	12,10 (3,87) a	10,53 (3,82) a
N_Trauksmainība	1,13	0,01	0,25	13,08 (4,14) a	13,40 (4,18)a	12,29 (4,32) a
N_Kautrīgums	2,35	0,02	0,47	13,33 (3,50) a	14,48 (3,50) a	14,40 (3,35) a
N_Nenoturība pret stresu	0,96	0,01	0,22	10,86 (3,33) a	11,22 (3,58) a	10,38 (3,28) a
E_Sabiedriskums	3,50*	0,03	0,65	11,60 (3,87) a, b	13,04 (4,15) b	11,24 (4,35) a
E_Dzīvesprieks	0,44	0,00	0,12	13,07 (3,25)a	13,40 (3,90)a	12,83 (3,14)a
E_Avantūrisms	4,86**	0,05	0,80	11,14 (3,91) a, b	12,01 (3,81) b	9,88 (3,73) a
E_Soc. aktivitāte	2,50	0,03	0,50	12,26 (4,05) a	13,24 (3,72)a	11,71 (3,92)a
O_Kreativitāte	22,54**	0,19	1,00	16,03 (2,98)	13,28 (3,45) c	12,05 (4,08)c
O_Zinātkāre	0,02	0,00	0,05	14,51 (3,34) a	14,57 (3,48) a	14,45 (3,22) a
O_Kultūra	26,28**	0,21	1,00	16,00 (2,66)	12,87 (3,53) c	12,09 (3,75) c
O_Tolerance	7,89**	0,08	0,95	16,22 (3,18) a	16,18 (3,01) a	14,22 (3,39)
C_Akurātība	4,10*	0,04	0,72	10,58 (4,26) a	12,13 (4,21) a, c	12,62 (4,44)c
C_Pašdisciplīna	4,89**	0,05	0,80	10,97 (3,63) a	11,09 (3,59) a	12,78 (3,50)
C_Apdomība	1,92	0,02	0,40	12,19 (3,24) a	12,42 (3,69) a	13,36 (3,65) a
C_Čaklums	0,88	0,01	0,20	14,22 (3,70) a	13,72 (3,73) a	14,55(3,16) a
A_Savaldība	0,66	0,01	0,16	12,69 (4,12) a	12,82 (4,45) a	11,98 (4,54)a
A_Paklausība	4,25*	0,04	0,74	10,74 (3,30)	12,22 (3,42) c	12,17 (3,47) c
A_Saticība	0,43	0,00	0,12	12,46 (3,95) a	11,99 (3,86) a	12,60 (4,04)a
A_Piekāpība	0,38	0,00	0,11	9,78 (3,19)a	9,52 (3,54) a	9,28 (3,01) a
H_Pieticība	1,75	0,02	0,36	12,35 (4,21) a	10,97 (4,29) a	11,72 (4,56)a
H_Atklātība	2,26	0,02	0,46	12,64 (3,90) a	11,82 (3,81) a	13,33 (4,23)a
H_Vienkāršība	2,65	0,03	0,52	10,76 (3,70)a	9,63 (3,59)a	11,07 (3,98)a
H_Krietnums	1,54	0,02	0,32	12,29 (3,69)a	11,84 (3,03) a	12,93 (3,71)a

Piezīme. n = 197 (B7 izlase). Klūda 194, df = 2. Katrā rindā tie aritmētiskie vidējie, kam ir kopīgs apakšraksta burts, statistiski nozīmīgi neatšķiras ($p > 0,05$) saskaņā ar Tukeys HSD Post-hoc testa rezultātiem. π – statistiskā testa spēka rādītājs (observed power). * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$.

LPA-v3 rezultātu saistība ar demogrāfiskiem rādītājiem

LPA-v3 rezultātu sakarības ar dzimumu, vecumu un izglītības līmeni ir apkopotas 7. pielikuma 47. tabulā. Kā var redzēt, ir konstatētās dažas sakarības starp demogrāfiskiem rādītājiem un atsevišķiem personības faktoriem un iezīmju līmeņa skalām, tomēr tās ir ļoti vājas. Saistība starp izglītības līmeni un personības faktoriem nepārsniedz $r = 0,12$ rādītāju (tāda saistība ir konstatēta ar *zinātkāres* skalu), ar pārējām personības iezīmēm un faktoriem šīs sakarības ir tuvu nullei. Daži korelācijas koeficienti, kas ir augstāki par $|0,25|$ rādītāju ir konstatēti tikai starp vecumu un *godīguma-pieticības* faktoru, kā arī ar *vienkāršības* un *avantūrisma* skalas rādītājiem (līdz ar vecumu pieaug godīguma-pieticības un vienkāršības skalu rādītāji un samazinās avantūrisma skalas rādītāji).

LPA-v3 rezultātu saistība ar vecumu

Lai detalizētāk izpētītu saistību starp LPA-v3 rezultātiem un respondentu vecumu tika veikta vienfaktora dispersijas analīze (ANOVA). Iegūtie rezultāti ir apkopoti 7. pielikuma 48. tabulā. Veiktās analīzes rezultāti parāda, ka pēc 30 gadiem ir vērojama tendence nedaudz samazināties *neirotizma*, *ekstraversijas* un *atvērtības pieredzei* faktoru rādītājiem, bet palielināties *apzinīguma*, *labvēlīguma* un *godīguma-pieticības* faktora rādītājiem. Ar gadiem pakāpeniski samazinās *avantūrisma*, *trauksmainības*, *nenoturības pret stresu*, *depresivitātes* un *tolerances* rādītāji, bet pieaug *pieticības*, *vienkāršības*, *krietnuma* un *pašdisciplīnas* rādītāji. Iegūtās sakarības kopumā ir saskaņā ar citos, tai skaitā longitudinālos pētījumos iegūtajiem rezultātiem (piem., Costa & McCrae, 1992; Roberts, Walton, & Viechtbauer, 2006). Piemērām, pētījumos ir paradīts, ka ar gadiem (sākot no 20-30 gadiem) vidējie *neirotizma* un *ekstraversijas* rādītāji pakāpeniski pazeminās, *labvēlīguma* un *apzinīguma* rādītāji – nedaudz paaugstinās, pie tam minētās tendences ir neatkarīgas no dzimuma un kultūras (McCrae et al, 1999; McCrae et al., 2005; skat. arī Costa & McCrae, 2006). Vienīgais, longitudinālos pētījumos ir paradīts, ka *atvērtības pieredzei* rādītāji sākumā paaugstinās un tad uz vecumdienām samazinās, bet *labvēlīgums* sāk pakāpeniski samazināties tikai no pusmūža gadiem uz vecumdienām (Roberts et al., 2006), tomēr dotā pētījuma rezultāti parāda, ka *labvēlīguma* rādītāji līdz ar vecumu pakāpeniski pieaug, bet *atvērtības pieredzei* rādītāji – vienmērīgi samazinās.

LPA-V3 rezultātu saistība ar dzimumu

Savstarpēji salīdzinot vīriešu un sievietes izlašu vidējos rezultātus (t-testa rezultāti ir apkopoti 25. tabulā; salīdzinājumam tika izmantoti B10a – vīriešu un B10b – sievietes izlases rezultāti) ir konstatēts, ka sievietēm ir statistiski nozīmīgi augstāki rezultāti, nekā vīriešiem tādos personības faktoros kā *neirotizms*, *atvērtība pieredzei*, bet pārējos personības faktoru rādītājos (*ekstraversijā*, *labvēlīgums*, *apzinīgums* un *godīgums-pieticība*) statistiski nozīmīgas atšķirības

netika konstatētas. Līdzīgi rezultāti ir minēti arī HEXACO-PI aptaujas mājaslapā (skat. Lee & Ashton, 2013).

25. tabula. **Latvijas Personības aptaujas 3. pilotversijas skalu un faktoru aprakstošās statistikas rādītāji vīriešu un sieviešu izlasēs**

<i>LPA-v3 skalas un faktori</i>	<i>Vīriešu izlasē B10a</i>		<i>Sieviešu izlasē B10b</i>		<i>t</i>
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	
N_Trauksmainība	11,66	4,10	13,08	4,10	-4,73**
N_Nenoturība pret stresu	9,99	3,28	10,88	3,65	-3,35**
N_Depresivitāte	10,71	3,69	11,26	4,07	-1,85
N_Kautrīgums	12,59	3,34	13,99	3,58	-5,29**
E_Sabiedriskums	11,86	4,03	12,08	4,08	-0,73
E_Dzīvesprieks	13,29	3,50	13,41	3,42	-0,45
E_Avanturisms	12,52	3,74	11,99	3,98	2,27*
E_Sociālā aktivitāte	12,57	3,78	12,67	3,84	-0,34
C_Akurātība	11,85	3,80	11,89	4,19	-0,13
C_Pašdisciplīna	11,63	3,50	11,31	3,80	1,15
C_Čaklums	13,38	3,36	13,94	3,55	-2,12*
C_Apdomība	12,11	3,31	12,27	3,38	-0,12
O_Kultūra	12,38	3,84	13,71	3,75	-4,50**
O_Tolerance	14,49	3,40	15,92	2,99	-5,87**
O_Zinātkāre	15,31	3,09	14,78	3,08	2,21*
O_Kreativitāte	13,68	3,45	13,87	3,60	-0,68
A_Piekāpība	9,78	2,95	9,56	3,00	0,96
A_Saticība	12,02	3,71	12,11	3,95	0,30
A_Paklausība	11,33	3,30	11,82	3,41	-1,94
A_Savaldība	13,08	4,06	11,65	4,31	4,46**
H_Atklātība	11,92	3,65	12,67	3,86	-2,61**
H_Pieticība	11,87	3,96	11,73	4,16	0,44
H_Vienkāršība	11,06	3,81	10,79	3,81	0,99
H_Krietnums	11,87	3,37	12,54	3,40	-2,60**
Neirotisms (N) ^a	11,24	2,82	12,30	3,07	-4,72**
Ekstraversija (E) ^a	12,53	2,78	12,47	2,91	-0,27
Apzinīgums (C) ^a	12,24	2,62	12,35	2,75	-0,53
Atvērtība pieredzei (O) ^a	13,95	2,40	14,57	2,33	-3,45**
Labvēlīgums (A) ^a	11,55	2,47	11,29	2,75	1,33
Godīgums-pieticība (H) ^a	11,68	2,60	11,93	2,81	-1,23
Melu skala	10,49	3,14	10,58	3,13	-0,45

Piezīme. ^a Personības faktoru aprakstošās statistikas rādītāji aprēķināti balstoties uz attiecīgo faktoru vidējiem rādītājiem (iegūto punktu summu dalot ar apgalvojumu skaitu attiecīgajā faktorā). * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$.

Apakšskalu līmenī statistiski nozīmīgās atšķirības ir konstatētas 12 apakšskalās. Tā, sievietēm ir augstāki vidējie rādītāji tādās skalās kā *trauksmainība*, *nenoturība pret stresu*, *kautrīgums*, *čaklums*, *kultūra* (jeb mākslinieciskās intereses), *tolerance*, *atklātība* un *krietnums*, bet vīriešiem augstāki vidējie rādītāji nekā sievietēm ir konstatēti tādās skalās kā *avantūrisms*, *zinātkāre* un *savaldība*.

Iegūtie rezultāti ir saskanīgi ar rezultātiem, minētiem HEXACO aptaujas mājas lapā (Lee & Ashton, 2013). Piemēram, arī HEXACO-PI aptaujā rezultāti sievietēm ir augstāki nekā vīriešiem tādās skalās kā *trauksmainība*, *bailīgums*, *sentimentalitāte*, *atkarība*, *krietnums*, *perfekcionisms* (*čaklums*) un skalā *mākslinieciskās intereses*, bet vīriešiem vidējie rezultāti ir augstāki nekā sievietēm skalās *pacietība* (ko var interpretēt arī kā *savaldība*) un *zinātkāre*. Pretēji HEXACO-PI aptaujai, kur parādās būtiskas atšķirības *vienkāršības* skalā (sievietēm augstāki rādītāji nekā vīriešiem), LPA-v3 aptaujā šādas atšķirības netika konstatētas. Arī NEO-PI-R aptaujas rokasgrāmatā ir minēts, ka sievietēm ir augstāki rādītāji *neirotizma* faktorā, īpaši apakšskalā *trauksmainība*, un faktorā *labvēlīgums*, īpaši skalās *altruisms* un *godīgums* (Costa & McCrae, 1992). Tomēr, ir jāatzīmē, ka LPA-v3 aptaujā *labvēlīguma* faktorā netika konstatētas atšķirības un to var izskaidrot ar to, ka skala *godīgums* jeb *atklātība* un *krietnums* LPA-v3 aptaujā ir *godīguma-pieticības* faktora sastāvdaļa, bet *altruisma* skala LPA-v3 versijā nav iekļauta.

Pašnovērtējuma un citvērtējuma rezultātu saskaņotība

Viens no veidiem, kā var novērtēt pašnovērtējuma personības aptaujas validitāti, ir salīdzināt rezultātus, kas tika iegūti indivīdam pašam aizpildot testu par sevi, ar citu cilvēku sniegtajiem dotā indivīda vērtējumiem, kas tika iegūti aizpildot tās pašas aptaujas citvērtējuma versiju. Tādā veidā var salīdzināt, vai cilvēka viedoklis par sevi (šajā gadījumā par savām personības iezīmēm) sakrīt ar citu cilvēku viedokli par viņu.

Lai pārbaudītu šāda veida rezultātu saskaņotību, tika izstrādātā Latvijas Personības aptaujas citvērtējuma versija (skat. 8. pielikumā), kas ir pieskaņota LPA-v3 pašnovērtējuma versijai. Iegūtie korelācijas koeficienti starp pašnovērtējuma un citvērtējuma aptaujas versiju rezultātiem ir apkopoti 26. un 27. tabulā. Informācija par LPA-v3 citvērtējuma versijas faktoru un skalu iekšējo saskaņotību ir apkopota 7. pielikuma 46. tabulā.

Apkopojot iegūtos rezultātus, var secināt, ka personības faktoru līmenī vidējais pašnovērtējuma un citvērtējuma rezultātu sakarības rādītājs ir $r = 0,49$, bet apakšskalu līmenī – $r = 0,44$. Visaugstākie sakarību rādītāji ir konstatēti *ekstraversijas* faktorā, bet viszemākie – *atvērtības pieredzei* faktorā (skat. 26. tabulā).

26. tabula. **LPA-v3 pašnovērtējuma un citvērtējuma aptaujas versiju rezultātu sakarības personības faktoru līmenī**

<i>LPA-v3 faktori</i>	<i>N</i> (CV)	<i>E</i> (CV)	<i>C</i> (CV)	<i>O</i> (CV)	<i>A</i> (CV)	<i>H</i> (CV)
N: Neirotizms (P)	0,45 ^{**}	-0,42 ^{**}	0,01	-0,08	-0,04	0,06
E: Ekstraversija (P)	-0,27	0,70 ^{**}	-0,16	-0,15	-0,07	-0,05
C: Apzinīgums (P)	0,12	-0,04	0,45 ^{**}	0,08	-0,23	-0,26
O: Atvērtība (P)	0,23	-0,04	-0,22	0,20	-0,25	-0,07
A: Labvēlīgums (P)	-0,06	-0,01	-0,14	0,01	0,57 ^{**}	0,37 [*]
H: Godīgums-pieticība (P)	-0,07	-0,03	-0,01	-0,05	0,52 ^{**}	0,52 ^{**}

Piezīme. $n = 40$ (C1 izlase). Tabulā ir attēloti Pīrsona korelācijas koeficienti. $*p < 0,05$, $**p < 0,01$. Iekaviņās minētais „P” nozīmē pašnovērtējuma rezultāti, „CV” – citvērtējuma rezultāti.

Vājas sakarības ir konstatētas tādās apakšskalas kā *trauksmainība, nenoturība pret stresu, kreativitāte, zinātkāre un atklātība*. Pagaidām ir grūti interpretēt, kāpēc tieši šajās apakšskalas rezultātu sakarības ir vājas. Iespējams, būtu nepieciešams pārskatīt šo skalu apgalvojumu formulējumu saskaņotību starp pašnovērtējuma un citvērtējuma versijām. Tomēr kopumā var secināt, ka izņemot *atvērtības pieredzei* faktoru (īpaši *kreativitātes* apakšskalu) pašnovērtējuma un citvērtējuma aptaujas versiju rezultāti ir saskanīgi un vislielākā mērā tas attiecās uz *ekstraversijas* faktora rādītājiem.

27. tabula. **LPA-v3 aptaujas pašnovērtējuma un citvērtējuma rezultātu sakarības apakšskalu līmenī**

<i>Apakšskalas</i>	<i>r</i>	<i>Apakšskalas</i>	<i>r</i>	<i>Apakšskalas</i>	<i>r</i>
N_Depresivitāte	0,38*	O_Kreativitāte	0,19	A_Savaldība	0,42**
N_Trauksmainība	0,30	O_Zinātkāre	0,26	A_Paklausība	0,40**
N_Kautrīgums	0,39*	O_Kultūra	0,52**	A_Saticība	0,52**
N_Nenoturība pret stresu	0,21	O_Tolerance	0,34*	A_Piekāpība	0,54 **
E_Sabiedriskums	0,72 **	C_Akurātība	0,53**	H_Pieticība	0,68**
E_Dzīvesprieks	0,46 **	C_Pašdisciplīna	0,46**	H_Atklātība	0,30
E_Avantūrisms	0,61 **	C_Apdomība	0,39*	H_Vienkāršība	0,50**
E_Sociālā aktivitāte	0,68 **	C_Čaklums	0,40**	H_Krietnums	0,44**

Piezīme. $N = 40$. Tabulā ir attēloti Pīrsona korelācijas koeficienti. $*p < 0,05$, $**p < 0,01$.

2.5.3. III. pētījuma rezultātu iztirzājums

Līdzīgi kā iepriekšējā aptaujas pilotversijā, arī LPA-v3 tika identificēti 6 faktori, kurus var interpretēt kā *neirotizms*, *ekstraversija*, *apzinīgums*, *labvēlīgums*, *atvērtība pieredzei un godīgums-pieticība*. Iegūtā faktoru struktūra saskan ar teorētiski paredzēto modeli un saturiski daļēji pārklājas ar piecfaktoru personības modeli (Costa & McCrae, 1992) un daļēji - ar sešfaktoru personības modeli (HEXACO, Lee & Ashton, 2004).

Salīdzinājumā ar LPA-v2 versiju, LPA-v3 versijā katrā faktorā ir atstātas tikai četras skalas un četri apgalvojumi katrā no tām, līdzīgi kā tās ir HEXACO-PI aptaujā (Lee & Ashton, 2004). Kā atzīmē Sociers un Goldbergs (Saucier & Goldberg, 2002) četru-pantu skalas varētu būt „lietderīgais minimums”, un šādas īsas skalas var būt derīgas un pietiekamas vairākos gadījumos. *Godīgumā-pieticības* faktora struktūra nav mainījies, *neirotizma* faktorā *aizkaitinājuma* skala ir pārdēvēta par *savaldību* un pārcelta uz *labvēlīguma* faktoru. *Ekstraversijas* faktorā nav atstāta *komunikabilitātes* skala, *atvērtības pieredzei* faktorā skala *apcere* ir aizvietota ar *toleranci*, tas ir izdarīts praktisku apsvērumu dēļ, jo *tolerances* skalai provizoriski var sagaidīt augstāku lietderību dažādu prognožu izdarīšanai, piemēram, profesionālās orientācijas nolūkos. *Apzinīguma* faktorā nav atstāta *impulsu kontroles* skala, jo tā korelēja ar visiem personības faktoriem, izņemot *atvērtību pieredzei*. *Labvēlīguma* faktors, kā jau bija teikts, ir papildināts ar *savaldības* skalu, kura aizvietoja *taktiskuma* skalu. Jāatzīmē, ka arī HEXACO personības modelī šī apakšskala augstākus faktoru svarus uzrāda *labvēlīguma* faktorā (Lee & Ashton, 2004). Līdzīgā *labvēlīguma* faktora interpretācija, kur *savaldība* grupējās drīzāk ar citām iezīmēm, kas veido tieši *labvēlīguma*, nevis *neirotizma* faktoru tika iegūta vairākos, ļoti atšķirīgu valodu personības leksikona pētījumos (skat. Ashton, Lee, & Goldberg, 2004; Ashton, Lee, Perugini et al., 2004). Diemžēl, arī šajā aptaujas versijā visi apgalvojumi, kuri bija paredzēti *empātijas*, *līdzjūtības* un *izpalīdzības* novērtēšanai, nedeva vērā ņemamu ieguldījumu nevienā no izdalītajiem sešiem faktoriem, līdz ar to, šīs skalas netika iekļautas aptaujā.

Iepriekšējā aptaujas pilotversijā (LPA-v2) saistība ar *ekstraversijas* un *neirotizma* faktoru rādītājiem bija nedaudz ciešākā, un pēdējā aptaujas versijā šo problēmu ir izdevies nedaudz mazināt, toties saistība starp *labvēlīguma* un *godīguma-pieticības* faktoru bija $r = 0,23$, bet šajā aptaujas versijā tā, diemžēl ir ievērojami pieaugusi.

Jāatzīmē, ka ne pēdējā, ne arī pirmajās divās LPA versijās netika konstatēts tā saucamais vispārējs personības faktors, kuru pētnieki izskaidro ar kopējo variāciju, kas rodas visticamāk sociālās vēlamības efekta rezultātā jeb tendences sniegt atbildes uz personības aptaujas pantiem

kultūras normu virzienā (piem. Hedriks at al., 2002; Musek, 2007; Bäckström, 2007). Tas, ka šāds vispārējs personības faktors netika iegūts, var norādīt, ka mums ir izdevies izstrādāt pēc satura pietiekami neitrālus apgalvojumus kā to iesaka darīt zviedru pētnieki (Bäckström at al., 2009).

Izpētošas un apstipriņošās faktoru analīzes rezultāti liecina, ka kaut arī iegūto datu kopu var izskaidrot ne tikai sešu faktoru modelis, bet arī piecu un divu faktoru modeļi ir iespējami, un abi šie alternatīvie iekšējas struktūras modeļi ir skaidri interpretējami un pieņemami, tomēr ieteicamāk ir izmantot nereducēto sešu faktoru modeli, jo tas uzrāda labākus modeļa derības indeksus un ļauj izskaidrot lielāku vērtību variācijas daļu (piem., RMSEA 6-faktoru risinājumam ir 0,09, piecu faktoru risinājumam ir 0,10, bet divu faktoru risinājumam tas ir 0,12).

Veiktās mērķa rotācijas rezultāti apstiprina, ka iegūtā LPA-v3 iekšējā struktūra ir stabila un replicējas dažādās izlasēs, ka faktoru matricas, kas tika iegūtas testa izstrādes izlasē, stratificētajā izlasē, vīriešu un sieviešu izlasēs ir savstarpēji saskanīgas un konstatētas atšķirības faktoru matricās var būt uzskatītas par nebūtiskām.

Aptaujas pēdējā versija (LPA-v3) uzrāda augstus re-testa ticamības un iekšējās saskaņotības ticamības rādītājus faktoru līmenī un apmierinošus līdz augstus rādītājus atsevišķo skalu līmeni, pie tam ir jāatzīmē, iekšējas saskaņotības rādītāji iegūtie dažādās subizlasēs gan faktoru, gan skalu līmenī kopumā ir ļoti līdzīgi un katras skalas un faktora ietvaros Kronbaha alfa rādītāja svārstības notiek šajā vērtību diapzonā.

Empīriski ir pamatotā Latvijas Personības aptaujas (LPA-v3) faktoriālā, konverģentā, diverģentā un kriteriālā validitāte. Iegūtas korelācijas starp LPA-v3 vērtībām un vairākiem kritērija mērījumiem ir loģiskas, interpretējamās un kopumā saskanīgas ar teorētiski paredzētajām.

Piemēram, ir konstatēts, ka augstāki apmierinātības ar dzīvi, laimes izjūtas un vispārējā pašvērtējuma rādītāji ir saistīti ar augstākiem rādītājiem LPA-v3 aptaujas *ekstraversijas* faktorā un zemākiem rādītājiem *neirotizma* faktorā. Šie rezultāti ir saskanīgi ar citos pētījumos gūtajām atziņām (piem., Bolger & Zuckerman, 1995; Costa & McCrae, 1980; DeNeve & Cooper, 1998; Diener & Diener, 2009; Robins et al, 2001, Lee & Ashton, 2005) un apstiprinā izvīrītās hipotēzes. Šādas sakarības starp personības iezīmēm un subjektīvās labklājības rādītājiem var interpretēt *subjektīvas labklājības dinamiskā līdzsvara modeļa ietvaros* (Headey & Wearing 1989), kurā tiek akcentēts, ka subjektīvas labklājības izjūtai ir tendence būt līdzsvarā ar noteiktu, katram cilvēkam raksturīgu (viņam normālu), subjektīvas labklājības līmeni, un ka tieši stabilas personības iezīmes, īpaši tādas kā neirotizms un ekstraversija, ir šī līdzsvara saglabāšanas mehānisma pamatā (gadījumos, kad kārtējie dzīves notikumi mēģina to izjaukt).

Šajā pētījumā tika parādīts, ka augstāki *neirotisma* rādītāji ir saistīti ar augstākiem trauksmes, depresijas un uztverta stresa rādītājiem, augstāki *ekstraversijas* rādītāji un, īpaši *avantūrisma* skalas rādītāji, ir saistīti ar augstākiem asu izjūtu meklēšanas aptaujas rādītājiem un biežāku satikšanos ar draugiem, ka zemāki *godīguma-pieticības* skalas rādītāji (īpaši atklātības un krietnuma skalu rādītāji) ir saistīti ar augstākiem makiavelisma rādītājiem utt. Saskanīgas ar citu pētījumu rezultātiem (piem., Sümer, 2003), ir arī konstatētas pozitīvās korelācijas starp *avantūrisma* skalu un riskanto braukšanu, un negatīvās sakarības starp *savaldības* skalu un agresīvo izturēšanos pret citiem satiksmes dalībniekiem.

Arī analizējot LPA-v3 rādītāju atšķirības vīriešu un sieviešu izlasēs, dažādā vecuma respondentu grupās, dažādās studiju programmās studējošo grupās ir apstiprinātas teorētiski sagaidāmas vidējo rādītāju atšķirības, apstiprinot LPA-v3 aptaujas konstrukta un kriteriālo validitāti.

3. Kopējais iztirzājums

Pētījuma sākumā tika izvirzīts mērķis izstrādāt teorētiski un empīriski pamatotu ticamu un valīdu instrumentu psihiski veselās personības pētīšanai. Piecu secīgi veikto pētījuma posmu rezultātā ir izstrādāta daudzdimensionālā personības aptauja - Latvijas Personības aptauja (LPA-v3), kura uzrāda pietiekami labus ticamības un validitātes rādītājus.

Sākotnēji bija paredzēts izveidot sabalansēti kodētas skalas vēlams ar 8, bet ne mazāk kā ar 4 pantiem katrā iezīmju līmeņa skalā. Gala rezultātā tika izstrādāta aptauja ar 24 iezīmju līmeņa skalām, kuras grupējās 6 personības faktoros. Katru skalu aptaujas galā versijā veido 4 apgalvojumi (panti). Diemžēl pretēji plānotajam nav izdevies izveidot sabalansēti kodētas skalas (t.i. tādas, kurās puse no pantiem ir formulēti skalas nosaukuma virzienā un puse – pretējā virzienā), kā to iesaka nozares speciālisti (piem., Saucier & Goldberg, 2002), tomēr katrā faktorā 25% līdz 81% no pantiem ir kodēti pretēji skalas nosaukumam, un 47 % no apgalvojumiem satur sociāli atbalstāmus un 53 % - sociāli neatbalstāmus personības raksturojumus un uzvedības aprakstus, līdz ar to nosacīti var uzskatīt, ka aptauja kopumā ir sabalansēta no „es esmu labs”/„es esmu slikts” pantu satura aspekta. Tādejādi, neskatoties uz to, ka katras skalas ietvaros nav ievērots sabalansētās pantu kodēšanas princips, tomēr aptauja zināmā mērā ir pasargāta no „visam piekrītu” vai „visam nepiekrītu” atbilžu sniegšanas efekta, jo šādu atbilžu sniegšanas stratēģiju ir ļoti viegli konstatēt, vienkārši apskatot atbilžu protokolu. Jāatzīmē, ka arī faktoranalīzes rezultāti uzrāda, ka LPA-v3 nerotētajā faktoru risinājumā neveidojas t.s. *vispārējais personības faktors* (to var redzēt arī īpašvērtību diagramma, skat. 1. attēlu), kurš, kā uzskata daži autori (piem., Bäckström et al., 2009) rodas respondentu tendences sniegt sociāli vēlamās atbildes rezultātā, gadījumā, ja aptaujas panti nav formulēti neitrāli. Acīmredzot šo problēmu mums ir izdevies veiksmīgi atrisināt, pateicoties pietiekoši neitrāliem pantu formulējumiem.

Pētījuma laikā tika pārbaudīts, kurš no personības iezīmju struktūras risinājumiem – piecfaktoru, sešfaktoru vai kāds cits iekšējās struktūras modelis (piem., 2 vai 3 faktoru modelis) empīriski apstiprināsies Latvijas izlasē. Veiktā analīze ir īpaši interesanta, jo tā tika balstīta nevis uz kādas gatavas aptaujas tulkoto pantu korelāciju matricas analīzi, bet balstoties uz datiem, kas tika iegūti, izmantojot oriģinālus pantus, kas tika speciāli izstrādāti dotā pētījuma ietvaros un izmantoti kā noteikto personības iezīmju indikatori. Par teorētisko modeli aptaujas izstrādes procesā tika izmatotas divas personības iezīmju taksonomijas - piecfaktoru personības iezīmju modelis (*Five Factor Model, FFM*; Costa & McCrae, 1992) un sešfaktoru personības modelis (*HEXACO*; Lee & Ashton, 2004).

Pirmās sākotnējo apgalvojumu kopas analīze (īpašvērtību diagrammu analīze) uzrādīja, ka apmierinošs varētu būt gan piecfaktoru, gan sešfaktoru iekšējās struktūras modelis. Nākamajos pētījuma posmos sākumā tika izstrādāta aptaujas pilotversija piecu faktoru risinājumam (LPA-v1), un tad, balstoties uz tiem pašiem datiem, – sešu faktoru risinājumam (LPA-v2). Sekojošajā pētījuma posmā tika pārbaudīts, kura no iegūtajām faktoru struktūrām tiks replicēta jaunā izlasē. Rezultātā tika izstrādāta aptaujas gala versija (LPA-v3) ar 6 faktoriem un 4 skalām katrā faktora ietvaros.

Iegūtos 6 faktoros var interpretēt kā *neirotizmu, ekstraversiju, labvēlīgumu, apzinīgumu, atvērtību pieredzei* un *godīgumu-pieticību*. Iegūtā personības faktoru struktūra daļēji replicē NEO-PI-R un daļēji HEXACO-PI aptaujas struktūru, tomēr saturiski tā nedaudz vairāk līdzinās Lī un Aštona (Lee & Ashton, 2004) piedāvātajai sešfaktoru iezīmju taksonomijai, kaut arī atsevišķo LPA-v3 faktoru interpretācija vairāk līdzinās Piecfaktoru personības modeļa autoru (Costa & McCrae, 1992) piedāvātajai. Tā, piemēram, LPA-v3 *neirotizma, ekstraversijas* un *apzinīguma* faktora saturs (ar saturu šeit domātas apakšskalas, kas veido attiecīgus faktoros) lielā mērā sakrīt ar attiecīgo faktoru saturu, kas ir paredzēts Piecfaktoru personības modeļa ietvaros un NEO-PI-R aptaujā (Costa & McCrae, 1992).

Četras no sešām NEO-PI-R *neirotizma* faktora skalām ir replicētas LPA-v3 *neirotizma* faktorā (*ievainojamības* skala NEO-PI-R aptaujā sākotnēji bija kalpojusi par prototipu LPA *nenoturības pret stresu* skalai un tāpēc, neskatoties uz skalu nosaukumu atšķirību, tās ir līdzīgi interpretējamas). Svarīgi atzīmēt, ka Piecfaktoru personības modelī paredzēts, ka *naidīgums* ir viens no *neirotizma* faktora aspektiem, taču LPA-v3 aptauja līdzīga pēc satura skala, saskaņā ar rotācijas rezultātiem augstākus faktoru svarus uzrāda tomēr *labvēlīguma* faktorā, kas ir saskaņā ar HEXACO modelī pieredzēto personības iezīmju taksonomiju un ar vairāku valodu „personības” leksikona pētījumu rezultātiem (piem., skat. Ashton, Lee & Goldberg, 2004). Bet sestā - *impulsivitātes* skala, kas saskaņā ar Piecfaktoru personības modeli arī ir viens no *neirotizma* faktora aspektiem, kaut arī tika identificēta otrajā aptaujas versijā (LPA-v2), tomēr rotācijas rezultātā tā daudz lielāku ieguldījumu deva *apzinīguma*, nevis *neirotizma* faktorā, un aptaujas beidzamajā versijā tā netika atstāta, jo daļēji impulsivitātes konstrukts ir pārstāvēts LPA-v3 *apzinīguma* faktora skalā *apdomība*.

LPA-v3 *ekstraversijas* faktora saturs ir tuvu abu personības modeļu šī faktora interpretācijām, tomēr lielāka līdzība ir vērojama ar Piecfaktoru personības modeļa ietvaros piedāvāto šī faktora interpretāciju (skat. 28. tabulā). Izdalītais *sabiedriskuma* aspekts ir sastopams gan NEO-PI-R, gan HEXACO-PI, gan LPA-v3 aptaujā. LPA-v3 skala *sociālā aktivitāte* saturiski apvieno sevī NEO-PI-R *pašpārliecības* un *aktivitātes* konstruktus un HEXACO-PI aptaujas *sociālās drosmes* un *pašparliecinātības sociālajā jomā* (*social self-*

esteem) aspektus. LPA-v3 *avantūrisma* skala ir interpretējama lielā mērā līdzīgi kā *iespaidu meklējumu* skala NEO-PI-R aptaujā, ko apstiprina arī iegūtā *avantūrisma* skalas rezultātu sakarība ar asu izjūtu meklēšanas aptaujas rezultātiem ($r = 0,66$, skat. 20. tabulā). LPA-v3 *dzīvesprieka* skala ir interpretējama līdzīgi kā NEO-PI-R *pozitīvo emociju* skala. Tādā veidā var secināt, ka vienīgā skala, kas *ekstraversijas* faktorā ir NEO-PI-R aptaujā, bet nav LPA-v3 aptaujā ir *draudzīgums*. Šis konstrukts LPA-v3 aptaujā ir pārstāvēts *labvēlīguma* faktora skalā – *saticība*. Jāatzīmē, ka arī vairāki autori ir norādījuši, ka, adaptējot NEO-PI-R testu, *draudzīguma* skala grupējas ar *labvēlīguma*, nevis *ekstraversijas* faktora apakšskalām (piem., Kallasmaa at al., 2000; Rolland at al., 1998).

Iegūtais LPA-v3 *apzinīguma* faktors arī lielā mērā pārklājas ar *apzinīguma* faktora interpretāciju NEO-PI-R un HEXACO-PI aptaujas ietvaros (skat. 28. tabulā). Tā, 1) LPA-v3 *akurātības* skala, pēc satura ir līdzīga NEO-PI-R *kārtīguma* skalai un HEXACO-PI *organizētības* skalai; 2) LPA-v3 *pašdisciplīnas* skalas saturs saskan ar NEO-PI-R *pašdisciplīnas* skalas saturu un daļēji ar HEXACO-PI *organizētības* skalu; 3) skala *apdomība* ir izdalīta visās trijās aptaujās; 4) un LPA-v3 skalas *čaklums* saturs saskan ar HEXACO-PI skalas *čaklums* saturu, un daļēji pārklājas arī ar *perfekcionisma* skalas saturu, bet salīdzinājumā ar NEO-PI-R aptauju, tās apvieno sevī *izpildīguma* un daļēji *orientācijas uz sasniegumiem* skalu saturu. Būtu jāatzīmē, ka LPA-v2 versijā tika izdalīta *mērķtiecības* skala, bet tā vidēji cieši korelēja arī ar *neirotizma* faktora rādītājiem, būtiski paaugstinot nevēlamu kovariāciju starp *apzinīguma* un *neirotizma* faktoriem (kas ir raksturīgi arī NEO-PI-R apaujas rezultātiem, skat. Costa & McCrae, 1992, Appendix F), līdz ar to, izstrādājot LPA-v3 versiju tika identificēti un testa gala versijā atstāti tikai tie panti, kuri pēc satura reprezentē *čakluma* un *mērķtiecības* konstruktus, bet tai pat laikā pēc iespējas mazāk korelē ar *neirotizma* faktora rādītājiem.

LPA-v3 *atvērtības pieredzei* un *labvēlīguma* faktoru struktūra par 75% (t.i. 3 no 4 skalām) abos faktoros saskan ar attiecīgo faktoru interpretāciju HEXACO personības modelī. Tā, *atvērtības pieredzes* faktorā HEXACO modelī paredzētā *netradicionalitātes* skala (*unconventionality*) LPA-v3 aptaujā ir aizvietotā ar *tolerances* skalu, bet *piedotspējas* skala (*forgiveness*) no HEXACO-PI aptaujas *labvēlīguma* faktora LPA-v3 aptaujā ir aizvietota ar *paklausības* skalu.

Jāatzīmē, ka sākotnējās LPA versijās (LPA-v1 un LPA-v2) tika identificēta t.s. *apceres* (nosliece uz filozofēšanu) skala, kuras saturs daļēji bija pārklājies ar minēto *netradicionalitātes* skalu no HEXACO-PI un *ideju* skalu no NEO-PI-R, tomēr LPA galā versijā (LPA-v3) šī skala tika nomainīta uz *tolerances* skalu, ņemot vērā apsvērumu, ka iecietība pret svešiem un atšķirīgiem, pret citas tautības, sociālo slāņu u.c. pārstāvjiem, no vienas puses, var liecināt par zināmu atvērtību jaunai pieredzei un pasaulei visā tās dažādībā, un, no otras puses, *tolerances*

konstrukts, no aptaujas praktiskās pielietojamības viedokļa, varētu būt nozīmīgāks nekā nosliece uz filozofēšanu.

Detalizēti analizējot LPA-v3 *labvēlīguma* faktoru veidojošo skalu saturu, var secināt, ka saturiski tās ir daudz līdzīgāks HEXACO-PI *labvēlīguma* faktora saturam nekā NEO-PI-R *labvēlīguma* faktora interpretācijai. Tā, 1) LPA-v3 skala *saticība* atbilst HEXACO-PI skalai *maigums* un daļēji NEO-PI-R skalas *labsirdīgums* saturam; 2) LPA-v3 skala *piekāpība* saturiski pārklājas ar līdzīga nosaukuma skalām abās citās aptaujās; 3) skala *savaldība* ir saturiski līdzīga HEXACO-PI skalai *pacietība (patience)*, un tikai 4) LPA-v3 empīriski izdalītā skala *paklausība* nav sastopama pārējās divās aptaujās. Būtu jāatzīmē, ka Latvijas Personības aptaujas izstrādes procesā *piedotspējas* skala bija paredzēta un pat sākotnējās analīzes procesā tā tika empīriski izdalīta, bet lielākā daļa no to veidojošiem pantiem uzrādīja neapmierinošus reakcijas indeksus un nepietiekami ciešas sakarības ar citiem izdalītajiem *labvēlīguma* faktora aspektiem, līdz ar to šo skalu veidojošie panti tika izslēgti no turpmākās analīzes. Iespējams, nākotnē būtu vērts pārbaudīt saistību starp LPA-v3 aptaujas rezultātiem un dažādiem Latvijā jau adaptētām piedošanas konstrukta izpētei paredzēto aptauju (piem., TRIM-18, HFS u.c.) rezultātiem, lai pārbaudītu, vai piedotspēja tiešām ir viens no *labvēlīguma* personības faktora aspektiem, vai tas tomēr ir neatkarīgs konstrukts, kuru *labvēlīguma* faktora rādītāji var prognozēt.

Salīdzinājumā ar NEO-PI-R aptaujas *labvēlīguma* faktora struktūru, izstrādātajā aptaujā šajā faktorā neietilpst tādi teorētiski paredzētie aspekti kā *uzticēšanās*, *labsirdīgums* un *altruisms*. Būtu jāatzīmē, ka sākotnējās analīzes procesā *uzticēšanās* skala tika identificēta, bet tā daudz lielāku ieguldījumu deva *neirotizma* faktorā, nevis *labvēlīguma* faktorā, kā tas paredzēts saskaņā ar Piecfaktoru personības modeli. Tāpat šī skala (*uzticēšanās*) deva pietiekami lielu ieguldījumu arī *godīguma-pieticības* faktorā, un lai iegūtu skaidrāku faktoru struktūru, tika nolemts izslēgt šo skalu no turpmākās analīzes. Savukārt panti, kas tika uzrakstīti operacionalizējot *labsirdīguma* un *altruisma* konstruktus, visos trijos datu analīzes posmos nekorelēja ne ar vienu no izdalītajiem sešiem personības faktoriem, līdz ar to, neskatoties uz to, ka tādas skalas sākotnējo pantu kopā tika empīriski identificētas, tomēr tās netika iekļautas aptaujas beidzamajā versijā. Interesanti, ka HEXACO-PI aptaujas *altruisma* skala ir paredzēta, bet tā tiek piedāvātā kā papildus skala, kuras vērtības ir analizējamās atsevišķi (Lee & Ashton, 2004). Savukārt pēdējās divas NEO-PI-R *labvēlīguma* faktora skalas *godīgums* un *vienkāršība* gan HEXACO-PI, gan LPA-v3 veido *godīguma-pieticības* faktoru. Tādā veidā sanāk, ka LPA-v3 *labvēlīguma* faktors par 75% saturiski pārklājas ar *labvēlīguma* faktora interpretāciju, kāda tā tiek paredzēta HEXACO personības modeļa ietvaros un tikai par 33% (2 no 6 skalām) pārklājas ar *labvēlīguma* faktora interpretāciju, kāda tā piedāvāta Piecfaktoru personības modelī un NEO-PI-R aptaujā.

LPA-v3 *godīguma-pieticības* faktora struktūra pilnībā saskan ar identiskā nosaukuma faktoru sešfaktoru personības modelī un HEXACO-PI aptaujā (Lee & Ashton, 2004) (skat. 28. tabulā). Kā redzams 7. pielikuma 3. attēlā dotais faktors tiešām ir divdaļīgs, to veidojošie panti sadalās divās daļās – viena daļa raksturo *godīguma* aspektu, kuru veido skalu *atklātība* un *krietnums* panti, un otrā daļa raksturo *pieticības* aspektu, kuru veido skalas *vienkāršība* un *pieticība* panti. Vēl būtu vērts atzīmēt, ka, neskatoties uz to, ka rotācijas rezultātā visas LPA-v3 godīguma-pieticības faktora skalas veido nosacīti neatkarīgu sesto faktoru, tomēr starppantu korelāciju tīklveida diagrammā (3. attēls 7. pielikumā) ir skaidri redzams, ka šī faktora panti sadalās divās daļās un veido vienu lielu kopējo klasteri ar *labvēlīguma* faktora pantiem. Tomēr, veicot otrā līmeņa izpētošo galveno komponentu analīzi piecu faktoru risinājumam (skat. 4.att. 7. pielikumā), var redzēt, ka tikai divas *godīguma-pieticības* faktora skalas - *atklātība* un *krietnums* pārliecinoši pievienojas *labvēlīguma* faktoram, savukārt skalas *vienkāršība* un *pieticība* pievienojas *ekstraversijas* faktoram.

Tomēr jāņem vērā, ka augstāk piedāvātais LPA-v3, HEXACO-PI un NEO-PI-R aptauju struktūras un mērāmo konstruktus salīdzinājums balstās tikai uz skalu veidojošo pantu satura kvalitatīvo analīzi, lai pamatotu LPA-v3 skalu saskaņotību ar HEXACO-PI un NEO-PI-R aptauju mērāmiem konstruktiem, ir nepieciešams veikt empīrisko pētījumu. Jāatzīmē, ka šāds pētījums attiecībā uz LPA-v3 un NEO-PI-R aptaujas savstarpējo saskaņotību jau uzsākts, un līdz šim iegūtie rezultāti ir saskanīgi ar augstāk aprakstītiem kvalitatīvas pantu satura analīzes rezultātā izdarītajiem secinājumiem.

Šobrīd empīriski (skat. 2.5.2.4. nodaļā) ir pamatota LPA-v3 personības faktoru rādītāju saskaņotība ar BFI (*Big Five Inventory*; BFI, John, Donahue, & Kentle, 1991; Benet-Martínez & John, 1999) aptaujas attiecīgo faktoru rādītājiem, tādejādi apstiprinot LPA-v3 konstrukta (konverģento) validitāti vismaz personības faktoru līmenī, jo parādīts, ka LPA-v3 faktoru vērtības vismaz vidēji cieši korelē ar attiecīgo BFI faktoru vērtībām un iegūtie LPA-v3 faktoru korelāciju paterni ar vairākiem kritērija mērījumiem ir saskanīgi ar BFI faktoru korelāciju paterniem ar tiem pašiem kritērija mērījumiem, kas veikti vienlaicīgi tajā pašā respondentu izlasē.

Līdzīgi kā NEO-PI-R (Costa & McCrae, 1992) un HEXACO-PI (Lee & Ashton, 2004) aptaujā, arī Latvijas Personības aptaujā (LPA-v3) konceptuālās vienkāršības un skalu aprēķināšanas ērtuma dēļ katra apakšskala ir pakārtota tikai vienam faktoram, taču realitātē dažām apakšskalām ir vērā ņemami faktoru svāri vēl kādā no faktoriem, arī tie ir jēgpilni un replicējami, īpaši tās attiecas uz *savaldības* skalu no *labvēlīguma* faktora, kura uzrāda gandrīz tik pat lielu faktoru svaru arī *neirotizma* faktorā un teorētiski varētu būt pieskaitāma abiem personības faktoriem.

28.tabula. NEO-PI-R, HEXACO-PI un LPA-v3 personības faktorus veidojošo aspektu salīdzinājums

<i>NEO-PI-R*</i>		<i>HEXACO-PI**</i>		<i>LPA-v3</i>	
<i>Faktori</i>	<i>Iezīmes</i>	<i>Faktori</i>	<i>Iezīmes</i>	<i>Faktori</i>	<i>Iezīmes</i>
Neirotisms	Trauksme Depresija Kautrīgums Ievainojamība Impulsivitāte Naidīgums	Emocionalitāte	Trauksmainība Bailīgums Atkarība Sentimentalitāte	Neirotisms	Trauksmainība Depresivitāte Kautrīgums Nenoturība pret stresu
Ekstraversija	Sabiedriskums Pašpārliecība Iespaidu meklējumi Aktivitāte Pozitīvas emocijas Sirsnīgums	Ekstraversija	Sabiedriskums Sociālā drosme Pašpārliecība sociālajā jomā Aktivitāte	Ekstraversija	Sabiedriskums Sociāla aktivitāte Avantūrisms Dzīvesprieks
Apzinīgums	Kārtīgums Pašdisciplīna Apdomīgums Izpildīgums Orientācija un sasniegumiem Kompetence	Apzinīgums	Organizētība Perfekcionisms Apdomība Čaklums	Apzinīgums	Akurātība Pašdisciplīna Apdomība Čaklums
Labvēlīgums	Uzticēšanās Labsirdīgums Piekāpīgums Altruisms Godīgums Vienkāršība	Labvēlīgums	Piedotspēja Maigums Piekāpība Pacietība	Labvēlīgums	Paklausība Saticība Piekāpība Savaldība
Atvērtība pieredzei	Iztēle Estētiskums Jūtas Rīcība Idejas Vērtības	Atvērtība pieredzei	Kreativitāte Estētiskums Netradicionalitāte Zinātkāre	Atvērtība pieredzei	Kreativitāte Kultūra Tolerance Zinātkāre
--	--	Godīgums-pieticība	Pieticība Atklātība Vienkāršība Krietnums	Godīgums-pieticība	Pieticība Atklātība Vienkāršība Krietnums

*(Costa & McCrae, 1992), **(Lee & Ashton, 2004).

Pēdējā pētījumā ir empīriski pamatota izstrādātās daudzdimensionālās personības aptaujas ticamība (gan kā skalu iekšējā saskaņotība, gan kā rezultātu stabilitāte laikā), kā arī parādītā pašnovērtējuma un citvērtējuma rezultātu saskaņotība (izņemot atvērtības pieredzei faktora rādītājus). Tāpat apstiprināta izstrādātās aptaujas konverģentā, diverģentā validitāte un validitāte pēc kritērija. Visas iegūtās korelācijas starp LPA-v3 rezultātiem un kritērija mērījumiem ir

sagaidāmajā virzienā un ir saskaņā ar teorētiski izvirzītām hipotēzēm un citu pētījumu rezultātiem. Empīriski ir apstiprināts, ka LPA-v3 rādītāji ļauj prognozēt apmierinātības ar dzīvi, laimes izjūtas, stresa līmeņa, vispārējā pašvērtējuma (Perepjolkina, Reņģe, 2013a), makiavelisma, trauksmes un depresijas aptaujas rādītājus, drošās un bīstamās braukšanas pašnovērtējuma aptaujas rezultātus (Perepjolkina & Reņģe, 2012); ir parādīts, ka pastāv atšķirības personības faktoru un iezīmju rādītājos mākslas, psiholoģijas un ekonomikas programmās studējošiem indivīdiem (Perepjolkina & Reņģe, 2013b) un ka pastāv saistība starp LPA-v3 rādītājiem un respondentu politisko orientāciju sociālajā jomā (Trups-Kalne, Dimdiņš, Perepjolkina, pieņemts publicēšanai).

3.1. Pētījuma ierobežojumi un turpmāko pētījumu virzieni

Viens no būtiskākajiem ierobežojumiem, kas var apdraudēt izstrādātas aptaujas gan iekšējo, gan ārējo validitāti, ir izteikts sieviešu dzimuma respondentu pārsvars visās pētījuma izlasēs. Tomēr, kā apstiprina veiktās mērķrotācijas rezultāti, tās dažas atšķirības, kuras tika konstatētas vizuāli salīdzinot vīriešu un sieviešu izlasēs iegūtās LPA-v3 iekšējās struktūras faktoru matricas, īstenībā ir nebūtiskas un vīriešu izlasē iegūtā LPA-v3 iekšējā struktūra var tikt atzīta par saskanīgu ar aptaujas iekšējo struktūru, kas tika iegūtā sieviešu izlasē, to apstiprina iegūtie modeļa atbilstības indeksi (skat. 2.5.2.1. nodaļā).

Viens no būtiskiem metodoloģiskiem ierobežojumiem, kas var mazināt izstrādātās aptaujas faktoriālo validitāti, ir starppantu un starpskalu Pīrsona korelāciju matricu izmantošana veicot faktoru analīzi. Daži autori (piem., Bernstein & Teng, 1989) kritizē šādu plaši izplatītu pieeju, norādot uz lielu varbūtību iegūt nepatiesu latento struktūru, kuras pamatā ir līdzība pantu statistiskajā, nevis saturā balstītajā sadalījumā (*substantive or contentbased distributions*). Lai mazinātu šo problēmu, tiek ieteikts dihotomās atbilžu skalas gadījumā izmantot tetrahoro (*tetrachoric*), bet kārtas vai Likerta-tipa atbilžu skalas gadījumā - polihoro (*polychoric*) starppantu korelāciju matricu (Panter, Swygart, Dahlstrom, & Tanaka, 1997). Minētie autori atzīmē, ka šādā gadījumā analīze balstās uz latento atbilžu saistību analīzi. Šādas analīzes pamatā ir pieņēmums, ka iegūtie latento atbilžu mainīgie ir nepārtraukti un normāli sadalīti – nosacījumi, kuri ir nepieciešami faktoru analīzes veikšanai, bet nekad nevar tikt izpildīti veicot starppantu saistību analīzi, balstoties uz reāli novērotām dihotomo vai Likerta-tipa pantu vērtībām, kā tas notiek analizējot Pīrsona korelācijas matricas. Cits, iespējams, pat vērtīgāks ieteikums ir veikt pilnās informācijas faktoru analīzi, kurā faktoru analīzes tehnika balstās uz pantu reakcijas teoriju (*item response theory*). Šī pieeja ļauj pilnībā izvairīties no problēmām, saistītām ar korelāciju matricām un izmanto visu informāciju, ko satur atbilžu kategoriju biežumu patterni

(McLeod, Swygert, & Thissen, 2001; Swygert, McLeod, & Thissen, 2001). Jāatzīmē, ka minētās problēmas saistītas ar Pīrsona korelāciju matricu izmantošanu veicot faktoru analīzi, attiecas tikai uz pantu līmeņa faktoru analīzi, bet neattiecas uz otrā līmeņa faktoru analīzi, kad kā mainīgie lielumi tiek izmantotas skalu summāras vērtības. Tomēr jāatzīmē, ka, lai mazinātu minētās metodoloģiskās problēmas, Latvijas Personības aptaujas izstrādes procesā tika veiktas vairākas papildus procedūras nepatiesas latentas struktūras iegūšanas draudu mazināšanai. Pirmkārt, no turpmākās analīzes tika izslēgti visi panti ar neatbilstošiem reakcijas indeksiem, otrkārt, veidojot atsevišķas skalas, vērā tika ņemti ne tikai faktoru svāri, bet arī pantu satura atbilstība mērāmajam konstruktam, treškārt, visi neloģiski korelējošie panti (jāatzīmē, ka tādu bija ļoti maz) tika izslēgti no turpmākās analīzes.

Vēl viens izstrādātās personības aptaujas ārējās validitātes ierobežojums varētu būt saistīts ar izmantoto datu iegūšanas veidu. Visos veiktajos pētījumos respondenti brīvprātīgi iesaistījušies galvenokārt pašizziņas motivācijas vadīti, gribēdami iegūt savas personības profilu (kā tas bija viņiem apsoltis), un uz doto momentu trūkst empīriskie dati, kas apstiprinātu, ka dotajā pētījumā iegūtā LPA-v3 faktoru struktūra saglabāsies, izmantojot izstrādāto aptauju citā kontekstā, piemēram, darba intervijā vai psihodiagnostikas nolūkos. Šādu pētījumu būtu nepieciešams veikt nākotnē. Kaut arī dažos pētījumos (piem., Ellingson, Smith, & Sackett, 2001) ir parādīts, ka datu iegūšanas konteksts ietekmē tikai iegūto rezultātu sadalījumu un vidējās skalu un faktoru vērtības, bet neietekmē aptaujas iekšējo struktūru. Tomēr, ņemot vērā šo potenciālo ārējās validitātes ierobežojumu, kamēr nav pārbaudīta izstrādātās aptaujas iekšējās struktūras neatkarība no testēšanas konteksta, ir ieteicams izmantot LPA-v3 aptauju tikai pētnieciskiem un, iespējams, profesionālās orientācijas nolūkiem.

Nākotnē būtu nepieciešams empīriski pārbaudīt izstrādātās daudzdimensionālās personības aptaujas konverģento validitāti attiecībā uz tai līdzīgo, bet ne identisko HEXACO-PI (Lee & Ashton, 2004) aptauju un NEO-PI-R aptauju. Būtu interesanti pārbaudīt, kā izstrādātā aptauja „strādā” klīniskajās izlasēs un kā tās rezultāti ir saistīti ar klīnisko personības mērījuma instrumentu (piemēram, MMPI, *Minnesota Multiphasic Personality Inventory*) rādītājiem. Interesanti būtu veikt atkārtoto pirmās un otrās sākotnējās apgalvojumu kopas analīzi izmantojot faktoru analīzes procedūras, kas balstās uz polihoro korelāciju matricu, izmantojot panta reakcijas teorijas pieeju, kā arī izmantojot Goldberga piedāvāto pieeju (detalizētām aprakstam skat. Ashton, Lee & Goldberg, 2004), kur faktoru analīze balstās nevis uz novēroto vērtību korelāciju matricas analīzi, bet uz individuālo z vērtību korelāciju matricas analīzi, kaut arī jāatzīmē, ka daži pētnieki (piem., Hofstee et al., 1998) kritizē šādu datu analīzes pieeju.

Svarīgi būtu turpināt izstrādātās aptaujas kriteriālās validitātes pamatošanas pētījumus, piemēram, izzinot LPA-v3 rezultātu saistību ar darba produktivitāti, lojalitāti pret darba vietu,

profesionālām interesēm; attiecībā uz šīs aptaujas izmantošanu efektīvu komandu veidošanas nolūkos utt. Papildus darbs vēl būtu veicams attiecībā uz aptaujas rezultātu standartizāciju un citvērtējuma aptaujas versijas validitātes pamatošanu. Iespējams, būtu vērts izstrādāt arī saīsināto aptaujas versiju tikai sešu personības faktoru novērtēšanai, ko varētu izmantot pētījumos, kur personības iezīmes ir viens no interesējošiem, bet ne centrālais mainīgais lielums, un pētījuma procedūra neļauj izmantot garas un apjomīgās aptaujas. Ņemot vērā Latvijas divvalodīgo kultūrvidi, būtu svarīgi izstrādāt arī Latvijas Personības aptaujas krievu valodas versiju.

Nobeigumā varētu secināt, ka, neskatoties uz dažām nepilnībām un pastāvošiem izstrādātas aptaujas iekšējās un ārējās validitātes apgrūtinājumiem, var uzskatīt, ka izstrādātā Latvijas Personības aptauja (LPA-v3) ir pietiekami ticams un valīds personības mērījuma instruments, kas ļauj novērtēt ne tikai plašas personības dimensijas, bet arī četrus iezīmju līmeņa aspektus katras dimensijas ietvaros. Empīriski pamatota izstrādātās daudzdimensionālās personības aptaujas ticamība (gan kā skalu iekšējā saskaņotība, gan kā rezultātu stabilitāte laikā), faktoriālā validitāte, konstrukta (konverģentā un diverģentā) validitāte un validitāte pēc kritērija. Izstrādāto aptauju ieteicams izmantot pētnieciskiem, pašizziņas un profesionālās orientācijas nolūkiem. Aptauja piemērota izmantošanai pieaugušo cilvēku populācijā (vecumā no 18 gadiem, tomēr šīs vecuma ierobežojums nav strikts, un aptauja teorētiski piemērota izmantošanai jau no 14-15 gadu vecuma).

3.2. Secinājumi

1. Izstrādātās *Latvijas Personības aptaujas* (LPA-v3) iekšējo struktūru raksturo skaidri interpretējams sešu faktoru modelis, kas ir saskanīgs ar teorētiski paredzēto. Iegūtos personības faktorus var interpretēt kā *neirotismu, ekstraversiju, apzinīgumu, labvēlīgumu, atvērtību pieredzei un godīgumu-pieticību*. Katru faktoru veido četras apakšskalas un katru apakšskalu – četri panti (apgalvojumi).
2. Izpētošās (*EFA*) un apstiprinošās (*CFA*) faktoru analīzes rezultāti liecina, ka kaut arī iegūtos datus var izskaidrot arī ar piecu un divu faktoru modeļa palīdzību un abi šie alternatīvie iekšējās struktūras modeļi ir skaidri interpretējami, tomēr ieteicamāks izmantot sešu faktoru modeli, jo tas uzrāda labākus modeļa atbilstības indeksus un ļauj izskaidrot lielāku variācijas daļu (piem., RMSEA sešu faktoru risinājumam ir 0,09, piecu faktoru risinājumam ir 0,10, bet divu faktoru risinājumam tas ir 0,12).
3. Veiktās mērķa rotācijas rezultāti apstiprina, ka iegūtā LPA-v3 iekšējā struktūra ir stabila un replicējas dažādās izlasēs, ka faktoru matricas, kas tika iegūtas testa izstrādes izlasē, stratificētajā izlasē, vīriešu un sieviešu izlasēs ir savstarpēji

saskanīgas un konstatētās atšķirības faktoru matricās var būt uzskatītas par nebūtiskām.

4. Izstrādātā *Latvijas Personības aptauja* (LPA-v3) uzrāda augstus retesta ticamības un iekšējās saskaņotības rādītājus faktoru līmenī un apmierinošus līdz augstus rādītājus atsevišķo skalu līmeni.
5. Empīriski ir pamatota *Latvijas Personības aptaujas* (LPA-v3) faktoriālā, konverģentā, diverģentā un kriteriālā validitāte. Iegūtās korelācijas starp LPA-v3 vērtībām un vairākiem kritērija mērījumiem ir loģiskas, interpretējamas un kopumā saskanīgas ar teorētiski paredzētajām.
6. Konstatēts, ka LPA-v3 *neirotisma* faktors un visi to veidojošie komponenti ir negatīvi saistīti ar apmierinātību ar dzīvi, laimes izjūtu, vispārējo pašvērtējumu, depresiju un trauksmi un pozitīvi saistīti ar uztverta stresa līmeni; savukārt, *ekstraversijas* faktors un divi tā aspekti – *dzīvesprieks* un *sociālā aktivitāte* ir pozitīvi saistīti ar apmierinātību ar dzīvi, laimes izjūtu un vispārējo pašvērtējumu, bet negatīvi saistīti ar stresa līmeni.
7. Konstatēts, ka augstāki *pašdisciplīnas* rādītāji ir saistīti ar zemākiem uztverta stresa līmeņa rādītājiem.
8. LPA-v3 *ekstraversijas* faktors un to veidojošie komponenti (īpaši *avantūrisms*, bet ne *dzīvesprieks*) ir pozitīvi saistīti ar asu izjūtu meklēšanu, savukārt, *godīguma-pieticības* faktora aspekts – *vienkāršība* ir negatīvi saistīts ar asu izjūtu meklēšanu. Gan *ekstraversijas* faktors kopumā, gan visi to veidojošie komponenti ir pozitīvi saistīti ar sociālo kontaktu biežumu.
9. LPA-v3 *atvērtības pieredzei* faktors un divi tā aspekti – *kreativitāte* un *zinātkāre* ir pozitīvi saistīti ar vispārējo pašvērtējumu.
10. LPA-v3 *godīguma-pieticības* faktors (īpaši divas to veidojošas iezīmes: *atklātība* un *krietnums*) un mazākā mērā arī *labvēlīguma* faktors (īpaši divas to veidojošas iezīmes: *paklausība* un *saticība*) uzrāda negatīvas sakarības ar makiavelismu.
11. Konstatēts, ka nosliece uz sociālo konservatīvismu ir saistītā ar augstākiem rādītājiem tādas LPA-v3 *apzinīguma* faktora skalās, kā *akurātība*, *pašdisciplīna* un *apdomība*, ar augstākiem rādītājiem *saticības* un *paklausības* skalā no *labvēlīguma* faktora, ka arī ar augstākiem rādītājiem *atklātības* (patiesums, neliekuļotība sociālajās attiecībās) un *krietnuma* skalā no *godīguma-pieticības* faktora. Augstāki sociālā konservatīvisma rādītāji ir saistīti ar zemākiem rādītājiem tādos *atvērtības pieredzei* faktora aspektos kā *tolerance*, *kultūra* (mākslinieciskās un estētiskās intereses) un *zinātkāre*.

12. Ir konstatētas sakarības starp personības iezīmēm un autovadītāju uzvedību. Parādīts, ka nosliece uz riskanto braukšanu ir saistīta ar augstākiem LPA-v3 *avantūrisma* skalas rādītājiem un zemākiem *apdomības* skalas rādītājiem; agresīvā izturēšanās pret citiem satiksmes dalībniekiem ir saistīta ar pazeminātiem rādītājiem *saticības* un *savaldības* skalā, kā arī ar zemākiem *labvēlīguma* un *godīguma-pieticības* faktora rādītājiem. Drošā braukšana ir pozitīvi saistīta ar *apzinīguma* faktora rādītājiem un diviem šī faktora aspektiem – *apdomību* un *akurātību*.
13. Ir konstatētas sagaidāmas atšķirības vidējos personības profilos dažādās studiju programmās studējošo studentu grupās. Piemēram, ir konstatēts, ka topošiem māksliniekiem ir raksturīga vispārējā atvērtība pieredzei, īpaši kreativitāte, radošums un mākslinieciskās intereses un zināma nepaklausība, dumpīgums, viņi nav tik pedantiski (viņiem ir zemāki akurātības skalas rādītāji) un pašdisciplinēti kā topošie finanšu speciālisti (ekonomiski, finansisti, grāmatveži). Savukārt, topošiem finanšu speciālistiem ir raksturīgs apzinīgums, rūpīgums, pedantiskums un pašdisciplīna, viņiem piemīt zināms konservatīvisms (zemāki atvērtības pieredzei un tolerances rādītāji). Salīdzinājumā ar topošiem psihologiem, viņi ir mazāk orientēti uz risku (viņiem ir zemāki *avantūrisma* rādītāji), viņi ir vairāk introvertēti un mazāk sabiedriski.
14. Veiktās analīzes rezultāti parāda, ka pēc 30 gadiem ir vērojama tendence nedaudz samazināties *neirotisma*, *ekstraversijas* un *atvērtības pieredzei* faktoru rādītājiem, bet palielināties *apzinīguma*, *labvēlīguma* un *godīguma-pieticības* faktora rādītājiem. Līdz ar vecumu pakāpeniski samazinās *avantūrisma*, *trauksmainības*, *nenoturības pret stresu*, *depresivitātes* un *tolerances* rādītāji, bet pieaug *pieticības*, *vienkāršības*, *krietnuma* un *pašdisciplīnas* rādītāji.
15. Ir konstatēts, ka sievietēm ir statistiski nozīmīgi augstāki rezultāti, nekā vīriešiem tādos personības faktoros kā *neirotisms* un *atvērtība pieredzei*, ka arī tādās iezīmēs kā *trauksmainība*, *nenoturība pret stresu*, *kautrīgums*, *čaklums*, *kultūra* (jeb mākslinieciskās intereses), *tolerance*, *atklātība* un *krietnums*, bet vīriešiem augstāki vidējie rādītāji nekā sievietēm ir konstatēti tādas skalās kā *avantūrisms*, *zinātkāre* un *savaldība*.
16. Izstrādātā Latvijas Personības aptauja (LPA-v3) ir pietiekami ticams un valīds daudzdimensionāls personības mērījuma instruments, kas ir piemērots izmantošanai pētnieciskos, profesionālās orientācijas, personāla novērtēšanas un pašizziņas nolūkos.

Nobeigums

Psiholoģija ir salīdzinoši jauna zinātne, un personības psiholoģija ir vēl jaunāka, tā turpina strauji attīstīties. Tiek izstrādātas jaunas teorijas, to ietvaros tiek izstrādāti jauni mērījuma instrumenti, kuri nodrošina iespēju veikt empīriskus pētījumus, pārbaudīt izvirzītas hipotēzes, gūt jaunas zināšanas. Viens no priekšnosacījumiem, lai varētu attīstīties kāda zinātnes nozare, ir ticamu un valīdu mērījuma instrumentu pieejamība. Analizējot pēdējos gados Latvijā aizstāvētos promocijas darbus psiholoģijā, var secināt, ka personības psiholoģijas nozare mūsu valstī nav īpaši populāra. Tas ir pārsteidzoši, jo personības psiholoģijas atziņas tiek izmantotas daudzās citās psiholoģijas nozarēs - tādās kā sociālā, attīstības, organizāciju, klīniskā, politiskā, utt. psiholoģija. Iespējams, ka viens no bremsējošiem faktoriem, kas kavē personības psiholoģijas nozares attīstību Latvijā, ir piemērotu mērījuma instrumentu trūkums. Ja tā tas ir, tad, nodrošinot pētniekus un citus nozares speciālistus ar ticamiem un valīdiem instrumentiem, iespējams tiks veicināta arī personības psiholoģijas nozares attīstība kopumā.

Personības psiholoģijā pastāv vairākas pieejas, un viena no mūsdienās dominējošām pieejām ir *personības iezīmju pieeja*. Šī pieeja balstās atzinumā, ka cilvēki domā, jūtas un rīkojas relatīvi noturīgā veidā, kuru var aprakstīt viņi paši un tie, kas viņus pietiekami labi pazīst. Vairāku pētījumu rezultātā, izmantojot dažādas pētījuma stratēģijas un datu analīzes procedūras (bet pārsvarā faktoru analīzes procedūras), pētnieki ir nonākuši līdz secinājumam, ka visas daudzveidīgas personības iezīmes iespējams sagrupēt 5 nosacīti neatkarīgos faktoros (pārskatam skat. Digman 1990). Tādā veidā tika izstrādāts t.s. „Lielā Piecnieka” personības modelis (Goldberg, 1990), un tam līdzīgais - Piecfaktoru personības modelis (Costa & McCrae 1992). Abi šie modeļi paredz, ka personības iezīmes ir hierarhiski sakārtotas, augstākajā līmenī veidojot piecus plašus personības faktoros jeb dimensijas, šie faktori ir: *neirotizisms*, *ekstraversija*, *atvērtība pieredzei* (šī faktora alternatīvie nosaukumi ir *kultūra* vai *intelektis*), *labvēlīgums* un *apzinīgums*. Katrs bipolārais faktors (piem., *neirotizisms* vs. *emocionālā stabilitāte*) apkopo sevī vairākus šaurākus iezīmju līmeņa aspektus (piem. *trauksmainība*, *kautrīgums*, u.c.).

Turpmākie pētījumi ir parādījuši, ka, iespējams, 5 personības faktoru modelis nav galīgais personības iezīmju struktūras risinājums. Tā, analizējot vairāku atšķirīgu valodu t.s. „personības leksikonu” tika parādīts, ka personības iezīmes grupējas 6, nevis piecos faktoros (piem., Ashton, Lee, & Goldberg, 2004; Ashton, Lee, Perugini, et al., 2004). Šajos pētījumos identificētie pirmie pieci faktori ir līdzīgi tiem, kas veido Lielo Piecnieku, bet sesto faktoru (to nosauca par *godīguma-pieticības* faktoru) veido tādi aspekti kā *godīgums*, *pazemība*, *pieticība*, utt. Pamatojoties uz šo pētījumu rezultātiem, tika izstrādāts tā saucamais HEXACO (H – *godīgums*-

pieticība, E – *emocionalitāte*, X – *ekstraversija*, A – *labvēlīgums*, C – *apzinīgums* un O – *atvērtība pieredzei*) personības iezīmju modelis (Lee & Ashton, 2004).

Citi autori, savukārt, uzskata, ka 5 faktori neatspoguļo personības raksturojumu hierarhijas augstākajā līmenī. Piemēram, Aizenks (Eysenck, 1991; 1992) uzskata, ka pietiekams ir 3 faktoru modelis (*neirotizms*, *ekstraversijas* un *psihotizms*), norādot, ka faktori *labvēlīgums* un *apzinīgums* daļēji pārklājas ar *neirotizmu* un *psihotizmu*, bet *atvērtības pieredzei* faktora dažas apakšskalas pārklājas ar *ekstraversijas* faktoru, un dažas - ar *neirotizma* faktoru, ko apstiprina šo faktoru un atsevišķo to veidojošo apakšskalu savstarpējas korelācijas. Savukārt Digmans (Digman, 1997) un De Jangs (De Young, 2006) apjomīgo pētījumu rezultātā nonāca pie secinājuma, ka pieci personības faktori nav ortogonāli un veido divus vēl plašākus faktorus – *alfa faktoru*, ko var apzīmēt kā *socializācija* (Digman, 1997) vai *stabilitāte* (De Young, 2006), un *beta faktoru*, ko var nosaukt - *personības izaugsme* (Digman, 1997) vai *plastiskums* (De Young, 2006). Alfa faktoru veido *labvēlīgums*, *apzinīgums* un *emocionālā stabilitāte*, bet beta faktoru veido *ekstraversija* un *atvērtība pieredzei*.

Tādā veidā var secināt, ka pētnieku starpā vēl nav panākta vienprātība par to, cik personības faktori ir minimāli nepieciešami un pietiekami, lai aprakstītu cilvēku individuālās atšķirības personības iezīmju līmenī, kā arī vēl nav panākta vienošanās par to, kādas tieši personības iezīmes veido katru no plašajiem personības faktoriem un diskusijas par šo tēmu vēl turpinās. Kaut arī ir svarīgi atklāt minimālo personību raksturojošo faktoru skaitu, tomēr ne mazāk svarīgi ir izstrādāt šo faktoru taksonomiju, lai zinātu, kādas iezīmes, kurā faktorā ietilpst. Šādas vienotas taksonomijas esamība lielā mērā atvieglotu daudzveidīgu pētījumu rezultātu sistematizēšanu.

Vairākos pētījumos ir apstiprināts, ka personības iezīmes ļauj prognozēt cilvēka uzvedību, un ka tās ir saistītās ar vairākiem cilvēka darbības un sociālās adaptācijas aspektiem (piem., Bogg & Roberts, 2004; Dahlen & White, 2006; Hurtz & Donovan, 2000; Raynor & Levine, 2009 un daudzi citi). Pie tam izpētīts (piem. Chauvin et al., 2007; Judge & Martocchio, 1997; Paunonen & Ashton, 2001), ka zemākā abstrakcijas līmeņa personības iezīmes salīdzinājumā ar plašākām personības dimensijām ļauj labāk prognozēt specifiskus, „šauri” definētus uzvedības kritērijus, līdz ar to personības novērtēšanas instrumentu lietotāji bieži ir vairāk ieinteresēti daudzdimensionālās aptaujās, kas ļauj novērtēt ne tikai plašus personības faktorus, bet arī vairākus iezīmju līmeņa aspektus.

Lai Latvijā būtu iespējams veikt līdzīga veida pētījumus, arī mūsu pētniekiem ir nepieciešami šādi daudzdimensionāli personības iezīmju novērtēšanas instrumenti. Šeit sākas problēmas, jo šādu pieejamo instrumentu klāsts ir stipri ierobežots, īpaši tādu, kas būtu izstrādāti ne tikai saskaņā ar mūsdienu dominējošiem personības iezīmju struktūras modeļiem, piemēram,

Piecfaktoru personības modelis (Costa & McCrae, 1992), vai HEXACO personības modelis (Lee & Ashton, 2004), bet kas būtu arī ticami, valīdi un piemēroti Latvijas kultūrvidēi.

Šobrīd Latvijas pētniekiem pieejama, piemēram, Ketela 16 faktoru personības aptauja (Cattell, Cattell, & Cattell, 1993), kura kaut arī vēl joprojām tiek izmantota veselas personības struktūras izpētes nolūkos, tomēr jāatzīst, ka tā ir konceptuāli novecojusi, līdz ar to tās izmantošana, piemēram, pētnieciskiem nolūkiem nav ieteicama. Labāks risinājums ir izmantot Latvijā adaptēto un citur pasaulē plaši izmantoto NEO-PI-R (Costa & McCrae, 1992) personības aptauju, kura ir izstrādāta Piecfaktoru personības modeļa ietvaros un ļauj novērtēt ne tikai 5 plašus personības faktorus, bet arī 6 iezīmju līmeņa aspektus katrā no tām. Tomēr minētas aptaujas latviešu valodas versijas psihometriskie rādītāji ir daļēji apmierinoši (skat. Van Skotere, Perepjolkina, 2011), kas var būtiski mazināt iegūto rezultātu ticamību un validitāti, šī aptauja nav brīvi pieejama, tas vēl vairāk sarežģī un ierobežo tās izmantošanas iespējas.

Kā rāda pieredze, tipiskā situācija ir, ka adaptēti instrumenti uzrāda sliktākus psihometriskus rādītājus un tikai daļēju atbilstību oriģinālo testu versiju struktūrai (piem., Plaude, Rašcevska, 2008; Skreitule-Pikše, Sebre, 2008; Van Skotere, Perepjolkina, 2011). Daudzās ar psiholoģisko mērinstrumentu adaptāciju saistītās problēmas varētu atrisināt, izstrādājot oriģinālus testus, balstoties uz attiecīgās kultūras un valodas informatīvo materiālu, kā to paredz emiskā (*emic*) pieeja, nevis censties maksimāli precīzi tulkot esošās aptaujas, kas izstrādātās citā kultūrvidē, kā to paredz etiskā (*etic*) pieeja (Berry, 1989). Tomēr visproduktīvākā un mūsdienās arvien populārāka stratēģija testu izstrādē ir jauktā emiski-etiskā (*emic-etic*) pieeja (Franklin 1996, pēc - Pike, 1967), kas paredz, ka, no vienas puses, pantu veidošanā tiek izmantots konkrētas kultūras informatīvais materiāls (kā tas ir paredzēts *emiskā* pieejā), bet, no otras puses, pantu formulējumi tomēr tiek balstīti uz universālām, pētījumos identificētām personību raksturojošām kategorijām, uz teorētiskiem modeļiem (kā to paredz etiskā pieeja).

Ņemot vērā visus augstāk aprakstītās lietišķā un metodoloģiskā rakstura problēmas, tika nolemts izstrādāt Latvijas kultūrvidēi piemērotu daudzdimensionālo personības aptauju un pārbaudīt tās validitāti un ticamību pieaugušo izlasē. Tas arī bija dotā promocijas darba **pētījuma mērķis**. Tika nolemts izstrādāt šādu strukturētu personības mērījuma instrumentu balstoties uz kombinēto *emic-etic* pieeju un pielietojot deduktīvi-induktīvo testa konstruēšanas stratēģiju. Iecerētais tika realizēts vairākos secīgi veiktos testa izstrādes posmos, to ietvaros kopumā tika veikti 3 plaši empīriskie pētījumi.

Pirmajā testa izstrādes posmā tika izstrādāta sākotnējo apgalvojumu kopa. Šajā testa izstrādes stadijā tika izmantota loģiski-saturiskā jeb teorētiskā pieeja (Kaplan & Saccuzzo, 1997), par pamatu izmantojot personības piecfaktoru (*Five Factor Model, FFM*; Costa & McCrae, 1992) un personības sešfaktoru (*HEXACO*; Lee & Ashton, 2004) modeļa ietvaros piedāvāto

personības iezīmju taksonomiju. Apvienojot abos personības modeļos ietvertās iezīmes, deduktīvi tika izdalītas 6 personības dimensijas (faktori) un 38 iezīmes (no 4 līdz 8 iezīmēm katrā faktorā, sk. 5. tabulā). Balstoties uz minēto personības modeļu autoru piedāvātajām iezīmju definīcijām un Latviešu valodas vārdnīcā (1987) un Sinonīmu vārdnīcā (Grīnberga u.c., 1998) sniegtajiem attiecīgo īpašības vārdu raksturojumiem, katrai sākotnēji paredzētai iezīmei tika izstrādātas darba definīcijas, kuras tika izmantotas par pamatu, formulējot sākotnējos Latvijas Personības aptaujas apgalvojumus. Apgalvojumu radīšanas procesā daļēji tika izmantotā arī Starptautiskā personības aptauju apgalvojumu kopa (angl. val. *International Personality Item Pool* or IPIP, Goldberg, 1999). Apgalvojumi tika formulēti pēc iespējas vienkārši, īsi un konkrēti, izvairoties no sarežģītiem un reti sastopamiem vārdiem, kā arī svešvārdiem, un iespēju robežās novērojamās uzvedības kontekstā. Lai izvairītos no sociāli vēlamām atbildēm, sekojot zviedru kolēģu ieteikumam (sk. Bäckström et al., 2009), apgalvojumi tika formulēti pēc iespējas neitrāli. Kopumā šajā posmā tika izstrādāti vairāk kā 650 apgalvojumi.

Nākamajā posmā notika sākotnējo apgalvojumu acīmredzamas un satura validitātes novērtēšana vairākās darba grupās un fokusa grupās (skat. 2.2. nodaļā). Rezultātā empīriskai aprobācijai tika atstāti 398 apgalvojumi. Turpmākajos testa izstrādes posmos, balstoties uz datiem, iegūtiem plašā empīriskā pētījumā (kā mērījuma instrumentu izmantojot šo sākotnējo pantu kopu) tika pielietota internālā (Saucier & Goldberg, 2002) jeb induktīvā vai empīriskā stratēģija aptaujas konstruēšanai, tā paredz pantu atlasīšanu un skalu konstruēšanu primāri balstoties uz faktoranalīzes un pantu savstarpējo korelāciju analīzes rezultātiem.

Pirms iegūto datu analīzes veikšanas tika izvirzīti šādi **pētījuma pamatjautājumi ar apakšjautājumiem**: **J1**: Kāda ir izstrādātās personības aptaujas faktoru struktūra? **J1.1.**: Vai tā atbilst kādām no eksistējošiem personības iezīmju struktūras teorētiskiem modeļiem? **J1.2.**: Kāds personības iezīmju modelis (divu faktoru, piecu faktoru, sešu faktoru, vai kāds cits) labāk izskaidro iegūto datu kopu? **J1.3.**: Vai iegūtā aptaujas iekšējā struktūra ir stabila – vai tā apstiprinās dažādās izlasēs? **J2**: Vai izstrādātā personības aptauja ir ticams un valīds mērījuma instruments? **J2.1.**: Vai izstrādātās personības aptaujas rezultāti ir noturīgi laikā un vai tās panti ir iekšēji saskaņoti apakšskalu un personības faktoru līmenī? **J2.2.**: Vai izstrādātās aptaujas skalu un faktoru korelācijas ar izvēlētajiem kritērija mainīgajiem lielumiem ir saskanīgas ar teorijā paredzētajām un citos pētījumos iegūtajām?

Meklējot atbildes uz šiem jautājumiem, tika veikti 3 secīgi pētījumi. Pirmajā pētījumā piedalījās 820 respondenti no visas Latvijas, analizējot iegūtos datus tika izstrādāta pirmā Latvijas Personības aptaujas pilotversija (LPA-v1), kuru veidoja 96 apgalvojumi. Analīzes rezultātā tika iegūta skaidri interpretējama 5 faktoru struktūra, katru no faktoriem veidoja 4 iezīmju līmeņa apakšskalas, izņemot pēdējo - *labvēlīguma* faktoru, kurā tika identificētās 3

apakšskalas. Šī pētījuma posma rezultāti tika prezentēti 2011.gadā 11. Eiropas konferencē, kas bija veltīta psiholoģiskā novērtējuma jautājumiem (Perepjolkina, Van Skotere & Reņģe, 2011). Ņemot vērā dažas konstatētās nepilnības LPA-v1 iekšējā struktūrā (ieskaitot nevienādu apakšskalu skaitu izdalītajos faktoros), tika pieņemts lēmums veikt atkārtotu pirmā pētījuma datu analīzi ar mērķi atlasīt tādus apgalvojumus, kuri ļautu iegūt skaidrāku aptaujas iekšējo struktūru, kā arī lai pārbaudītu hipotēzi par iespējamo 6 faktoru struktūru, jo īpašvērtību diagrammas analīze uzrādīja, ka vienādi iespējams gan 5 gan 6 faktoru risinājums.

Tātad otrajā pētījumā tika veiktā pirmā pētījuma datu kopas atkārtotā analīze. Šīs atkārtotās analīzes rezultātā tika izstrādāta otrā Latvijas personības aptaujas pilotversija (LPA-v2) (skat. Perepjolkina & Reņģe, 2012a). LPA-v2 versija sastāv no 135 apgalvojumiem, no kuriem 67 apgalvojumi (70,52 %) ir tie paši, kas tika atlasīti, izstrādājot aptaujas pirmo pilotversiju (LPA-v1) un 68 apgalvojumi, kas ir nākuši klāt, veidojot papildus skalas un aizvietojot dažus apgalvojumus no pirmās aptaujas versijas ar daļēji apmierinošiem psihometriskiem rādītājiem. Kopumā no 95 LPA-v1 apgalvojumiem otrajā aptaujas versijā netika iekļauti 28 apgalvojumi, kas veido 29,47 % no LPA-v1 apgalvojumu kopas. LPA-v2 sastāv no 27 skalām (pa 5 pantiem katrā skalā), kas iegūtas izpētošās faktoru analīzes rezultātā (tika izmantotā galveno komponentu metode un promaksa rotācija). Otrā līmeņa izpētošā faktoru analīze (izmantojot to pašu faktoru izgūšanas un rotācijas metodi) uzrādīja, ka šīs 27 skalas sadalās skaidri interpretējamos 6 faktoros, iegūtā faktoru struktūra ir loģiska un saskanīga ar paredzēto teorētisko modeli. Tomēr arī šajā aptaujas versijā nebija izdevies izdalīt vienādu apakšskalu skaitu katrā no faktoriem – trijos faktoros (*neirotizms, ekstraversija un apzinīgums*) tika izdalītas 5 apakšskalas, un pārējos trijos faktoros (*atvērtība pieredzei, labvēlīgums un godīgums-pieticība*) tika izdalītas 4 apakšskalas katrā no faktoriem (skat. 8. tabulā).

Kaut arī šajā aptaujas versijā bija izdevies uzlabot dažas nepilnības, kas tika konstatētas pirmajā aptaujas pilotversijā (LPA-v1) (piem., bija izdevies būtiski samazināt iepriekšējā aptaujas versijā konstatēto vidēji ciešu sakarību starp *neirotizma* un *apzinīguma* faktoru un starp *neirotizma* un *ekstraversijas* faktoriem), tomēr detalizētā atlasīto 135 apgalvojumu analīze, pielietojot stingrākus psihometriskus kritērijus, ļāva identificēt vismaz 7 apgalvojumus, kurus būtu vēlams aizvietot (daļēji apmierinošo reakcijas un/vai diskriminācijas indeksu dēļ), 4 iezīmju līmeņa skalām tika konstatēti pazemināti iekšējās saskaņotības rādītāji. Tāpēc nākamajā testa izstrādes posmā tika pieņemts lēmums precizēt atsevišķu apgalvojumu formulējumus, sagatavot un aprobēt dažus jaunus apgalvojumus, kuri varētu aizvietot tos, kuru psihometriskie rādītāji bija tuvu kritiskajai robežai, kā arī izstrādāt un aprobēt melu skalas jautājumus. Papildus tika izstrādāti *tolerances* skalas apgalvojumi, kuri varētu papildināt *atvērtības pieredzei* faktora

saturu. Rezultātā tika izstrādāta saīsinātā, precizētā un papildinātā sākotnējo apgalvojumu kopa, kas tika aprobēta otrajā testa izstrādes izlasē ($N = 1294$) veicot trešo pētījumu.

Trešajā pētījumā tika aprobēta otrā sākotnējo pantu kopa ($k = 230$), kuru veidoja 135 apgalvojumi, kas tika atlasīti izstrādājot LPA-v2 versiju, 28 apgalvojumi, kas tika atlasīti LPA-v1 versijai, bet netika iekļauti LPA-v2 versijā un 67 jauni papildus izstrādātie apgalvojumi. Veicot iegūto datu analīzi ($N = 1294$) (izmantojot izpētošās faktoru analīzes metodi), tika izstrādāta Latvijas personības aptaujas beidzamā versija – LPA-v3. To veido 100 panti, kuri sadalās 24 skalās (pa 4 pantiem katrā skalā), papildus 4 panti veido melu skalu. Otrā līmeņa izpētošā faktoru analīze apstiprināja 6 faktoru struktūru. Katrā faktorā šajā aptaujas versijā tika atstātas 4 skalas, kuras ļauj novērtēt šaurākā līmeņa personības iezīmes. Tā, saskaņā ar iegūto 6 faktoru struktūru, *neirotisma* faktoru veido tādas skalas (iezīmes) kā depresivitāte, trauksmainība, kautrīgums un nenoturība pret stresu; *ekstraversijas* faktoru veidi tādas skalas kā sabiedriskums, dzīvesprieks, avantūrisms un sociālā aktivitāte; *apzinīguma* faktoru veido: akurātība, pašdisciplīna, apdomība un čaklums; *atvērtības pieredzei* faktoru veido: kreativitāte, zinātkāre, kultūra (mākslinieciskās intereses) un tolerance; *labvēlīguma* faktoru veido: savaldība, paklausība, satiecība un piekāpība; un *godīguma-pieticības* faktoru veido: pieticība, atklātība, vienkāršība un krietnums. Kopumā iegūtais modelis ļauj izskaidrot 59,55 % no aptaujas vērtību variācijas. Katrā atsevišķi ņemta personības faktora ietvaros izskaidrotā vērtību variācijas daļa svārstās no 56,44% *atvērtības pieredzei* faktorā līdz 61,98% - *ekstraversijas* faktorā. Iegūtais modelis uzrāda apmierinošu modeļa derības indeksu ($RMSEA < 0,95$) gan testa izstrādes otrajā izlasē (B izlase), gan speciāli izveidotajā stratificētajā izlasē, gan sieviešu subizlasē, bet tikai vīriešu izlasē $RMSEA$ indekss nedaudz pārsniedz vēlamo robežu ($RMSEA = 0,105$ – ir vēlams, lai tas nepārsniegtu 0,10). Tomēr jāatzīmē, ka pārējie modeļa derības indeksi ($SRMR$, CFI un TLI) nevienā no minētajām izlasēm nav apmierinoši. Tomēr jau viena derības indeksa apmierinošs rādītājs īstenībā ir liels panākums, jo literatūrā bieži izskan viedoklis, ka šādā veidā daudzdimensionālās personības aptaujās sasniegt apmierinošus modeļa derības indeksu rādītājus ir gandrīz neiespējami (piem., Hopwood & Donnellan, 2010), īpaši veicot klasisko apstiprinošo faktoru analīzi (kas tika darīts analizējot šī pētījuma rezultātus). Veiktā mērķa rotācija (izmantojot Prokrusta rotācijas metodi) (van de Vijver & Leung, 1997) apliecina, ka iegūtā LPA-v3 iekšējā struktūra (6 faktoru modelis) ir stabila un replicējas dažādās izlasēs, un ka faktoru matricas, kas tika iegūtas testa izstrādes izlasē, stratificētajā izlasē, vīriešu un sieviešu izlasēs, ir savstarpēji saskanīgas un konstatētās atšķirības var tikt uzskatītas par nebūtiskām.

Jāatzīmē, ka empīriski iegūtais LPA-v3 iekšējās struktūras modelis daļēji pārklājas ar NEO-PI-R un daļēji HEXACO-PI aptaujas struktūru, tomēr saturiski tas nedaudz vairāk līdzinās Lī un Aštona (Lee & Ashton, 2004) piedāvātajai sešfaktoru iezīmju taksonomijai, kaut arī

atsevišķo LPA-v3 faktoru interpretācija vairāk līdzinās Piecfaktoru personības modeļa autoru (Costa & McCrae, 1992) piedāvātajai. Tā, piemēram, LPA-v3 *neirotisma, ekstraversijas* un *apzinīguma* faktora saturs (ar saturu šeit domātas apakšskalās, kas veido attiecīgos faktorus) lielā mērā sakrīt ar attiecīgo faktoru saturu, kas paredzēts Piecfaktoru personības modeļa ietvaros un NEO-PI-R aptaujā (Costa & McCrae, 1992), LPA-v3 godīguma-pieticības faktora struktūra pilnībā sakrīt ar HEXACO modeli paredzēto, bet LPA-v3 *atvērtības pieredzei* un *labvēlīguma* faktoru struktūra par 75% (t.i. 3 no 4 skalām) abos faktoros saskan ar attiecīgo faktoru interpretāciju HEXACO personības modeli. *Atvērtības pieredzes* faktorā HEXACO modeli paredzētā *netradicionalitātes* skala (*unconventionality*) LPA-v3 aptaujā ir aizvietotā ar *tolerances* skalu, bet *piedotspējas* skala (*forgiveness*) no HEXACO-PI aptaujas *labvēlīguma* faktora LPA-v3 aptaujā ir aizvietotā ar *paklausības* skalu.

Jāatzīmē, ka LPA-v3 iegūtajā iekšējās struktūras modelī rotācijas rezultātā skala *savaldība* augstākus faktoru svarus uzrāda *labvēlīguma*, nevis *neirotisma* faktorā (kaut arī *neirotisma* faktorā šīs skalas faktoru svars arī ir pietiekami augsts). Šāda *labvēlīguma* faktora interpretācija saskan ar HEXACO personības modeli (Lee & Ashton, 2004) un vairāku ļoti atšķirīgu valodu personības leksikona pētījumu rezultātiem (skat. Ashton, Lee, & Goldberg, 2004; Ashton, Lee, Perugini et al., 2004). Attiecībā uz *labvēlīguma* faktora struktūru ir svarīgi atzīmēt, ka pretrunā ar Piecfaktoru personības modeļa (Costa & McCrae, 1992) ietvaros paredzēto šī faktora interpretāciju, nevienā no LPA versijām apgalvojumi, kuri bija paredzēti tādu konstruktū novērtēšanai kā *empātija, līdzjūtība* un *izpalīdzība*, nedeva vērā ņemamu ieguldījumu nevienā no izdalītajiem faktoriem (tie nekorelēja arī ar *labvēlīguma* faktoru un pārējām šī faktora apakšskalām), līdz ar to šīs skalas netika iekļautas aptaujā.

Papildus tika pārbaudītas hipotēzes par alternatīvajiem izstrādātas aptaujas iekšējās struktūras risinājumiem, konkrēti par divu faktoru un piecu faktoru struktūras modeļiem. Analīzes rezultāti apliecina, ka šādi alternatīvie iekšējās struktūras modeļi ir iespējami, interpretējami un kopumā ir saskanīgi ar teorētiskām atziņām, tomēr ieteicams izmantot izpētošās faktoru analīzes rezultātā iegūto sešu faktoru modeli, jo tas uzrāda labākus modeļa derības indeksus un ļauj izskaidrot lielāku vērtību variācijas daļu.

Veiktās psihometriskās analīzes rezultāti ļauj secināt, ka izstrādātā Latvijas Personības aptauja (LPA-v3) uzrāda augstus iekšējās saskaņotības rādītājus faktoru līmenī (Kronbaha alfa rādītāji dažādās izlasēs svārstās no 0,81 līdz 0,90, vidējais rādītājs ir 0,85). Apakšskalu līmenī Kronbaha alfa rādītāji dažādās izlasēs svārstās no 0,58 līdz 0,87, pie tam 21 no 24 skalām iekšējās saskaņotības rādītāji konsekventi ir > 0,70 (vidējais rādītājs ir 0,75). Tikai trijām skalām: *kautrīgumam, piekāpībai* un *krietnumam* iekšējās saskaņotības rādītāji konsekventi ir pazemināti (< 0,70), tādēļ nākotnē būtu nepieciešams uzlabot šīs skalās.

Empīriski ir pamatota arī LPA-v3 rezultātu stabilitāte laikā, jo re-testa ticamības rādītāji personības faktoru līmenī svārstās no 0,79 līdz 0,86 (vidēji = 0,83), bet apakšskalu līmenī no 0,68 līdz 0,85 (vidēji = 0,76) (intervāls starp mērījumiem bija vidēji 19 nedēļas). Tikai melu skalai retesta ticamības rādītājs ir pazemināts ($r_{re} = 0,66$), bet tas ir pieņemams, jo tendence sniegt sociāli vēlamas atbildes ne tik daudz raksturo respondenta stabilo rakstura iezīmi, cik respondenta specifisko reakciju uz testēšanas situāciju un kontekstu.

Lai pamatotu izstrādātās aptaujas konstrukta validitāti (konverģento un diverģento validitāti) tika novērtētas LPA-v3 faktoru un skalu rādītāju sakarības ar Lielā Piecnieka aptaujas rezultātiem (*Big Five Inventory; BFI*, John et al., 1991; Benet-Martínez & John, 1998; adaptācija latviešu valodā Perepjolkina, Kālis, 2012). Iegūtās korelācijas starp „radniecīgiem” faktoriem ($n = 553$) svārstās no 0,65 līdz 0,79 (vidēji $r = 0,73$), kas apstiprina LPA-v3 aptaujas konverģento validitāti. Jāatzīmē, ka LPA-v3 *godīguma-pieticības* faktora korelācijas ar BFI aptaujas 5 faktoriem ir robežās no -0,07 līdz 0,32, kas apstiprina pieņēmumu, ka sestais personības faktors tiešām ir pietiekami neatkarīgs no pārējiem faktoriem un veido atsevišķu personības iezīmju dimensiju.

Papildus tika pārbaudītas LPA-v3 faktoru un skalu sakarības ar tādiem kritērija mērījumiem kā uztverta stresa līmenis, trauksmes līmenis, depresijas pakāpe, apmierinātība ar dzīvi, laimes izjūta, vispārējs pašvērtējums (Perepjolkina, Reņģe, 2013a), tendence meklēt asas izjūtas, makiavelisms, politiskā orientācija sociālajā aspektā (sociālais konservatīvisms/liberālisms) (Trups-Kalne u.c., pieņemts publicēšanai), kontaktu biežums ar draugiem un autovadītāju uzvedība (piem., riskantā braukšana, drošā braukšana, agresīvā izturēšanās pret citiem satiksmes dalībniekiem, u.c.) (Perepjolkina & Reņģe, 2012). Tika pārbaudīts, vai pastāv atšķirības LPA-v3 rādītājos dažāda dzimuma un vecuma respondentiem, kā arī starp dažādos studiju virzienos studējošiem respondentiem (Perepjolkina & Reņģe, 2013b). Iegūtās sakarības ar minētajiem kritērija mērījumiem ir loģiskas un saskanīgas ar izvirzītajām hipotēzēm, tās kopumā pamato izstrādātās aptaujas konstrukta validitāti un validitāti pēc kritērija.

Nobeigumā var secināt, ka, neskatoties uz dažām nepilnībām, var uzskatīt, ka izstrādātā Latvijas Personības aptauja (LPA-v3) ir pietiekami ticams un valīds personības mērījuma instruments, ko var izmantot pētnieciskiem, pašizziņas un profesionālās orientācijas un personāla novērtēšanas nolūkiem.

Jāatzīmē, ka LPA-v3 aptauja jau apliecinājusi savu lietderību, jo tā tika veiksmīgi izmantota vairākos studentu darbos, piemēram, J. Brūvelis (2011) veicis pētījumu, kura mērķis bija izzināt sakarības starp personības iezīmēm un mācību sekmēm koledžas studentiem, S. Zinčenko (2012) pētījusi saistības starp personības iezīmēm un deviānto uzvedību darbā,

D. Ausekle (2013) pētījusi saistību starp laulāto partneru personības iezīmēm un apmierinātību ar ilglaicīgām pāra attiecībām, P. Paučonoks (2012) pētījis saistību starp jauniešu personības iezīmēm un profesionālo orientāciju. Ir redzams, ka aptauja jau sākusi dzīvot savu dzīvi, cerams, tā turpinās rosināt pētnieku interesi par individuālo atšķirību pētījumiem un sekmēs arvien jaunas un jaunas pētījumu idejas.

Izmantotās literatūras saraksts

- Abdel-Khalek, A. M. (2006). Measuring happiness with a single-item scale. *Social Behavior and Personality: an international journal*, 34(2), 139-150.
- Allport, G. W., Odbert, H. S. (1936). Trait names: a psycho-lexical study. *Psychological Monographs*, 47 (211).
- Aluja, A., Garcia, O., & Garcia, L. F. (2002). A comparative study of Zuckerman's three structural models for personality through the NEO-PI-R, ZKPQ-III-R, EPQ-RS and Goldberg's fifty-bipolar adjectives. *Personality and Individual Differences*, 33, 713-725.
- Amelang, M. & Borkenau, P. (1982). Über die factorielle Struktur und externe Validität einiger Fragebogen-skälen zur Erfassung von Dimensionen der Extraversion und emotionalen Labilität. / The factional structure and external validity of some questionnaire scales for measurement of the dimensions of extraversion and emotional lability. *Zeitschrift für Differentielle und Diagnostische Psychologie*, 3(2), 119-146.
- Anastasi, A. (1982). *Psychological testing. 5th edition*. New York: Macmillan Publishing Co., Inc.
- Anderson, J. C. & Gerbing, D. W. (1988). Structural equation modeling in practice: A review and recommended two-step approach. *Psychological Bulletin*, 103, 411-423.
- Arthur, Jr., W. & Graziano, W. G. (1996). The Five-Factor Model, Conscientiousness, and Driving Accident Involvement. *Journal of Personality* 64(3), 594-618.
- Ashton, M. C. & Lee, K. (2007). Empirical, Theoretical, and Practical Advantages of the HEXACO Model of Personality Structure. *Personality and Social Psychology Review*, 11(2), 150 – 166.
- Ashton, M. C. & Lee, K., & Goldberg, L. R. (2004). A hierarchical analysis of 1,710 English Personality-Descriptive adjectives. *Journal of Personality and Social Psychology*, 87(5), 707-721.
- Ashton, M. C., Lee, K., Perugini, M., Szarota, P., Vries, R. E., Di Blas, L., Boies, K., & De Raad, B. (2004). A six-factor structure of personality-descriptive adjectives: Solution form Psycholexical studies in seven languages. *Journal of Personality and Social Psychology*, 86 (2), 356-366.
- Asparouhov, T. & Muthén, B. (2009). Exploratory structural equation modeling. *Personality and Individual Differences*, 7, 327-340.
- Ausekle D. (2013). *Savu un partnera/partneres personības iezīmju un apmierinātības ar ilglaicīgām pāra attiecībām savstarpējā saistība*. Bakalaura darbs. LU [Nepublicēts materiāls].
- Bäckström, M. (2007). Higher-order factors in a five-factor personality inventory and its relation to social desirability. *European Journal of Psychological Assessment*, 23, 63-70.
- Bäckström, M., Björklund, F., & Larsson, M. R. (2009). Five-factor inventories have a general factor related to social desirability which can be reduced by framing items neutrally. *Journal of Research in Personality*, 43, 335-344.
- Bagby, R. M., Costa, P. T. Jr., Widiger, T. A., Ryder, A. G., Marshall, M. (2005). DSM-IV Personality Disorders and the Five-Factor Model of Personality: A Multi-Method Examination of Domain- and Facet-Level Predictions. *European Journal of Personality*, 19, 307-324.
- Barbaranelli, C. & Caprara, G.V. (2002). Studies of the Big Five Questionnaire. The BFQ in the domain of political behavior. In B. De Raad, & M. Perugini (Eds.), *Big Five Assessment* (pp. 120-121). Seattle: Hogrefe & Huber Publishers.
- Barrick M. R., Mount M. K., Judge, T. A. (2001) Personality and performance at the beginning of the new millennium: What do we know and where do we go next? *International Journal of Selection and Assessment*, 9(1/2), 9–30.
- Baumgarten, F. (1933). *Die Charaktereigen-shaften. Beiträge zur Charakter- und Persönlichkeitsforschung: Monogr. 1*. Bern: A. Fancke

- Beck, A. T., Steer, R. A., & Brown, G. K. (1996). *BDI-II Beck Depression Inventory – 2nd edition. Manual*. San Antonio: The Psychological Corporations
- Benet-Martínez, V. & John, O. P. (1998). Los cinco grandes across cultures and ethnic groups: Multitrait multimethod analysis of the big Five in Spanish and English. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75, 729-750.
- Bentler, P. M. (1990). Comparative fit indexes in structural models. *Psychological Bulletin*, 107(2), 238-246.
- Bernstein, I. H., Teng, G. (1989). Factoring items and factoring scales are different: Spurious evidence for multidimensionality due to item categorization. *Psychological Bulletin*, 105, 467-477.
- Berry, J. W. (1989). Imposed Etics-Emics-Derived Etics: The Operationalization of a Compelling Idea. *International Journal of Psychology*, 24(1), 721-735.
- Birenbaum, M. & Montag, I. (1986). On the location of the sensation seeking construct in the personality domain. *Multivariate Behavioral Research*, 21(3), 357-373.
- Block, J. (1995). A contrarian view of the five-factor approach to personality description. *Psychological Bulletin*, 117, 187-215
- Bogg, T.; Roberts, B. W. (2004). Conscientiousness and Health-Related Behaviors: A Meta-Analysis of the Leading Behavioral Contributors to Mortality. *Psychological Bulletin*, 130(6), 887-919.
- Bolger, N. & Zuckerman, A. (1995) A framework for studying personality in the stress process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69 (5), 890-902.
- Bone, A. & Mowen, J. C. (2006). Identifying the traits of aggressive and distracted drivers: hierarchical trait model approach. *Journal of Consumer Behaviour*, 5. 454-464.
- Borgatta, E. F. (1964). The structure of personality characteristics. *Behavioral Science*, 9(1), 8-17.
- Borkeneau, P., & Ostendorf, F. (1989). Untersuchungen zum Fünf-Factoren-Modell der Persönlichkeit und seiner diagnostischen Erfassung [Investigations of the five-factor model of personality and its assessment]. *Zeitschrift für Differentielle und Diagnostische Psychologie*, 10, 239-251.
- Borkeneau, P., & Ostendorf, F. (1990). Comparing exploratory and confirmatory factor analysis: A study on the 5-factor model of personality. *Personality and Individual Differences*, 11, 515-524.
- Borkenau, P. Riemann, R., Angleitner, A. Spinath, F. M. (2001). Genetic and environmental influences on observed personality: Evidence from the German Observational Study of Adult Twins. *Journal of Personality and Social Psychology*, 80(4), 655-668.
- Bouchard, T. J., McGue, M. (2003). Genetic and environmental influences on human psychological differences. *Journal of Neurobiology*, 54 (1), Publisher: Wiley Online Library, Pages: 4-45. Iegūts 15.08.2011. no <http://www.mendeley.com/research/genetic-and-environmental-influences-on-human-psychological-differences/>
- Boyle, G. J. (1989). Re-examination of the major personality-type factors in the Cattell, Comrey, and Eysenck scales: were the factor solutions by Noller et al. optimal? *Personality and Individual Differences*, 10, 1289-1299.
- Brand, C. R. (1984). Personality dimensions: an overview of modern trait psychology. In *Psychology Survey 5*, ed. J. Nicholson, H. Beloff. Leicester, UK: Br. Psychol. Soc.
- Brown, M. W. & Cudeck, R. (1993). Alternative ways of assessing model fit. In: Bollen, K. A. & Long, J. S. (Eds.) *Testing Structural Equation Models*. pp. 136–162. Beverly Hills, CA: Sage
- Brūvelis J. (2011). *Personības iezīmju saistība ar mācību sekmēm*. Bakalaura darbs. RPIVA. [Nepublicēts materiāls].
- Burisch, M. (1984). Approaches to personality inventory construction: A comparison of merits. *American Psychologist*, 35, 863-872.
- Burlachuk, L. F. (2002). Psihodiagnostika. [Бурлачук Л.Ф. (2002). *Психодиагностика*. Спб: Питер.]

- Byrne, B. M. (2005). Factor Analytic Models: Viewing the Structure of an Assessment Instrument From Three Perspectives. *Journal of Personality Assessment*, 85(1), 17-32.
- Caprara, G. V., Barbaranelli, C., Borgogni, L., & Perugini, M. (1993). The Big Five Questionnaire: A new questionnaire for the measurement of the five factor model. *Personality and Individual Differences*, 15, 281-288.
- Carr, H. A. & Kingsbury, F. A. (1938). The concept of traits. *Psychological Review*, 45, 497-524.
- Cattell, R. B. (1946). *The description and Measurements of Personality*. Yonkers, NY: World Book.
- Cattell, R. B. (1948). The primary personality factors in women compared with those in men. *British Journal of Psychology*, 1, 114-130.
- Cattell, R. B. (1957). *Personality and motivation structure and measurement*. New York: World Book Company.
- Cattell, R. B. (1965). *The Scientific Analysis of Personality*. London: Penguin
- Cattell, R. B. & Cattell, M.D. (1969). *The High School Personality Questionnaire*. Champaign, IL: Inst. Pers. Ability Testing
- Cattell, R. B. (1978). *The scientific use of factor analysis in the behavioural and life sciences*. New York: Plenum.
- Cattell, R. B., Cattell, A. K., & Cattell, H. E. P. (1993). *16PF Fifth Edition Questionnaire*. Champaign, IL: Institute for Personality and Ability Testing
- Cattell, R. B., Eber, H. W., & Tatsuoka, M.M. (1970). *Handbook for the Sixteen Personality Factor Questionnaire (16 PF)*. Champaign, IL: IPAT.
- Chauvin, B., Hermand, D., & Mullet, E. (2007). Risk perception and personality facets. *Risk Analysis: An International Journal*, 27, 171-185.
- Chiaburu D. S., Oh I-S., Berry C. M., Li N. & Gardner R. G. (2011) The Five-Factor Model of Personality Traits and Organizational Citizenship Behaviors: A Meta-Analysis. *Journal of Applied Psychology*, 96(6), 1140–1166.
- Christie R., & Geis, F. (Eds.) (1970). *Studies in Machiavellianism*. New York: Academic Press.
- Church, A. T. & Burke, P. J. (1994). Exploratory and confirmatory tests of the Big Five and Tellegen's three- and four-dimensional models. *Journal of Personality and Social Psychology*, 66, 93-114.
- Church, A. T., Katigbak, M. S., & Reyes, J. A. S. (1998). Further exploration of Filipino personality structure using the lexical approach: Do the big-five or big seven dimensions emerge? *European Journal of Personality*, 12, 249-269.
- Cohen, S., Kamarck, T., & Mermelstein, R. (1983). A global measure of perceived stress. *Journal of Health and Social Behavior*, 2, 385-396.
- Cohen, S., & Williamson, G. (1988). Perceived stress in a probability sample of the United States. In S. Spacapan & S. Oskamp (Eds.), *The social psychology of health: Claremont Symposium on applied social psychology*. Newbury Park, CA: Sage.
- Comrey, A. L. (1988). Factor-analytic methods of scale development in personality and clinical psychology. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 56, 754-761.
- Comrey, A. L. & Lee, H. B. (1992). *A first course in factor analysis*. Hillsdale, NJ: Erlbaum
- Costa, P. T., Jr., & McCrae, R. R. (1976). Age differences In personality structure: A cluster analytic approach. *Journal of Gerontology*, 31, 564-570.
- Costa, P. T., Jr., & McCrae, R. R. (1978). Objective personality assessment. In M.Storandt, I.C.Diegler, & M.F. Elias (Eds.), *The clinical psychology of aging* (pp.119-143). New York: Plenum Press.
- Costa, P. T., & McCrae, R. R. (1980). Influence of extraversion and neuroticism on subjective well-being: Happy and unhappy people. *Journal of Personality and Social Psychology*, 38(4), 668-678.
- Costa, P. T., Jr., & McCrae, R. R. (1985). *The NEO Personality inventory manual*. Psychological Assessment Resources: Odessa, FL.

- Costa, P. T., Jr., & McCrae, R. R. (1992). *Revised NEO Personality Inventory (NEO-PI-R) and NEO Five-Factor Inventory (NEO-FFI) professional manual*. Odessa, FL.: Psychological Assessment Resources.
- Costa Jr., P. T. & McCrae, R. R. (2006). Age Changes in Personality and Their Origins: Comment on Roberts, Walton, and Viechtbauer (2006). *Psychological Bulletin*, *132*(1), 26–28.
- Costa, P. T., Jr., & McCrae, R. R. & Holland, J.L. (1984). Personality and vocational interests in an adult sample. *Journal of Applied Psychology*, *69*, 390-400.
- Cronbach, L.J. (1951). Coefficient alpha and the internal structure of tests. *Psychometrika*, *16*, 297-334.
- Dahlen, E. R., & White, R. P. (2006). The Big Five factors, sensation seeking, and driving anger in the prediction of unsafe driving. *Personality and Individual Differences*, *41*, 903-915.
- Dāvidsone, G. (1998). *NEO Pesonības aptaujas adaptācijas uzsākšana Latvijā pieaugušo grupā*. Nepublicēts maģistra darbs, Latvijas Universitāte, Rīga.
- Dawis, R.V. (1987). Scale Construction. *Journal of Counselling Psychology*, *34* (4), 481-489
- Deary, I. J. (1996). A (latent) big five personality model in 1915? A reanalysis of Webb's data. *Journal of Personality and Social Psychology*, *71*, 992-995.
- De Fruyt, F., De Bolle, M., McCrae R. R., Terracciano, A., & Costa, P. T. Jr. (2009). Assessing the universal structure of personality in early adolescence: The NEO-PI-R and NEO-PI-3 in 24 cultures. *Assessment*, *16*(3), 301-311.
- DeNeve, K. M. & Cooper, H. (1998). The Happy Personality: A Meta-Analysis of 137 Personality Traits and Subjective Well-Being. *Psychological Bulletin*, *124*(2), 197-229.
- De Raad, B. & Perugini, M. (2002). Big Five factor assessment: Introduction. In B.De Raad, M. Perugini (eds.). *Big Five Assessment* (pp. 359-351). Seattle: Hogrefe & Huber Publishers
- DeVellis, R. F. (1991). *Scale development: Theory and applications*. Newbury Park. CA: Sage
- DeYoung, C. G. (2006). Higher-Order Factors of the Big Five in a Multi-Informant Sample. *Journal of Personality and Social Psychology*, *91*(6), 1138–1151.
- DeYoung, C. G., Hirsh, J. B., Shane, M. S., Papademetris, X., Rajeevan, N., & Gray, J. R. (2010). Testing predictions from personality neuroscience: Brain structure and the Big Five. *Psychological Science*, *21*, 820-828.
- Digman, J. M. (1988). *Classical theories of trait organization and the Big Five Factors of personality*. Presented at Annu. Meet. Am. Psychol. Assoc., Atlanta
- Digman, J. M. (1990). Personality structure: Emergence of the Five-factor model. *Annual Review of Psychology*, *41*, 417-440.
- Digman, J. M. (1997). Higher-order factors of the Big Five. *Journal of Personality and Social Psychology*, *73*, 1246–1256.
- Digman, J. M., & Takemoto-Chock, N. K. (1981). Factors in the natural language of personality: re-analysis, comparison and interpretation of six major studies. *Multivariate Behavioral Research*, *16*(2). 149-170.
- Diener, R. E. & Diener, E. (2009). Personality and Subjective Well-Being. In: Diener, E., ed. *Social Indicators Research Series*, *37*, 75-102.
- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J., & Griffin, S. (1985). The Satisfaction With Life Scale. *Journal of Personality Assessment*, *49* (1), 71 – 75
- Donnellan, M. B., Oswald, F. L., Baird, B. M., & Lucas, R. E. (2006). The mini-IPIP scales: Tiny-yet effective measures of the Big Five factors of personality. *Psychological Assessment*, *18*, 192-203.
- Dzuiban C., & Shirkey, E. (1974). When is a correlation matrix appropriate for factor analysis? Some decision rules. *Psychological Bulletin*, *81*, 358-361.
- Ebstein, R.P., Benjamin, J. & Belmaker, R. H. (2000). Personality and polymorphisms of genes involved in aminergic neurotransmission. *European Journal of Pharmacology* *410* (2-3), Pages 205-214.
- Edwards, L.K. & Edwards, A.L. (1991). A principal-components analysis of the Minnesota multiphasic personality factor structure. *Journal of Applied Psychology*, *60*, 766-772.

- Ellingson, J. E., Smith, D. B., & Sackett, P. R. (2001). Investigating the influence of social desirability on personality factor structure. *Journal of Applied Psychology, 86*(1), 122-133.
- Epskamp, S., Cramer, A. O. J., Waldorp, L. J., Schmittmann, V. D., & Borsboom, D. (2012). *qgraph: Network Visualizations of Relationships in Psychometric Data. Journal of Statistical Software, 48*(4), 1-18. URL <http://www.jstatsoft.org/v48/i04/>.
- Eysenck H. J. (1960). *The structure of human personality*. 2nd ed. London, Methuen & Co Ltd.
- Eysenck H. J. (1970). *The structure of human personality*. 3rd ed. London, Methuen & Co Ltd.
- Eysenck H. J. (1991). Dimensions of personality: 16, 5 or 3? Criteria for a taxonomic paradigm. *Personality and Individual Differences, 12*, 773-790.
- Eysenck H. J. (1992). Four ways the five factors are not basic. *Personality and Individual Differences, 13*, 667-673.
- Eysenck H. J. & Eysenck, S.B.G. (1991). *The Eysenck Personality Questionnaire-Revised*. Sevenoaks: Hodder and Stoughton.
- Fiske, D. W. (1949). Consistency of the factorial structures of personality ratings from different sources. *The Journal of Abnormal and Social Psychology, 44*(3), 329-244.
- Franklin, K. J. (1996). K.L. Pike on Etic vs Emic: A review and Interview. Summer Institute of Linguistics, November 27, 1996. Iegūts 12.02.2011. no <http://sil.org/klp/karlintv.htm>
- Fress, P. & Piaget, P. (1975). *Ekspierimentālējā psihologija*. Moskva: „Progress” [Фресс П., Пиаже Ж. (1975). *Экспериментальная психология. Выпуск V*. Москва: Издательство Прогресс]
- Frolova D. (2010). *Sociālās reklāmas un asu izjūtu meklēšanas ietekme uz riska novērtēšanu*. Maģistra darbs. LU [Nepublicēts materiāls].
- Gabrane, L. (2007). *NEO-PI-R testa otrreizēja adaptācija*. Maģistra darbs. LU [Nepublicēts materiāls].
- Galton, F. (1884). Measurement of character. *Fortnightly Review, 36*, 179-185.
- Gignac, G. E., Bates, T. C., & Jang, K. (2007). Implications relevant to CFA model misfit, reliability, and the five factor model as measured by the NEO-FFI. *Personality and Individual Differences, 43*, 1051-1062.
- Gill, C. M. & Hodgkinson, G. P. (2007). Development and validation of the Five-Factor Model Questionnaire (FFMQ): An adjectival-based personality inventory for use in occupational settings. *Personnel Psychology, 60*, 731-766.
- Goldberg, L. R. (1972). Parameters of personality inventory construction and utilization: A comparison of prediction strategies and tactics. *Multivariate Behavioral Research Monograph, 7*, No. 72-2.
- Goldberg, L. R. (1981). Language and individual differences: The search for universals in personality lexicons. In L.Wheeler (Ed.). *Review of personality and social psychology* (Vol.2, pp.141-165). Beverley Hills CA: Sage.
- Goldberg, L. R. (1990). An alternative “Description of personality”. The Big-Five Factor Structure. *Journal of Personality and Social Psychology, 59*(6), 1216-1229.
- Goldberg, L. R. (1992). The development of Markers for the Big-Five factor structure. *Psychological Assessment, 4* (1), 26-42.
- Goldberg, L. R. (1993). The structure of phenotypic personality traits. *American Psychologist, 48* (1), 26-34.
- Goldberg, L. R. (1999). A broad bandwidth, public-domain, personality inventory measuring the lower-level facets of several five-factor models. In I Mervielde, I. Deary, F. De Fruyt, & F. Ostendorf (Eds.), *Personality psychology in Europe* (Vol. 7, pp. 7–28). Tilburg, The Netherlands: Tilburg University Press.
- Goldberg, L. R., Johnson, J. A., Eber, H. W., Hogan, R., Ashton, M. C., Cloninger & C. R., Gough, H. G. (2006). The international personality item pool and the future of public-domain personality measures. *Journal of Research in Personality, 40*, 84-96.

- Goldberg, L. R., & Kilkowski, J. M. (1985). The prediction of semantic consistency In self-descriptions: Characteristics of persons and of terms that affect the consistency of responses to synonym pairs. *Journal of Personality and Social Psychology*, 48, 82-98.
- Goldberg, L. R. & Somer, O. (2000). The hierarchical structure of common Turkish person-descriptive adjectives. *European Journal of Personality*, 14, 497-531.
- Goldberg, L. R., & Velicer, W. F. (2006). Principles of exploratory factor analysis. In S.Strack (Ed.), *Differentiating normal and abnormal personality* (2nd ed., pp.209-237). New York: Springer.
- Gosling, S. D., Rentfrow, P. J., & Swann Jr., W. B. (2003). A very brief measure of the Big-Five personality domains. *Journal of Research in Personality*, 37, 504–528.
- Gosling, S. D. (nav norādīts). A Note on Alpha Reliability and Factor Structure in the TIPI. At: http://homepage.psy.utexas.edu/HomePage/Faculty/Gosling/tipi_alpha_note.htm
- Grīnberga, E., Kalnsciems, O., Lukstiņš, G., Ozols, J., Pārupe, A., Rauhvargers, E. (1998). *Sinonīmu vārdnīca* (3 izd). Rīga: Avots.
- Gruza, R. A. & Goldberg, L. R. (2007). The comparative validity of 11 modern personality inventories: Predictions of behavioral acts, informant reports, and clinical indicators. *Journal of Personality Assessment*, 89, 167-187.
- Guilford, J. P. (1975). Factors and factors of personality. *Psychol. Bull.*, 82, 802-814.
- Headey, B. W., & Wearing, A. J. (1989). Personality, life events, and subjective well-being: Toward a dynamic equilibrium model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57, 731 -739.
- Heiser, W. J. (2008). Psychometric Roots of Multidimensional Data Analysis in the Netherlands: From Gerard Heymans to John van de Geer. *Journ@l Electronique d'Histoire des Probabilités et de la Statistique. Electronic Journ@l for History of Probability and Statistics*, 4 (2), 1-25. www.jehps.net. Iegūts 2012. gadā 17.augustā no <http://www.emis.mi.sanu.ac.rs/emis/journals/JEHP/Decembre2008/Heiser.pdf>
- Hendriks, A. A. J., Hofstee, W. K., & de Raad, B. D. (2002). *The five-factor personality inventory: Assessing the big five by means of brief and concrete statements*. Ashland, OH: Hogrefe & Huber Publishers.
- Hendriks, A. A. J., Hofstee, W. K., & de Raad, B. D. (1999). The Five-Factor Personality Inventory (FFPI). *Personality and Individual Differences*, 27, 307-325.
- Herrero, J. & Meneses, J. (2006). Short Web-based versions of the perceived stress (PSS) and Center for Epidemiological Studies-Depression (CESD) Scales: a comparison to pencil and paper responses among Internet users. *Computers in Human Behavior*, 22(5), 830-846.
- Heymans, G., Wiersma, E. (1909). Beiträge zur speziellen Psychologie auf Grund einer Massenuntersuchung. *Z. Psychol. Physiol. Ire Abl.*, 51.
- Hills, P. & Argyle, M. (2002). The Oxford Happiness Questionnaire: a compact scale for the measurement of psychological well-being. *Personality and Individual Differences* 33, 1073–1082.
- Hofstee, W. K. B., de Raad, B. D. & Goldberg, L. R. (1992). Integration of the Big-Five and circumplex approaches to trait structure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63, 146-163.
- Hofstee, W. K. B., Ten Berge, J. M. F., & Hendriks, A. A. J. (1998). How to score questionnaires. *Personality and Individual Differences*, 25, 897-909.
- Hogan, R. (1983). Socioanalytic theory of personality. In *1982 Nebraska Symposium of Motivation: Personality – Current Theory and Research*, ed. M.M. Page, pp. 55-89. Lincoln, NE: Univ. Nebraska Press.
- Hogan, R. (1986). *Hogan Personality Inventory*. Minneapolis, MN: National Computer Systems
- Hogan, R., & Hogan, J. (1995). *Manual for the Hogan Personality Inventory*. Tulsa, OK: Hogan Assessment Systems.
- Hogan, R., & Hogan, J. (2002). The Hogan personality inventory. In B.De Raad, M. Perugini (eds.). *Big Five Assessment* (pp. 359-351). Seattle: Hogrefe & Huber Publishers

- Holland J. L. (1985). *Making vocational choices: A theory of vocational personalities and work environments*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Hopwood, C. J. & Donnellan, M. B. (2010). How should the internal structure of personality inventories be evaluated? *Personality and Social Psychology Review*, 14 (3), 332-346.
- Hoyle, R.H., Stephenson, M.T., Palmgreen, P., Lorch, E.P., Donohew, R.L. (2002). Reliability and validity of a brief measure of sensation seeking. *Personality and Individual Differences*, 32, 401–414.
- Hrebickova, M. (1995). *The structural model of personality based on the lexical analysis: A Czech replication study of the five-factor model based on a comprehensive taxonomy of personalit-descriptive adjectives*. Unpublished manuscript. Institute of Psychology, Academy of Sciences of the Czech Republic, Brno.
- Hu, L., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modelling*, 6, 1–55.
- Hurtz, G. M. Donovan, J. J. (2000). Personality and job performance: The Big Five revisited. *Journal of Applied Psychology*, 85(6), 869-879.
- International Personality Item Pool: A Scientific Collaboratory for the Development of Advanced Measures of Personality Traits and Other Individual Differences (2013). Iegūts no <http://ipip.ori.org/>
- Jackson, D. N., (1974). *Personality Research Form Manual*. Port Huron: Research Psychologists Press, Rev. Ed.
- Jackson, D. N., Ashton M.C., & Tomes, J. L. (1996). The six-factor model of personality: Facets from the Big Five. *Personality and Individual Differences*, 21, 391-402.
- Jackson, D. N., Paunonen, S. V., & Tremblay, P. F. (2000). *Six factor Personality Questionnaire*. Port Huron, MI: Sigma Assessment Systems.
- Jang, K. L., Livesley, W. J., Angleitner, A., Riemann, R. & Vernon, P. A. (2002). Genetic and environmental influence on the covariance of facets defining the domains of the five-factor model of personality. *Personality and Individual Differences*, 33, 83-101.
- Jang K. L., Livesley, W. J. & Vemon, P. A. (1996). Heritability of the Big Five Personality Dimensions and Their Facets: A Twin Study. *Journal of Personality* 64(3), 577-591.
- John, O. P. (1989). Towards a taxonomy of personality descriptors. In *Personality Psychology: Recent Trends and Emerging Directions*, ed. D. Buss, N.Cantor. New York: Springer-Verlag
- John, O. P. (1990). The „Big Five” factor taxonomy: Dimensions of personality in the natural language and questionnaires. In L.A. Pervin (Ed.), *Handbook of personality: Theory and research* (pp. 66-100). New York: Guilford Press.
- John, O. P., Angleitner, A., Ostendorf, F. (1988). The lexical approach to personality: a historical review of trait taxonomic research. *European Journal of Personality*, 2, 171-205.
- John, O. P., Donahue, E. M. & Kentle, R. L. (1991). *The big five inventory: Versions 4a and 54. Technical report*, Institute of personality and social research, University of California, Berkeley, CA.
- John, O. P., Naumann, O. P., & Soto, C.J. (2008). Paradigm shift to the integrative Big Five Trait Taxonomy. History, Measurement, and Conceptual Issues. In O.P. John, R.W.Robins, L.A.Pervin (Eds.), *Handbook of Personality: Theory and research* (pp. 114-158). New York, NY: Guilford Press
- John, O. P., & Srivastava, S. (1999). The Big Five trait taxonomy: History, measurement, and theoretical perspectives. In L. A. Pervin, & O. P. John (Eds.), *Handbook of personality: Theory and research* (pp. 102-138). New York: Gilford Press.
- Jost, J. T., Glaser, J., Kruglanski, A. W., & Sulloway, F. (2003). Political conservatism as motivated social cognition. *Psychological Bulletin*, 129, 339–375.
- Judge, T. A. & Martocchio, J. J. (1997). Five-Factor Model of personality and employee absence. *Journal of Applied Psychology*, 82(5), 745-755.

- Kallasmaa, T., Allik, J., Realo, A., & McCrae, R. R. (2000). The Estonian version of the NEO-PI-R: An examination of universal and culture-specific aspects of the five-factor model. *European Journal of Personality, 14*(3), 265-278.
- Kaplan, R. M. & Saccuzzo, D.P. (1997). *Psychological testing: Principles, applications, and issues* (4th ed.) Albany, NY: Brooks/Cole Publishing Company.
- Klages, L. (1926). *The Science of Character*. (Transl. 1932). London: Allen & Unwin.
- Kline, P. (1993). *The handbook of psychological testing*. London: Routledge.
- Kline, P. (2000). *Handbook of test construction: Introduction to psychometric design*. London, Methuen.
- Kristof, A. L. (1996). Person-organization fit: An integrative review of its conceptualizations, measurement, and implications. *Personnel Psychology, 49*, 1-49.
- Kristof-Brown, A.L., Zimmerman, R.D., & Johnson, E.C. (2005). Consequences of individuals' fit at work: a meta-analysis of person-job, person-organization, person-group, and person-supervisor fit. *Personnel Psychology, 58* (2), 281-342.
- Kumar K. & Bakhshi A. (2010). The Five-factor Model of Personality and Organizational Commitment: Is There Any Relationship? *Humanity & Social Sciences Journal, 5*(1), 25-34.
- Laidra, K., Pullmann, H., & Allik, J. (2006). Personality and intelligence as predictors of academic achievement: A cross-sectional study from elementary to secondary school. *Personality and Individual Differences, 42*, 441-451.
- Landis, S. K., Sherman, M. F., Piedmont, R. L., Kirkhart, M. W., Rapp, E. M. & Bike D. H. (2009). The relation between elevation and self-reported prosocial behavior: Incremental validity over the Five-Factor Model of Personality. *The Journal of Positive Psychology, 4*(1), 71-84.
- Larson, L. M., Rottinghaus, P. J. & Borgen, F. H. (2002). Meta-analyses of Big Six Interests and Big Five Personality Factors. *Journal of Vocational Behavior, 61*, 217-239.
- Latviešu valodas vārdnīcā* (1987) (Guļevska atb. red.). Rīga: Avots.
- Lee, K. & Ashton, M. C. (2004). Psychometric Properties of the HEXACO Personality Inventory. *Multivariate Behavioral Research, 39* (2), 329-358.
- Lee, K., & Ashton, M. C. (2005). Psychopathy, Machiavellianism, and Narcissism in the Five Factor Model and the HEXACO model of personality structure. *Personality and Individual Differences, 38*, 1571-1582.
- Lee, K. & Ashton, M. C. (2007). Factor analysis in personality research. In R.W.Robins, R.C. Fraley, & R.F. Krueger (Eds.), *Handbook of research methods in personality psychology* (pp. 424-443). New York: Guilford.
- Lee, K. & Ashton, M. (2013). The HEXACO Personality Inventory – revised. A measure of the six major dimensions of personality. Descriptive Statistics and Internal-Consistency Reliabilities of the HEXACO-100 Scales in a College Student Sample. Iegūts 2013.gadā 10. septembrī no http://hexaco.org/descriptives_100.pdf
- Lee-Baggley, D., Preece, M., & DeLongis, A. (2005). Coping With Interpersonal Stress: Role of Big Five Traits. *Journal of Personality 73*(5), 1141 – 1180.
- Leech, N. L., Barrett, K. C., & Morgan, G. A. (2008). *SPSS for Intermediate Statistics. Use and Interpretation. 3rd Edition*. New York, London: Lawrence Erlbaum Associates
- Lievens, F., Coetsier, P., De Fruyr, F., & De Maesenee, J. (2002). Medical students' personality characteristics and academic performance: a five-factor model perspective. *Medical Education, 36*, 1050-1056.
- Likert, R. (1932). A technique for the measurement of attitudes. *Archives of Psychology, 140*.
- Loevinger, J. (1957). Objective tests as instruments of psychological theory. *Psychological Reports, 3*, 635-694.
- Malzubris, G. (2007). *NEO PI-R standartizācija jauniešu grupā*. Maģistra darbs, Latvijas Universitāte, Rīga [Nepublicēts materiāls].
- Matsumoto, D., & Juang, L. (2008). *Culture and psychology* (4th ed.). Belmont, CA: Thompson Wadsworth.

- Matthews, G., Deary, I. J., & Whiteman, M. C. (2003). *Personality traits* (2nd edition). Cambridge: Cambridge University Press.
- Maydey-Olivares, A., & Coffman, D. L. (2006). Random intercept item factor analysis. *Psychological Methods, 11*, 344-362.
- McDonald, R. P. (1999). *Test theory: A unified treatment*. Mahwah, NJ: Erlbaum.
- McCrae, R. R., Costa, P. T., Jr. (1991). Adding Liebe und Arbeit: The full Five-Factor Model and well-being. *Personality and Social Psychology Bulletin, 17*, 227-232.
- McCrae, R. R., Costa, P. T., Jr. (1997). Personality trait structure as a human universal. *The American Psychologist, 52*, 509-516.
- McCrae, R. R., Costa, P. T., Jr., Lima, M. P., Simões, A., Ostendorf, F., Angleitner, A., et al. (1999). Age differences in personality across the adult life span: Parallels in five cultures. *Developmental Psychology, 35*, 466-477.
- McCrae, R. R., Costa, P.T., Ostendorf, F., Angleitner, A., Hrebícková, M., Avia, M.D., Sanz, J., Sánchez-Bernandos, M.L., Kusdil, M.E., Woodfield, R., Saunders, P.R., & Smith, P.B. (2000). Nature over nurture: temperament, personality, and life span development. *Journal of Personality and Social Psychology, 78*, 173-186.
- McCrae, R. R., Marin, T. A., & Costa Jr., P. T. (2005). Age trends and age norms for the NEO Personality Inventory-3 in adolescents and adults. *Assessment, 12* (4), 363-373.
- McCrae, R.R., Zonderman, A. B., Costa, P.T. Jr., Bond, M.H., & Paunonen, S. V. (1996). Evaluating replicability of factors in the Revised NEO Personality Inventory: Confirmatory factor analysis versus Procrustes rotation. *Journal of Personality and Social Psychology, 70*(3), 552-566.
- McLeod, L. D., Swygert, K. A., & Thissen, D. (2001). Factor analysis for items scored in two categories. In D. Thissen & H. Wainer (Eds.). *Test scoring* (pp. 189-216). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Miller, J. D., Lynam, D., & Leukefeld, C. (2003). Examining antisocial behavior through the lens of the Five Factor Model of personality. *Aggressive behaviour, 29*, 497-514.
- Munafó, M. R., Clark, T. G. Moore, L. R., Payne, E., Walton, R., & Flint, J. (2003). Genetic polymorphisms and personality in healthy adults: a systematic review and metaanalysis. *Molecular Psychiatry, 8*, 471-484.
- Murray, G., Judd, F., Jackson, H., Fraser, A. K., Pattison, P., & Robins, G. (2009). Personality for free: Psychometric properties of a public domain Australian measure of the five-factor model. *Australian Journal of Psychology, 61*(3), 167-174.
- Musek, J. (2007). A general factor of personality: Evidence for the big one in the five-factor model. *Journal of Research on Personality, 41*, 1213-1233.
- Norman, W. (1963). Toward an adequate taxonomy of personality attributes: Replicated factor structure in peer nomination personality ratings. *Journal of Abnormal and Social Psychology, 66*, 574-583.
- Norman, W. (1967). 2,800 personality trait descriptors: Normative operating characteristics for a university population. *Res. Rept. 08310-1-T*. Univ. Mich., Ann Arbor, MI
- Nunnally, J. C. & Bernstein, I. H. (1994). *Psychometric theory, 3rd ed.* New York: McGraw-Hill, Inc
- O'Connor M. C. & Paunonen S. V. (2007) Big Five personality predictors of post-secondary academic performance. *Personality and Individual Differences, 43*, 971-990.
- Ones, D. S., & Viswesvaran, C. (2003). Job-specific applicant pools and national norms for personality scales implications for range-restriction corrections in validation research. *Journal of Applied Psychology, 88*, 570-577.
- O'Leary-Kelly, S. W. & Vokurka, R.J. (1998). Exploratory and comfirmatory factor analysis. *Journal of Operations Management, 16*, 387-405.
- Panter, A. T., Swygert, K. A., Dahlstrom, W. G., & Tanaka, J. S. (1997). Factor analytic approaches to personality item-level data. *Journal of Personality Assessment, 68*, 561-589.

- Parker, J. D., Bagby, R. M., & Summerfeldt, L. J. (1993). Confirmatory factor analysis of the Revised NEO Personality Inventory. *Personality and Individual Differences, 15*(4), 463-466.
- Paučonoks P. (2012). *Saistība starp jauniešu personības iezīmēm un profesionālo orientāciju*. Bakalaura darbs. RPIVA. [Nepublicēts materiāls].
- Paunonen, S. V. (1998). Hierarchical organization of personality and prediction of behavior. *Journal of Personality and Social Psychology, 74*, 538–556.
- Paunonen, S. V.; Ashton, M. C. (2001). Big Five factors and facets and the prediction of behavior. *Journal of Personality and Social Psychology, 81*(3), 524-539.
- Peabody, D. (1967). Trait inferences: Evaluative and descriptive aspects. *Journal of Personality and Social Psychology, 7*, 1-18.
- Peabody, D. & Goldberg, L. R. (1989). Some determinants of factor structures from personality-trait descriptors. *Journal of Personality and Social Psychology, 57*, 59-71.
- Perepjolkina, V. (2011). *Vai personību var ticami izmērīt divās minūtēs? Trīs ļoti īsu personības aptauju sākotnējās adaptācijas rezultāti*. Referāts prezentēts LU 69. zinātniskā konferencē, 08.02.2011., Rīga, Latvija. [Nepublicēts materiāls]
- Perepjolkina, V. & Austers, I. (2013). Psychometric Properties of the Final Version of a Latvian Personality Inventory. *Book of abstracts. 12th European Conference on Psychological Assessment, San Sebastian, Spain, July 17-20, 2013*. pp. 354-355.
- Perepjolkina V., Kālis E. (2012). Lielā Piecnieka aptaujas (Big Five Inventory) adaptācija Latvijā. Referāts prezentēts LU 70. zinātniskā konferencē, 07.02.2012., Rīga, Latvija. [Nepublicēts materiāls]
- Perepjolkina, V. & Reņģe, V. (2012a). Six-factor model of personality in the context of driving behaviour: A pilot study. *Book of Abstracts of the 16th European Conference on Personality, July 10-14, 2012, Trieste, Italy*, p. 177.
- Perepjolkina V., Reņģe, V. (2012b). Latvijas personības aptaujas otrās pilotversijas psihometriskie rādītāji. *Teorija praksei mūsdienu sabiedrības izglītībā. RPIVA VI Starptautiskā konference. Zinātnisko rakstu krājums*. Rīga: RPIVA, Latvija, p.211-218.
- Perepjolkina V., Reņģe, V. (2013a). Personības iezīmju saistība ar apmierinātību ar dzīvi, laimes izjūtu, vispārējo pašvērtējumu un stresa līmeni: Latvijas Personības aptaujas kriteriālās validitātes pārbaude. *Daugavpils Universitātes 54.starptautiskās zinātniskās konferences materiāli*, 702-708.
- Perepjolkina, V., & Reņģe, V. (2013b). Individual differences in personality traits of students majoring in visual arts, psychology and economics. *13. Poster presented in 13th European Congress of Psychology, Stockholm, Sweden, 9-12 July 2013*.
- Perepjolkina, V., Van Skotere L., & Reņģe, V. (2011). Psychometric properties of a public domain Latvian measure of the personality five-factor model. *Book of Programme-Abstracts of the 11th European Conference on Psychological assessment*, p. 158-159.
- Perepjolkina V., Voita D. (2011). *Latvijas Autovadītāju uzvedības aptauja*. Tehniskā atskaite. [Nepublicēts materiāls].
- Pervin, L. A. (2003). *The Science of Personality. 2nd Edition*. NY, Oxford: Oxford University Press
- Pervin, L. & John, O. (2001). *Psihologija lichnosti: Teoriya i issledovaniya*. [Психология личности: Теория и исследования. Пер, с англ. М. С. Жам-кочьян под ред. В. С. Магуна М: Аспект Пресс]
- Pike, K. L. (1967). *Language in relation to a unified theory of the structure of human behaviour*. (2nd.ed.). The Hague: Mouton.
- Plaude A., Raščevska M. (2008). M. Bonda Aizsardzības stilu aptaujas (DSQ) adaptācija Latvijā. *Latvijas Universitātes raksti. Psihologija, 729*. 28–41.
- Rammstedt, B. (2011). The Big Five, acquiescence, and education: A cross-cultural replication of the educational bias in responses to Big Five Measures. *Paper presented at 11th European Conference on psychological assessment, Riga, Latvia, 31 August – 3 September, 2011, Book of Programme – Abstracts*, p. 63-64.

- Rammstedt, B. & John, O. P. (2005). Short version of the Big Five Inventory (BFI-K): Development and validation of an economic inventory for assessment of the five factors of personality. *Diagnostica, 51*, 195-206
- Rammstedt, B. & John, O. P. (2007). Measuring personality in one minute or less: A 10-item short version of the Big Five Inventory in English and German. *Journal of Research in Personality, 41*, 203–212.
- Raščevska M. (2005). *Psiholoģisko testu un aptauju konstruēšana un adaptācija*. Rīga: RAKA
- Revelle, W. (2011). *An overview of the psych package*. Department of Psychology Northwestern University. Iegūts 2012. gadā 3.martā no <http://127.0.0.1:29354/library/psych/doc/overview.pdf>
- Revelle, W. (2005). Calculate McDonald's Omega Estimates of General and Total Factor Saturation. *R Documentation*. Iegūts 2011. gadā 3.martā no <http://personality-project.org/r/r.omega.html>
- Raynor, D. A. & Levine, H. (2009). Associations Between the Five-Factor Model of Personality and Health Behaviors Among College Students. *Journal of American College Health, 58(1)*, 73-81.
- Roberts B. W., Walton, K. E. & Bogg, T. (2005). Conscientiousness and Health Across the Life Course. *Review of General Psychology, 9(2)*, 156–168.
- Roberts, B. W., Walton, K. E., & Viechtbauer, W. (2006). Patterns of mean-level change in personality traits across the life course: A meta-analysis of longitudinal studies. *Psychological Bulletin, 132(1)*, 1-25.
- Robins, R. W., Hendin, H.M., & Trzesnievski, K.H. (2001). Measuring global self-esteem: Construct validation of a single-item measure and the Rosenberg self-esteem scale. *Personality and Social Psychology Bulletin, 27*, 151-161.
- Rolland, J. P., Parker, W. D., & Stumpf, H. (1998). A psychometric examination of the French translations of the NEO-PI-R and NEO-FFI. *Journal of Personality Assessment, 71 (2)*, 269-291.
- Rosenberg, M. (1965). *Society and adolescent self-image*. Princeton, NJ: Princeton University.
- Rossier, J., Aluja, A., García, L.F., Angleitner, A., De Pascalic, V., Wang, W., Kuhlman, M., & Zuckerman, M. (2007). The cross-cultural generalizability of Zuckerman's alternative Five-Factor model of personality. *Journal of Personality Assessment, 89 (2)*, 188-196.
- Rosseel, Y. (2012). lavaan: An R Package for Structural Equation Modeling. *Journal of Statistical Software, 48(2)*, 1-36. Iegūts 10.09.2013. no <http://www.jstatsoft.org/v48/i02/>.
- Samuel, D. B. & Widiger, T. A. (2008). A meta-analytic review of the relationships between the five-factor model and DSM-IV-TR personality disorders: A facet level analysis. *Clinical Psychology Review, 28*, 1326-1342.
- Saucier, G. (1994). Mini-markers: A brief version of Goldberg's unipolar Big-Five markers. *Journal of Personality Assessment, 63*, 506-516.
- Saucier, G. (2002). Orthogonal Markers for Orthogonal Factors: The Case of the Big Five. *Journal of Research in Personality, 36 (1)*, 1-31
- Saucier, G. & Goldberg, L. R. (2001). Lexical studies of indigenous personality factors: premises, products and prospects. *Journal of Personality, 69*, 847-79.
- Saucier, G. & Goldberg, L. R. (2002). Assessing the Big Five: Application of 10 psychometric criteria to the development of marker scales. In B. de Raad & M.Perugini (Eds.), *Big Five Assessment* (pp. 29–58). Seattle, Toronto, Bern, Göttingen: Hogrefe & Huber Publishers.
- Schmitt, D. P., Allik, J., McCrae R. R., Benet-Martínez V., Alcalay, L., Ault, L., Austers, I et al. (2007). The Geographic Distribution of Big Five Personality Traits: Patterns and Profiles of Human Self-Description Across 56 Nations. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 38*, 173-212.
- Schneider, B. (1987). The people make the place. *Personnel Psychology, 40*, 437–453.
- Seļavina J. (2005). *Vadītāju un darbinieku makiavelisma un sociālas vēlamības rādītāju atšķirības*. Maģistra darbs. LU [Nepublicēts materiāls].

- Skreitule-Pikše I., Sebre S. (2008). Vecāku kompetences izjūtas skalas adaptācija Latvijā. *Latvijas Universitātes raksti. Psiholoģija*, 742, 67–77.
- Škuškovnika D. (2004). *Trauksme latviešiem un Latvijā dzīvojošiem krieviem*. Promocijas darbs. LU [Nepublicēts materiāls].
- Smith, G. M. (1967). Usefulness of peer ratings of personality in educational research. *Educ. Psychol. Meas.*, 27, 967-84.
- Smith, P. C. & Kendall, L.M. (1963). Retranslation of expectations: An approach to the construction of unambiguous anchors for rating scales. *Journal of Applied Psychology*, 47, 149-155.
- Spielberger, C. D., Gorsuch, R. L., Lushene, R., Vagg, P., & Jacobs, G. A. (1983). *Manual for the state-trait anxiety inventory STAI (Form Y): self-evaluation questionnaire*. Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press.
- Šteinberga, I. (2007). *NEO-PI-R personaības aptaujas konverģentā validitāte*. Maģistra darbs. LU [Nepublicēts darbs].
- Sümer, N. (2003). Personality and behavioral predictors of traffic accidents: Testing a contextual mediated model. *Accident Analysis and Prevention*, 35(6), 949-964.
- Swygert, K. A., McLeod, L. D., & Thissen, D. (2001). Factor analysis for items or testlets scored in more than two categories. In D. Thissen & H. Wainer (Eds.). *Test scoring* (pp. 217-249). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Tellegen, A. & Waller, N.G. (2008). Exploring personality through test construction: Development of the Multidimensional Personality Questionnaire. In G.J. Boyle, G. Matthews and D.H. Saklofske, (Eds). *Handbook of personality theory and testing, II*. (pp. 261-292). London: Sage
- ter Laak, Y., & Brugman, G. (2003). *Big 5: Kak izmerit' chelovecheskuyu individualnost' . Ocenki i opisaniya*. [тер Лаак Ян, Бругман Герард (2003). *Big 5: Как измерить человеческую индивидуальность*]. Tulkojums no aģļu valodas. Moskva: Kniznij dom „Universitet”.
- Thompson, B. (2004). *Exploratory and confirmatory factor analysis: Understanding concepts and applications*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Thurstone, L. L. (1947). *Multiple-factor analysis*. Chicago: University of Chicago Press.
- Trapmann S., Hell B., Hirn J-O. W. & Schuler H. (2007) Meta-Analysis of the Relationship Between the Big Five and Academic Success at University. *Zeitschrift für Psychologie / Journal of Psychology*, 215 (2), 132–151.
- Trups-Kalne, I. & Dimdins, G. (2011). *Development of a Latvian Social Conservatism Scale*. Poster presented on the 11th European Conference on Psychological Assessment, 31.08.-03.09.2011., Rīga, Latvija. [Nepublicēts materiāls]
- Trups-Kalne I., Dimdiņš Ģ., Perepjolkina V. (pieņemts publicēšanai). Sociālā konservatīvisma skalas latviešu valodā izveide un validitātes pārbaude. *LU raksti. Psiholoģija*.
- Tupes, E. C. & Christal, R. E. (1992). Recurrent personality factors based on trait ratings. *Journal of Personality*, 60, 225-251. (Original published in 1961, USAF Tech. Rep. No 61-97. U.S. Ar Force: Lackland Air Force Base, TX).
- van de Vijver, F. J. R., & Leung, K. (1997). *Methods and data analysis for cross-cultural research*. Thousand Oaks, CA: Sage
- van de Vijver, F. (2013). *State-of-the-art talk on the 12th European Conference on Psychological Assessment*. San Sebastian, Spain, July 17-20, 2013.
- Van Skotere L. (2012). *Vadītāju un padoto personības iezīmju un grupas lomu nozīme darba grupu efektivitātes prognozēšanā*. Promocijas darbs. Rīga: LU. [Nepublicēts darbs]
- Van Skotere, L., Perepjolkina, V. (2011). Personības iezīmju piecu faktoru modeļa aptauju NEO-PI-R, NEO-FFI un NEO-FFI-R latvisko versiju psihometriskie rādītāji. *LU raksti. Psiholoģija*. 768, 57-78.
- Vassend, O., & Skrandal, A. (1997). Validation of the NEO Personality Inventory and the five factor model. Can findings from exploratory and confirmatory factor analysis be reconciled? *European Journal of Personality*, 11, 147-66.

- Voitkāne S. (2003). The relationship of social support, anxiety, depression, and student needs to psychological well-being in first year university students. *Baltic Journal of Psychology*, 4, 31-43.
- Voitkāne S., Miezīte S. (2001). Pirmā kursa studentu adaptācijas problēmas. *Baltijas Psiholoģijas žurnāls*, 2(1), 43-58.
- Warr, P., Cook, J., & Wall, T. (1979). Scales for the measurement of some work attitudes and aspects of psychological well being. *Journal of Occupational Psychology*, 52, 129-148.
- Widiger, T. A., & Costa, P. T. Jr. (1994). Personality and personality disorders. *Journal of Abnormal Psychology*, 103, 78-91.
- Widiger, T. A. & Trull, T. J. (1997). Assessment of the Five-Factor Model of Personality. *Journal of Personality Assessment*. 68 (2). 228-250.
- Webb E. (1915). Character and intelligence. *Brit. J. Psychol. Monogr. Suppl.*, 1(3).
- Woods, S. A. & Hampson, S. E. (2005). Measuring the Big Five with single items using a bipolar response scale. *European Journal of Personality*, 19, 373-390.
- Ye, S. (2007). Validation of the temporal satisfaction with life scale in a sample of Chinese University students. *Social Indicators Research*, 80, 617-628.
- Zinbarg, R. E., Revelle, W., Yovel, I. & Li, W. (2005). Cronbach's Alpha, Revelle's Beta, McDonald's Omega: Their Relations with Each and two Alternative Conceptualizations of Reliability. *Psychometrika*, Vol. 70 (1), p. 123-133.
- Zinbarg, R., Yovel, I., Revelle, W. & McDonald, R. (2006). Estimating Generalizability to a Universe of Indicators that all have One Attribute in Common: A Comparison of Estimators for Omega. *Applied Psychological Measurement*, 30 (2), 121-144.
- Zinčenko S. (2012). *Aptaujas Devianta uzvedība darbā adaptācijas otrais posms*. Bakalaura darbs. RPIVA [Nepublicēts materiāls].
- Zuckerman, M., Kolln, E.A., Price, L., Zoob, I. (1964). Development of a sensation-seeking scale. *J. Consult. Clin. Psychol.*, 32, 420-426.
- Zuckerman, M., Kuhlman, D. M., & Camac, C. (1988). What lies beyond E and N? Factor analyses of scales believed to measure basic dimensions of personality. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54, 96-107.
- Zuckerman, M., Kuhlman, D. M., Joireman, J., Teta, P., & Kraft, M. (1993). A comparison of three structural models for personality: The Big Three, the Big Five, and the Alternative Five. *Journal of Personality and Social Psychology*, 65, 757-768.
- Zuckerman, M., Kuhlman, D. M., Thrunquist, M., & Kiers, H. (1991). Five (or three) robust questionnaire scale factors of personality without culture. *Personality and Individual Differences*, 12, 929-941.

Summary

The aim of this study was to develop a multidimensional self-report personality questionnaire in the frame of *emic-etic* approach. A large set of preliminary items were generated based on FFM (Costa & McCrae, 1995) and HEXACO (Lee & Ashton, 2004) models of personality. Three sequential studies were conducted before the final version of a Latvian Personality Inventory (LPA-v3) was developed.

In the 1st study an initial pool of 398 items was administrated in the sample of 820 Latvian adults and based on exploratory principal component analysis (PCA) 95 items were selected for the 1st preliminary version of the LPI (LPA-v1; Perepjolkina, Van Skotere & Reņģe, 2011). In the 2nd study the same data was re-analysed, and improved set of 135 items was selected (LPA-v2; Perepjolkina & Reņģe, 2012). In the 3rd study this second item set was combined with items from LPA-v1 (28 items which were not included into the LPA-v2) and with 67 new items. This 3rd pool of 230 items was administrated in another sample ($N = 1294$, aged from 18 till 69, M age = 30.8 years, $SD = 10$ years; 74.7% female) in combination with a number of other scales and criterion measures.

An exploratory principal component analysis (PCA) was performed to establish the dimensionality of the preliminary item pool. The scree test clearly indicated that 6 factors should be retained for rotation. Repeated PCA with preset 6 components for extraction helped us to identify items forming each personality domain. Sequential first- and second-order PCA were conducted to find a better structure of the test and to find better performing items. Based on PCA a final 100 item version of the Latvian Personality Inventory (LPA-v3) was developed. Clear and interpretable 6 factor structure (both on scale and on item level) was revealed. Overall model explained 59.57% of the variance.

LPA-v3 was manifested to be a valid and reliable instrument for assessing six personality domains: Neuroticism, Extraversion, Conscientiousness, Openness, Agreeableness and Honesty-Humility. Within each personality domain there are four facet level scales, each scale consisting of four items. LPA-v3 demonstrates acceptable level of internal consistency across all samples on factor and facet level, good temporal stability, convergence with BFI (Big Five Inventory). Predicted patterns of LPA-v3 scores correlations with different criterion measures such as satisfaction with life, perceived level of stress, self-esteem, depression, anxiety, Machiavellianism, sensation-seeking, contact frequency with friends at al., confirmed convergent and criterion validity of LPA-v3. LPA-v3 can be used for research, self-evaluation, professional guidance and personnel selection purposes.

Key words: personality traits, multidimensional personality inventory, psychometric properties, reliability, validity.

**Latvijas Personības aptaujas sākotnējo apgalvojumu kopas
acīmredzamās validitātes pārbaudei fokusgrupās sagatavotā materiāla paraugs**

Lūdzu novērtējiet:

(1) cik lielā mērā katrs apgalvojums, jūsuprāt, atspoguļo *uz depresīviem stāvokļiem tendēta cilvēka* tipiskās domas, jūtas un rīcību.

(2) vai apgalvojums ir formulēts saprotami, vienkārši un „dabiski”, t.i. atbilstoši ikdienā bieži lietotiem cilvēku individuālo atšķirību, personības iezīmju raksturojumiem.

Vērtējumiem izmantojiet šīs divas skalas:

I.	Apgalvojuma atbilstība mērāmās pazīmes saturam	Neatbilst 0	Daļēji atbilst 1	Gandrīz atbilst 2	Pilnībā atbilst 3
II.	Vai apgalvojuma formulējums ir viegli uztverams un skan „dabiski”	Apgalvojums ir grūti vai neviennozīmīgi saprotams 0	Apgalvojums ir saprotams, bet nav labi formulēts 1	Apgalvojums ir labi formulēts no abu aspektu viedokļa 2	

N3: Depresivitāte. Šī skala raksturo tendenci uz depresīviem stāvokļiem. Cilvēkiem ar augstiem šīs skalas rādītājiem ir raksturīgi justies bēdīgiem, noskumušiem, nomāktiem, zaudējušiem cerību. Viņiem trūkst enerģijas, tāpēc ir grūti uzsākt kaut ko darīt. Viņus bieži māj negatīvas domas par sevi. Cilvēkiem ar zemiem šīs skalas rādītājiem nav raksturīgi justies nomāktiem un bēdīgiem, viņiem ir raksturīgs diezgan stabils un drīzāk pozitīvs emocionālais fons, viņi kopumā ir apmierināti ar sevi, viņus nav viegli apbēdināt.

N3: Depresivitāte		I.	II.
1.	Es bieži sūkstos par dzīvi.		
2.R	Reti jūtos bēdīgs/-a un nomākts/-a.		
3.R	Kopumā esmu ar sevi apmierināts/-a.		
4.	Diezgan bieži mani pārņem drūmas domas.		
5.R	Ļoti reti jūtos vientuļš/-a un nevienam nevajadzīgs/-a.		
6.	Mani bieži nomoka pašpārmetumi.		
7.	Bieži jūtos noskumis/-usi, grūtsirdīgs/-a.		
8.	Es reizēm jūtos nekam nederīgs/-a.		
9.	Es bieži jūtos vainīgs/-a.		
10.	Es ilgi bēdājos par neveiksmēm un skumstu par nepiepildītām cerībām.		
11.	Dažreiz man šķiet, ka mana dzīve ir pilnīgi bezjēdzīga.		
12.	Reizēm jūtos kā neveiksminiēks/-ce.		
13.	Dažreiz mani pārņem vienaldzība pret visu pasauli.		
14.	Dažreiz jūtos vīlies/-usies visā un visos.		
15.	Mani ir viegli sarūgtināt.		
16.	Mani reizēm bez acīmredzama iemesla sāk nomākt grūtsirdība.		
17.	Reizēm mani pārņem bezcerības izjūta.		

Latvijas Personības aptaujas pirmā sākotnējo apgalvojumu kopa

1. Ja kāds man ir nodarījis pāri, vados pēc principa – „piedod un aizmirsti”.
2. Man patīk sapņot un fantazēt.
3. Es spēju sasniegt vēlamos rezultātus visā, ko uzsāku.
4. Man ir grūti veidot tuvas attiecības ar citiem.
5. Man ir raksturīgi ticēt cilvēkiem.
6. Neuztraucos par dzīves sīkumiem.
7. Dzeja man ir vienaldzīga.
8. Mani kaitina nekārtība mājās.
9. Es labāk jūtos vienatnē nekā sabiedrībā.
10. Esmu atklāts un vaļsirdīgs cilvēks.
11. Es ātri sadusmojos.
12. Laba filma vai grāmata var mani saviļņot līdz asarām.
13. Dažreiz dodu vārdu, jau iepriekš zinot, ka neizpildīšu solīto.
14. Panāku no citiem, ko vēlos.
15. Es jūtu gandarījumu, nesavtīgi palīdzot citiem.
16. Bieži jūtos nomākts/-a.
17. Es nejūtu sirdsapziņas pārmetumus, izmantojot darbavietas resursus personīgajām vajadzībām.
18. Jaunievecumi mani parasti kaitina.
19. Es bieži izvirzu sev augstus, godkārtīgus mērķus un smagi strādāju, lai tos sasniegtu.
20. Man grūti ilgstoši nosēdēt uz vietas.
21. Man raksturīgi darīt visu pēc sava prāta.
22. Man bieži pietrūkst drosmes uzrunāt svešiniekus.
23. Man patīk risināt dažādus āķīgus uzdevumus.
24. Bieži nododu darbu, kad nodošanas termiņš jau ir pagājis vai pašā pēdējā brīdī.
25. Man patīk nodarbes, kas uzsit adrenalīnu.
26. Man nepatīk lielīties.
27. Bieži ļaujos mirkļa iegribām.
28. Es pieturos pie tradīcijām.
29. Bieži izdomāju kaut ko darīt pēdējā brīdī.
30. Esmu dzīvespriecīgs cilvēks.
31. Es viegli iejūtos „citu ādā”.
32. Pat neliels sarežģījums var „izsist mani no sliedēm”.
33. Man bieži ir vajadzība radoši izpausties.
34. Mani neuztrauc, ja manā darbā paliek dažas nepilnības.
35. Mani apmierina samērā pieticīgs dzīves veids.
36. Man ir grūti būt savaldīgam kaitinošās situācijās.
37. Esmu diezgan bailīgs cilvēks.
38. Man ir grūti mierīgi pieņemt citu kļūdas.

39. Es mēdzu atriebties saviem pāridarītājiem.
40. Man nav raksturīgi „celt gaisa pilis”.
41. Man bieži gadās visādas aizķeršanās, kas traucē veiksmīgi pabeigt iesākto.
42. Ātri iedraudzējos.
43. Ticu, ka apkārtējiem pārsvarā ir labi nodomi.
44. Mani bieži māj domas, ka kaut kas slikts var notikt.
45. Mūzika var sniegt man spēcīgu pārdzīvojumu.
46. Man ir raksturīga diezgan pavirša attieksme pret savu ārējo izskatu.
47. Man patīk lielas ballītes.
48. Ja man kaut ko vajag no cilvēka, kas man nepatīk, es izturēšos pret viņu labi, lai to dabūtu.
49. Saskarsmē ar cilvēkiem esmu diezgan pacietīgs/-a.
50. Domāju, ka citi cilvēki ir jūtīgāki par mani.
51. Uz mani var paļauties darba lietās.
52. Parasti ļauju citiem pildīt līdera lomu.
53. Es nemēdzu tērēt savu laiku, palīdzot citiem.
54. Man mēdz strauji mainīties garastāvoklis, dažreiz pat bez īpaša iemesla.
55. Es nekad nepieņemtu kukuli, pat ja tas būtu ļoti liels, un es droši zinātu, ka mani nepieķers.
56. Es bieži dodos iepazīt jaunas vietas.
57. Grūtības mani var viegli novirzīt no mērķa.
58. Man patīk darboties lēnām, nesteidzīgi.
59. Strīdos parasti diezgan ātri piekāpjos.
60. Bieži nosarkstu, kad dzirdu, ka par mani runā.
61. Man ir diezgan šaurs interešu loks.
62. Nepatīkamus ikdienas darbus parasti izdaru bez kavēšanās un līdz galam.
63. Mani nepiesaista ekstrēmie sporta veidi.
64. Esmu augstās domas par sevi un nekautrējos to izrādīt.
65. Labi spēju apvaldīt savas iegribas.
66. Uzskatu, ka tradicionālās vērtības jau sen ir novecojušas.
67. Domāju, ka citi uzskata mani par vieglprātīgu cilvēku.
68. Biežu jūtos entuziasma pilns.
69. Mani maz ietekmē citu cilvēku jūtas.
70. Ātri atgūstos pēc neveiksmēm.
71. Man būtu grūti veikt darbu, kur nepieciešama izdoma un neparasta pieeja.
72. Man ir raksturīgi iedziļināties detaļās, pievērst uzmanību niansēm.
73. Es gribētu, lai man ir daudz luksusa preču.
74. Es reti ļauju vaļu dusmām, pat ja kāds izturas pret mani ļoti slikti.
75. Man ir bail ceļot, kad ir slikti laika apstākļi.
76. Reti atklāti kritizēju citus.
77. Nevaru ilgi turēt ļaunu prātu uz cilvēkiem.
78. Man sagādā grūtības kaut ko iztēloties.
79. Man bieži ir sajūta, ka es neko nevaru ietekmēt savā dzīvē.
80. Viegli atrodu kopēju valodu ar citiem.
81. Parasti esmu aizdomu pilns/-a attiecībā ar apkārtējiem.
82. Bieži jūtos sapinies/-usies savās problēmās.
83. Mani neinteresē mūzikas koncerti.

84. Man ir raksturīgi rūpīgi plānot savas ikdienas aktivitātes un darba lietas.
85. Es turos nomaļus no citiem.
86. Man nav raksturīgi pīt intrigas, iesaistīties varas spēlēs.
87. Mani viegli sakaitināt.
88. Viegli iejūtos grāmatas vai filmas varoņa pārdzīvojumos.
89. Uzcītība un čaklums nav manas stiprās puses.
90. Bieži uzņemos iniciatīvu grupā.
91. Uzskatu, ka katram pašam ir jātiek galā ar savām problēmām.
92. Reti esmu noskumis/-usi.
93. Man personīgā brīvībā uzvedībā ir svarīgākā par sabiedrības un morāles normu ievērošanu.
94. Ierastā lietu kārtība mani garlaiko.
95. Es neatlaidīgi īstenoju savus plānus dzīvē, neskatoties uz dažādiem šķēršļiem.
96. Gandrīz katru dienu esmu enerģijas pilns/-a.
97. Ja kāds saka, ka man nav taisnība, mana pirmā reakcija ir pierādīt pretējo.
98. Baidos izskatīties smieklīgs/-a.
99. Mani nesaista teorētiskas vai filozofiskas diskusijas.
100. Parasti uzsāku darba izpildi nevilcinoties.
101. Es neskatos šausmu filmas.
102. Mēdzu uzvesties tā, it kā man piederētu visa pasaule.
103. Bieži rīkojos tā, ka vēlāk jānožēlo.
104. Uzskatu, ka brīvdomība ir bīstama.
105. Es rīkojos uzmanīgi, lai nepieļautu kļūdas, par kurām vēlāk nožēlošu.
106. Ne visai bieži smejos.
107. Es viegli varu iejusties cita cilvēka pārdzīvojumos.
108. Ātri krītu panikā.
109. Man galva parasti ir pilna ar idejām.
110. Bieži izpildu tikai minimāli nepieciešamo darba apjomu.
111. Lielam naudas daudzumam nav īpašas nozīmes manā dzīvē.
112. Kaitinošās situācijās man diezgan ātri zūd pacietība.
113. Es maz no kā baidos.
114. Daži saka, ka man esot „asa mēle”.
115. Man ir grūti pilnībā piedot kādam, kas man ir nodarījis kaut ko sliktu.
116. Daži saka, ka es „lidinos mākoņos”.
117. Spēju paredzēt notikumus soli uz priekšu.
118. Mani diez ko neinteresē citi cilvēki.
119. Gadās, ka es iekuļos nepatikšanās savas uzticēšanās dēļ.
120. Pārsvarā es jūtos mierīgs/-a, neesmu saspringts/-a.
121. Es bieži saskatu skaistumu pat visparastākajās ikdienas lietās.
122. Reizēm mana neorganizētība man sagādā problēmas darbā.
123. Saviesīgos pasākumos es sarunājos ar daudziem dažādiem cilvēkiem.
124. Lai panāktu savu, varu iet „pāri līķiem”.
125. Es ātri apvainojos.
126. Netērēju laiku, analizējot savas jūtas un meklējot sava garastāvokļa patiesos iemeslus.
127. Gandrīz vienmēr es turu savus solījumus, lai ko man tas maksātu.
128. Grupas apspriedē cenšos turēties malā.

129. Kā varu, palīdzu grūtībās nonākušajiem.
130. Bieži mēdzu zaudēt cerību.
131. Es uzskatu krāpšanos par nepieņemamu rīcību jebkuros apstākļos.
132. Izvairos izmēģināt jaunus ēdienus.
133. Bieži es apstājos pusceļā, nerasniedzot izvirzīto mērķi.
134. Pieturos pie nesteidzīga dzīvesveida.
135. Bez ierunām izpildu augstākstāvošo personu teikto.
136. Svešā kompānijā kautrējos runāt.
137. Labprāt lasu dažādu zinātnisko literatūru.
138. Es mēdzu nosist laiku, neko nedarot, kaut gan ir daudz lietu, ko man vajadzētu izdarīt.
139. Man ir alkas pēc piedzīvojumiem.
140. Man ir raksturīgi neizcelt sevi un savus nopelnus.
141. Man bieži ir grūtības savaldīt savu mēli
142. Uzskatu, ka katram ir tiesības dzīvot, kā pats vēlas.
143. Man labāk patīk rīkoties pēc noskaņojuma, nevis sekot iepriekš sastādītiem plāniem.
144. Esmu jautras dabas cilvēks.
145. Bieži manu garastāvokli ietekmē apkārtējo cilvēku noskaņojums.
146. Spēju „savākties” spriedzes situācijā un rīkoties produktīvi.
147. Diez vai mani varētu nosaukt par radošu cilvēku.
148. Es pieturos pie augstiem kvalitātes standartiem visā, ko daru.
149. Man būtu patīkami piederēt „sabiedrības krējumam”.
150. Es mēdzu uzkliegt cilvēkiem.
151. Es nepiekristu darbam, kas ir saistīts ar fiziskām briesmām.
152. Reti norādu uz citu pieļautajām kļūdām.
153. Ja kāds man sagādā vilšanos, ar laiku es spēju tikt tam pāri un uzturēt ar viņu labas attiecības.
154. Neciešu tukšu fantazēšanu un spriedelēšanu.
155. Es bieži jūtos bezspēcīgs/-a dzīves grūtību priekšā.
156. Jūtos slikti vienatnē.
157. Esmu piesardzīgs/-a attiecībās ar apkārtējiem.
158. Neierastas situācijas mani padara nervozu.
159. Deju uzvedumi un priekšnesumi mani parasti garlaiko.
160. Mājās es uzturu gandrīz ideālu kārtību.
161. Man nepatīk atrasties lielā cilvēku barā.
162. Mēdzu izmantot aplinku ceļus, lai panāktu savu.
163. Bieži esmu sliktā garastāvoklī un staigāju apkārt drūms/-a kā mākonis.
164. Bieži cenšos izprast savas jūtas.
165. Mēdzu novelt atbildību par savām neizdarībām uz citiem, vai uz apstākļiem.
166. Varu uzņemties vadību grupā.
167. Nesaprotu, kāpēc man būtu jāpalīdz tiem, kuriem ir mazāk veicies, kā man.
168. Ilgstoši pārdzīvoju neveiksmes.
169. Es māku atrast ceļus, kā apiet likumus un noteikumus.
170. Esmu atvērts/-a pārmaiņām.
171. Man dzīvē ir skaidri mērķi, ko vēlos sasniegt.
172. Esmu aktīvs un darbīgs cilvēks.

173. Citi saka, ka es esmu pārāk ietiepīgs/-a.
174. Allaž uztraucos, ko citi par mani padomās.
175. Mani ir garlaicīgi lasīt filozofisku literatūru.
176. Izdaru to, ko esmu ieplānojis/-usi paveikt, neatkarīgi no garastāvokļa.
177. Gūstu baudu riskējot.
178. Mēdzu justies pārāks/-a par citiem.
179. Netērēju vairāk, kā varu atļauties.
180. Uzskatu, ka nav ko „auklēties” ar noziedzniekiem.
182. Mani viegli var sasmīdināt.
181. Parasti es rūpīgi izvēlos vārdus, lai nepateiktu kaut ko lieku.
183. Es reti uzklāstu citu pārdzīvojumus un mierinu viņus.
184. Es bieži apjuku stresa situācijā.
185. Citi saka, ka es esot ļoti atjautīgs un izdomas bagāts cilvēks.
186. Es neesmu motivēts/-a sasniegt izcilus rezultātus darbā vai mācībās.
187. Esmu vienaldzīgs/-a pret dārgām luksusa precēm.
188. Lielākā daļa man pazīstamo cilvēku biežāk zaudē savaldību aiz dusmām, nekā es.
189. Es palieku bailīgs, kad rodas draudi fiziskai veselībai.
190. Man ir tendence izteikt kritiskas piezīmes.
191. Man ir grūti labi izturēties pret cilvēkiem, kas man ir darījuši pāri.
192. Man patīk iztēloties sevi un citus dažādās nereālās situācijās.
193. Jebkurā situācijā ātri saprotu lietas būtību un varu atrast pareizo risinājumu.
194. Sarunās maz atklāju par sevi.
195. Ticu, ka cilvēki ir labi.
196. Bieži vakaros man ir grūti aizmigt, jo nevaru atslābināties.
197. Mani uzrunā dabas skaistums.
198. Savas nekārtības dēļ es bieži nevaru atrast vajadzīgo.
199. Nevaru ilgi iztikt bez citu cilvēku sabiedrības.
200. Es izmantoju pazīšanas savu mērķu sasniegšanai.
201. Mani ir grūti izvest no pacietības.
202. Parasti es palieku emocionāli vēss pat situācijās, kurās daudzi cilvēki pārdzīvo intensīvas jūtas.
203. Parasti es strādāju ar pilnu atdevi.
204. Reti kad izsaku savu viedokli.
205. Daži uzskata mani par cietsirdīgu cilvēku.
206. Kopumā esmu apmierināts/-a ar sevi.
207. Es nesagrozītu informāciju, pat ja man tas būtu izdevīgi.
208. Esmu ieraduma cilvēks.
209. Es bieži pametu iesākto, kad man zūd interese par to.
210. Parasti es daudz ko paspēju izdarīt dienas laikā.
211. Mīļā miera labad bieži piekrītu kompromisam.
212. Es nervozēju, kad jārunā ar kādu autoritāti vai svarīgu personu.
213. Man patīk domāt, spēlēt ar idejām.
214. Bieži atstāju nepatīkama vai sarežģīta darba izpildi uz pēdējo brīdi.
215. Es mīlu mieru un klusumu.
216. Es vēlos, lai pret mani izturas kā pret īpaši cienījamu personu.
217. Mēdzu rīkoties impulsīvi.

218. Parasti es sekoju autoritāšu viedoklim.
219. Mani viegli pierunāt uz šaubīgiem pasākumiem.
220. Es reti jokojos.
221. Es varu pārdzīvot citu bēdas kā savējās.
222. Mani grūti „izsist no sliedēm”.
223. Radošā darbība nav priekš manis.
224. Es izvirzu sev augstas prasības.
225. Es gribētu lietot tikai pazīstamu zīmolu lietas.
226. Cilvēki uzskata mani par karstgalvi.
227. Daudzi uzskata mani par drosmīgu, bezbailīgu cilvēku.
228. Man ir raksturīgi būt saudzīgam, vērtējot citus un viņu darbu.
229. Es ilgi turu ļaunu prātu uz cilvēkiem, kas mani ir sāpinājuši.
230. Es esmu reālists.
231. Nedomāju, ka varēšu gūt panākumus dzīvē.
232. Man svarīgi, lai apkārt būtu cilvēki, ar kuriem varētu parunāties.
233. Domāju, ka nav ko cerēt uz citu cilvēku godprātību.
234. Neuztraucos par to, kas jau ir noticis, un tur vairs neko nevar mainīt.
235. Vizuālā māksla mani atstāj vienaldzīgu.
236. Man patīk “salikt visu pa plauktiņiem”.
237. Es neesmu īpaši komunikabls un sabiedrisks cilvēks.
238. Es mēdzu glaimot ietekmīgiem cilvēkiem, ja man tas ir izdevīgi.
239. Mēdzu būt nikns/-a uz visu pasauli.
240. Esmu diezgan emocionāls cilvēks.
241. Ja esmu apņēmies/-usies kaut ko izdarīt, tad var paļauties, ka es to arī izdarīšu.
242. Panāku, ka citi ieklausās manos vārdos.
243. Man ir grūti atteikt kādam palīdzību.
244. Mēdzu justies vientuļš/-a un pamests/-a.
245. Es piesavinātos lielu naudas summu, ja zinātu, ka mani nepieķers.
246. Bieži izmēģinu ko jaunu, iepriekš nedarītu.
247. Jo vairāk šķēršļu un grūtību, jo neatlaidīgāk es virzos uz savu mērķi.
248. Parasti es pasīvi pavadu brīvo laiku.
249. Daži saka, ka ar mani ir grūti sadarboties.
250. Bieži jūtos neveikli.
251. Man nepatīk mācīties.
252. Es spēju koncentrēties darbam, pat ja apkārt ir daudz traucēkļu.
253. Man patīk atrasties notikumu epicentrā.
254. Mēdzu slavēt pats/-i sevi.
255. Visai bieži mēdzu pieēsties tā, ka gandrīz nevaru pakustēties.
256. Atbalstu domu, ka likumi nav domāti visiem.
257. Mani uzskata par piesardzīgu un apdomīgu cilvēku.
258. Parasti esmu labā garastāvoklī.
259. Man reti pielīp apkārtējo cilvēku emocijas.
260. Ilgi nevaru pieņemt lēmumus, svārstos.
261. Man bieži izdodas atrast oriģinālu problēmas risinājumu.
262. Man nav raksturīgi „saspringt” darbā vai mācībās.
263. Man ir svarīgi dzīvot prestižā rajonā.

264. Man ir viegli atbildēt savaldīgi uz apvainojumiem.
265. Pēc pieredzes zinu, ko nozīme „būt stīvam aiz bailēm”.
266. Dažreiz man saka, ka es esmu pārāk „piekasīgs/-a”.
267. Es ilgi atceros pāridarījumus.
268. Man ir dzīva iztēle.
269. Parasti sasniedzu nospraustos mērķus.
270. Ieturu distanci ar citiem.
271. Domāju, ka lielākā daļa cilvēku ir godīgi un uz tiem var paļauties.
272. Bieži pārdzīvoju par iespējamām neveiksmēm vai grūtībām.
273. Esmu operas vai baleta mākslas cienītājs.
274. Man ir raksturīgi visu darīt pēdējā minūtē.
275. Man patīk runāties ar nepazīstamiem cilvēkiem.
276. Es mēdzu izdarīt spiedienu uz citiem, lai panāktu savu.
277. Bieži mēdzu būt īgns.
278. Man ir sveši intensīvi pārdzīvojumi.
279. Mani uzskata par centīgu un atbildīgu cilvēku.
280. Esmu mazrunīgs cilvēks.
281. Mani neuztrauc citu problēmas.
282. Bieži man šķiet, ka esmu sliktāks/-a par citiem.
283. Spēlējot spēles, es mēdzu šmaukties.
284. Laiku pa laikam, man ir vajadzīgas kādas pārmaiņas dzīvē.
285. Daudzi no maniem plāniem netiek realizēti, jo man pietrūkst neatlaidības.
286. Parasti visu daru ātri.
287. Konfliktos parasti esmu pirmais/-ā, kas piedāvā izlīgt.
288. Man ir grūti skatīties cilvēkiem tieši acīs.
289. Es lepojos ar savu analītisko prātu.
290. Man ir grūti piespieties darīt to, kas ir darāms.
291. Pārsvārā klausos mierīgu, klusu mūziku.
292. Es necenšos izmantot kādas īpašas privilēģijas sadzīvē un darbā.
293. Man ir grūti noturēties pretī kārdinājumiem.
294. Uzskatu, ka jāturas pie tradicionālām vērtībām.
295. Es mēdzu pieņemt pārsteidzīgus lēmumus.
296. Katru dienu atrodu kaut ko, par ko priecāties.
297. Es nevaru mierīgi noskatīties uz citu sāpēm un asarām, tās man liek pārdzīvot līdzī.
298. Spēju mierīgi uz klausīt kritiku.
299. Man patīk kaut ko sacerēt, izgudrot, veidot, zīmēt vai taisīt paša rokām.
300. Izpildot kādu darbu, es nevaru nomierināties, kamēr nav kārtībā vissīkākās detaļas.
301. Es gribētu būt bagāts/-a.
302. Pat ja man „iekšā viss vārās” aiz dusmām, es protu neizrādīt uz āru savus pārdzīvojumus.
303. Es baidos no visa, kas var būt bīstams dzīvībai.
304. Man ir bail aizvainot citus, sniedzot viņiem negatīvu vērtējumu.
305. Parasti es cenšos pārtraukt jebkādas attiecības ar cilvēku, kas mani ir sāpinājis.
306. Daži saka, ka esmu piezemēts pragmatīķis.
307. Man dzīvē bieži neveicas.

308. Man labāk patīk darboties kopā ar citiem, nekā vienam pašam/vienai pašai.
309. Esmu pārliecināts/-a, ka lielākoties cilvēki rīkojas savtīgu nolūku vadīti.
310. Dažreiz mani pārņem nenoteikta satraukuma vai baiļu sajūta, kurai pat nevaru atrast iemeslu.
311. Augsti vērtēju skaistumu un harmoniju it visā.
312. Mani kaitina, ja lietas nenotiek saskaņā ar plānu.
313. Man labāk patīk darboties vienam pašam/vienai pašai, nekā kopā ar citiem.
314. Uzskatu, ka mērķis attaisno līdzekļus.
315. Regulāri esmu ar kaut ko neapmierināts.
316. Citi uzskata mani par romantiķi.
317. Es mēdzu visādi izvairīties no savu pienākumu un saistību veikšanas.
318. Varu pastāvēt par sevi un savām idejām.
319. Es mēdzu rīkoties pašaiļiedzīgi citu labā.
320. Mēdzu justies vīlies/-usies visā un visos.
321. Daži uzskata mani par izveicīgu cilvēku, kas prot tikt sveikā jebkurā situācijā.
322. Dodu priekšroku ierastajai lietu kārtībai.
323. Es sasniedzu izvirzītos mērķus, lai ko man tas maksātu.
324. Mani nav ilgi jāpierunā kaut kur doties.
325. Man ir grūti pieņemt kompromisu, ja esmu pārliecināts/-a, ka man ir taisnība.
326. Bez problēmām varu uzstāties publikas priekšā.
327. Allaž izjūtu vajadzību izzināt kaut ko jaunu.
328. Pat visgarlaicīgāko ikdienas darbu parasti izdaru līdz galam, nevis atstāju to uz vēlāku laiku.
329. Mani pievelk vietas, kur ir kņada, burzma un jautrība.
330. Domāju, esmu pelnījis/-usi vairāk cieņas, nekā daudzi citi, kurus pazīstu.
331. Bieži iztērēju daudz vairāk, nekā bija plānots.
332. Autoritāšu viedoklis man nav likums.
333. Parasti es visu rūpīgi pārdomāju, pirms pieņemu lēmumu.
334. Mani grūti nosaukt par optimistu.
335. Mēdzu zaudēt objektivitāti, jo pārāk iejūtos sarunas biedra pārdzīvojumos.
336. Saskaroties ar dzīves grūtībām, bieži jūtos kā mazs bērns.
337. Man ir sveša jebkāda veida radošā darbība.
338. Es vairāk orientējos uz darba izpildes ātrumu, nevis kvalitāti.
339. Man ir svarīgāk, lai drēbes būtu ērtas, nevis dārgas.
340. Daži mani uzskata par „miera miku”.
341. Es esmu diezgan izturīgs cilvēks un mani nebiedē fiziskās neērtības.
342. Es izvirzu augstas prasības pret apkārtējiem.
343. Es ilgstoši domāju slikti par cilvēkiem, kas kādreiz ir izturējušies slikti pret mani.
344. Es mēdzu tā aizdomāties, ka kļūstu izklaidīgs/-a.
345. Esmu pārliecināts/-a, ka tikšu galā ar jebkuru problēmu.
346. Man ir ļoti nozīmīgi pavadīt laiku kopā ar draugiem.
347. Esmu pārliecināts/-a, ka apkārt ir daudz krietnu cilvēku.
348. Bieži uztraucos sīkumu dēļ.
349. Staigājot pa pilsētu, priecājos par arhitektūras un dekora elementu skaistumu.
350. Man labāk patīk rīkoties pēc apstākļiem, nevis plānot visu uz priekšu.
351. Es viegli iejūtos jebkurā sabiedrībā.
352. Mēdzu liekulīgi interesēties par citu problēmām, ja uzskatu, kas tas man ir

- izdevīgi.
353. Dienu dienā mani pavada sajūta, ka visi mani uzskata par muļķi.
 354. Es reti pievēršu uzmanību savām jūtām.
 355. Man ir raksturīgi iedziļināties tajā, ko daru.
 356. Ļauju citiem pieņemt izšķirošus lēmumus svarīgos jautājumos.
 357. Es nejestu sirdsapziņas pārmetumus, ieriebnot kādam, kas man nepatīk.
 358. Nav viegli man sabojāt garastāvokli.
 359. Uzskatu, ka būt godīgam ir stulbi.
 360. Laiku pa laikam es mainu savus ierastos ceļa maršrutus.
 361. Nepabeidzot iesākto, es bieži ķeros pie kaut kā jauna.
 362. Daudzi cilvēki ir aktīvāki par mani.
 363. Ja mans viedoklis nesakrīt ar pārējo viedokli, es diezgan ātri pievienojos vairākumam.
 364. Mani ir grūti samulsināt.
 365. Man ir daudzveidīgas intereses.
 366. Man ir nepieciešams grūdiens, lai sāktu darīt, kas jādara.
 367. Man patīk skaļa mūzika.
 368. Man ir tendence citus vērtēt zemāk par sevi.
 369. Mēdzu izdabāt savām iegribām, neskatoties uz iespējamām nevēlamām sekām.
 370. Domāju, ka radikālu uzskatu apspriešana ir veltīga laika šķiešana.
 371. Es dzīvē pieļauju daudz kļūdu, jo mēdzu rīkoties iepriekš neapdomājoties.
 372. Esmu sabiedrības dvēsele.
 373. Ja redzu, ka kāds no līdzcilvēkiem ir nomākts, parasti par to neliekos ne zinis.
 374. Mani ir viegli sāpināt.
 375. Man patīk izpausties radošā darbā.
 376. Bieži izdaru vairāk nekā ir nepieciešams.
 377. Es gribētu braukt ar ļoti dārgu mašīnu.
 378. Man ir grūti savaldīties, ja kāds mani apvaino.
 379. Es baidos no tumsas (augstuma, kukaiņiem, čūskām, atklātiem vai slēgtiem laukumiem, ...) un neko ar to nevaru izdarīt.
 380. Esmu stingrs un prasīgs cilvēks.
 381. Es nevētu vajadzību dalīties savās problēmās ar citiem.
 382. Saskaroties ar dzīves grūtībām, man vajag kādu, kurš mani atbalsta un mierina.

Latvijas Personības aptaujas 1. pilotversijas (LPA-v1) psihometriskie rādītāji

1.tabula Latvijas Personības aptaujas 1. pilotversijas *neirotisma* faktora iekšējā struktūra

Apgalvojumi	Faktoru svari un komponenti				Faktoru svari kopējā faktorā pirms rotācijas
	1.	2.	3.	4.	
Mani var ātri aizkaitināt.	0,85	0,14	0,13	0,07	0,55
Mani ir diezgan grūti sadusmot.	-0,80	-0,05	-0,15	-0,02	-0,47
Varu kļūt nikns pat sīkumu dēļ.	0,74	0,21	0,05	0,10	0,52
Dusmojoties es ātri zaudēju savaldību.	0,73	0,06	0,06	0,14	0,46
Es ātri kļūstu nervozs.	0,68	0,33	0,15	0,20	0,66
Mani bieži nomāc domas, ka var notikt kas slikts.	0,15	0,76	0,15	0,17	0,65
Man bieži nedod mieru trauksmainas domas.	0,23	0,71	0,25	0,07	0,66
Dažreiz mani pārņem neizskaidrojama satraukuma vai baiļu sajūta.	0,13	0,67	0,22	0,19	0,63
Bieži noskaņojos uz sliktāko.	0,12	0,60	0,27	0,22	0,63
Bieži uztraucos par iespējamām neveiksmēm.	0,17	0,59	0,14	0,40	0,67
Reti esmu noskumis, grūtsirdīgs.	-0,14	-0,24	-0,78	-0,14	-0,66
Bieži jūtos noskumis.	0,09	0,35	0,75	0,21	0,72
Bieži jūtos bēdīgs un nomākts.	0,14	0,39	0,71	0,21	0,75
Reti jūtos vientuļš un nevienam nevajadzīgs.	-0,11	-0,03	-0,70	-0,11	-0,47
Bieži esmu neapmierināts ar sevi.	0,12	0,32	0,50	0,29	0,63
Mulstu svarīgu vai ietekmīgu cilvēku klātbūtnē.	0,11	0,12	0,05	0,73	0,49
Man ir grūti pretoties, ja kāds izdara spiedienu uz mani.	0,04	0,04	0,10	0,69	0,42
Man trūkst pārliecības par sevi.	0,12	0,30	0,26	0,67	0,67
Saskaroties ar sarežģījumiem, es ātri zaudēju drosmi un ticību sev.	0,14	0,21	0,26	0,64	0,62
Es no daudz kā atsakos savas nedrošības dēļ.	0,11	0,31	0,20	0,62	0,62
Īpašvērtība	3,17	3,09	2,90	2,81	--
% no dispersijas	15,87	15,44	14,49	14,05	59,84

Piezīme. $N = 820$ (A izlase). Treknajā drukā attēlots faktoru svars virs 0,40. Faktori izgūti ar galveno komponentu metodi, piemērojot *varimaks* rotāciju. $KMO = 0,93$, $\chi^2 = 7044,33$, $p < 0,001$, determinācijas koeficients = 0,001. 1. komponents – *aizkaitināmība*, 2. komponents – *trauksmainība*, 3. komponents – *depresivitāte*, 4. komponents – *kautrīgums*.

2.tabula Latvijas Personības aptaujas 1. pilotversijas *eskstraversijas* faktora iekšējā struktūra

Apgalvojumi	Faktoru svāri un komponenti				Faktoru svāri kopējā faktorā pirms rotācijas
	1.	2.	3.	4.	
Man ir viegls, dzīvespriecīgs raksturs.	0,80	0,19	0,16	0,06	0,64
Bieži esmu pacilātā garastāvoklī.	0,74	0,15	0,12	0,14	0,60
Pēc dabas esmu jautrs cilvēks.	0,74	0,16	0,20	0,09	0,63
Es esmu īsts optimists.	0,72	0,17	0,10	0,05	0,55
Man piemīt rotaļīgums un nebēdnība.	0,62	0,14	0,03	0,28	0,55
Man ir grūti uzrunāt svešinieku.	-0,09	-0,81	-0,05	-0,06	-0,54
Neizrādu iniciatīvu, lai iepazītos ar citiem cilvēkiem.	-0,12	-0,74	-0,22	-0,09	-0,61
Labprāt iesaistos sarunās ar svešiem cilvēkiem.	0,13	0,74	0,14	0,21	0,62
Es ātri sadraudzējos.	0,30	0,68	0,18	0,00	0,62
Jūtos neveikli un nedroši svešu cilvēku sabiedrībā.	-0,25	-0,67	-0,11	-0,08	-0,59
Nevaru ilgi iztikt bez citu cilvēku sabiedrības.	0,11	0,18	0,76	0,02	0,53
Man patīk, ja apkārt ir daudz cilvēku.	0,17	0,22	0,74	0,18	0,65
Man nepatīk būt vienatnē.	0,02	-0,02	0,73	0,00	0,36
Es labāk jūtos vienatnē nekā starp cilvēkiem.	-0,13	-0,29	-0,71	-0,06	-0,60
Mani piesaista vietas, kur ir kņada, burzma un jautrība.	0,23	0,12	0,64	0,29	0,62
Man patīk nodarbes, kas dod adrenalīnu un asas izjūtas.	0,08	0,01	0,13	0,82	0,44
Man patīk riskēt.	0,18	0,17	0,13	0,75	0,56
Nedaru neko bīstamu izpriecās dēļ.	-0,02	0,03	-0,01	0,71	0,29
Man piemīt avantūrisms.	0,24	0,19	-0,04	0,67	0,49
Uzskatu, ka dzīvē kaut vienu reizi jāizmēģina it viss.	0,11	0,04	0,26	0,52	0,42
Īpašvērtība	3,05	3,04	2,87	2,75	--
% no dispersijas	15,26	15,18	14,37	13,76	58,57

Piezīme. $N = 820$ (A izlase). Treknajā drukā attēlots faktoru svārs virs 0,40. Faktori izgūti ar galveno komponentu metodi, piemērojot *varimaks* rotāciju. $KMO = 0,89$, $\chi^2 = 6264,85$, $p < 0,001$, determinācijas koeficients = 0,001. 1. komponents – *dzīvesprieks*, 2. komponents – *sociālā drosme*, 3. komponents – *sabiedriskums*, 4. komponents – *avantūrisms*.

Apgalvojumi	Faktoru svari un komponenti				Faktoru svari kopējā faktorā pirms rotācijas
	1.	2.	3.	4.	
Mākslai nav īpašas nozīmes manā dzīvē.	0,80	-0,27	0,01	0,18	-0,70
Esmu mākslas cienītājs.	-0,78	0,23	-0,01	-0,13	0,65
Esmu operas vai baleta cienītājs.	-0,68	0,06	0,10	-0,02	0,49
Mani neinteresē mākslas muzeji un izstādes.	0,59	-0,03	-0,11	0,00	-0,42
Dzeja man ir vienalzīga.	0,58	-0,10	-0,11	0,19	-0,52
Diez vai mani varētu nosaukt par radošu cilvēku.	0,28	-0,79	-0,05	0,13	-0,71
Man patīk izpausties radošā darbā.	-0,35	0,76	0,02	-0,14	0,72
Es bieži izdomāju novatoriskas, oriģinālas idejas.	0,02	0,75	0,22	-0,02	0,52
Man patīk kaut ko sacerēt, izgudrot, veidot, zīmēt vai izgatavot paša rokām.	-0,34	0,69	0,01	-0,11	0,66
Citi saka, ka es esot ļoti atjautīgs un izdomas bagāts cilvēks.	0,05	0,63	0,26	-0,03	0,45
Man piemīt tieksme uz zināšanām.	-0,20	0,14	0,72	-0,06	0,50
Es esmu zinātkārs, gribu visu izziņāt un izpētīt.	-0,14	0,26	0,69	0,06	0,48
Labprāt lasu zinātnisko literatūru.	-0,12	0,03	0,60	-0,13	0,37
Man patīk visu analizēt.	0,04	-0,05	0,56	-0,24	0,25
Man patīk risināt dažādus āķīgus uzdevumus.	0,09	0,17	0,53	0,19	0,18
Mani saista filozofiska rakstura problēmas un diskusijas par tām.	-0,23	0,12	0,33	-0,67	0,58
Bieži nodarbojos ar pašapceri.	-0,03	0,01	0,15	-0,67	0,32
Man ir garlaicīgi lasīt filozofisku literatūru.	0,32	-0,12	-0,38	0,58	-0,62
Neciešu tukšu fantazēšanu un spriedelēšanu.	-0,09	-0,17	0,16	0,56	-0,19
Es atzīstu tikai to, kas ir praktisks un lietderīgs.	0,24	0,00	0,11	0,50	-0,28
Īpašvērtība	3,00	2,96	2,42	2,04	--
% no dispersijas	15,00	14,79	12,10	10,21	52,10

Piezīme. $N = 820$ (A izlase). Treknajā drukā attēlots faktoru svars virs 0,40. Faktori izgūti ar galveno komponentu metodi, piemērojot *varimaks* rotāciju. $KMO = 0,83$, $\chi^2 = 3213,68$, $p < 0,001$, determinācijas koeficients = 0,019. 1. komponents – *kultūra*, 2. komponents – *kreativitāte*, 3. komponents – *zinātkāre*, 4. komponents – *apcere*.

Apgalvojumi	Faktoru svāri un komponenti				Faktoru svāri kopējā faktorā pirms rotācijas
	1.	2.	3.	4.	
Bieži nododu darbu, kad tā nodošanas termiņš jau ir garām.	0,73	-0,14	-0,04	-0,20	0,62
Bieži netieku galā ar saviem ikdienas darbiem un pienākumiem.	0,71	-0,16	-0,14	-0,10	0,62
Man ir grūti piespieties darīt to, kas ir darāms.	0,70	-0,21	-0,19	-0,04	0,64
Bieži atstāju nepatīkama vai sarežģīta darba izpildi uz pēdējo brīdi.	0,68	-0,23	-0,17	-0,20	0,69
Man ir nepieciešams grūdiens, lai sāktu darīt, kas jādara.	0,63	-0,09	-0,36	0,04	0,58
Mājās es uzturu gandrīz ideālu kārtību.	-0,11	0,83	0,14	0,08	-0,59
Man ir iekšēja nepieciešamība visu uzturēt tīrībā un kārtībā.	-0,01	0,81	0,08	0,20	-0,53
Mēdzu „izmētāt” savas mantas, nenoliekot tās īstajās vietās.	0,28	-0,74	0,03	-0,10	0,57
Es esmu ļoti akurāts cilvēks.	-0,19	0,68	0,19	0,29	-0,66
Es diezgan nevērīgi iztuos pret savām mantām.	0,23	-0,66	-0,09	-0,05	0,54
Jo vairāk šķēršļu un grūtību, jo neatlaidīgāk es virzos uz savu mērķi.	-0,10	0,10	0,77	0,05	-0,49
Es izvirzu sev ambiciozus mērķus un smagi strādāju, lai tos sasniegtu.	-0,08	0,05	0,74	0,19	-0,49
Esmu stipras gribas cilvēks.	-0,23	0,14	0,71	0,07	-0,57
Man bieži neizdodas realizēt savas ieceres neatlaidības trūkuma dēļ.	0,51	-0,08	-0,61	-0,10	0,68
Saskaroties ar grūtībām, man bieži zūd interese par iesākto.	0,44	-0,10	-0,54	0,01	0,56
Parasti rūpīgi sagatavojos, pirms sāku rīkoties.	-0,09	0,16	0,10	0,73	-0,46
Es mīlu rūpīgi plānot pat sīkākās aktivitātes un darba lietas.	-0,22	0,22	0,14	0,71	-0,59
Esmu ļoti piesardzīgs un apdomīgs cilvēks.	0,06	0,16	-0,10	0,69	-0,27
Man labāk patīk rīkoties atkarībā no noskaņojuma, nevis visu iepriekš rūpīgi plānot.	0,40	-0,03	-0,01	-0,61	0,50
Man vienmēr ir pārdomāts rezerves rīcības plāns.	-0,02	0,04	0,31	0,56	-0,40
Īpašvērtība	3,33	3,09	2,73	2,48	--
% no dispersijas	16,64	15,45	13,67	12,41	58,16

Piezīme. $N = 820$ (A izlase). Treknajā drukā attēlots faktoru svārs virs 0,40. Faktori izgūti ar galveno komponentu metodi, piemērojot *varimaks* rotāciju. $KMO = 0,90$, $\chi^2 = 6146,47$, $p < 0,001$, determinācijas koeficients = 0,001. 1. komponents – *pašdisciplīna*, 2. komponents – *akurātība*, 3. komponents – *mērķtiecība*, 4. komponents – *apdomība*.

Apgalvojumi	Faktoru svāri un komponenti			Faktoru svāri kopējā faktorā pirms rotācijas
	1.	2.	3.	
Mēdzu būt negants pret citiem.	0,76	-0,10	0,09	0,59
Mēdzu būt sarkastisks un dzēlīgs.	0,73	-0,09	0,06	0,55
Mēdzu konfliktēt ar citiem.	0,65	-0,20	0,15	0,61
Daži saka, ka man esot „asa mēle”.	0,65	-0,16	0,10	0,57
Dažreiz man saka, ka es esmu pārāk „piekasīgs”.	0,63	0,09	0,02	0,37
Saskarsmē ar cilvēkiem rūpīgi apsveru katru savu vārdu un rīcību.	0,06	0,81	-0,02	-0,41
Sarunās ļoti uzmanos, lai nepateiktu kaut ko lieku.	0,06	0,80	-0,08	-0,44
Rūpīgi izvēlos vārdus, lai nevienu neaizvainotu.	-0,29	0,65	-0,16	-0,63
Ja man kāds cilvēks nepatīk, es cenšos slēpt savu patieso attieksmi pret viņu.	-0,15	0,51	-0,14	-0,45
Gandrīz vienmēr esmu pieklājīgs un laipns, neatkarīgi no tā, kā jūtos patiesībā.	-0,30	0,48	-0,17	-0,54
Diezgan bieži atkāpjos no saņemtajām instrukcijām, neievēroju augstākstāvošo personu norādījumus.	0,07	-0,07	0,78	0,50
Bez ierunām izpildu augstākstāvošo personu teikto.	-0,07	0,13	-0,72	-0,51
Parasti es ievēroju autoritāšu viedokli.	-0,03	0,08	-0,72	-0,45
Man nav problēmu pārkāpt kādus noteikumus.	0,08	-0,10	0,55	0,39
Es esmu dumpinieks un nemiera cēlājs.	0,39	-0,18	0,49	0,61
Īpašvērtība	2,74	2,37	2,31	--
% no dispersijas	18,28	15,82	15,38	49,49

Piezīme. $N = 820$ (A izlase). Treknajā drukā attēlots faktoru svārs virs 0,40. Faktori izgūti ar galveno komponentu metodi, piemērojot *varimaks* rotāciju. $KMO = 0,82$, $\chi^2 = 2866,31$, $p < 0,001$, determinācijas koeficients = 0,029. 1. komponents – *saticība*, 2. komponents – *taktiskums*, 3. komponents – *paklausība*.

6. tabula. **Latvijas Personības aptaujas 1. pilotversijas vidējie reakcijas indeksi un koriģētie vidējie diskriminācijas indeksi (apakšskalu ietvaros)**

<i>LPA-v1 apakšsklas un faktori</i>	<i>Vidējais reakcijas indekss</i>	<i>Vidējais koriģētais diskriminācijas indekss</i>
N_Aizkaitināmība	2,98	0,66
N_Trauksmainība	2,92	0,60
N_Depresivitāte	2,74	0,64
N_Kautrīgums	2,90	0,56
E_Dzīvesprieks	3,43	0,62
E_Sociālā drosme	3,23	0,62
E_Sabiedriskums	2,99	0,60
E_Avantūrisms	3,05	0,54
O_Kultūra	3,59	0,54
O_Kreativitāte	3,65	0,62
O_Zinātkāre	3,72	0,41
O_Apcere	3,19	0,40
C_Pašdisciplīna	3,26	0,60
C_Akurātība	3,08	0,65
C_Mērķtiecība	3,25	0,58
C_Apdomība	3,06	0,50
A_Saticība	3,06	0,51
A_Taktiskums	3,19	0,46
A_Paklausība	3,24	0,47
Neirotisms (N)	2,89	0,54
Ekstraversija (E)	3,20	0,48
Atvērtība pieredzei (O)	3,54	0,41
Apzinīgums (C)	3,16	0,49
Labvēlīgums (A)	3,16	0,40

Piezīme. N = 820 (A izlase). Vidējais koriģētais diskriminācijas indekss (Mean Corrected Item-Total Correlation). Vidējā reakcijas indeksa optimālā vērtība (5 punktu atbilžu skalas no 1 līdz 5 gadījumā) ir 3,00.

7.tabula.

Latvijas Personības aptaujas 1. pilotversijas apakšskalu savstarpējas korelācijas

LPA-v1 apakšskalas	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.
1. N_Trauksmainība																		
2. N_Depresivitāte	0,64**																	
3. N_Nedrošība	0,58**	0,54**																
4. N_Aizkaitināmība	0,45**	0,37**	0,35**															
5. C_Apdomība	00,06	0,00	-0,02	-0,06														
6. C_Pašefektivitāte	-0,31**	-0,32**	-0,44**	-0,20**	0,38**													
7. C_Neatlaidība	-0,30**	-0,35**	-0,57**	-0,21**	0,32**	0,57**												
8. C_Akurātība	-0,06	-0,11**	-0,10**	-0,07*	0,40**	0,44**	0,32**											
9. E_Sabiedriskums	-0,11**	-0,18**	-0,13**	-0,07*	-0,04	0,05	0,16**	0,00										
10. E_Sociālā aktivitāte	-0,29**	-0,31**	-0,47**	-0,16**	-0,11*	0,15**	0,27**	0,02	0,42**	-								
11. E_Dzīvesprieks	-0,37**	-0,54**	-0,32**	-0,25**	-0,14**	0,09*	0,22**	0,04	0,38**	0,46**								
12. E_Avantūrisms	-0,12**	-0,15**	-0,24**	-0,09*	-0,23**	-0,09**	0,17**	-0,08*	0,31**	0,28**	0,35**							
13. O_Kultūra	-0,01	0,05	-0,01	-0,05	-0,07*	-0,03	0,09*	0,00	-0,02	0,12**	0,09**	0,09*						
14. O_Apcere	0,15**	0,24**	0,12*	0,07*	-0,23**	-0,24**	-0,16**	-0,22**	-0,13**	0,03	-0,03	0,09**	0,38**					
15. O_Kreativitāte	-0,08*	-0,09**	-0,26**	-0,07*	-0,07	0,02	0,26**	-0,04	0,11**	0,32**	0,28**	0,26**	0,43**	0,30**				
16. O_Zinātkāre	-0,11**	-0,10**	-0,22**	-0,09**	0,23**	0,12**	0,35**	0,04	-0,09**	0,09*	0,06	0,15**	0,20**	0,26**	0,31**			
17. A_Saticība	-0,23**	-0,18**	-0,04	-0,48**	0,03	0,07*	0,03	0,04	0,08*	0,06	0,14**	-0,10**	0,03	-0,07	-0,06	-0,13**		
18. A_Taktiskums	0,13**	0,09**	0,24**	-0,16**	0,39**	0,08*	0,04	0,19**	-0,08*	-0,29**	-0,09**	-0,17**	-0,01	-0,09**	-0,12**	0,08*	0,30**	
19. A_Paklausība	0,03	-0,01	0,19**	-0,11**	0,30**	0,22**	0,05	0,22**	0,06	-0,14**	-0,08*	-0,31**	-0,05	-0,20**	-0,20**	-0,14**	0,32**	0,34**

Piezīme. $N = 820$ (A izlase). Tabulā ir attēloti Pīrsona korelācijas koeficienti. Treknajā drukā attēloti korelāciju koeficienti ar „sava” faktora apakšskalām, slīprakstā ir attēloti korelāciju koeficienti virs 0,30 ar citu faktoru apakšskalām. * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$. Faktoru saīsināto apzīmējumu atšifrējums: N – neirotisms, C – apzinīgums, E – ekstraversija, O – atvērtība pieredzei un A – labvēlīgums.

Latvijas Personības aptaujas 2. pilotversijas (LPA-v2) psihometriskie rādītāji

1. tabula. Latvijas Personības aptaujas 2. pilotversijas *neirostima* faktora iekšējā struktūra (patterna matrica)

Apgalvojumi	Faktoru svāri un komponenti					Faktoru svāri kopējā faktorā pirms rotācijas
	1.	2.	3.	4.	5.	
83. Mani var ātri aizkaitināt.	0,88	0,06	-0,07	-0,01	0,03	0,58
191. Mani ir diezgan grūti sadusmot.	-0,85	-0,06	0,16	-0,06	0,00	-0,51
390. Es ātri sadusmojos.	0,84	0,06	0,02	-0,01	-0,01	0,59
263. Varu kļūt nikns pat sīkumu dēļ.	0,74	-0,02	0,10	-0,05	0,01	0,52
78. Es ātri kļūstu nervozs.	0,60	-0,01	0,21	0,09	0,07	0,67
232. Reti esmu noskumis, grūtsirdīgs.	-0,06	-0,84	0,01	-0,01	0,12	-0,64
389. Bieži jūtos noskumis.	-0,01	0,81	0,13	-0,02	-0,08	0,69
160. Reti jūtos vientuļš un nevienam nevajadzīgs.	-0,06	-0,78	0,19	-0,07	0,15	-0,46
52. Bieži jūtos bēdīgs un nomākts.	0,04	0,77	0,18	-0,08	-0,04	0,71
88. Bieži esmu neapmierināts ar sevi.	0,01	0,64	0,03	-0,16	0,22	0,59
114. Man bieži nedod mieru trausmainas domas.	0,08	0,04	0,78	-0,06	-0,04	0,64
330. Dažreiz mani pārņem neizskaidrojama satraukuma vai baiļu sajūta.	-0,06	-0,03	0,77	0,02	0,07	0,62
42. Mani bieži nomāc domas, ka var notikt kas slikts.	0,00	-0,02	0,75	0,05	0,02	0,63
294. Bieži man ir grūti aizmigt, jo nevaru „atslēgties” no problēmām.	-0,05	-0,04	0,72	0,01	-0,08	0,45
222. Bieži noskaņojos uz sliktāko.	0,01	0,28	0,44	0,02	0,00	0,60
319. Spēju veiksmīgi darboties stresa apstākļos.	-0,05	0,16	-0,06	-0,92	0,10	-0,53
356. Veikli protu atrast izeju grūtā, sarežģītā situācijā.	0,11	-0,23	0,16	-0,78	0,04	-0,51
247. Stresa situācijā saglabāju vēsu prātu.	-0,24	0,22	-0,08	-0,77	0,07	-0,54
283. Problēmu gadījumā es bieži apjūku un nezinu, ko iesākt.	-0,08	0,09	0,07	0,65	0,10	0,61
175. Saskaroties ar sarežģījumiem, es ātri zaudēju drosmi un ticību sev.	-0,06	0,25	0,02	0,41	0,22	0,62
93. Baidos izskatīties smieklīgs.	-0,03	-0,13	-0,03	-0,10	0,91	0,42
21. Uztraucos par to, ko apkārtējie cilvēki domā par mani.	0,04	-0,16	0,09	-0,09	0,79	0,46
345. Parasti es sāpīgi uztveru kritiku.	0,25	0,03	-0,14	-0,01	0,65	0,53
273. Mulstu svarīgu vai ietekmīgu cilvēku klātbūtnē.	-0,11	0,03	-0,04	0,24	0,57	0,49
309. Man trūkst pārliecības par sevi.	-0,07	0,30	0,05	0,17	0,43	0,66
Īpašvērtība pēc rotācijas	4,83	6,04	5,77	4,99	4,90	--
% no dispersijas	--	--	--	--	--	59,84%

Piezīme. N = 820 (A izlase). Treknajā drukā attēlots faktoru svārs virs 0,40. Faktori izgūti ar galveno komponentu metodi, piemērojot *promaks* rotāciju (Kappa = 4) un Kaizera normalizāciju. *KMO* = 0,84, $\chi^2 = 2732,43$, $p < 0,001$, determinācijas koeficients = 0,009. 1. komponents – *aizkaitināmība*, 2. komponents – *depresivitāte*, 3. komponents – *trausmainība*, 4. komponents – *nenoturība pret stresu*, 5. komponents – *nedrošība*.

2. tabula. Latvijas Personības aptaujas 2. pilotversijas ekstraversijas faktora iekšējā struktūra (patterna matrica)

Apgalvojumi	Faktoru svari un komponenti					Faktoru svari kopējā faktorā pirms rotācijas
	1.	2.	3.	4.	5.	
363. Atpūtai izvēlos vietu, kur ir maz cilvēku.	-0,84	0,09	-0,06	0,10	0,09	-0,46
153. Man patīk, ja apkārt ir daudz cilvēku.	0,81	0,10	0,02	-0,06	0,01	0,65
60. Mani piesaista vietas, kur ir kņada, burzma un jautrība.	0,80	-0,06	0,08	0,06	0,00	0,65
9. Man patīk ballītes un saviesīgi pasākumi.	0,70	-0,06	0,02	0,18	0,00	0,61
333. Es labāk jūtos vienatnē nekā starp cilvēkiem.	-0,69	-0,15	0,10	0,02	-0,09	-0,61
237. Man ir grūti uzrunāt svešinieku.	0,09	-0,86	0,01	0,05	0,04	-0,52
184. Labprāt iesaistos sarunās ar svešiem cilvēkiem.	0,00	0,81	0,12	-0,03	-0,10	0,59
220. Neizrādu iniciatīvu, lai iepazītos ar citiem cilvēkiem.	-0,08	-0,80	0,01	0,11	-0,03	-0,60
4. Es ātri sadraudzējos.	-0,04	0,79	-0,09	0,13	-0,03	0,59
81. Man ir plašs draugu un paziņu loks.	0,20	0,47	0,00	0,04	0,11	0,62
24. Man patīk nodarbes, kas dod adrenalīnu un asas izjūtas.	0,07	-0,08	0,85	-0,03	-0,06	0,45
132. Man patīk riskēt.	0,02	0,02	0,77	0,00	0,09	0,56
391. Izvairos no bīstamām situācijām.	0,05	-0,10	-0,72	0,15	0,02	-0,35
96. Man piemīt avantūrisms.	-0,11	0,00	0,64	0,18	0,10	0,51
240. Uzskatu, ka dzīvē kaut vienu reizi jāizmēģina it viss.	0,17	-0,02	0,55	-0,02	-0,04	0,40
245. Pēc dabas esmu jautrs cilvēks.	0,03	-0,01	-0,04	0,81	-0,01	0,59
281. Es reti jokoju.	0,01	0,11	0,15	-0,80	-0,04	-0,43
65. Man piemīt rotaļīgums un nebēdnība.	-0,02	-0,01	0,17	0,76	-0,19	0,51
173. Bieži esmu pacilātā garastāvoklī.	-0,11	0,04	0,08	0,70	0,07	0,56
375. Daži saka, ka es esot pārāk nopietns.	-0,21	-0,10	0,13	-0,50	0,07	-0,46
302. Ļauju citiem būt vadībā, uzņemties iniciatīvu.	0,00	0,12	0,00	0,17	-0,85	-0,38
122. Man patīk būt vadībā.	-0,01	-0,09	0,06	0,01	0,83	0,55
14. Viegli uzņemos līdera lomu.	-0,17	0,16	-0,02	0,03	0,80	0,56
338. Man patīk būt uzmanības centrā.	0,28	-0,05	-0,08	0,04	0,60	0,58
109. Esmu izteikti aktīvs un enerģisks cilvēks.	0,02	0,18	0,11	0,21	0,40	0,66
Īpašvērtība pēc rotācijas	4,98	5,01	3,98	4,79	4,52	--
% no dispersijas	--	--	--	--	--	57,85%

Piezīme. N = 820 (A izlase). Treknajā drukā attēlots faktoru svars virs 0,40, slīprakstā – virs 0,30. Faktori izgūti ar galveno komponentu metodi, piemērojot *promaks* rotāciju (Kappa = 4) un Kaizera normalizāciju. $KMO = 0,87$, $\chi^2 = 7423,31$, $p < 0,001$, determinācijas koeficients = 0,003.

1. komponents – *sabiedriskums*, 2. komponents – *komunikabilitāte*, 3. komponents – *avantūrisms*, 4. komponents – *dzīvesprieks*, 5. komponents – *līderība*.

3. tabula.

Latvijas Personības aptaujas 2. pilotversijas apzinīguma faktora iekšējā struktūra (patterna matrica)

Apgalvojumi	Faktoru svari un komponenti					Faktoru svari kopējā faktorā pirms rotācijas
	1.	2.	3.	4.	5.	
80. Mājās es uzturu gandrīz ideālu kārtību.	0,85	-0,08	0,21	0,01	-0,01	0,57
152. Man ir iekšēja nepieciešamība visu uzturēt tīrībā un kārtībā.	0,82	0,01	0,18	-0,02	0,13	0,57
188. Mēdzu „izmētāt” savas mantas, nenoliekot tās īstajās vietās.	-0,79	0,15	0,05	0,19	0,04	-0,58
296. Es diezgan nevērīgi iztuos pret savām mantām.	-0,69	-0,04	0,19	-0,06	0,13	-0,55
332. Es esmu ļoti akurāts cilvēks.	0,62	-0,01	-0,03	0,21	0,12	0,70
23. Bieži nododu darbu, kad tā nodošanas termiņš jau ir garām.	0,01	0,79	0,06	0,06	0,08	-0,56
275. Bieži atstāju nepatīkama vai sarežģīta darba izpildi uz pēdējo brīdi.	-0,07	0,76	0,09	0,03	0,08	-0,63
219. Es protu plānot savu laiku tā, lai pagūtu izdarīt visu nepieciešamo.	0,06	-0,68	0,02	-0,04	0,15	0,64
95. Izdaru to, ko esmu iplānojis, neatkarīgi no garastāvokļa vai vēlmes to darīt.	0,04	-0,64	0,04	0,04	0,16	0,64
198. Nepabeidzis iesākto, bieži ķeros pie kaut kā jauna.	-0,21	0,50	0,32	0,01	0,13	-0,64
373. Bieži rīkojos mirkļa iespaidā.	0,06	0,08	0,76	0,08	-0,07	-0,45
100. Es mēdzu pieņemt pārsteidzīgus lēmumus.	0,00	-0,07	0,75	0,06	-0,05	-0,38
350. Bieži vispirms daru un tikai pēc tam domāju.	0,05	-0,06	0,73	0,00	-0,21	-0,47
134. Bieži ļaujos mirkļa iegribām.	0,06	0,24	0,67	0,09	0,13	-0,39
64. Man piemīt diezgan vieglprātīga attieksme pret dzīvi.	0,05	0,07	0,48	-0,38	-0,01	-0,56
234. Tiecos pēc izcilības visā, ko daru.	-0,06	0,02	0,06	0,79	0,03	0,46
342. Esmu ļoti prasīgs pret sevi.	0,04	0,15	-0,04	0,76	0,00	0,45
54. Nevaru rimties, līdz neesmu sasniedzis nevainojamu rezultātu.	0,13	0,20	0,07	0,73	0,03	0,42
18. Es izvīzīju sev ambiciozus mērķus un smagi strādāju, lai tos sasniegtu.	-0,25	-0,31	0,13	0,72	-0,08	0,42
367. Centība un čaklums nav man raksturīgas īpašības.	-0,19	0,18	0,10	-0,52	0,10	-0,63
244. Esmu ļoti piesardzīgs un apdomīgs cilvēks.	0,12	0,22	-0,10	-0,08	0,75	0,40
280. Parasti rūpīgi sagatavojos, pirms sāku rīkoties.	0,01	0,00	-0,13	0,09	0,67	0,58
136. Man vienmēr ir pārdomāts rezerves rīcības plāns.	-0,16	-0,37	0,22	-0,07	0,65	0,41
384. Pirms ko daru, es rūpīgi apsveru iespējamās sekas.	-0,03	0,06	-0,32	0,02	0,62	0,53
8. Es mīlu rūpīgi plānot pat sīkākās aktivitātes un darba lietas.	0,06	-0,33	0,09	0,11	0,50	0,65
Īpašvērtība pēc rotācijas	4,82	5,04	3,96	4,40	3,94	--
% no dispersijas	--	--	--	--	--	57,50%

Piezīme. N = 820 (A izlase). Treknajā drukā attēlots faktoru svars virs 0,40, slīprakstā – virs 0,30. Faktori izgūti ar galveno komponentu metodi, piemērojot *promaks* rotāciju (Kappa = 4) un Kaizera normalizāciju. $KMO = 0,85$, $\chi^2 = 6854,53$, $p < 0,001$, determinācijas koeficients = 0,004. 1. – akurātība, 2. – pašdisciplīna, 3. – impulsu kontrole, 4. – čaklums, 5. – apdomība.

4. tabula. Latvijas Personības aptaujas 2. pilotversijas atvērtības pieredzei faktora iekšējā struktūra (patterna matrica)

Apgalvojumi	Komponenti un komponenti				Faktoru svāri kopējā faktorā pirms rotācijas
	1.	2.	3.	4.	
104. Diez vai mani varētu nosaukt par radošu cilvēku.	-0,84	0,05	-0,06	0,07	-0,71
320. Es bieži izdomāju novatoriskas, oriģinālas idejas.	0,81	0,25	0,03	0,13	0,54
284. Man patīk izpausties radošā darbā.	0,78	-0,15	0,06	-0,13	0,71
248. Man patīk kaut ko sacerēt, izgudrot, veidot, zīmēt vai izgatavot paša rokām.	0,67	-0,23	-0,04	-0,07	0,66
140. Citi saka, ka es esot ļoti atjautīgs un izdomas bagāts cilvēks.	0,66	0,25	0,02	0,23	0,48
331. Vizuālā māksla mani atstāj vienaldzīgu.	-0,09	0,77	-0,01	0,04	-0,65
7. Esmu mākslas cienītājs.	0,09	-0,77	0,00	-0,07	0,62
79. Esmu operas vai baleta cienītājs.	-0,11	-0,72	-0,06	0,09	0,48
259. Mani neinteresē mākslas muzeji un izstādes.	0,16	0,69	0,11	-0,13	-0,41
43. Dzeja man ir vienaldzīga.	0,02	0,54	-0,19	0,02	-0,50
48. Bieži nodarbojos ar pašapceri.	0,04	0,09	0,76	-0,21	0,29
94. Mani saista filozofiska rakstura problēmas un diskusijas par tām.	0,08	-0,09	0,75	-0,03	0,55
166. Man ir garlaicīgi lasīt filozofisku literatūru.	-0,01	0,23	-0,61	-0,10	-0,60
370. Man patīk visu analizēt.	-0,08	0,19	0,55	0,30	0,26
30. Es viegli iejūtos „citu ādā”.	0,03	0,05	0,39	0,15	0,29
233. Es esmu zinātkārs, gribu visu izzināt un izpētīt.	0,11	-0,07	-0,01	0,72	0,51
202. Man piemīt tieksme uz zināšanām.	-0,02	-0,11	0,18	0,68	0,53
22. Man patīk risināt dažādus āķīgus uzdevumus.	0,08	0,14	-0,12	0,63	0,21
58. Labprāt lasu zinātnisku literatūru.	-0,15	-0,15	0,16	0,57	0,39
125. Man ir diezgan šaurs interešu loks.	-0,31	0,26	0,24	-0,39	-0,51
Īpašvērtība pēc rotācijas	4,08	3,90	2,93	2,77	--
Izskaidrotā variācijas daļa %	--	--	--	--	52,27%

Piezīme. $N = 820$ (A izlase). Treknajā drukā attēlots faktoru svārs virs 0,40. Faktori izgūti ar galveno komponentu metodi, piemērojot *promaks* rotāciju ($Kappa = 4$) un Kaizera normalizāciju. $KMO = 0,82$, $\chi^2 = 5147,31$, $p < 0,001$, determinācijas koeficients = 0,019. 1. komponents – *kreativitāte*, 2. komponents – *kultūra*, 3. komponents – *apcere*, 4. komponents – *zinātkāre*.

5. tabula. Latvijas Personības aptaujas 2. pilotversijas labvēlīguma faktora iekšējā struktūra (patterna matrica)

Apgalvojumi	Faktoru svari un komponenti				Faktoru svari kopējā faktorā pirms rotācijas
	1.	2.	3.	4.	
241. Dažreiz man pārmet, ka esmu uzpūtīgs un iedomīgs.	0,79	0,00	0,14	-0,13	0,46
286. Mēdzu būt negants pret citiem.	0,78	-0,08	-0,02	-0,02	0,57
303. Daži uzskata mani par patmīlīgu egoistu.	0,78	0,02	0,12	-0,10	0,49
288. Mēdzu būt sarkastisks un dzēlīgs.	0,71	-0,06	-0,04	0,05	0,58
108. Daži saka, ka man esot „asa mēle”.	0,55	-0,01	-0,14	0,10	0,59
171. Parasti es ievēroju autoritāšu viedokli.	0,09	-0,82	-0,02	0,04	-0,46
128. Bez ierunām izpildu augstākstāvošo personu teikto.	0,06	-0,75	0,06	0,05	-0,48
63. Varu ignorēt autoritāšu viedokli.	-0,03	0,73	0,05	-0,03	0,44
13. Diezgan bieži atkāpjos no saņemtajām instrukcijām, neievēroju augstākstāvošo personu norādījumus.	0,04	0,72	0,01	-0,07	0,48
99. Esmu dumpinieks un nemiera cēlājs.	0,23	0,36	-0,13	0,11	0,59
208. Sarunās ļoti uzmanos, lai nepateiktu kaut ko lieku.	0,19	-0,03	0,85	0,06	-0,38
298. Saskarsmē ar cilvēkiem rūpīgi apsveru katru savu vārdu un rīcību.	0,19	0,06	0,84	0,04	-0,33
393. Rūpīgi izvēlos vārdus, lai nevienu neaizvainotu.	-0,26	-0,03	0,63	0,11	-0,56
214. Ja man kāds cilvēks nepatīk, es cenšos slēpt savu patieso attieksmi pret viņu.	-0,05	-0,04	0,51	-0,02	-0,41
72. Reti atklāti kritizēju citus.	-0,22	0,06	0,47	-0,12	-0,52
92. Ja kāds saka, ka man nav taisnība, mana pirmā reakcija ir pierādīt pretējo.	-0,05	-0,10	0,04	0,77	0,38
200. Man ir grūti pieņemt kompromisu, ja esmu pārliecināts, ka man ir taisnība.	-0,01	-0,07	0,13	0,74	0,36
56. Strīdos es ātri piekāpjos.	0,12	0,07	0,12	-0,72	-0,41
301. Ar grūtībām pakļaujos citu gribai.	0,00	0,33	0,13	0,47	0,45
308. Bieži runāju pretī citiem.	0,26	0,19	-0,16	0,35	0,67
Īpašvērtība pēc rotācijas	3,72	3,26	3,06	2,91	--
% no dispersijas	--	--	--	--	49,63%

Piezīme. $N = 820$ (A izlase). Treknajā drukā attēlots faktoru svars virs 0,40. Faktori izgūti ar galveno komponentu metodi, piemērojot *promaks* rotāciju ($Kappa = 4$) un Kaizera normalizāciju. $KMO = 0,85$, $\chi^2 = 6253,71$, $p < 0,001$, determinācijas koeficients = 0,007. 1. komponents – *saticība*, 2. komponents – *paklausība*, 3. komponents – *taktiskums*, 4. komponents – *piekāpība*.

6. tabula. **Latvijas Personības aptaujas 2. pilotversijas godprātības faktora iekšējā struktūra (patterna matrica)**

Apgalvojumi	Faktoru svari un komponenti				Faktoru svari kopējā faktorā pirms rotācijas
	1.	2.	3.	4.	
69. Mani apmierina pieticīgs dzīves veids.	0,79	-0,02	0,08	0,09	-0,48
213. Esmu vienaldzīgs pret dārgām luksusa precēm.	0,73	0,00	-0,13	0,04	-0,63
169. Cenšos būt pieticīgs.	0,70	-0,01	0,17	-0,02	-0,43
141. Lielam naudas daudzumam nav īpašas nozīmes manā dzīvē.	0,70	0,06	0,02	-0,06	-0,61
105. Es gribētu, lai man ir daudz luksusa preču.	-0,67	0,02	0,18	0,07	0,69
290. Es nekad nemeloju, lai attaisnotu sevi.	-0,07	0,85	-0,06	0,12	-0,41
364. Neprotu melot.	-0,01	0,71	0,07	-0,04	-0,40
226. Stāstu patiesību, pat ja tas man var radīt nepatīkšanas.	0,25	0,71	0,14	0,16	-0,41
334. Es varu liekuļot un mānīties.	0,07	-0,67	0,06	0,14	0,49
163. Mēdzu sagrozīt informāciju, ja tas ir izdevīgi.	0,16	-0,48	0,22	0,31	0,53
205. Man ir svarīga slava un atzinība.	0,00	0,00	0,85	-0,18	0,49
277. Esmu godkārtīgs cilvēks.	0,07	-0,10	0,77	-0,12	0,48
61. Es vēlos, lai pret mani izturas kā pret īpaši cienījamu cilvēku.	0,08	0,06	0,71	0,03	0,44
177. Man būtu patīkami piederēt „sabiedrības krējumam”.	-0,32	0,01	0,48	0,08	0,65
97. Mēdzu slavēt pats sevi.	-0,03	0,09	0,38	0,27	0,42
121. Man nav problēmu pārkāpt kādus noteikumus.	0,16	0,03	-0,15	0,76	0,28
19. Es nejūtu sirdsapziņas pārmētumus, izmantojot darbavietas resursus personīgām vajadzībām.	0,01	0,01	-0,11	0,68	0,37
271. Personīga labuma gūšana man ir svarīgāka par sabiedrības un morāles normu ievērošanu.	-0,08	0,00	0,06	0,65	0,55
55. Es nekad nepieņemtu kukuli, pat ja tas būtu ļoti liels, un es droši zinātu, ka mani nepieķers.	0,21	0,17	0,11	-0,52	-0,55
123. Personiskās intereses parasti man ir pirmajā vietā.	-0,05	0,12	0,22	0,51	0,47
Īpašvērtība pēc rotācijas	3,75	3,10	3,40	3,21	--
% no dispersijas	--	--	--	--	50,35%

Piezīme. N = 820 (A izlase). Treknajā drukā attēlots faktoru svars virs 0,40, slīprakstā – virs 0,30. Faktori izgūti ar galveno komponentu metodi, piemērojot *promaks* rotāciju (Kappa = 4) un Kaizera normalizāciju. $KMO = 0,87$, $\chi^2 = 5886,54$, $p < 0,001$, determinācijas koeficients = 0,002.

1. komponents – *pieticība*, 2. komponents – *atklātība*, 3. komponents – *vienkāršība*, 4. komponents – *krietnums*.

7. tabula. **Latvijas Personības aptaujas 2. pilotversijas apakšskalu un faktoru iekšējās saskaņotības rādītāji, vidējie reakcijas indeksi, koriģētie vidējie diskriminācijas indeksi, vidējās konverģentās un vidējās absolūtās diverģentās starpskalu sakarības testa izstrādes izlasē (A)**

<i>LPA-v2 apakšsklas un faktori</i>	<i>/r_{vid. k.}/</i>	<i>/r_{vid. d.}/</i>	<i>Vidējais reakcijas indekss (VRI)</i>	<i>Koriģētājs diskriminācijas indekss (KDI)</i>
N1_ Aizkaitināmība			2,07	0,66
N2_ Trauksmainība			1,86	0,55
N3_ Depresivitāte	0,76	0,16	1,74	0,64
N4_ Kautrīgums			2,26	0,51
N5_ Nenoturība pret stresu			1,54	0,60
E1_ Sabiedriskums			1,95	0,65
E2_ Komunikabilitāte			2,23	0,61
E3_ Aktivitāte	0,72	0,19	2,24	0,57
E4_ Dzīvesprieks			2,50	0,52
E5_ Avantūrisms			2,02	0,55
C1_ Akurātība			2,08	0,65
C2_ Pašdisciplīna			2,13	0,48
C3_ Impulsu kontrole	0,72	0,13	1,95	0,54
C4_ Čaklums			2,46	0,52
C5_ Apdomība			2,19	0,51
A1_ Saticība			2,22	0,53
A2_ Paklausība			2,07	0,50
A3_ Taktiskums	0,71	0,14	2,14	0,47
A4_ Piekāpība			1,65	0,40
O1_ Kreativitāte			2,65	0,62
O2_ Kultūra			2,59	0,52
O3_ Apcere	0,72	0,12	2,59	0,42
O4_ Zinātkāre			2,72	0,42
H1_ Pieticība			1,92	0,56
H2_ Patiesums			2,12	0,52
H3_ Vienkāršība	0,71	0,14	1,73	0,46
H4_ Krietnums			2,02	0,41
	ω_h	ω_t	VRI	KDI
Neirotisms (N)	0,72	0,94	1,89	0,52
Ekstraversija (E)	0,68	0,93	2,19	0,48
Apzinīgums (C)	0,64	0,92	2,16	0,48
Atvērtība pieredzei (O)	0,59	0,88	2,64	0,42
Labvēlīgums (A)	0,54	0,87	2,02	0,40
Godīgums-pieticība (H)	0,57	0,87	1,95	0,41

Piezīme: N = 820 (A izlase). Koriģētājs diskriminācijas indekss ir skalas pantu vērtību koriģētā vidējā korelācija ar skalas summāro vērtību; ω_h – MakDonalda hierarhiskā omega, ω_t – MakDonalda kopējā omega, */r_{vid. k.}/* - vidējais absolūts korelācijas rādītājs starp attiecīgas personības dimensijas (faktora) apakšskalām (konverģentas sakarības), */r_{vid. d.}/* - vidējais absolūts korelācijas rādītājs starp konkrēto skalu un apakšskalām no citiem personības faktoriem (diverģentas sakarības).
p* < 0,05, *p* < 0,01, *** *p* < 0,001.

8. tabula.

**Savstarpējas korelācijas starp Latvijas Personības aptaujas
2. pilotversijas 6 pamatfaktoriem un aptaujas apakšskalām**

<i>LPA-v2 faktori un apakšskalās</i>	1.	2.	3.	4.	5.	6.
1. Neirotizisms						
2. Ekstraversija	-0,39**					
3. Apzinīgums	-0,19**	-0,10				
4. Labvēlīgums	-0,07*	-0,17**	0,28**			
5. Atvērtība pieredzei	-0,13**	0,26**	0,05	-0,12**		
6. Godīgums-pieticība	-0,12**	-0,32**	0,15**	0,23**	0,06	
N_Aizkaitināmība	0,73**	-0,15**	-0,13**	-0,32**	-0,10**	-0,21**
N_Trauksmainība	0,81**	-0,27**	-0,12**	-0,09**	-0,04	-0,072*
N_Depresivitāte	0,79**	-0,37**	-0,18**	-0,06	-0,01	0,01
N_Kautrīgums	0,76**	-0,34**	-0,07	0,18**	-0,18**	-0,15**
N_Nenoturība pret stresu	0,73**	-0,37**	-0,26**	0,06	-0,19**	-0,01
E_Sabiedriskums	-0,19**	0,75**	-0,05	0,01	0,02	-0,28**
E_Komunikabilitāte	-0,33**	0,76**	-0,01	-0,06	0,26**	-0,12**
E_Aktivitāte	-0,28**	0,74**	0,12**	-0,29**	0,25**	-0,34**
E_Dzīvesprieks	-0,37**	0,71**	-0,12**	-0,06	0,18**	-0,18**
E_Avanturisms	-0,24**	0,66**	-0,15**	-0,23**	0,22**	-0,27**
C_Akurātība	-0,08*	-0,02	0,74**	0,18**	-0,03	0,09**
C_Pašdisciplīna	-0,29**	0,04	0,81**	0,20**	-0,03	0,12**
C_Impulsu kontrole	-0,27**	-0,26**	0,65**	0,29**	-0,02	0,31**
C_Čaklums	-0,05	0,17**	0,67**	0,06	0,27**	-0,02
C_Apdomība	0,01	-0,15**	0,74**	0,26**	0,03	0,05
A_Saticība	-0,25**	0,00	0,12**	0,74**	-0,04	0,25**
A_Paklausība	0,07	-0,11**	0,29**	0,70**	-0,19**	0,06
A_Taktiskums	0,13**	-0,27**	0,28**	0,67**	-0,06	0,10**
A_Piekāpība	-0,12**	-0,12**	0,09**	0,72**	-0,05	0,21**
O_Kreativitāte	-0,19**	0,38**	0,02	-0,17**	0,76**	-0,01
O_Kultūra	-0,03	0,10**	-0,01	0,02	0,75**	0,13**
O_Apcere	0,15**	0,01	-0,06	-0,11**	0,68**	-0,00
O_Zinātkāre	-0,32**	0,23**	0,23**	-0,10**	0,68**	0,04
H_Pieticība	-0,05	-0,23**	0,00	0,09**	0,07*	0,74**
H_Patiesums	-0,15**	-0,10**	0,24**	0,14**	0,12**	0,67**
H_Vienkāršība	-0,11**	-0,39**	-0,00	0,16**	-0,13**	0,72**
H_Krietnums	-0,02	-0,21**	0,21**	0,24**	0,10**	0,72**

Piezīme. N = 820 (A izlase). Tabulā ir atspoguļoti Pīrsona korelācijas koeficienti.

Treknā drukā izcelti korelācijas koeficienti ar attiecīgo personības faktoru. Slīpā drukā izcelti korelācijas koeficienti ar citu faktoru virs |0,30| līmeņi. * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$.

9. tabula. **Latvijas Personības aptaujas 2. pilotversijas apakšskalu un pamatfaktoru aprakstošās statistikas rādītāji pirmajā testa izstrādes izlasē (A izlasē)**

<i>LPA-v2 apakšskalas un faktori</i>	<i>min</i>	<i>max</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
N_ Aizkaitināmība	0	20	10,36	5,03
N_ Trauksmainība	0	20	9,28	4,79
N_ Depresivitāte	0	20	8,72	4,83
N_ Kautrīgums	0	20	11,32	4,43
N_ Nenoturība pret stresu	0	20	7,68	3,94
E_ Sabiedriskums	0	20	9,76	4,59
E_ Komunikabilitāte	0	20	11,15	4,79
E_ Aktivitāte	0	20	11,20	4,24
E_ Dzīvesprieks	0	20	12,48	3,94
E_ Avantūrisms	0	20	10,11	4,42
C_ Akurātība	0	20	10,40	5,08
C_ Pašdisciplīna	0	20	10,65	4,79
C_ Impulsu kontrole	0	20	9,75	4,30
C_ Čaklums	0	20	12,30	4,10
C_ Apdomība	0	20	10,96	4,01
A_ Saticība	0	20	11,12	4,48
A_ Paklausība	0	19	10,35	3,87
A_ Taktiskums	0	20	10,72	3,88
A_ Piekāpība	0	20	8,26	3,68
O_ Kreativitāte	0	20	13,23	4,44
O_ Kultūra	0	20	12,97	4,55
O_ Apcere	0	20	12,95	3,85
O_ Zinātkāre	0	20	13,59	3,59
H_ Pieticība	0	20	9,61	4,59
H_ Atklātība	0	20	10,62	4,23
H_ Vienkāršība	0	20	8,63	4,05
H_ Krietnums	0	20	10,10	3,98
Neirotisms (N) ^a	1,20	18,40	9,47	3,51
Ekstraversija (E)	2,20	19,40	10,94	3,19
Apzinīgums (C)	2,40	19,00	10,81	3,23
Atvērtība pieredzei (O)	1,25	18,25	10,11	2,81
Labvēlīgums (A)	1,00	19,75	13,19	2,96
Godīgums-pieticība (H)	1,00	17,25	9,75	3,00

Piezīme. N = 820 (A izlase). ^a Personības faktoru aprakstošās statistikas rādītāji aprēķināti balstoties uz attiecīgo faktoru vidējiem rādītājiem (iegūto punktu summu dalot ar apgalvojumu skaitu attiecīgajā faktorā). * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$.

Latvijas Personības aptaujas otrā (saīsinātā un papildinātā) apgalvojumu kopa

1. Mākslai nav īpašas nozīmes manā dzīvē.
2. Bieži nododu darbu, kad tā nodošanas termiņš jau ir garām.
3. Man ir viegls, dzīvespriecīgs raksturs.
4. Mēdzu būt negants pret citiem.
5. Mani var ātri aizkaitināt.
6. Diez vai mani varētu nosaukt par radošu cilvēku.
7. Mājās es uzturu gandrīz ideālu kārtību.
8. Man ir grūti uzrunāt svešinieku.
9. Saskaņmē ar cilvēkiem rūpīgi apsveru katru savu vārdu un rīcību.
10. Mani bieži nomāc domas, ka var notikt kas slikts.
11. Man piemīt tieksme uz zināšanām.
12. Jo vairāk šķēršļu un grūtību, jo neatlaidīgāk es virzos uz savu mērķi.
13. Nevaru ilgi iztikt bez citu cilvēku sabiedrības.
14. Diezgan bieži atkāpjos no saņemtajām instrukcijām, neievēroju augstākstāvošo personu norādījumus.
15. Reti esmu noskumis, grūtsirdīgs.
16. Mani saista filozofiska rakstura problēmas un diskusijas par tām.
17. Parasti rūpīgi sagatavojos, pirms sāku rīkoties.
18. Man patīk nodarbes, kas dod adrenalīnu un asas izjūtas.
19. Mulstu svarīgu vai ietekmīgu cilvēku klātbūtnē.
20. Esmu mākslas cienītājs.
21. Bieži netieku galā ar saviem ikdienas darbiem un pienākumiem.
22. Bieži esmu pacilātā garastāvoklī.
23. Mēdzu būt sarkastisks un dzēlīgs.
24. Mani ir diezgan grūti sadusmot.
25. Man patīk izpausties radošā darbā.
26. Man ir iekšēja nepieciešamība visu uzturēt tīrībā un kārtībā.
27. Neizrādu iniciatīvu, lai iepazītos ar citiem cilvēkiem.
28. Sarunās ļoti uzmanos, lai nepateiktu kaut ko lieku.
29. Man bieži nedod mieru trauksmainas domas.
30. Es esmu zinātkārs, gribu visu izzināt un izpētīt.
31. Es izvirzu sev ambiciozus mērķus un smagi strādāju, lai tos sasniegtu.
32. Man patīk, ja apkārt ir daudz cilvēku.
33. Bez ierunām izpildu augstākstāvošo personu teikto.
34. Bieži jūtos noskumis.
35. Bieži nodarbojos ar pašapceri.
36. Es mīlu rūpīgi plānot pat sīkākās aktivitātes un darba lietas.
37. Man patīk riskēt.
38. Man ir grūti pretoties, ja kāds izdara spiedienu uz mani.
39. Esmu operas vai baleta cienītājs.
40. Man ir grūti piespieties darīt to, kas ir darāms.
41. Pēc dabas esmu jautrs cilvēks.

42. Mēdzu konfliktēt ar citiem.
43. Varu kļūt nikns pat sīkumu dēļ.
44. Es bieži izdomāju novatoriskas, oriģinālas idejas.
45. Mēdzu „izmētāt” savas mantas, nenoliekot tās īstajās vietās.
46. Labprāt iesaistos sarunās ar svešiem cilvēkiem.
47. Rūpīgi izvēlos vārdus, lai nevienu neaizvainotu.
48. Dažreiz mani pārņem neizskaidrojama satraukuma vai baiļu sajūta.
49. Labprāt lasu zinātnisku literatūru.
50. Esmu stipras gribas cilvēks.
51. Man nepatīk būt viematnē.
52. Parasti es ievēroju autoritāšu viedokli.
53. Bieži jūtos bēdīgs un nomākts.
54. Mani garlaiko filozofiskā rakstura literatūra.
55. Esmu ļoti piesardzīgs un apdomīgs cilvēks.
56. Nedaru neko bīstamu izpriecās dēļ.
57. Man trūkst pārliecības par sevi.
58. Mani neinteresē mākslas muzeji un izstādes.
59. Bieži atstāju nepatīkama vai sarežģīta darba izpildi uz pēdējo brīdi.
60. Es esmu īsts optimists.
61. Daži saka, ka man esot „asa mēle”.
62. Dusmojoties es ātri zaudēju savaldību.
63. Man patīk kaut ko sacerēt, izgudrot, veidot, zīmēt vai izgatavot paša rokām.
64. Es esmu ļoti akurāts cilvēks.
65. Es ātri sadraudzējos.
66. Ja man kāds cilvēks nepatīk, es cenšos slēpt savu patieso attieksmi pret viņu.
67. Bieži noskaņojos uz sliktāko.
68. Man patīk visu analizēt.
69. Man bieži neizdodas realizēt savas ieceres neatlaidības trūkuma dēļ.
70. Es labāk jūtos viematnē nekā starp cilvēkiem.
71. Man nav problēmu pārkāpt kādus noteikumus.
72. Reti jūtos vientuļš un nevienam nevajadzīgs.
73. Neciešu tukšu fantazēšanu un spriedelēšanu.
74. Man labāk patīk rīkoties atkarībā no noskaņojuma, nevis visu iepriekš rūpīgi plānot.
75. Man piemīt avantūrisms.
76. Saskaroties ar sarežģījumiem, es ātri zaudēju drosmi un ticību sev.
77. Dzeja man ir vienaldzīga.
78. Man ir nepieciešams grūdiens, lai sāktu darīt, kas jā dara.
79. Man piemīt rotaļīgums un nebēdnība.
80. Dažreiz man saka, ka es esmu pārāk „piekasīgs”.
81. Es ātri kļūstu nervozs.
82. Citi saka, ka es esot ļoti atjautīgs un izdomas bagāts cilvēks.
83. Es diezgan nevērīgi iztuos pret savām mantām.
84. Jūtos neveikli un nedroši svešu cilvēku sabiedrībā.

85. Gandrīz vienmēr esmu pieklājīgs un laipns, neatkarīgi no tā, kā jūtos patiesībā.
86. Bieži uztraucos par iespējamām neveiksmēm.
87. Man patīk risināt dažādus āķīgus uzdevumus.
88. Saskaroties ar grūtībām, man bieži zūd interese par iesākto.
89. Mani piesaista vietas, kur ir kņada, burzma un jautrība.
90. Esmu dumpinieks un nemiera cēlājs.
91. Bieži esmu neapmierināts ar sevi.
92. Es atzīstu tikai to, kas ir praktisks un lietderīgs.
93. Man vienmēr ir pārdomāts rezerves rīcības plāns.
94. Uzskatu, ka dzīvē kaut vienu reizi jāizmēģina it viss.
95. Es no daudz kā atsakos savas nedrošības dēļ.
96. Es bieži atrodu neparastu pielietojumu ierastām lietām.
97. Es nekad neaprunāju citus cilvēkus.
98. Man ir viegli radīt ap sevi priecīgu un līksmu noskaņojumu.
99. Es protu plānot savu laiku tā, lai pagūtu izdarīt visu nepieciešamo.
100. Ja kāds saka, ka man nav taisnība, mana pirmā reakcija ir pierādīt pretējo.
101. Es ātri sadusmojos.
102. Esmu kārs pēc jaunām zināšanām.
103. Mani apmierina pieticīgs dzīves veids.
104. Man nekad nav bijusi vēlme atriebties savam pāridarītājam.
105. Man ir plašs draugu un paziņu loks.
106. Nonākot jaunā situācijā vai vietā, mani urda vēlme visu izzināt un izpētīt.
107. Nepabeidzis iesākto, bieži ķeros pie kaut kā jauna.
108. Dažreiz man pārmet, ka esmu uzpūtīgs un iedomīgs.
109. Bieži man ir grūti aizmigt, jo nevaru „atslēgties” no problēmām.
110. Es viegli iejūtos „citu ādā”.
111. Esmu godkārīgs cilvēks.
112. Es nekad nepriecājos par citu neveiksmi.
113. Daži saka, ka es esot pārāk nopietns.
114. Es izvīrzu sev ambiciozus mērķus un smagi strādāju, lai tos sasniegtu.
115. Reti izeju ārpus tradicionālās domāšanas rāmjiem.
116. Cenšos palīdzēt grūtības nonākušajiem.
117. Mani reti māj grūsirdība.
118. Aktīvi interesējos par sociālām un/vai politiskām norisēm sabiedrībā.
119. Es vēlos, lai pret mani izturas kā pret īpaši cienījamu cilvēku.
120. Man patīk ikviens cilvēks, kuru satieku.
121. Ar mani kopā ir jautri.
122. Bieži rīkojos mirkļa iespaidā.
123. Man ir grūti pieņemt kompromisu, ja esmu pārliecināts, ka man ir taisnība.
124. Man ir raksturīgi raizēties par visādiem sīkumiem.
125. Domāšana man nešķiet patīkama nodarbe.
126. Es nemeloju, lai attaisnotu sevi.
127. Es reti jokoj.
128. Nav tāda cilvēka, par kuru es slikti domātu.
129. Pirms ko daru, es rūpīgi apsveru iespējamās sekas.

130. Esmu gatavs palīdzēt cilvēkiem arī bez tīpaša uzaicinājuma.
131. Baidos izskatīties smieklīgs.
132. Izvairos no sarežģītas lasāmvielas.
133. Esmu vienaldzīgs pret dārgām luksusa precēm.
134. Šaubos, ka varēšu gūt panākumus dzīvē.
135. Man ir grūti uzjautrināt citus.
136. Izdaru to, ko esmu ieplānojis, neatkarīgi no garastāvokļa vai vēlmes to darīt.
137. Daži uzskata mani par patmīlīgu egoistu.
138. Problēmu gadījumā es bieži apjūku un nezinu, ko iesākt.
139. Mani interesē daudz un dažādas zināšanu jomas.
140. Es nejūtu sirdsapziņas pārmetumus, izmantojot darbavietas resursus personīgām vajadzībām.
141. Es esmu ļoti savāds cilvēks.
142. Man patīk būt uzmanības centrā.
143. Daudz laika pavadu pārdomās.
144. Dažreiz esmu kašķīgs.
145. Man patīk būt vadībā.
146. Es mēdzu pieņemt pārsteidzīgus lēmumus.
147. Parasti mani kaitina cilvēki, kuri lūdz, lai es tiem palīdzu.
148. Stresa situācijā saglabāju vēsu prātu.
149. Mani maz interesē citas kultūras.
150. Neprotu melot.
151. Es bieži redzu situāciju citādāk, nekā pārējie cilvēki.
152. Veikli protu atrast izeju grūtā, sarežģītā situācijā.
153. Izstaroju dzīvesprieku.
154. Man patīk intelektuāli izaicinājumi.
155. Bieži sevi pieķeru uztraucamies par kaut ko.
156. Man būtu patīkami piederēt „sabiedrības krējumam”.
157. Klasiskā mūzika mani neinteresē.
158. Strīdos es ātri piekāpjos.
159. Cenšos būt pieticīgs.
160. Man patīk nestandarta domāšana.
161. Man patīk ballītes un saviesīgi pasākumi.
162. Man nav raksturīgi upurēt savas intereses citu labā.
163. Stāstu patiesību, pat ja tas man var radīt nepatīkšanas.
164. Man piemīt diezgan vieglprātīga attieksme pret dzīvi.
165. Man ir viegli likt lietā savu izdomu un radošās spējas.
166. Personīga labuma gūšana man ir svarīgākā par sabiedrības un morāles normu ievērošanu.
167. Uztraucos par to, ko apkārtējie cilvēki domā par mani.
168. Mani neinteresē abstraktas idejas.
169. Man patiešām ir prieks palīdzēt citiem cilvēkiem.
170. Atpūtai izvēlos vietu, kur ir maz cilvēku.
171. Tiecās pēc izcilības visā, ko daru.
172. Esmu cilvēks ar mīkstu sirdi.
173. Es neesmu īpaši analītiski domājošs cilvēks.
174. Spēju veiksmīgi darboties stresa apstākļos.
175. Es varu liekuļot un mānīties.

176. Esmu izteikti aktīvs un enerģisks cilvēks.
177. Neuzskatu, ka man ir jābūt pieklājīgam un laipnam arī pret cilvēkiem, kuri man nepatīk.
178. Parasti es sāpīgi uztveru kritiku.
179. Esmu kāda mākslas žanra pazinējs.
180. Es nekad nepieņemtu kukuli, pat ja tas būtu ļoti liels un es droši zinātu, ka mani nepieķers.
181. Izvairos no bīstamām situācijām.
182. Man ir diezgan šaurs interešu loks.
183. Centība un čaklums nav man raksturīgas īpašība.
184. Ar grūtībām pakļaujos citu gribai.
185. Es labāk strādāju vidē, kura liek man būt radošam.
186. Lielam naudas daudzumam nav īpašas nozīmes manā dzīvē.
187. Ļauju citiem būt vadībā, uzņemties iniciatīvu.
188. Esmu ļoti prasīgs pret sevi.
189. Reti atklāti kritizēju citus.
190. Tiecos ietekmēt citus cilvēkus.
191. Praktiski jautājumi, mani interesē vairāk par teorētiskiem.
192. Bieži ļaujos mirkļa iegribām.
193. Bieži runāju pretī citiem.
194. Reti nodarbojos ar jaunradi.
195. Mēdzu sagrozīt informāciju, ja tas ir izdevīgi.
196. Cilvēki zina, ka vienmēr var rēķināties ar manu palīdzību.
197. Man reti rodas vēlme iedziļināties neskaidros jautājumos.
198. Mani neviens nesaprot.
199. Nevaru rimties, līdz neesmu sasniedzis nevainojamu rezultātu.
200. Mani neinteresē intelektuālās spēles.
201. Man ir svarīga slava un atzinība.
202. Viegli uzņemos līdera lomu.
203. Rūpīgi pārdomāju savu pieredzi un rīcību.
204. Regulāri piedalos labdarības akcijās.
205. Mēdzu slavēt pats sevi.
206. Es gribētu, lai starp maniem draugiem būtu dažādu tautību pārstāvji.
207. Bieži vispirms daru un tikai pēc tam domāju.
208. Varu ignorēt autoritāšu viedokli.
209. Sliktā manī ir vairāk nekā labā.
210. Mani maz interesē citu zemju iedzīvotāju dzīves stils.
211. Kā es jūtos un domāju, tā arī izturos.
212. Es gribētu, lai man ir daudz luksusa preču.
213. Man ir grūti pieņemt cilvēkus, kuru dzīves stils ir stipri atšķirīgs no manējā.
214. Es nejestu sirdsapziņas pārmetumus, ieriebjot kādam, kas man nepatīk.
215. Mani piesaista neparasti cilvēki.
216. Man nav raksturīgi būt žēlsirdīgam.
217. Personiskās intereses parasti man ir pirmajā vietā.
218. Sekoju kultūras sfēras aktualitātēm.
219. Cenšos izvairīties no cilvēkiem, kuriem ir problēmas.
220. Man ir gūti iedomāties sevi draugos ar netradicionālās orientācijas cilvēku.
221. Reizēm man rodas vēlme izdarīt kaut ko ļoti sliktu.

222. Man būtu grūti sadzīvot ar citas kultūras pārstāvi.
223. Reti labprātīgi iesaistos citu cilvēku problēmu risināšanā.
224. Esmu diezgan vienaldzīgs pret citu problēmām.
225. Parasti aktīvi aizstāvu savu viedokli.
226. Vizuālā māksla mani atstāj vienaldzīgu.
227. Man ir grūti būt paklausīgam.
228. Cenšos izvairīties no cilvēkiem ar atšķirīgu dzīves uztveri.
229. Man ir raksturīgi apšaubīt vispārpieņemtā pareizību.
230. Bieži ierosinu jaunas idejas.

Latvijas Personības aptaujas otrās sākotnējo apgalvojumu kopas atslēga

Komentārs: atslēgā minēti apgalvojumu kārtas numuri, iekavās ir minēti to pašu apgalvojumu kārtas numuri, kādi tie bijuši pirmajā sākotnējo apgalvojumu kopā (sk. 2. pielikumu); ar trekno druku izcelti apgalvojumi, kuri no pirmās sākotnējo apgalvojumu kopas tika atlasīti LPA-v2 versijā, bet pirms tam nebija iekļauti LPA-v1 versijā, slīprakstā ir iezīmēti apgalvojumi, kuri tika atlasīti LPA-v1 versijā, bet netika iekļauti LPA-v2 versija. Pasvītroti jaunradītie apgalvojumi, kuri pirms tam netika empīriski pārbaudīti nevienā no LPA versijām.

Atvērtība pieredzei

- Kultūra (Mākslinieciskās intereses): *1R(223)*, 20(7), 39(79), 58R(259), 77R(43) **226R(331)**, 218, 179, 157.
- Kreativitāte: 6R(104), 25(284), 44(320), 63(248), 82(140), 96, 115, 151, 160, 185, 165, 194, 230.
- Zinātkāre: 11(202), 30(233), 49(58), *68(370)*, 87(22), **182R(125)**, 102, 106, 118, 139, 132, 168.
- Apcere: 16(94), 35(48), 54R(166), *73R(74)*, *92R(218)*, **68(370)**, **110(30)**, 125, 143, 154, 173, 191, 200, 203.
- Tolerance: 149, 206, 210, 213, 215, 220, 222, 228, 229.

Apzinīgums

- Pašdisciplīna (pašefektivitāte): 2R(23), *21R(39)*, *40R(382)*, 59R(275), *78R(203)*, **99(219)**, **107R(198)**, **136(95)**.
- Akurātums: 7(80), 26(152), 45R(188), 64(332), 83R(296).
- Mērķtiecība: *12(306)*, *31(18)*, *50(239)*, *69R(270)*, *88R(126)*.
- Apdomība: 17(280), 36(8), 55(244), *74R(28)*, 93(136), **129(384)**.
- Impulsu kontrole: **122R(373)**, **146R(100)**, **207R(350)**, **192R(134)**, **164R(64)**.
- Čaklums: **171(234)**, **188(342)**, **199(54)**, **114(18)**, **183R(367)**.

Ekstraversija

- Dzīvesprieks: 3(29), 22(173), 41(245), *60(317)*, 79(65), **127R(281)**, **113R(375)**, 98, 121, 135, 153.
- Komunikabilitāte: 8R(237), 27R(220), 46(184), 65(4), *84R(381)*, **105 (81)**.
- Sabiedriskums: *13(45)*, 32(153), *51(261)*, 70R(333), 89(60), **161(9)**, **170R(363)**.

- Avantūrisms: 18(45), 37(153), 56R(388), 75(96), 94(240), **181R(391)**.
- Sociālā drošme: 187R(302), 145(122), 202(14), 142(338), 176(109), 190.

Labvēlīgums

- Saticība: 4R(286), 23R(288), 42R(164), 61R(108), 80R(180), **108R(241), 137R(303)**.
- Taktiskums: 9(298), 28(208), 47(393), 66(214), 85(250), **189(72)**, 177, 211.
- Paklausība: 14R(13), 33(128), 52(171), 71R(121), 90R(73), **208R(63)**, 227, 229.
- **Piekāpība: 100R(92), 123R(200), 158(56), 184R(301), 193R(308)**, 144, 225.
- Mīkstsirdība: 116, 130, 147, 162, 169, 172, 196, 204, 216, 219, 223(51).

Neirotisms

- Aizkaitināmība: 5(83), 24R(191), 43(263), 62(322), 81(78), **101(390)**.
- Trauksmainība: 10(42), 29(114), 48(330), 67(222), 86(186), **109(294)**, 124, 155.
- Depresivitāte: 15R(232), 34(389), 53(52), 72R(160), 91(88), 117R.
- Kautrīgums: 19(273), 38(158), 57(309), 76(175), 95(258), **131(93), 167(21), 178(345)**.
- Noturība pret stresu: **76(175), 138(283), 148R(247), 152R(356), 174R(319)**.

Godprātība

- Pieticība: **103(69), 133(213), 159(169), 186(141), 212R(105)**.
- Atklātība: **126(290), 150(364), 163(226), 175R(334), 195R(163)**.
- Vienkāršība: **201R(205), 111R(277), 119R(61), 156R(177), 205R(97)**.
- Krietnums: **71R(121), 140R(19), 166R(271), 180(55), 217R(123)**.

Melu skala

M1: Pozitīvā priekšstata par sevi rādīšana: 97(110), 104, 112, 120, 128.

M2: Negatīvā priekšstata par sevi rādīšana: 134, 141, 198, 209, 214(87), 221, 224(138).

Latvijas Personības aptaujas 3. versijas (LPA- v3) psihometriskie rādītāji

1. tabula Latvijas Personības aptaujas 3. versijas *neirostisma* faktora iekšējā struktūra (patterna matrica)

Apgalvojumi	Faktoru svāri				Faktoru svāri kopējā faktorā pirms rotācijas	h
	1.	2.	3.	4.		
29. Man bieži nedod mieru trauksmainas domas.	0,89	-0,05	-0,03	-0,01	0,70	0,72
48. Dažreiz mani pārņem neizskaidrojama satraukuma vai baiļu sajūta.	0,87	0,00	-0,05	-0,10	0,64	0,64
10. Mani bieži nomāc domas, ka var notikt kas slikts.	0,80	0,00	-0,02	0,04	0,69	0,64
124. Man ir raksturīgi raizēties par visādiem sīkumiem.	0,62	0,07	-0,15	0,25	0,64	0,52
174. Spēju veiksmīgi darboties stresa apstākļos.	0,04	-0,93	0,02	0,12	-0,58	0,74
148. Stresa situācijā saglabāju vēsu prātu.	-0,07	-0,85	0,11	0,08	-0,57	0,65
138. Problēmu gadījumā es bieži apjūku un nezinu, ko iesākt.	-0,01	0,76	0,02	0,06	0,62	0,62
76. Saskaņoties ar sarežģījumiem, es ātri zaudēju drosmi un ticību sev.	-0,04	0,51	0,20	0,20	0,63	0,50
72. Reti jūtos vientuļš un nevienam nevajadzīgs.	0,34	0,05	-0,92	-0,04	-0,39	0,59
117. Mani reti māc grūtsirdība.	-0,19	0,01	-0,69	0,07	-0,63	0,63
53. Bieži jūtos bēdīgs un nomākts.	0,31	0,02	0,64	-0,02	0,75	0,75
34. Bieži jūtos noskumis.	0,31	0,05	0,62	-0,01	0,77	0,75
167. Uztraucos par to, ko apkārtējie cilvēki domā par mani.	0,04	-0,16	0,03	0,84	0,47	0,65
131. Baidos izskatīties smieklīgs.	-0,04	-0,06	0,03	0,78	0,43	0,56
178. Parasti es sāpīgi uztveru kritiku.	0,05	0,07	-0,06	0,65	0,46	0,47
19. Mulstu svarīgu vai ietekmīgu cilvēku klātbūtnē.	-0,08	0,33	-0,01	0,47	0,48	0,42
Īpašvērtība pēc rotācijas	4,60	3,95	3,82	3,21	--	--
% no dispersijas	--	--	--	--	61,57	--

Piezīme. $N = 1294$. Treknajā drukā attēlots faktoru svārs virs 0,40, slīprakstā – virs 0,30, bet zemāki par 0,40. Faktori izgūti ar galveno komponentu metodi, piemērojot *promaks* rotāciju ($Kappa = 4$) un Kaizera normalizāciju. h – kopvērtība; $KMO = 0,89$, $\chi^2(120) = 8091,63$, $p < 0,001$, determinācijas koeficients = 0,002. 1. komponents – *trauksmainība*, 2. komponents – *nenoturība pret stresu*, 3. komponents – *depresivitāte*, 4. komponents – *kautrīgums*.

2. tabula **Latvijas Personības aptaujas 3. versijas ekstraversijas faktora iekšējā struktūra (patterna matrica)**

Apgalvojumi	Faktoru svari				Faktoru svari kopējā faktorā pirms rotācijas	h
	1.	2.	3.	4.		
13. Nevaru ilgi iztikt bez citu cilvēku sabiedrības.	0,91	-0,05	-0,07	-0,08	0,56	0,70
70. Es labāk jūtos vienatnē nekā starp cilvēkiem.	-0,82	-0,01	0,11	-0,09	-0,65	0,71
32. Man patīk, ja apkārt ir daudz cilvēku.	0,81	-0,02	0,04	0,08	0,71	0,73
89. Mani piesaista vietas, kur ir kņada, burzma un jautrība.	0,67	0,08	0,21	-0,05	0,66	0,60
3. Man ir viegls, dzīvespriecīgs raksturs.	-0,07	0,87	0,04	-0,10	0,58	0,66
41. Pēc dabas esmu jautrs cilvēks.	0,05	0,81	0,04	-0,06	0,65	0,66
113. Daži saka, ka es esot pārāk nopietns.	-0,05	-0,72	0,02	0,10	-0,51	0,47
98. Man ir viegli radīt ap sevi priecīgu un līksmu noskaņojumu.	-0,06	0,66	-0,05	0,25	0,64	0,60
18. Man patīk nodarbes, kas dod adrenalīnu un asas izjūtas.	-0,01	-0,03	0,84	-0,01	0,44	0,69
56. Nedaru neko bīstamu izpriecu dēļ.	0,07	0,01	-0,76	0,00	-0,38	0,56
37. Man patīk riskēt.	-0,07	-0,01	0,75	0,18	0,50	0,64
94. Uzskatu, ka dzīvē kaut vienu reizi jāizmēģina it viss.	0,15	0,09	0,65	-0,11	0,46	0,48
202. Viegli uzņemos līdera lomu.	-0,10	-0,13	0,04	0,83	0,50	0,56
46. Labprāt iesaistos sarunās ar svešiem cilvēkiem.	0,07	-0,05	0,04	0,79	0,66	0,66
27. Neizrādu iniciatīvu, lai iepazītos ar citiem cilvēkiem.	-0,09	0,00	0,03	-0,74	-0,64	0,61
65. Es ātri sadraudzējos.	0,02	0,34	-0,06	0,55	0,68	0,59
Īpašvērtība pēc rotācijas	3,93	3,89	3,03	3,86	--	--
% no dispersijas	--	--	--	--	61,98	--

$N = 1294$. Treknajā drukā attēlots faktoru svars virs 0,40, slīprakstā – virs 0,30, bet zemāki par 0,40. Faktori izgūti ar galveno komponentu metodi, piemērojot *promaks* rotāciju ($Kappa = 4$) un Kaizera normalizāciju. h – kopvērtība; $KMO = 0,89$, $\chi^2 (120) = 7424,18$, $p < 0,001$, determinācijas koeficients = 0,003. 1. komponents – *sabiedriskums*, 2. komponents – *dzīvesprieks*, 3. komponents – *avantūrisms*, 4. komponents – *sociālā aktivitāte*.

3. tabula **Latvijas Personības aptaujas 3. versijas atvērtības pieredzei faktora iekšējā struktūra (patterna matrica)**

Apgalvojumi	Faktoru svari				Faktoru svari kopējā faktorā pirms rotācijas	h
	1.	2.	3.	4.		
44. Es bieži izdomāju novatoriskas, oriģinālas idejas.	0,82	-0,14	0,13	0,02	0,60	0,68
96. Es bieži atrodu neparastu pielietojumu ierastām lietām.	0,80	-0,18	0,05	0,00	0,51	0,58
6. Diez vai mani varētu nosaukt par radošu cilvēku.	-0,72	-0,19	0,14	0,01	-0,61	0,62
194. Reti nodarbojos ar jaunradi.	-0,62	-0,25	0,02	-0,02	-0,64	0,56
218. Sekoju kultūras sfēras aktualitātēm.	-0,06	0,76	0,07	-0,03	0,56	0,59
39. Esmu operas vai baleta cienītājs.	-0,21	0,75	0,12	0,05	0,42	0,50
179. Esmu kāda mākslas žanra pazinējs.	0,17	0,69	0,02	0,01	0,63	0,60
1. Mākslai nav īpašas nozīmes manā dzīvē.	-0,11	-0,68	0,13	0,03	-0,52	0,52
11. Man piemīt tieksme uz zināšanām.	-0,05	0,08	0,80	0,02	0,49	0,64
30. Es esmu zinātkārs, gribu visu izziņāt un izpētīt.	0,11	-0,09	0,77	0,01	0,48	0,63
49. Labprāt lasu zinātnisko literatūru.	-0,06	0,01	0,66	-0,03	0,37	0,42
154. Man patīk intelektuāli izaicinājumi.	0,08	0,11	0,65	-0,02	0,54	0,52
222. Man būtu grūti sadzīvot ar citas kultūras pārstāvi.	-0,05	0,10	0,01	0,82	-0,46	0,66
228. Cenšos izvairīties no cilvēkiem ar atšķirīgu dzīves uztveri.	0,04	0,00	-0,02	0,71	-0,41	0,49
220. Man ir gūti iedomāties sevi draugos ar netradicionālās orientācijas cilvēku.	0,03	-0,13	0,05	0,69	-0,46	0,52
206. Es gribētu, lai starp maniem draugiem būtu dažādu tautību pārstāvji.	0,00	-0,01	0,06	-0,69	0,45	0,49
Īpašvērtība pēc rotācijas	3,09	2,96	2,63	2,61	--	--
% no dispersijas	--	--	--	--	56,44	--

$N = 1294$. Treknajā drukā attēlots faktoru svars virs 0,40, slīprakstā – virs 0,30, bet zemāki par 0,40. Faktori izgūti ar galveno komponentu metodi, piemērojot *promaks* rotāciju ($Kappa = 4$) un Kaizera normalizāciju. h – kopvērtība; $KMO = 0,83$, $\chi^2(120) = 5143,69$, $p < 0,001$, determinācijas koeficients = 0,018. 1. komponents – *kreativitāte*, 2. komponents – *kultūra*, 3. komponents – *zinātkāre*, 4. komponents – *tolerance*.

4. tabula **Latvijas Personības aptaujas 3. versijas apzinīguma faktora iekšējā struktūra (patterna matrica)**

Apgalvojumi	Faktoru svari				Faktoru svari kopējā faktorā pirms rotācijas	h
	1.	2.	3.	4.		
7. Mājās es uzturu gandrīz ideālu kārtību.	0,92	0,03	-0,03	-0,06	0,66	0,76
26. Man ir iekšēja nepieciešamība visu uzturēt tīrībā un kārtībā.	0,90	0,10	-0,01	0,02	0,66	0,75
45. Mēdzu „izmētāt” savas mantas, nenoliekot tās īstajās vietās.	-0,78	0,15	0,16	0,02	-0,63	0,65
64. Es esmu ļoti akurāts cilvēks.	0,63	0,01	0,12	0,17	0,70	0,59
59. Bieži atstāju nepatīkama vai sarežģīta darba izpildi uz pēdējo brīdi.	-0,03	0,81	0,03	0,11	-0,54	0,60
136. Izdaru to, ko esmu ieplānojis, neatkarīgi no garastāvokļa vai vēlmes to darīt.	-0,06	-0,76	0,07	0,00	0,58	0,58
107. Nepabeidzis iesākto, bieži ķeros pie kaut kā jauna.	0,03	0,71	0,05	-0,10	-0,55	0,52
99. Es protu plānot savu laiku tā, lai pagātu izdarīt visu nepieciešamo.	0,03	-0,68	-0,03	0,10	0,60	0,53
171. Tiecos pēc izcilības visā, ko daru.	-0,11	0,05	0,86	0,03	0,42	0,68
188. Esmu ļoti prasīgs pret sevi.	-0,03	0,03	0,80	0,04	0,47	0,63
199. Nevaru rīties, līdz neesmu sasniedzis nevainojamu rezultātu.	0,01	-0,03	0,78	-0,01	0,50	0,63
183. Centība un čaklums nav man raksturīgas īpašības.	-0,25	0,35	-0,41	0,13	-0,63	0,52
17. Parasti rūpīgi sagatavojos, pirms sāku rīkoties.	0,05	0,07	0,07	0,73	0,53	0,57
129. Pirms ko daru, es rūpīgi apsveru iespējamās sekas.	-0,03	0,03	0,06	0,73	0,49	0,52
74. Man labāk patīk rīkoties atkarībā no noskaņojuma, nevis visu iepriekš rūpīgi plānot.	0,14	0,26	0,13	-0,70	-0,49	0,55
36. Es mīlu rūpīgi plānot pat sīkākās aktivitātes un darba lietas.	0,18	0,07	0,02	0,68	0,57	0,56
Īpašvērtība pēc rotācijas	3,90	3,58	2,98	3,17	--	--
% no dispersijas	--	--	--	--	60,33	--

$N = 1294$. Treknajā drukā attēlots faktoru svars virs 0,40, slīprakstā – virs 0,30, bet zemāki par 0,40. Faktori izgūti ar galveno komponentu metodi, piemērojot *promaks* rotāciju ($Kappa = 4$) un Kaizera normalizāciju. h – kopvērtība; $KMO = 0,87$, $\chi^2(120) = 6729,43$, $p < 0,001$, determinācijas koeficients = 0,005. 1. komponents – *akurātība*, 2. komponents – *pašdisciplīna*, 3. komponents – *čaklums*, 4. komponents – *apdomība*.

5. tabula. Latvijas Personības aptaujas 3. versijas labvēlīguma faktora iekšējā struktūra (patterna matrica)

Apgalvojumi	Faktoru svāri				Faktoru svāri kopējā faktorā pirms rotācijas	h
	1.	2.	3.	4.		
5. Mani var ātri aizkaitināt.	0,89	0,00	-0,02	-0,01	0,68	0,77
24. Mani ir diezgan grūti sadusmot.	-0,84	0,13	0,01	-0,02	-0,58	0,64
43. Varu kļūt nikns pat sīkumu dēļ.	0,80	0,14	-0,06	-0,04	0,68	0,70
62. Dusmojoties es ātri zaudēju savaldību.	0,76	0,09	0,04	-0,05	0,67	0,64
23. Mēdzu būt sarkastisks un dzēlīgs.	0,03	0,84	-0,05	0,02	0,63	0,70
61. Daži saka, ka man esot „asa mēle”.	-0,03	0,82	-0,03	0,10	0,64	0,71
137. Daži uzskata mani par patmīlīgu egoistu.	0,02	0,61	0,18	-0,12	0,52	0,45
4. Mēdzu būt negants pret citiem.	0,38	0,47	-0,01	0,07	0,69	0,54
227. Man ir grūti būt paklausīgam.	0,05	0,04	0,77	-0,01	0,53	0,63
184. Ar grūtībām pakļaujos citu gribai.	0,18	-0,20	0,74	0,09	0,49	0,59
33. Bez ierunām izpildu augstākstāvošo personu teikto.	0,19	-0,05	-0,73	0,02	-0,33	0,52
229. Man ir raksturīgi apšaubīt vispārpieņemtā pareizību.	-0,06	0,20	0,63	-0,03	0,48	0,50
225. Parasti aktīvi aizstāvu savu viedokli.	-0,20	0,10	-0,01	0,74	0,36	0,55
158. Strīdos es ātri piekāpjos.	0,09	-0,05	-0,03	-0,71	-0,41	0,51
100. Ja kāds saka, ka man nav taisnība, mana pirmā reakcija ir pierādīt pretējo.	0,10	-0,02	-0,05	0,68	0,44	0,48
123. Man ir grūti pieņemt kompromisu, ja esmu pārliecināts, ka man ir taisnība.	0,26	-0,14	0,06	0,55	0,47	0,42
Īpašvērtība pēc rotācijas	3,75	3,28	2,85	2,64	--	--
Izskaidrotā variācijas daļa %	--	--	--	--	58,35	--

$N = 1294$. Treknajā drukā attēlots faktoru svārs virs 0,40, slīprakstā – virs 0,30, bet zemāki par 0,40. Faktori izgūti ar galveno komponentu metodi, piemērojot *promaks* rotāciju ($Kappa = 4$) un Kaizera normalizāciju. h – kopvērtība; $KMO = 0,87$, $\chi^2(120) = 6325,81$, $p < 0,001$, determinācijas koeficients = 0,007. 1. komponents – *savaldība*, 2. komponents – *saticība*, 3. komponents – *paklausība*, 4. komponents – *piekāpība*.

6. tabula. **Latvijas Personības aptaujas 3. versijas godīguma-pieticības faktora iekšējā struktūra (patterna matrica)**

Apgalvojumi	Faktoru svāri				Faktoru-svāri kopējā faktorā pirms rotācijas	h
	1.	2.	3.	4.		
133. Esmu vienaldzīgs pret dārgām luksusa precēm.	0,84	-0,01	0,04	0,05	-0,61	0,66
103. Mani apmierina pieticīgs dzīves veids.	0,80	0,00	0,09	0,10	-0,49	0,55
186. Lielam naudas daudzumam nav īpašas nozīmes manā dzīvē.	0,76	0,00	0,04	-0,06	-0,60	0,57
212. Es gribētu, lai man ir daudz luksusa preču.	-0,74	-0,02	0,13	0,07	0,72	0,70
126. Es nemeloju, lai attaisnotu sevi.	0,06	-0,86	0,09	0,15	-0,45	0,63
175. Es varu liekuļot un mānīties.	0,05	0,78	0,04	0,07	0,56	0,67
150. Neprotu melot.	0,03	-0,76	0,04	0,05	-0,46	0,53
195. Mēdzu sagrozīt informāciju, ja tas ir izdevīgi.	0,09	0,58	0,16	0,22	0,58	0,57
111. Esmu godkārtīgs cilvēks.	0,17	-0,02	0,83	-0,08	0,41	0,55
201. Man ir svarīga slava un atzinība.	-0,05	-0,01	0,78	-0,02	0,59	0,64
119. Es vēlos, lai pret mani izturas kā pret īpaši cienījamu cilvēku.	-0,02	-0,01	0,76	0,02	0,57	0,59
156. Man būtu patīkami piederēt „sabiedrības krējumam”.	-0,35	0,02	0,52	0,03	0,69	0,61
140. Es nejutu sirdsapziņas pārmetumus, izmantojot darbavietas resursus personīgām vajadzībām.	0,09	-0,10	-0,09	0,82	0,38	0,54
217. Personiskās intereses parasti man ir pirmajā vietā.	-0,04	-0,12	0,09	0,70	0,51	0,48
214. Es nejestu sirdsapziņas pārmetumus, ieriebjot kādam, kas man nepatīk.	0,09	0,12	0,01	0,67	0,48	0,51
180. Es nekad nepieņemtu kukuli, pat ja tas būtu ļoti liels, un es droši zinātu, ka mani nepieķers.	0,22	-0,12	0,15	-0,52	-0,51	0,42
Īpašvērtība pēc rotācijas	3,58	3,14	3,24	3,07	--	--
Izskaidrotā variācijas daļa %	--	--	--	--	57,57	

$N = 1294$. Treknajā drukā attēlots faktoru svārs virs 0,40, slīprakstā – virs 0,30, bet zemāki par 0,40. Faktori izgūti ar galveno komponentu metodi, piemērojot *promaks* rotāciju ($Kappa = 4$) un Kaizera normalizāciju. h – kopvērtība; $KMO = 0,88$, $\chi^2(120) = 5980,42$, $p < 0,001$, determinācijas koeficients = 0,01. 1. komponents – *pieticība*, 2. komponents – *atklātība*, 3. komponents – *vienkāršība*, 4. komponents – *krietnums*.

7. tabula

**Latvijas personības aptaujas 3. versijas (LPA-v3) iekšējās
struktūras modelis un Kronbaha alfa rādītāji stratificētajā
izlasē**

LPA-v3 apakšskalas	Faktoru svāri izdalītajos komponentos						h	a
	1.	2.	3.	4.	5.	6.		
N_Trauksmainība	0,83	0,01	-0,07	0,09	0,04	-0,08	0,72	0,84
N_Nenoturība pret stresu	0,79	-0,22	0,00	-0,10	0,10	0,09	0,76	0,84
N_Depresivitāte	0,73	-0,13	-0,13	0,14	-0,01	0,04	0,62	0,80
N_Kautrīgums	0,66	0,26	-0,07	-0,11	-0,11	0,01	0,55	0,65
A_Savaldība	-0,60	0,02	-0,17	0,19	-0,03	0,48	0,64	0,87
C_Čaklums	0,07	0,80	0,00	0,29	-0,08	-0,06	0,71	0,77
C_Apdomība	0,02	0,76	-0,28	-0,05	0,01	0,02	0,62	0,74
C_Akurātība	0,00	0,73	0,07	-0,11	0,05	0,02	0,57	0,83
C_Pašdisciplīna	-0,30	0,65	0,03	-0,18	0,10	0,05	0,62	0,76
E_Sabiedriskums	0,12	-0,04	0,90	-0,04	0,03	-0,02	0,73	0,84
E_Soc. aktivitāte	-0,18	0,05	0,70	0,15	-0,01	-0,13	0,70	0,75
E_Dzīvesprieks	-0,26	-0,16	0,69	-0,12	0,03	0,02	0,61	0,77
E_Avantūrisms	-0,15	-0,07	0,41	0,04	-0,18	-0,31	0,42	0,75
O_Kultūra	0,11	0,02	0,03	0,77	0,00	0,15	0,57	0,71
O_Kreativitāte	-0,08	-0,03	0,02	0,68	0,12	-0,16	0,56	0,72
O_Zinātkāre	-0,08	0,15	-0,31	0,61	-0,01	-0,22	0,51	0,74
O_Tolerance	-0,01	-0,23	0,19	0,56	-0,04	0,19	0,41	0,70
H_Krietnums	0,14	0,11	0,25	0,23	0,78	0,11	0,71	0,64
H_Atklātība	0,11	0,24	0,14	-0,02	0,71	0,08	0,61	0,72
H_Pieticība	-0,15	-0,12	-0,27	0,03	0,69	-0,24	0,62	0,79
H_Vienkāršība	-0,11	-0,21	-0,25	-0,17	0,64	0,00	0,60	0,74
A_Piekāpība	0,00	-0,30	-0,19	0,07	-0,07	0,78	0,62	0,58
A_Saticība	-0,09	0,15	0,08	0,05	0,13	0,68	0,62	0,72
A_Paklausība	0,00	0,24	0,00	-0,15	-0,07	0,67	0,60	0,73
Īpašvērtība	4,30	3,38	2,25	2,03	1,42	1,31	--	--
% no dispersijas	17,92	14,08	9,36	8,47	5,89	5,47	61,20	--
Kronbaha alfa (faktoru līmenī)	0,89	0,88	0,87	0,81	0,82	0,83	--	--

Piezīme. n = 282 (B9 izlase). Treknajā drukā attēlots faktoru svārs virs |0,40|. Faktori izgūti ar galveno komponentu metodi, piemērojot Promaksa rotāciju (Kappa = 4); h – kopvērtība, a - Kronbaha alfa (skalu līmenī); KMO = 0,75, χ^2 (276) = 2538,38, p < 0,001. Komponenti: 1. – neirotisms, 2. – apzinīgums, 3. – ekstraversija, 4. – atvērtība pieredzei, 5. – godīgums-pieticība un 6. – labvēlīgums.

8. tabula

**Latvijas personības aptaujas 3. versijas (LPA-v3) iekšējās
struktūras modelis un Kronbaha alfa rādītāji vīriešu izlasē**

LPA-v3 apakšskalas	Faktoru svāri izdalītajos komponentos						h	a
	1.	2.	3.	4.	5.	6.		
N_Trauksmainība	0,81	-0,06	0,14	-0,05	-0,08	0,03	0,64	0,81
N_Nenoturība pret stresu	0,78	-0,26	-0,13	0,07	0,20	0,06	0,74	0,78
N_Depresivitāte	0,74	-0,13	0,13	-0,20	-0,12	0,01	0,62	0,78
N_Kautrīgums	0,67	0,22	-0,05	-0,09	-0,13	-0,08	0,58	0,62
C_Čaklums	-0,03	0,83	0,25	-0,10	-0,09	-0,06	0,75	0,73
C_Apdomība	0,06	0,71	-0,03	-0,31	-0,01	0,11	0,59	0,70
C_Akurātība	0,00	0,70	-0,11	0,05	0,13	0,02	0,54	0,78
C_Pašdisciplīna	-0,36	0,65	-0,17	0,09	0,14	0,00	0,58	0,73
O_Kreativitāte	0,02	-0,06	0,72	0,12	0,04	-0,16	0,58	0,73
O_Kultūra	0,18	0,06	0,71	0,11	0,24	-0,04	0,50	0,72
O_Zinātkāre	-0,13	0,06	0,67	-0,36	-0,01	-0,17	0,61	0,73
O_Tolerance	-0,01	-0,12	0,66	0,13	0,00	0,31	0,52	0,70
E_Sabiedriskums	0,02	-0,04	-0,06	0,83	-0,02	-0,07	0,67	0,82
E_Dzīvesprieks	-0,20	-0,23	0,07	0,71	-0,04	0,16	0,66	0,75
E_Soc_aktivitāte	-0,20	0,01	0,21	0,69	-0,05	-0,15	0,70	0,82
H_Atklātība	0,00	0,32	0,03	0,06	0,73	-0,01	0,64	0,71
H_Krietnums	0,15	0,13	0,31	0,21	0,72	0,06	0,62	0,61
H_Vienkāršība	-0,25	-0,19	-0,23	-0,22	0,67	-0,01	0,72	0,78
H_Pieticība	-0,25	-0,20	0,14	-0,28	0,63	-0,11	0,56	0,79
E_Avantūrisms	-0,34	-0,10	-0,05	0,20	-0,36	-0,25	0,46	0,73
A_Piekāpība	0,06	-0,24	-0,02	-0,13	0,00	0,76	0,59	0,63
A_Paklausība	0,05	0,28	-0,13	0,08	-0,06	0,66	0,59	0,69
A_Savaldība	-0,48	-0,03	0,20	-0,15	-0,11	0,64	0,66	0,82
A_Saticība	-0,04	0,25	-0,05	0,09	0,12	0,64	0,62	0,72
Īpašvērtība	3,89	3,59	2,49	1,97	1,62	1,16	--	--
% no dispersijas	16,24	14,97	10,39	8,24	6,74	4,82	61,41	--
Kronbaha alfa (faktoru līmenī)	0,88	0,85	0,81	0,86	0,82	0,82	--	--

Piezīme. n = 342 (B10a izlase). Treknajā drukā attēlots faktoru svārs virs |0,40|. Faktori izgūti ar galveno komponentu metodi, piemērojot Promaksa rotāciju (Kappa = 4); h – kopvērtība, a – Kronbaha alfa (skalu līmenī); KMO = 0,75, $\chi^2(276) = 2869,63$, p < 0,001. Komponenti: 1. – neirotisms, 2. – apzinīgums, 3. – atvērtība pieredzei, 4. – ekstraversija 5. – godīgums-pieticība un 6. – labvēlīgums.

**Latvijas personības aptaujas 3. versijas (LPA-v3) iekšējās
struktūras modelis un Kronbaha alfa rādītāji randomizētajā
sieviešu izlasē**

LPA-v3 apakšskalas	Faktoru svāri izdalītajos komponentos						h	a
	1.	2.	3.	4.	5.	6.		
N_Trauksmainība	0,91	0,07	-0,16	0,07	0,10	0,12	0,74	0,84
N_Depresivitāte	0,85	0,01	-0,18	0,03	0,13	0,09	0,70	0,84
N_Nenoturība_pr et_stresu	0,72	-0,04	0,10	-0,19	-0,20	0,07	0,70	0,81
N_Kautrīgums	0,58	-0,16	0,27	0,04	-0,08	-0,29	0,64	0,70
E_Sabiedriskums	0,22	0,92	0,12	0,04	-0,12	-0,04	0,74	0,83
E_Dzīvesprieks	-0,22	0,71	0,06	-0,08	-0,05	0,03	0,63	0,75
E_Soc_aktivitāte	-0,18	0,69	-0,09	0,07	0,13	-0,02	0,70	0,78
E_Avantūrisms	0,02	0,55	-0,14	-0,07	0,12	-0,16	0,46	0,77
A_Piekāpība	-0,04	-0,10	0,78	-0,17	0,06	-0,02	0,57	0,62
A_Saticība	-0,05	0,04	0,76	0,02	0,11	0,15	0,66	0,77
A_Paklausība	-0,02	0,16	0,70	0,16	-0,24	-0,04	0,68	0,72
A_Savaldība	-0,43	-0,06	0,59	0,00	0,26	0,03	0,63	0,87
C_Pašdisciplīna	-0,22	0,07	-0,12	0,76	-0,17	0,12	0,69	0,76
C_Čaklums	0,13	0,02	-0,05	0,76	0,35	-0,11	0,67	0,74
C_Akurātība	-0,03	0,04	-0,01	0,72	-0,27	0,04	0,59	0,83
C_Apdomība	0,14	-0,24	0,18	0,62	-0,04	-0,01	0,58	0,69
O_Kultūra	0,14	0,03	0,11	-0,09	0,70	0,10	0,45	0,69
O_Kreativitāte	-0,07	0,09	0,04	0,01	0,69	0,08	0,55	0,78
O_Zinātkāre	-0,13	-0,27	-0,14	0,13	0,68	-0,10	0,57	0,70
O_Tolerance	0,08	0,14	0,09	-0,24	0,60	-0,01	0,42	0,67
H_Pieticība	0,10	-0,09	-0,05	-0,07	0,10	0,84	0,66	0,79
H_Vienkāršība	-0,14	-0,16	-0,06	-0,14	-0,20	0,75	0,68	0,77
H_Krietnums	0,22	0,12	0,18	0,13	0,16	0,69	0,54	0,60
H_Atklātība	-0,03	0,01	0,12	0,22	0,03	0,56	0,47	0,75
Īpašvērtība	4,27	3,82	2,13	2,01	1,33	1,14	--	--
% no dispersijas	17,82	15,93	8,89	8,39	5,52	4,75	61,31	--
Kronbaha alfa (faktoru līmenī)	0,90	0,88	0,86	0,86	0,81	0,85	--	--

Piezīme. n = 342 (B10b izlase). Treknajā drukā attēlots faktoru svārs virs |0,40|. Faktori ir izgūti ar galveno komponentu metodi, piemērojot Promaksa rotāciju (Kappa = 4); h – kopvērtība, α - Kronbaha alfa (skalu līmenī); KMO = 0,75, $\chi^2(276) = 2869,63$, p < 0,001. Komponenti: 1. – neirotisms, 2. – ekstraversija, 3. – labvēlīgums, 4. – apzinīgums, 5. – atvērtība pieredzei, 6. – godīgums-pieticība.

10. tabula.

LPA-v3 apakšskalū faktoru matrica stratificētajā izlasē pēc promaksa un pēc mērķa rotācijas

	Faktoru svāri pēc promaksa rotācijas						Faktoru svāri pēc mērķa rotācijas*						Faktoru svāru atšķirības pēc mērķa rotācijas						**
	N	C	A	E	O	H	N	C	A	E	O	H	N	C	A	E	O	H	
N_Trauksmainība	0,83	0,01	-0,08	-0,07	0,09	0,04	0,82	0,00	-0,11	-0,10	0,09	0,01	0,01	-0,05	0,07	-0,09	-0,02	-0,04	0,03
N_Nen. pret stresu	0,79	-0,22	0,09	0,00	-0,10	0,10	0,79	-0,23	0,06	-0,02	-0,10	0,08	0,04	0,00	-0,05	0,00	-0,01	-0,01	0,01
N_Depresivitāte	0,73	-0,13	0,04	-0,13	0,14	-0,01	0,72	-0,15	0,00	-0,16	0,13	-0,03	0,03	-0,11	0,19	0,02	-0,01	-0,06	0,05
N_Kautrīgums	0,66	0,26	0,01	-0,07	-0,11	-0,11	0,66	0,24	-0,01	-0,10	-0,12	-0,15	0,01	0,15	-0,19	-0,05	-0,08	0,11	0,06
C_Pašdisciplīna	-0,30	0,65	0,05	0,03	-0,18	0,10	-0,28	0,66	0,09	0,05	-0,18	0,07	0,01	-0,07	0,15	0,01	0,03	-0,04	0,04
C_Čaklums	0,07	0,80	-0,06	0,00	0,29	-0,08	0,08	0,79	-0,05	-0,02	0,29	-0,14	-0,01	0,06	0,03	0,00	-0,01	-0,05	0,02
C_Akurātība	0,00	0,73	0,02	0,07	-0,11	0,05	0,02	0,73	0,05	0,07	-0,11	0,00	-0,01	0,01	0,01	-0,03	0,10	-0,08	0,03
C_Apdomība	0,02	0,76	0,02	-0,28	-0,05	0,01	0,03	0,76	0,03	-0,28	-0,06	-0,03	0,00	0,06	-0,11	-0,02	-0,02	0,06	0,03
A_Saticība	-0,09	0,15	0,68	0,08	0,05	0,13	-0,05	0,14	0,69	0,07	0,07	0,09	0,03	0,06	-0,06	0,01	0,01	0,00	0,02
A_Piekāpība	0,00	-0,30	0,78	-0,19	0,07	-0,07	0,01	-0,33	0,76	-0,21	0,08	-0,08	0,10	-0,12	0,03	-0,04	0,06	-0,03	0,04
A_Paklausība	0,00	0,24	0,67	0,00	-0,15	-0,07	0,03	0,21	0,67	-0,01	-0,14	-0,11	-0,03	-0,02	0,00	-0,15	-0,01	-0,05	0,03
A_Savaldība	-0,60	0,02	0,48	-0,17	0,19	-0,03	-0,59	0,02	0,49	-0,17	0,19	-0,03	-0,07	0,04	-0,11	-0,03	-0,05	-0,01	0,03
E_Sabiedriskums	0,12	-0,04	-0,02	0,90	-0,04	0,03	0,15	-0,04	0,00	0,90	0,00	-0,01	0,03	-0,04	-0,06	0,05	0,07	0,05	0,03
E_Dzīvesprieks	-0,26	-0,16	0,02	0,69	-0,12	0,03	-0,24	-0,15	0,04	0,70	-0,09	0,02	0,00	0,00	-0,05	0,00	-0,11	0,01	0,02
E_Soc. aktivitāte	-0,18	0,05	-0,13	0,70	0,15	-0,01	-0,16	0,06	-0,11	0,70	0,17	-0,03	0,00	-0,03	0,07	0,02	0,00	-0,01	0,02
E_Avantūrisms	-0,15	-0,07	-0,31	0,41	0,04	-0,18	-0,16	-0,07	-0,31	0,41	0,05	-0,17	-0,01	0,05	-0,03	0,01	-0,01	-0,03	0,01
O_Kultūra	0,11	0,02	0,15	0,03	0,77	0,00	0,12	0,01	0,13	-0,01	0,77	-0,03	-0,04	0,08	0,05	-0,01	0,02	-0,12	0,03
O_Tolerance	-0,01	-0,23	0,19	0,19	0,56	-0,04	0,00	-0,24	0,17	0,16	0,57	-0,05	-0,05	-0,02	-0,04	0,04	-0,11	0,02	0,03
O_Kreativitāte	-0,08	-0,03	-0,16	0,02	0,68	0,12	-0,08	-0,02	-0,16	0,01	0,68	0,12	-0,04	0,00	-0,01	-0,12	0,02	0,04	0,03
O_Zinātkāre	-0,08	0,15	-0,22	-0,31	0,61	-0,01	-0,10	0,16	-0,23	-0,33	0,59	0,00	0,11	0,01	-0,03	-0,05	0,01	0,07	0,03
H_Pieticība	-0,15	-0,12	-0,24	-0,27	0,03	0,69	-0,14	-0,07	-0,21	-0,23	0,03	0,72	-0,06	-0,01	-0,04	-0,11	0,01	-0,06	0,03
H_Vienkāršība	-0,11	-0,21	0,00	-0,25	-0,17	0,64	-0,10	-0,17	0,03	-0,21	-0,17	0,67	0,04	0,01	0,06	-0,04	0,01	-0,07	0,02
H_Krietnums	0,14	0,11	0,11	0,25	0,23	0,78	0,19	0,15	0,14	0,26	0,26	0,74	0,02	0,02	-0,10	0,12	0,00	0,10	0,04
H_Atklātība	0,11	0,24	0,08	0,14	-0,02	0,71	0,15	0,28	0,12	0,16	0,00	0,68	0,06	0,03	-0,01	0,10	-0,06	0,08	0,03
Kvadrātsakne no vidējās faktoru svāru kvadrātu atšķirības pa faktoriem (square root of the mean squaredifference per factor)												0,05	0,06	0,08	0,06	0,05	0,06	--	

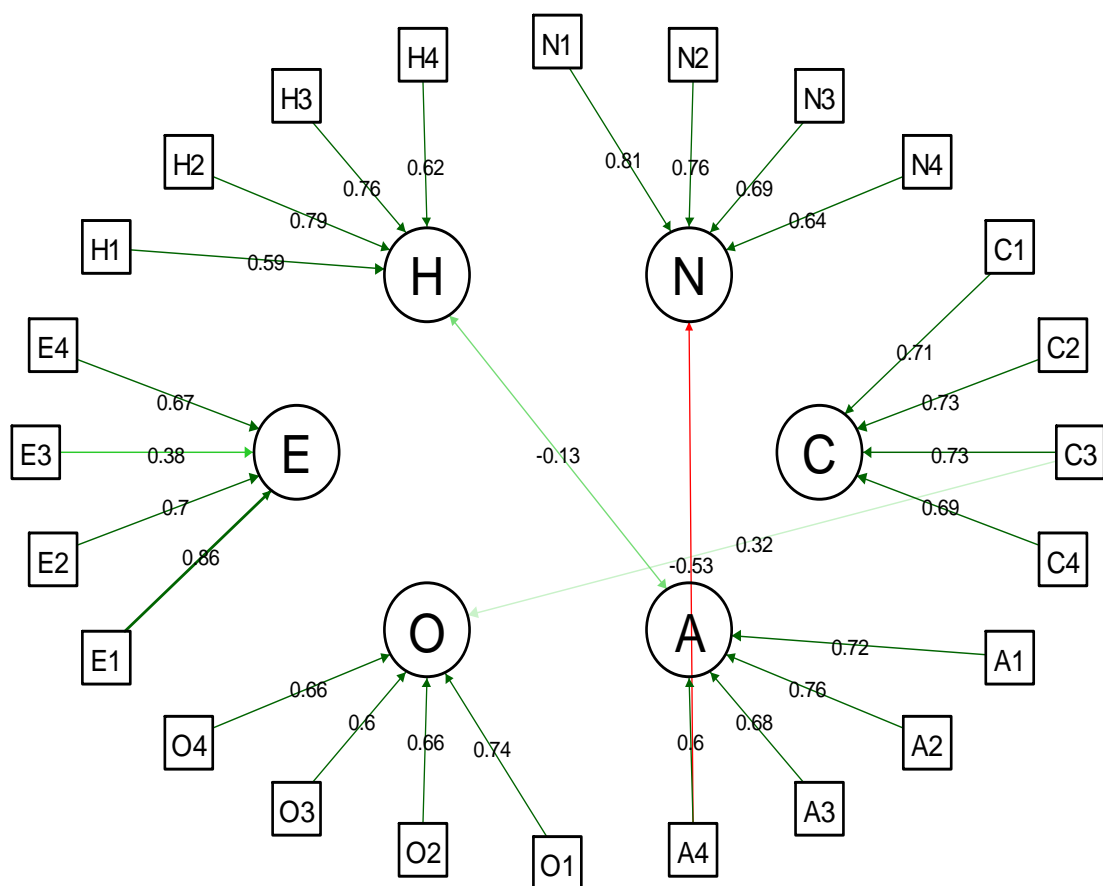
Piezīme. Testa izstrādes otrā izlase (B izlase) $N = 1294$, stratificētā izlase (B9 izlase) $n = 282$; N – neirotizisms, C – apzinīgums, A – labvēlīgums, E – ekstraversija, O – atvērtība pieredzei un H – godīgums-pieticība. Faktoru svāri augstāki par $|0,40|$ ir izcelti treknajā drukā. *Stratificētajā izlasē iegūtā LPA-V3 apakšskalū faktoru matrica tika rotēta pret testa izstrādes izlases faktoru svāru matricu. ** Kvadrātsakne no vidējās faktoru svāru kvadrātā atšķirības pa apakšskalām (square root of the mean squaredifference per variable).

11. tabula.

LPA-v3 apakšskalū faktoru matrica vīriešu izlasē pēc promaksa un pēc mērķa rotācijas

	Faktoru svāri pēc promaksa rotācijas						Faktoru svāri pēc mērķa rotācijas*												**
	N	C	A	E	O	H	N	C	A	E	O	H	N	C	A	E	O	H	
N_Trauksmainība	0,81	-0,06	0,03	-0,05	0,14	-0,08	0,80	-0,09	0,07	-0,08	0,10	-0,12	-0,11	-0,16	0,23	-0,15	0,00	-0,24	0,08
N_Nen. pret stresu	0,78	-0,26	0,06	0,07	-0,13	0,20	0,77	-0,27	0,09	0,02	-0,18	0,16	0,05	-0,08	-0,01	0,06	0,02	0,09	0,03
N_Depresivitāte	0,74	-0,13	0,01	-0,20	0,13	-0,12	0,72	-0,16	0,03	-0,22	0,11	-0,15	-0,13	-0,19	0,21	-0,23	-0,02	-0,24	0,09
N_Kautrīgums	0,67	0,22	-0,08	-0,09	-0,05	-0,13	0,66	0,19	-0,03	-0,13	-0,07	-0,19	0,08	0,15	-0,30	0,03	0,01	0,10	0,07
C_Pašdisciplīna	-0,36	0,65	0,00	0,09	-0,17	0,14	-0,34	0,67	0,05	0,08	-0,16	0,11	-0,12	-0,09	0,17	0,01	0,01	-0,01	0,05
C_Čaklums	-0,03	0,83	-0,06	-0,10	0,25	-0,09	0,00	0,82	0,01	-0,10	0,26	-0,13	-0,13	0,06	0,06	-0,12	-0,09	-0,02	0,04
C_Akurātība	0,00	0,70	0,02	0,05	-0,11	0,13	0,02	0,70	0,09	0,02	-0,12	0,08	0,05	-0,02	0,10	-0,02	0,15	0,04	0,04
C_Apdomība	0,06	0,71	0,11	-0,31	-0,03	-0,01	0,05	0,69	0,16	-0,34	-0,01	-0,07	-0,09	0,07	-0,02	-0,10	0,03	-0,06	0,03
A_Saticība	-0,04	0,25	0,64	0,09	-0,05	0,12	-0,07	0,20	0,66	0,04	-0,06	0,08	-0,02	0,18	-0,10	0,00	-0,17	-0,07	0,06
A_Piekāpība	0,06	-0,24	0,75	-0,12	-0,02	0,00	0,00	-0,31	0,72	-0,16	-0,02	-0,01	0,04	-0,14	-0,06	-0,06	-0,08	0,01	0,04
A_Paklausība	0,05	0,27	0,66	0,08	-0,13	-0,06	0,00	0,20	0,68	0,02	-0,14	-0,10	0,02	0,04	-0,02	-0,14	0,10	-0,06	0,04
A_Savaldība	-0,48	-0,03	0,64	-0,15	0,20	-0,11	-0,52	-0,08	0,59	-0,15	0,23	-0,09	-0,09	-0,08	0,00	-0,09	-0,03	-0,12	0,04
E_Sabiedriskums	0,02	-0,04	-0,07	0,83	-0,06	-0,01	0,05	-0,02	-0,02	0,83	-0,12	-0,01	-0,17	-0,06	-0,14	-0,09	0,00	0,03	0,05
E_Dzīvesprieks	-0,20	-0,23	0,16	0,70	0,07	-0,04	-0,18	-0,22	0,17	0,71	0,03	0,07	0,04	-0,14	0,11	0,00	0,08	0,04	0,04
E_Soc. aktivitāte	-0,20	0,01	-0,15	0,68	0,21	-0,05	-0,15	0,04	-0,12	0,71	0,17	-0,02	0,03	-0,03	-0,03	0,02	0,04	0,00	0,01
E_Avantūrisms	-0,33	-0,10	-0,25	0,20	-0,04	-0,36	-0,33	-0,08	-0,28	0,23	-0,02	-0,32	-0,35	-0,01	-0,14	-0,32	-0,14	-0,16	0,11
O_Kultūra	0,18	0,06	-0,04	0,11	0,71	0,24	0,24	0,08	0,00	0,15	0,68	0,25	0,10	0,17	-0,11	0,12	-0,02	0,15	0,06
O_Tolerance	-0,01	-0,12	0,31	0,13	0,66	0,00	0,01	-0,14	0,31	0,16	0,65	0,03	-0,07	0,10	0,22	0,02	0,05	0,04	0,05
O_Kreativitāte	0,02	-0,06	-0,16	0,12	0,72	0,03	0,08	-0,04	-0,14	0,18	0,71	0,07	0,15	-0,05	-0,18	0,09	0,02	-0,01	0,05
O_Zinātkāre	-0,13	0,06	-0,17	-0,36	0,67	-0,01	-0,10	0,07	-0,18	-0,30	0,70	0,03	0,03	-0,06	-0,04	-0,03	0,02	0,13	0,03
H_Pieticība	-0,25	-0,20	-0,11	-0,28	0,14	0,63	-0,21	-0,15	-0,13	-0,25	0,15	0,66	-0,31	-0,08	-0,08	-0,16	0,05	-0,18	0,08
H_Vienkāršība	-0,25	-0,19	-0,01	-0,22	-0,23	0,67	-0,23	-0,14	-0,03	-0,22	-0,23	0,68	-0,09	0,00	0,03	-0,06	-0,03	-0,07	0,03
H_Krietnums	0,15	0,13	0,06	0,20	0,31	0,72	0,22	0,17	0,12	0,20	0,25	0,71	0,00	0,04	-0,06	0,08	0,09	0,02	0,03
H_Atklātība	0,00	0,32	-0,01	0,06	0,03	0,73	0,05	0,37	0,05	0,04	-0,01	0,71	0,08	0,15	-0,07	0,03	-0,04	0,15	0,05
Kvadrātsakne no vidējās faktoru svāru kvadrātu atšķirības pa faktoriem (square root of the mean squaredifference per factor)												0,13	0,11	0,13	0,11	0,07	0,11	--	

Piezīme. Vīriešu izlase $n = 342$, randomizētā sieviešu izlase $n = 342$; N – *neirotizms*, C – *apzinīgums*, A – *labvēlīgums*, E – *ekstraversija*, O – *atvērtība pieredzei* un H – *godīgums-pieticība*. Faktoru svāri augstāki par $|0,40|$ ir izcelti treknajā drukā. *Vīriešu izlasē iegūtā LPA-V3 apakšskalū faktoru matrica tika rotētā pret randomizētājā sieviešu izlasē iegūto faktoru matricu. ** Kvadrātsakne no vidējās faktoru svāru kvadrātā atšķirības pa apakšskalām (square root of the mean squaredifference per variable).

1.attēls. Latvijas personības aptaujas galveno komponentu analīzes rezultāti (apakšskalu līmenī, 6 faktoru risinājumam, izmantojot promakss rotāciju)

Piezīme. Attēls izveidots izmantojot R programmas *qgraph* datu analīzes rīku (Epskamp et al., 2012). Zaļas līnijas atspoguļo pozitīvās faktoru svaru vērtības, sarkanas – negatīvās.

Tumšākā līnijas krāsa norāda uz faktoru svāriem augstākiem par 0,40, bālāks tonis – uz faktoru svāriem zemākiem par 0,40. Faktoru svāri zemāki par |0,30| netiek atspoguļoti.

[N1; N4] – **neirotizma** faktora apgalvojumi: N1 – „trauksmainība”, N2 – „nenoturība pret stresu”, N3 – „depresivitāte” un N4 – „kautrīgums”;

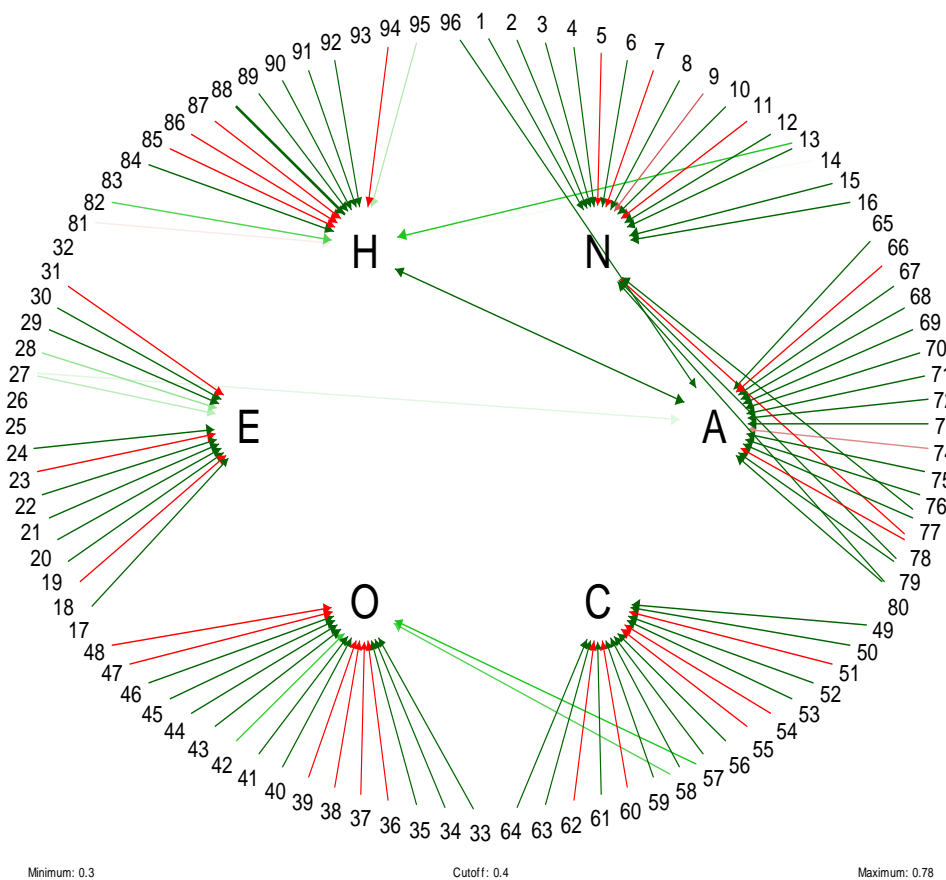
[E1; E4] – **ekstraversijas** faktora apgalvojumi: E1 – „sabiedriskums”, E2 – „dzīvesprieks”, E3 – „avantūrisms” un E4 – „sociālā aktivitāte”;

[O1; O4] – **atvērtības pieredzei** faktora apgalvojumi: O1 – „kultūra”, O2 – „tolerance”, O3 – „zinātkāre” un O4 – „kreativitāte”;

[C1; C4] – **apzinīguma** faktora apgalvojumi: C1 – „akurātība”, C2 – „pašdisciplīna”, C3] – „čaklums” un C4 – „apdomība”;

[A1; A4] – **labvēlīguma** faktora apgalvojumi: A1 – „piekāpība”, A2 – „saticība”, A3 – „paklausība” un A4 – „savaldība”;

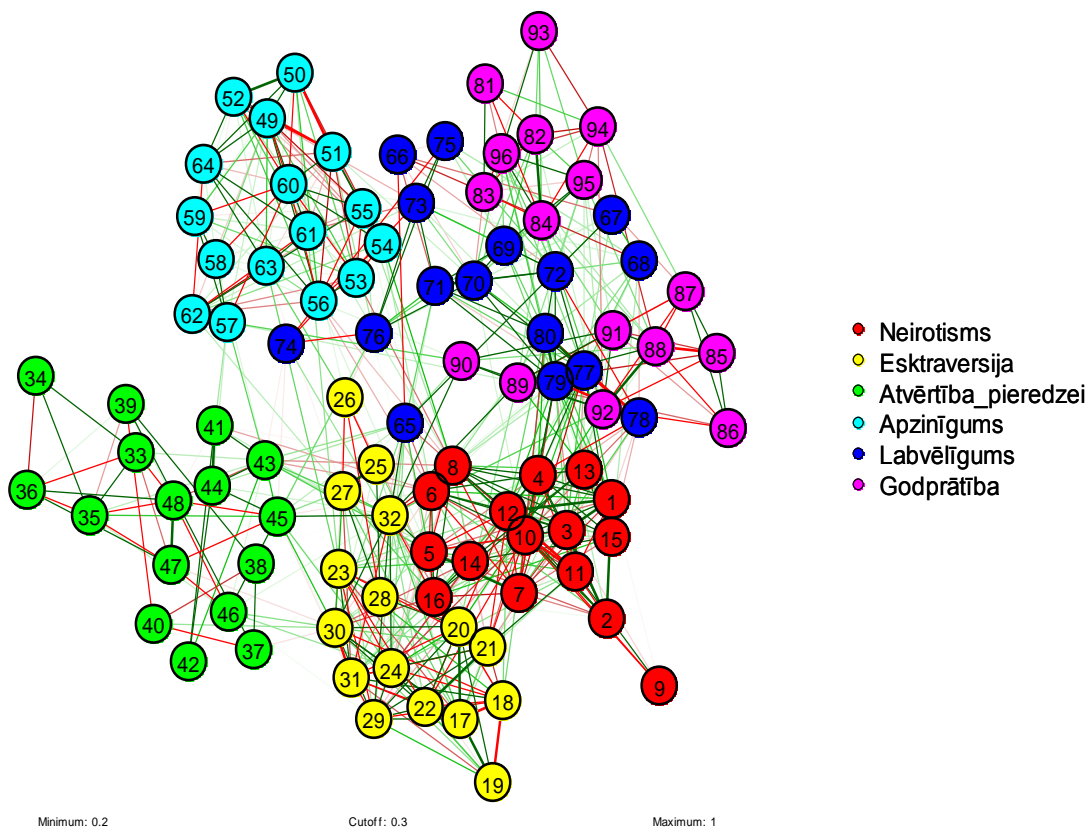
[H1;H4] – **godīguma-pieticības** faktora apgalvojumi: H1 – „atklātība”, H2 – „pieticība”, H3 – „vienkāršība” un H4 – „krietnums”.

2.attēls. Latvijas personības aptaujas (LPA-v3) apgalvojumu izpētošās galveno komponentu analīzes rezultāti (6 faktoru risinājumam, izmantojot promaksa rotāciju).

Piezīme. Attēls izveidots izmantojot R programmas *qgraph* datu analīzes rīku (Epskamp et al., 2012). Sarkanās līnijas atspoguļo negatīvās faktoru svaru vērtības, zaļās – pozitīvās. Tumšākā līnijas krāsa norāda uz faktoru svāriem augstākiem par 0,40, bālāks tonis – uz faktoru svāriem zemākiem par 0,40. Faktoru svāri zemāki par |0,30| netiek atspoguļoti. Lai būtu pārskatāmāk, apgalvojumi šeit sakārtoti secīgi pēc to piederības attiecīgā faktoram un apakšskalai (t.i. apgalvojumu kārtas numuri attēlā nesakrīt ar to kārtas nr. aptaujas galā versijā):

- [1;16] – **neirotizma** faktora apgalvojumi: [1;4] – „trauksmainība”, [5; 8] – „nenoturība pret stresu”, [9; 12] – „depresivitāte” un [13;16] – „kautrīgums”;
- [17; 32] – **ekstraversijas** faktora apgalvojumi: [17;20] – „sabiedriskums”, [21; 24] – „dzīvesprieks”, [25; 28] – „avantūrisms” un [29;32] – „sociālā aktivitāte”;
- [33; 48] – **atvērtības pieredzei** faktora apgalvojumi: [33;36] – „kultūra”, [37; 40] – „tolerance”, [41; 44] – „zinātkāre” un [45;48] – „kreativitāte”;
- [49; 64] – **apzinīguma** faktora apgalvojumi: [49;52] – „akurātība”, [53; 56] – „pašdisciplīna”, [57; 60] – „čaklums” un [61;64] – „apdomība”;
- [65;80] – **labvēlīguma** faktora apgalvojumi: [65;68] – „piekāpība”, [69; 72] – „saticība”, [73; 76] – „paklausība” un [77;80] – „savaldība”;
- [81;96] – **godīguma-pieticības** faktora apgalvojumi: [81;84] – „atklātība”, [85; 88] – „pieticība”, [89; 92] – „vienkāršība” un [93;96] – „krietnums”.

3.attēls. Latvijas personības aptaujas (LPA-V3) pantu savstarpējo korelāciju tīkls.

Piezīme. Attēls izveidots izmantojot R programmas *qgraph* datu analīzes rīku (Epskamp et al., 2012). Sarkanās līnijas atspoguļo negatīvās korelācijas, zaļas – pozitīvās. Tumšākā līnijas krāsa norāda uz korelācijas koeficientiem augstākiem par 0,30, bālāks tonis – uz korelācijas koeficientiem zemākiem par 0,30. Korelācijas koeficienti zemāki par |0,20| netiek atspoguļoti. Lai būtu pārskatāmāk, apgalvojumi šeit sakārtoti secīgi pēc to piederības attiecīgām faktoram un apakšskalai (t.i. apgalvojumu kārtas numuri attēlā nesakrīt ar to kārtas nr. aptaujas galā versijā):

[1;16] – **neirotisma** faktora apgalvojumi: [1;4] – „trauksmainība”, [5; 8] – „nenoturība pret stresu”, [9; 12] – „depresivitāte” un [13;16] – „kautrīgums”;

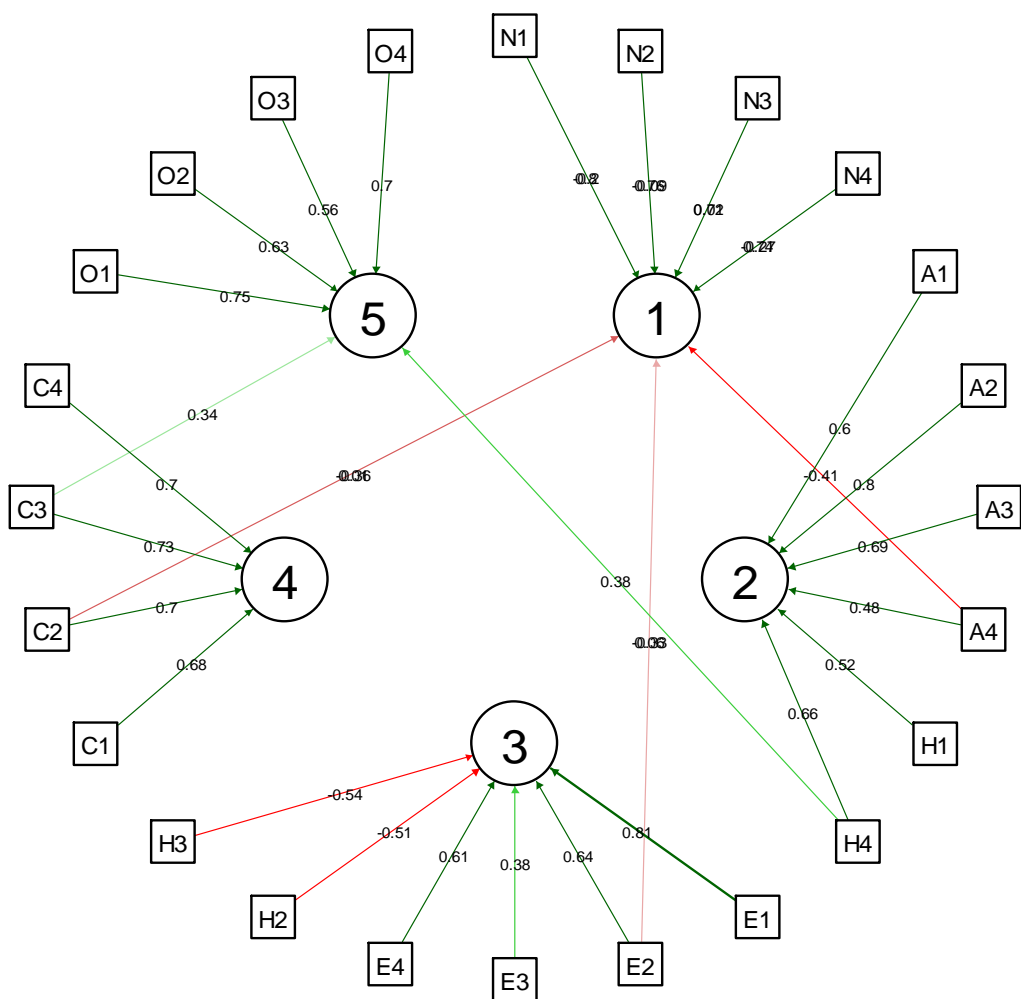
[17; 32] – **ekstraversijas** faktora apgalvojumi: [17;20] – „sabiedriskums”, [21; 24] – „dzīvesprieks”, [25; 28] – „avantūrisms” un [29;32] – „sociālā aktivitāte”;

[33; 48] – **atvērtības pieredzei** faktora apgalvojumi: [33;36] – „kultūra”, [37; 40] – „tolerance”, [41; 44] – „zinātkāre” un [45;48] – „kreativitāte”;

[49; 64] – **apzinīguma** faktora apgalvojumi: [49;52] – „akurātība”, [53; 56] – „pašdisciplīna”, [57; 60] – „čaklums” un [61;64] – „apdomība”;

[65;80] – **labvēlīguma** faktora apgalvojumi: [65;68] – „piekāpība”, [69; 72] – „saticība”, [73; 76] – „paklausība” un [77;80] – „savaldība”;

[81;96] – **godīguma-pieticības** faktora apgalvojumi: [81;84] – „atklātība”, [85; 88] – „pieticība”, [89; 92] – „vienkāršība” un [93;96] – „krietnums”.

4.attēls. Latvijas personības aptaujas (LPA-V3) galveno komponentu analīzes rezultāti (apakšskalu līmenī, 5 faktoru risinājumam, izmantojot promakss rotāciju).

Piezīme. Attēls izveidots izmantojot R programmas *qgraph* datu analīzes rīku (Epskamp et al., 2012). Zaļās līnijas atspoguļo pozitīvās faktoru svaru vērtības, sarkanas – negatīvas. Tumšākā līnijas krāsa norāda uz faktoru svāriem augstākiem par 0,40, bālāks tonis – uz faktoru svāriem zemākiem par 0,40. Faktoru svāri zemāki par $|0,30|$ netiek atspoguļoti.

[N1; N4] – **neirotisma** faktora apgalvojumi: N1 – „trauksmainība”, N2 – „nenoturība pret stresu”, N3 – „depresivitāte” un N4 – „kautrīgums”;

[E1; E4] – **ekstraversijas** faktora apgalvojumi: E1 – „sabiedriskums”, E2 – „dzīvesprieks”, E3 – „avantūrisms” un E4 – „sociālā aktivitāte”;

[O1; O4] – **atvērtības pieredzei** faktora apgalvojumi: O1 – „kultūra”, O2 – „tolerance”, O3 – „zinātkāre” un O4 – „kreativitāte”;

[C1; C4] – **apzinīguma** faktora apgalvojumi: C1 – „akurātība”, C2 – „pašdisciplīna”, C3 – „čaklums” un C4 – „apdomība”;

[A1; A4] – **labvēlīguma** faktora apgalvojumi: A1 – „piekāpība”, A2 – „saticība”, A3 – „paklausība” un A4 – „savaldība”;

[H1; H4] – **godīguma-pieticības** faktora apgalvojumi: H1 – „atklātība”, H2 – „pieticība”, H3 – „vienkāršība” un H4 – „krietnums”.

12. tabula **Latvijas Personības aptaujas 3. versijas iekšējā struktūra
(2-faktoru risinājums)**

<i>LPA-v3 skalas</i>	Faktoru sviri		<i>h</i>
	<i>1.</i>	<i>2.</i>	
A_Saticība	0,68	-0,02	0,45
H_Atklātība	0,60	-0,06	0,36
H_Krietnums	0,58	0,02	0,33
A_Savaldība	0,57	0,32	0,45
A_Paklausība	0,56	-0,16	0,33
H_Vienkāršība	0,51	-0,18	0,28
C_Pašdisciplīna	0,50	0,16	0,29
A_Piekāpība	0,46	-0,21	0,24
C_Akurātība	0,45	-0,06	0,20
H_Pieticība	0,43	-0,03	0,19
C_Apdomība	0,43	-0,21	0,21
C_Čaklums	0,15	0,15	0,05
E_Sociālā aktivitāte	-0,20	0,74	0,56
N_Nenoturība pret stresu	-0,17	-0,68	0,51
E_Dzīvesprieks	-0,05	0,65	0,42
N_Kautrīgums	-0,18	-0,58	0,38
N_Depresivitāte	-0,34	-0,54	0,44
N_Trauksmainība	-0,33	-0,53	0,42
O_Kreativitāte	-0,18	0,52	0,29
E_Avantūrisms	-0,40	0,49	0,37
E_Sabiedriskums	-0,16	0,45	0,22
O_Tolerance	-0,14	0,39	0,16
O_Zinātkāre	-0,12	0,36	0,14
O_Kultūra	-0,08	0,28	0,08
Īpašvērtība	3,75	3,62	--
% no dispersijas	15,62	15,10	30,72

Piezīme: N = 1294 (B izlase). Treknajā drukā attēloti faktoru sviri virs |0,40|. Faktori ir izgūti ar galveno komponentu metodi, piemērojot promaksa rotāciju (Kappa = 4); *h* – kopvērtība. *KMO* = 0,79, χ^2 (276) = 9466,49, *p* < 0,001. Komponenti: 1. – sociālizācija, 2. – plastiskums.

13. tabula. **Latvijas Personības aptaujas 3. versijas apakšskalu vidējie reakcijas indeksi, koriģētie vidējie diskriminācijas indeksi, konverģentās un diverģentās vidējās savstarpējas sakarības**

<i>LPA apakšskalas</i>	<i>Vidējais reakcijas indekss</i>	<i>Vidējais koriģētais diskriminācijas indekss</i>	<i>Vidējā korelācija ar citām attiecīgā faktora apakšskalam</i>	<i>Vidējā absolūtā korelācija ar citu faktoru apakšskalam</i>	<i>Starpjautājumu vidējā korelācija</i>
N_Depresivitāte	2,77	0,63	0,45	0,12	0,51
N_Trauksmainība	3,12	0,62	0,49	0,11	0,51
N_Kautrīgums	3,38	0,46	0,39	0,14	0,34
N_Nenoturība pret stresu	2,64	0,60	0,45	0,15	0,48
E_Sabiedriskums	3,05	0,66	0,42	0,08	0,56
E_Dzīvesprieks	3,35	0,57	0,42	0,13	0,45
E_Avantūrisms	3,03	0,56	0,31	0,15	0,44
E_Sociālā aktivitāte	3,18	0,56	0,46	0,16	0,44
O_Kreativitāte	3,45	0,55	0,34	0,13	0,44
O_Zinātkāre	3,75	0,50	0,27	0,11	0,40
O_Kultūra	3,31	0,51	0,32	0,06	0,39
O_Tolerance	3,87	0,49	0,27	0,10	0,38
C_Akurātība	2,93	0,67	0,41	0,09	0,56
C_Pašdisciplīna	2,84	0,53	0,41	0,13	0,42
C_Apdomība	3,01	0,49	0,39	0,11	0,38
C_Čaklums	3,45	0,54	0,36	0,11	0,42
A_Savaldība	3,04	0,70	0,33	0,16	0,60
A_Paklausība	2,88	0,49	0,33	0,14	0,38
A_Saticība	3,00	0,55	0,43	0,14	0,43
A_Piekāpība	2,38	0,39	0,34	0,11	0,29
H_Pieticība	2,94	0,61	0,36	0,09	0,50
H_Atklātība	3,09	0,56	0,34	0,13	0,44
H_Vienkāršība	2,74	0,55	0,37	0,14	0,43
H_Krietnums	3,09	0,40	0,38	0,12	0,29

Piezīme. N = 1294 (B izlase).

14. tabula.

**LPA-v3 neirotizma faktora skalas depresivitāte
psihometriskie rādītāji**

<i>Apgalvojumi</i>	<i>M</i> (reakcijas indekss)	<i>SD</i>	<i>Koriģēts</i> <i>diskriminācijas</i> <i>indekss</i>
117R. Mani reti māc grūtsirdība.	3,09	1,16	0,63
72R. Reti jūtos vientuļš un nevienam nevajadzīgs.	2,81	1,28	0,40
34. Bieži jūtos noskumis.	2,69	1,22	0,74
53. Bieži jūtos bēdīgs un nomākts.	2,49	1,20	0,74
Vidējā aritmētiskā vērtība	2,77	1,21	0,63

Piezīme. $N = 1294$ (B izlase). Šeit un turpmāk apgalvojumu reakcijas indeksu vēlamās robežas ir [1,8 ; 4,2] vai pēc stingrākiem kritērijiem – [2,2 ; 3,8].

15. tabula.

**LPA-v3 neirotizma faktora skalas trauksmainība apgalvojumu
psihometriskie rādītāji**

<i>Apgalvojumi</i>	<i>M</i> (reakcijas indekss)	<i>SD</i>	<i>Koriģēts</i> <i>diskriminācijas</i> <i>indekss</i>
29. Man bieži nedod mieru trauksmainas domas.	3,21	1,29	0,69
48. Dažreiz mani pārņem neizskaidrojama satraukuma vai baiļu sajūta.	3,13	1,33	0,62
10. Mani bieži nomāc domas, ka var notikt kas slikts.	2,82	1,30	0,65
124. Man ir raksturīgi raizēties par visādiem sīkumiem.	3,34	1,28	0,52
Vidējā aritmētiskā vērtība	3,12	1,30	0,62

16. tabula.

**LPA-v3 neirotizma faktora skalas kautrīgums apgalvojumu
psihometriskie rādītāji**

<i>Apgalvojumi</i>	<i>M</i> (reakcijas indekss)	<i>SD</i>	<i>Koriģēts</i> <i>diskriminācijas</i> <i>indekss</i>
167. Uztraucos par to, ko apkārtējie cilvēki domā par mani.	3,46	1,19	0,53
131. Baidos izskatīties smieklīgs.	3,26	1,31	0,48
178. Parasti es sāpīgi uztveru kritiku.	3,59	1,14	0,43
19. Mulstu svarīgu vai ietekmīgu cilvēku klātbūtnē.	3,19	1,27	0,39
Vidējā aritmētiskā vērtība	3,38	1,23	0,46

17. tabula.

**LPA-v3 neirotizma faktora skalas nenoturība pret stresu
apgalvojumu psihometriskie rādītāji**

<i>Apgalvojumi</i>	<i>M</i> <i>(reakcijas</i> <i>indekss)</i>	<i>SD</i>	<i>Koriģēts</i> <i>diskriminācijas</i> <i>indekss</i>
174R. Spēju veiksmīgi darboties stresa apstākļos.	2,62	1,10	0,67
148R. Stresa situācijā saglabāju vēsu prātu.	2,69	1,11	0,58
138. Problēmu gadījumā es bieži apjūku un nezinu, ko iesākt.	2,52	1,10	0,63
76. Saskaņoties ar sarežģījumiem, es ātri zaudēju drosmi un ticību sev.	2,73	1,14	0,51
Vidējā aritmētiskā vērtība	2,64	1,11	0,60

18. tabula.

**LPA-v3 neirotizma faktora apgalvojumu psihometriskie
rādītāji**

<i>Apgalvojumi</i>	<i>M</i> <i>(reakcijas</i> <i>indekss)</i>	<i>SD</i>	<i>Koriģēts</i> <i>diskriminācijas</i> <i>indekss</i>
34. Bieži jūtos noskumis.	2,69	1,22	0,68
117R. Mani reti māc grūtsirdība.	3,09	1,16	0,54
72R. Reti jūtos vientuļš un nevienam nevajadzīgs.	2,81	1,28	0,32
53. Bieži jūtos bēdīgs un nomākts.	2,49	1,20	0,67
29. Man bieži nedod mieru trauksmainas domas.	3,21	1,29	0,61
124. Man ir raksturīgi raizēties par visādiem sīkumiem.	3,34	1,28	0,57
48. Dažreiz mani pārņem neizskaidrojama satraukuma vai baiļu sajūta.	3,13	1,33	0,55
10. Mani bieži nomāc domas, ka var notikt kas slikts.	2,82	1,30	0,61
167. Uztraucos par to, ko apkārtējie cilvēki domā par mani.	3,46	1,19	0,42
131. Baidos izskatīties smieklīgs.	3,26	1,31	0,38
178. Parasti es sāpīgi uztveru kritiku.	3,59	1,14	0,41
19. Mulstu svarīgu vai ietekmīgu cilvēku klātbūtnē.	3,19	1,27	0,43
174R. Spēju veiksmīgi darboties stresa apstākļos.	2,62	1,10	0,50
148R. Stresa situācijā saglabāju vēsu prātu.	2,69	1,11	0,49
138. Problēmu gadījumā es bieži apjūku un nezinu, ko iesākt.	2,52	1,10	0,54
76. Saskaņoties ar sarežģījumiem, es ātri zaudēju drosmi un ticību sev.	2,73	1,14	0,56
Vidējā aritmētiskā vērtība	2,98	1,21	0,52

19. tabula. **LPA-v3 ekstraversijas faktora skalas sabiedriskums apgalvojumu psihometriskie rādītāji**

<i>Apgalvojumi</i>	<i>M (reakcijas indekss)</i>	<i>SD</i>	<i>Koriģēts diskriminācijas indekss</i>
13. Nevaru ilgi iztikt bez citu cilvēku sabiedrības.	3,32	1,33	0,65
32. Man patīk, ja apkārt ir daudz cilvēku.	2,91	1,24	0,73
70R. Es labāk jūtos vienatnē nekā starp cilvēkiem.	3,16	1,25	0,68
89. Mani piesaista vietas, kur ir kņada, burzma un jautrība.	2,83	1,25	0,59
Vidējā aritmētiskā vērtība	3,05	1,27	0,66

20. tabula. **LPA-v3 ekstraversijas faktora skalas dzīvesprieks apgalvojumu psihometriskie rādītāji**

<i>Apgalvojumi</i>	<i>M (reakcijas indekss)</i>	<i>SD</i>	<i>Koriģēts diskriminācijas indekss</i>
3. Man ir viegls, dzīvespriecīgs raksturs.	3,29	1,15	0,59
98. Man ir viegli radīt ap sevi priecīgu un liksmu noskaņojumu.	3,50	1,06	0,57
41. Pēc dabas esmu jautrs cilvēks.	3,74	1,09	0,63
113R. Daži saka, ka es esot pārāk nopietns.	2,87	1,31	0,47
Vidējā aritmētiskā vērtība	3,35	1,15	0,57

21. tabula. **LPA-v3 ekstraversijas faktora skalas avantūrisms apgalvojumu psihometriskie rādītāji**

<i>Apgalvojumi</i>	<i>M (reakcijas indekss)</i>	<i>SD</i>	<i>Koriģēts diskriminācijas indekss</i>
18. Man patīk nodarbes, kas dod adrenalīnu un asas izjūtas.	3,12	1,25	0,64
56R. Nedaru neko bīstamu izpriecu dēļ.	2,84	1,36	0,53
37. Man patīk riskēt.	2,92	1,23	0,60
94. Uzskatu, ka dzīvē kaut vienu reizi jāizmēģina it viss.	3,24	1,32	0,47
Vidējā aritmētiskā vērtība	3,03	1,29	0,56

22. tabula **LPA-v3 ekstraversijas faktora skalas sociālā aktivitāte apgalvojumu psihometriskie rādītāji**

<i>Apgalvojumi</i>	<i>M</i> <i>(reakcijas</i> <i>indekss)</i>	<i>SD</i>	<i>Koriģēts</i> <i>diskriminācijas</i> <i>indekss</i>
46. Labprāt iesaistos sarunās ar svešiem cilvēkiem.	3,09	1,21	0,64
27R. Neizrādu iniciatīvu, lai iepazītos ar citiem cilvēkiem.	2,94	1,27	0,60
65. Es ātri sadraudzējos.	3,46	1,19	0,56
202. Viegli uzņemos līdera lomu.	3,23	1,24	0,46
Vidējā aritmētiskā vērtība	3,18	1,23	0,56

23. tabula **LPA-v3 ekstraversijas faktora apgalvojumu psihometriskie rādītāji**

<i>Apgalvojumi</i>	<i>M</i> <i>(reakcijas</i> <i>indekss)</i>	<i>SD</i>	<i>Koriģēts</i> <i>diskriminācijas</i> <i>indekss</i>
13. Nevaru ilgi iztikt bez citu cilvēku sabiedrības.	3,32	1,33	0,46
32. Man patīk, ja apkārt ir daudz cilvēku.	2,91	1,24	0,62
70R. Es labāk jūtos vienatnē nekā starp cilvēkiem.	3,16	1,25	0,56
89. Mani piesaista vietas, kur ir kņada, burzma un jautrība.	2,83	1,25	0,59
3. Man ir viegls, dzīvespriecīgs raksturs.	3,29	1,15	0,48
98. Man ir viegli radīt ap sevi priecīgu un līksmu noskaņojumu.	3,50	1,06	0,55
41. Pēc dabas esmu jautrs cilvēks.	3,74	1,09	0,55
113R. Daži saka, ka es esot pārāk nopietns.	2,87	1,31	0,41
18. Man patīk nodarbes, kas dod adrenalīnu un asas izjūtas.	3,12	1,25	0,41
56R. Nedaru neko bīstamu izpriecu dēļ.	2,84	1,36	0,34
37. Man patīk riskēt.	2,92	1,23	0,46
94. Uzskatu, ka dzīvē kaut vienu reizi jāizmēģina it viss.	3,24	1,32	0,41
46. Labprāt iesaistos sarunās ar svešiem cilvēkiem.	3,09	1,21	0,58
27R. Neizrādu iniciatīvu, lai iepazītos ar citiem cilvēkiem.	2,94	1,27	0,55
65. Es ātri sadraudzējos.	3,46	1,19	0,58
202. Viegli uzņemos līdera lomu.	3,23	1,24	0,42
Vidējā aritmētiskā vērtība	3,15	1,23	0,50

24. tabula. **LPA-v3 atvērtības pieredzei faktora skalas kreativitāte apgalvojumu psihometriskie rādītāji**

<i>Apgalvojumi</i>	<i>M</i> <i>(reakcijas</i> <i>indekss)</i>	<i>SD</i>	<i>Koriģēts</i> <i>diskriminācijas</i> <i>indekss</i>
44. Es bieži izdomāju novatoriskas, oriģinālas idejas.	3,32	1,12	0,59
96. Es bieži atrodu neparastu pielietojumu ierastām lietām.	3,28	1,10	0,50
6R. Diez vai mani varētu nosaukt par radošu cilvēku.	3,71	1,20	0,59
194R. Reti nodarbojos ar jaunradi.	3,51	1,20	0,54
Vidējā aritmētiskā vērtība	3,45	1,16	0,55

25. tabula. **LPA-v3 atvērtības pieredzei faktora skalas zinātkāre apgalvojumu psihometriskie rādītāji**

<i>Apgalvojumi</i>	<i>M</i> <i>(reakcijas</i> <i>indekss)</i>	<i>SD</i>	<i>Koriģēts</i> <i>diskriminācijas</i> <i>indekss</i>
30. Es esmu zinātkārs, gribu visu izziņāt un izpētīt.	3,89	0,96	0,55
11. Man piemīt tieksme uz zināšanām.	4,07	0,90	0,57
154. Man patīk intelektuāli izaicinājumi.	3,80	0,98	0,48
49. Labprāt lasu zinātnisku literatūru.	3,22	1,36	0,41
Vidējā aritmētiskā vērtība	3,75	1,05	0,50

Piezīme. Reakcijas indeksi, kuri pārsniedz kritisko robežu (vērtējot pēc stingrākiem kritērijiem) ir iezīmēti slīpā drukā.

26. tabula. **LPA-v3 atvērtības pieredzei faktora skalas kultūra apgalvojumu psihometriskie rādītāji**

<i>Apgalvojumi</i>	<i>M</i> <i>(reakcijas</i> <i>indekss)</i>	<i>SD</i>	<i>Koriģēts</i> <i>diskriminācijas</i> <i>indekss</i>
39. Esmu operas vai baleta cienītājs.	2,69	1,41	0,42
218. Sekoju kultūras sfēras aktualitātēm.	3,51	1,21	0,56
179. Esmu kāda mākslas žanra pazinējs.	3,15	1,38	0,56
1R. Mākslai nav īpašas nozīmes manā dzīvē.	3,89	1,28	0,49
Vidējā aritmētiskā vērtība	3,31	1,32	0,51

Piezīme. Reakcijas indeksi, kuri pārsniedz kritisko robežu (vērtējot pēc stingrākiem kritērijiem) ir iezīmēti slīpā drukā.

27. tabula. **LPA-v3 atvērtības pieredzei faktora skalas tolerance apgalvojumu psihometriskie rādītāji**

<i>Apgalvojumi</i>	<i>M</i> (reakcijas indekss)	<i>SD</i>	<i>Koriģēts</i> <i>diskriminācijas</i> <i>indekss</i>
222R. Man būtu grūti sadzīvot ar citas kultūras pārstāvi.	3,97	1,03	0,58
206. Es gribētu, lai starp maniem draugiem būtu dažādu tautību pārstāvji.	3,78	1,15	0,45
220R. Man ir gūti iedomāties sevi draugos ar netradicionālās orientācijas cilvēku.	3,94	1,27	0,48
228R. Cenšos izvairīties no cilvēkiem ar atšķirīgu dzīves uztveri.	3,81	1,05	0,46
Vidējā aritmētiskā vērtība	3,87	1,12	0,49

Piezīme. Reakcijas indeksi, kuri pārsniedz kritisko robežu (vērtējot pēc stingrākiem kritērijiem) ir iezīmēti slīpā drukā.

28. tabula. **LPA-v3 atvērtības pieredzei faktora apgalvojumu psihometriskie rādītāji**

<i>Apgalvojumi</i>	<i>M</i> (reakcijas indekss)	<i>SD</i>	<i>Koriģēts</i> <i>diskriminācijas</i> <i>indekss</i>
44. Es bieži izdomāju novatoriskas, oriģinālas idejas.	3,32	1,12	0,47
96. Es bieži atrodu neparastu pielietojumu ierastām lietām.	3,28	1,10	0,39
6R. Diez vai mani varētu nosaukt par radošu cilvēku.	3,71	1,20	0,49
194R. Reti nodarbojos ar jaunradi.	3,51	1,20	0,52
30. Es esmu zinātkārs, gribu visu izzināt un izpētīt.	3,89	0,96	0,38
11. Man piemīt tieksme uz zināšanām.	4,07	0,90	0,39
154. Man patīk intelektuāli izaicinājumi.	3,80	0,98	0,44
49. Labprāt lasu zinātnisku literatūru.	3,22	1,36	0,29
39. Esmu operas vai baleta cienītājs.	2,69	1,41	0,34
218. Sekoju kultūras sfēras aktualitātēm.	3,51	1,21	0,47
179. Esmu kāda mākslas žanra pazinējs.	3,15	1,38	0,53
1R. Mākslai nav īpašas nozīmes manā dzīvē.	3,89	1,28	0,43
222R. Man būtu grūti sadzīvot ar citas kultūras pārstāvi.	3,97	1,03	0,38
206. Es gribētu, lai starp maniem draugiem būtu dažādu tautību pārstāvji.	3,78	1,15	0,37
220R. Man ir gūti iedomāties sevi draugos ar netradicionālās orientācijas cilvēku.	3,94	1,27	0,38
228R. Cenšos izvairīties no cilvēkiem ar atšķirīgu dzīves uztveri.	3,81	1,05	0,34
Vidējā aritmētiskā vērtība	3,60	1,16	0,41

Piezīme. Reakcijas indeksi, kuri pārsniedz kritisko robežu (vērtējot pēc stingrākiem kritērijiem) ir iezīmēti slīpā drukā.

29. tabula. **LPA-v3 labvēlīguma faktora skalas savaldība apgalvojumu psihometriskie rādītāji**

<i>Apgalvojumi</i>	<i>M</i> <i>(reakcijas</i> <i>indekss)</i>	<i>SD</i>	<i>Koriģēts</i> <i>diskriminācijas</i> <i>indekss</i>
5R. Mani var ātri aizkaitināt.	2,94	1,30	0,77
43R. Varu kļūt nikns pat sīkumu dēļ.	3,24	1,33	0,71
24. Mani ir diezgan grūti sadusmot.	2,86	1,27	0,64
62R. Dusmojoties es ātri zaudēju savaldību.	3,12	1,30	0,68
Vidējā aritmētiskā vērtība	3,04	1,30	0,70

30. tabula. **LPA-v3 labvēlīguma faktora skalas paklausība apgalvojumu psihometriskie rādītāji**

<i>Apgalvojumi</i>	<i>M</i> <i>(reakcijas</i> <i>indekss)</i>	<i>SD</i>	<i>Koriģēts</i> <i>diskriminācijas</i> <i>indekss</i>
184R. Ar grūtībām pakļaujos citu gribai.	2,66	1,11	0,48
33. Bez ierunām izpildu augstākstāvošo personu teikto.	3,12	1,09	0,45
229R. Man ir raksturīgi apšaubīt vispārpieņemtā pareizību.	2,73	1,22	0,48
227R. Man ir grūti būt paklausīgam.	3,01	1,22	0,57
Vidējā aritmētiskā vērtība	2,88	1,16	0,49

31. tabula. **LPA-v3 labvēlīguma faktora skalas satiecība apgalvojumu psihometriskie rādītāji**

<i>Apgalvojumi</i>	<i>M</i> <i>(reakcijas</i> <i>indekss)</i>	<i>SD</i>	<i>Koriģēts</i> <i>diskriminācijas</i> <i>indekss</i>
23R. Mēdzu būt sarkastisks un dzelīgs.	2,58	1,27	0,63
61R. Daži saka, ka man esot „asa mēle”.	2,82	1,42	0,62
137R. Daži uzskata mani par patmīlīgu egoistu.	3,46	1,22	0,45
4R. Mēdzu būt negants pret citiem.	3,13	1,24	0,52
Vidējā aritmētiskā vērtība	3,00	1,28	0,55

32. tabula. **LPA-v3 labvēlīguma faktora skalas piekāpība apgalvojumu psihometriskie rādītāji**

<i>Apgalvojumi</i>	<i>M</i> <i>(reakcijas</i> <i>indekss)</i>	<i>SD</i>	<i>Koriģēts</i> <i>diskriminācijas</i> <i>indekss</i>
J100R. Ja kāds saka, ka man nav taisnība, mana pirmā reakcija ir pierādīt pretējo.	2,38	1,15	0,41
J225R. Parasti aktīvi aizstāvu savu viedokli.	2,21	0,97	0,40
158. Strīdos es ātri piekāpjos.	2,49	1,09	0,41
J123R. Man ir grūti pieņemt kompromisu, ja esmu pārliecināts, ka man ir taisnība.	2,42	1,15	0,36
Vidējā aritmētiskā vērtība	2,38	1,09	0,39

33. tabula. **LPA-v3 labvēlīguma faktora apgalvojumu psihometriskie rādītāji**

<i>Apgalvojumi</i>	<i>M</i> <i>(reakcijas</i> <i>indekss)</i>	<i>SD</i>	<i>Koriģēts</i> <i>diskriminācijas</i> <i>indekss</i>
5R. Mani var ātri aizkaitināt.	2,94	1,30	0,57
43R. Varu kļūt nikns pat sīkumu dēļ.	3,24	1,33	0,56
24. Mani ir diezgan grūti sadusmot.	2,86	1,27	0,46
62R. Dusmojoties es ātri zaudēju savaldību.	3,12	1,30	0,55
184R. Ar grūtībām pakļaujos citu gribai.	2,66	1,11	0,43
33. Bez ierunām izpildu augstākstāvošo personu teikto.	3,12	1,09	0,28
229R. Man ir raksturīgi apšaubīt vispārpieņemtā pareizību.	2,73	1,22	0,41
227R. Man ir grūti būt paklausīgam.	3,01	1,22	0,47
23R. Mēdzu būt sarkastisks un dzēlīgs.	2,58	1,27	0,54
61R. Daži saka, ka man esot „asa mēle”.	2,82	1,42	0,55
137R. Daži uzskata mani par patmīlīgu egoistu.	3,46	1,22	0,43
4R. Mēdzu būt negants pret citiem.	3,13	1,24	0,59
100R. Ja kāds saka, ka man nav taisnība, mana pirmā reakcija ir pierādīt pretējo.	2,38	1,15	0,37
225R. Parasti aktīvi aizstāvu savu viedokli.	2,21	0,97	0,31
158. Strīdos es ātri piekāpjos.	2,49	1,09	0,35
123R. Man ir grūti pieņemt kompromisu, ja esmu pārliecināts, ka man ir taisnība.	2,42	1,15	0,39
Vidējā aritmētiskā vērtība	2,83	1,21	0,45

34. tabula. **LPA-v3 apzinīguma faktora skalas akurātība apgalvojumu psihometriskie rādītāji**

<i>Apgalvojumi</i>	<i>M</i> (reakcijas indekss)	<i>SD</i>	<i>Koriģēts</i> <i>diskriminācijas</i> <i>indekss</i>
26. Man ir iekšēja nepieciešamība visu uzturēt tīrībā un kārtībā.	3,23	1,29	0,71
7. Mājās es uzturu gandrīz ideālu kārtību.	2,60	1,31	0,74
45R. Mēdzu „izmētāt” savas mantas, nenoliekot tās īstajās vietās.	2,86	1,44	0,64
64. Es esmu ļoti akurāts cilvēks.	3,02	1,17	0,58
Vidējā aritmētiskā vērtība	2,93	1,30	0,67

35. tabula. **LPA-v3 apzinīguma faktora skalas pašdisciplīna apgalvojumu psihometriskie rādītāji**

<i>Apgalvojumi</i>	<i>M</i> (reakcijas indekss)	<i>SD</i>	<i>Koriģēts</i> <i>diskriminācijas</i> <i>indekss</i>
59R. Bieži atstāju nepatīkama vai sarežģīta darba izpildi uz pēdējo brīdi.	2,51	1,29	0,55
136. Izdaru to, ko esmu ieplānojis, neatkarīgi no garastāvokļa vai vēlmes to darīt.	2,97	1,20	0,55
99. Es protu plānot savu laiku tā, lai pagūtu izdarīt visu nepieciešamo.	3,28	1,20	0,53
107R. Nepabeidzis iesākto, bieži ķeros pie kaut kā jauna.	2,58	1,20	0,50
Vidējā aritmētiskā vērtība	2,84	1,22	0,53

36. tabula. **LPA-v3 apzinīguma faktora skalas čaklums apgalvojumu psihometriskie rādītāji**

<i>Apgalvojumi</i>	<i>M</i> (reakcijas indekss)	<i>SD</i>	<i>Koriģēts</i> <i>diskriminācijas</i> <i>indekss</i>
171. Ticos pēc izcilības visā, ko daru.	3,48	1,16	0,58
188. Esmu ļoti prasīgs pret sevi.	3,67	1,11	0,58
199. Nevaru rimties, līdz neesmu sasniedzis nevainojamu rezultātu.	3,05	1,16	0,58
J183R. Centība un čaklums nav man raksturīgas īpašības.	3,58	1,19	0,43
Vidējā aritmētiskā vērtība	3,45	1,15	0,54

37. tabula.

LPA-v3 apzinīguma faktora skalas apdomība apgalvojumu psihometriskie rādītāji

<i>Apgalvojumi</i>	<i>M</i> <i>(reakcijas</i> <i>indekss)</i>	<i>SD</i>	<i>Koriģēts</i> <i>diskriminācijas</i> <i>indekss</i>
36. Es mīlu rūpīgi plānot pat sīkākās aktivitātes un darba lietas.	2,94	1,26	0,52
129. Pirms ko daru, es rūpīgi apsveru iespējamās sekas.	3,29	1,17	0,46
17. Parasti rūpīgi sagatavojos, pirms sāku rīkoties.	3,27	1,07	0,51
J74R. Man labāk patīk rīkoties atkarībā no noskaņojuma, nevis visu iepriekš rūpīgi plānot.	2,53	1,20	0,48
Vidējā aritmētiskā vērtība	3,01	1,17	0,49

38. tabula.

LPA-v3 apzinīguma faktora apgalvojumu psihometriskie rādītāji

<i>Apgalvojumi</i>	<i>M</i> <i>(reakcijas</i> <i>indekss)</i>	<i>SD</i>	<i>Koriģēts</i> <i>diskriminācijas</i> <i>indekss</i>
26. Man ir iekšēja nepieciešamība visu uzturēt tīrībā un kārtībā.	3,23	1,29	0,57
7. Mājās es uzturu gandrīz ideālu kārtību.	2,60	1,31	0,57
45R. Mēdzu „izmētāt” savas mantas, nenoliekot tās īstajās vietās.	2,86	1,44	0,53
64. Es esmu ļoti akurāts cilvēks.	3,02	1,17	0,61
59R. Bieži atstāju nepatīkama vai sarežģīta darba izpildi uz pēdējo brīdi.	2,51	1,29	0,45
136. Izdaru to, ko esmu ieplānojis, neatkarīgi no garastāvokļa vai vēlmes to darīt.	2,97	1,20	0,50
99. Es protu plānot savu laiku tā, lai pagūtu izdarīt visu nepieciešamo.	3,28	1,20	0,51
107R. Nepabeidzis iesākto, bieži ķeros pie kaut kā jauna.	2,58	1,20	0,47
171. Tīcos pēc izcilības visā, ko daru.	3,48	1,16	0,35
188. Esmu ļoti prasīgs pret sevi.	3,67	1,11	0,40
199. Nevaru rimties, līdz neesmu sasniedzis nevainojamu rezultātu.	3,05	1,16	0,44
183R. Centība un čaklums nav man raksturīgas īpašības.	3,58	1,19	0,55
36. Es mīlu rūpīgi plānot pat sīkākās aktivitātes un darba lietas.	2,94	1,26	0,49
129. Pirms ko daru, es rūpīgi apsveru iespējamās sekas.	3,29	1,17	0,41
17. Parasti rūpīgi sagatavojos, pirms sāku rīkoties.	3,27	1,07	0,46
74R. Man labāk patīk rīkoties atkarībā no noskaņojuma, nevis visu iepriekš rūpīgi plānot.	2,53	1,20	0,41
Vidējā aritmētiskā vērtība	3,05	1,21	0,48

39. tabula. **LPA-v3 godīguma-pieticības faktora skalas pieticība apgalvojumu psihometriskie rādītāji**

<i>Apgalvojumi</i>	<i>M (reakcijas indekss)</i>	<i>SD</i>	<i>Koriģēts diskriminācijas indekss</i>
103. Mani apmierina pieticīgs dzīves veids.	2,91	1,28	0,53
133. Esmu vienaldzīgs pret dārgām luksusa precēm.	2,97	1,40	0,65
186. Lielam naudas daudzumam nav īpašas nozīmes manā dzīvē.	2,64	1,23	0,58
212R. Es gribētu, lai man ir daudz luksusa preču.	3,25	1,35	0,68
Vidējā aritmētiskā vērtība	2,94	1,31	0,61

40. tabula. **LPA_V3 godīguma-pieticības faktora skalas atklātība apgalvojumu psihometriskie rādītāji**

<i>Apgalvojumi</i>	<i>M (reakcijas indekss)</i>	<i>SD</i>	<i>Koriģēts diskriminācijas indekss</i>
126. Es nemeloju, lai attaisnotu sevi.	3,13	1,27	0,54
150. Neprotu melot.	2,76	1,36	0,50
175R. Es varu liekuļot un mánīties.	3,22	1,26	0,65
195R. Mēdzu sagrozīt informāciju, ja tas ir izdevīgi.	3,25	1,24	0,54
Vidējā aritmētiskā vērtība	3,09	1,28	0,56

41. tabula. **LPA-v3 godīguma-pieticības faktora skalas vienkāršība apgalvojumu psihometriskie rādītāji**

<i>Apgalvojumi</i>	<i>M (reakcijas indekss)</i>	<i>SD</i>	<i>Koriģēts diskriminācijas indekss</i>
201R. Man ir svarīga slava un atzinība.	2,60	1,21	0,61
111R. Esmu godkāriģs cilvēks.	2,60	1,14	0,44
119R. Es vēlos, lai pret mani izturas kā pret īpaši cienījamu cilvēku.	2,80	1,22	0,57
156R. Man būtu patīkami piederēt „sabiedrības krējumam”.	2,98	1,35	0,57
Vidējā aritmētiskā vērtība	2,74	1,23	0,55

42. tabula. **LPA-v3 godīguma-pieticības faktora skalas krietnums apgalvojumu psihometriskie rādītāji**

<i>Apgalvojumi</i>	<i>M</i> (reakcijas indekss)	<i>SD</i>	<i>Koriģēts</i> <i>diskriminācijas</i> <i>indekss</i>
140R. Es nejūtu sirdsapziņas pārmētumus, izmantojot darbavietas resursus personīgām vajadzībām.	2,81	1,37	0,40
214R. Es nejūtu sirdsapziņas pārmētumus, ieriebnot kādam, kas man nepatīk.	3,63	1,26	0,43
217R. Personiskās intereses parasti man ir pirmajā vietā.	3,02	1,14	0,39
180. Es nekad nepieņemtu kukuli, pat ja tas būtu ļoti liels un es droši zinātu, ka mani nepieķers.	2,88	1,32	0,38
Vidējā aritmētiskā vērtība	3,09	1,27	0,40

43. tabula. **LPA-v3 godīguma-pieticības faktora apgalvojumu psihometriskie rādītāji**

<i>Apgalvojumi</i>	<i>M</i> (reakcijas indekss)	<i>SD</i>	<i>Koriģēts</i> <i>diskriminācijas</i> <i>indekss</i>
103. Mani apmierina pieticīgs dzīves veids.	2,91	1,28	0,39
133. Esmu vienaldzīgs pret dārgām luksusa precēm.	2,97	1,40	0,49
186. Lielam naudas daudzumam nav īpašas nozīmes manā dzīvē.	2,64	1,23	0,50
212R. Es gribētu, lai man ir daudz luksusa preču.	3,25	1,35	0,61
126. Es nemeloju, lai attaisnotu sevi.	3,13	1,27	0,39
150. Neprotu melot.	2,76	1,36	0,39
175R. Es varu liekuļot un mānīties.	3,22	1,26	0,49
195R. Mēdzu sagrozīt informāciju, ja tas ir izdevīgi.	3,25	1,24	0,51
201R. Man ir svarīga slava un atzinība.	2,60	1,21	0,48
111R. Esmu godkārīgs cilvēks.	2,60	1,14	0,32
119R. Es vēlos, lai pret mani izturas kā pret īpaši cienījamu cilvēku.	2,80	1,22	0,46
156R. Man būtu patīkami piederēt „sabiedrības krējumam”.	2,98	1,35	0,58
140R. Es nejūtu sirdsapziņas pārmētumus, izmantojot darbavietas resursus personīgām vajadzībām.	2,81	1,37	0,32
214R. Es nejūtu sirdsapziņas pārmētumus, ieriebnot kādam, kas man nepatīk.	3,63	1,26	0,41
217R. Personiskās intereses parasti man ir pirmajā vietā.	3,02	1,14	0,43
180. Es nekad nepieņemtu kukuli, pat ja tas būtu ļoti liels un es droši zinātu, ka mani nepieķers.	2,88	1,32	0,43
Vidējā aritmētiskā vērtība	2,97	1,27	0,45

LPA-v3 faktoru un apakšskalū aprakstošās statistikas rādītāji

LPA-v3 faktori un apakšskalū	M	SD	Min	Max	Procentīle		
					25	50	75
Neirotisms (N)	11,91	2,87	4,75	19,75	10,00	11,88	14,00
Ekstraversija (E)	12,62	2,85	4,25	20,00	10,75	12,75	14,75
Atvērtība pieredzei (O)	14,38	2,38	4,75	20,00	12,75	14,50	16,25
Labvēlīgums (A)	11,30	2,65	4,25	18,75	9,25	11,25	13,25
Apzinīgums (C)	12,22	2,75	4,00	20,00	10,25	12,25	14,25
Godīgums-pieticība (H)	11,87	2,75	4,00	19,25	10,00	12,00	13,75
N_Depresivitāte	11,08	3,86	4,00	20,00	8,00	11,00	14,00
N_Trauksmainība	12,50	4,12	4,00	20,00	9,00	13,00	16,00
N_Kautrīgums	13,50	3,50	4,00	20,00	11,00	14,00	16,00
N_Nenoturība pret stresu	10,56	3,48	4,00	20,00	8,00	10,00	13,00
E_Sabiedriskums	12,22	4,14	4,00	20,00	9,00	12,00	16,00
E_Dzīvesprieks	13,41	3,53	4,00	20,00	11,00	14,00	16,00
E_Avantūrisms	12,12	3,93	4,00	20,00	9,00	12,00	15,00
E_Sociālā aktivitāte	12,73	3,74	4,00	20,00	10,00	13,00	16,00
O_Kreativitāte	13,81	3,52	4,00	20,00	11,00	14,00	16,25
O_Zinātkāre	14,98	3,09	4,00	20,00	13,00	15,00	17,00
O_Kultūra	13,24	3,89	4,00	20,00	10,00	14,00	16,00
O_Tolerance	15,50	3,27	4,00	20,00	14,00	16,00	18,00
C_Akurātība	11,71	4,26	4,00	20,00	8,00	12,00	15,00
C_Pašdisciplīna	11,34	3,67	4,00	20,00	9,00	11,00	14,00
C_Apdomība	12,03	3,43	4,00	20,00	10,00	12,00	15,00
C_Čaklums	13,79	3,48	4,00	20,00	12,00	14,00	16,00
A_Savaldība	12,16	4,35	4,00	20,00	9,00	12,00	16,00
A_Paklausība	11,53	3,39	4,00	20,00	9,00	12,00	14,00
A_Saticība	12,00	3,91	4,00	20,00	9,00	12,00	15,00
A_Piekāpība	9,51	2,97	4,00	20,00	7,00	9,00	11,25
H_Pieticība	11,77	4,15	4,00	20,00	8,00	12,00	15,00
H_Atklātība	12,37	3,90	4,00	20,00	9,00	12,00	15,00
H_Vienkāršība	10,98	3,73	4,00	20,00	8,00	11,00	14,00
H_Krietnums	12,34	3,48	4,00	20,00	10,00	12,00	15,00

Piezīme. N = 1294 (B izlase). ^a Personības faktoru aprakstošās statistikas rādītāji aprēķināti balstoties uz attiecīgo faktoru vidējiem rādītājiem (iegūto punktu summu dalot ar apgalvojumu skaitu attiecīgajā faktorā).

45. tabula. Savstarpējas korelācijas starp LPA-v3 faktoriem un apakšskalām

LPA-v3 skalas	N	E	O	C	A	H
N_Melanholija	0,78 **	-0,29**	-0,05	-0,09**	-0,27**	-0,13**
N_Trauksmainība	0,83 **	-0,22**	-0,05	-0,03	-0,27**	-0,14**
N_Kautrīgums	0,70 **	-0,26**	-0,21**	0,01	-0,10**	-0,19**
N_Nenoturība pret stresu	0,76 **	-0,32**	-0,24**	-0,20**	-0,10**	-0,03
E_Sabiedriskums	-0,14**	0,77 **	0,04	-0,04	0,03	-0,18**
E_Dzīvesprieks	-0,40**	0,74 **	0,18**	-0,09**	0,10**	-0,08**
E_Avantūrisms	-0,18**	0,66 **	0,18**	-0,14**	-0,21**	-0,26**
E_Soc_aktivitāte	-0,36**	0,80 **	0,33**	0,05	-0,10**	-0,17**
O_Kreativitāte	-0,17**	0,29**	0,74 **	0,01	-0,11**	-0,02
O_Zinātkāre	-0,17**	0,06*	0,63 **	0,09**	-0,15**	-0,01
O_Kultūra	-0,04	0,08**	0,75 **	0,00	-0,04	0,05
O_Tolerance	-0,10**	0,23**	0,64 **	-0,11**	0,01	-0,02
C_Akurātība	-0,04	-0,04	-0,11**	0,79 **	0,22**	0,14**
C_Pašdisciplīna	-0,29**	0,01	-0,05	0,76 **	0,22**	0,19**
C_Apdomība	0,07*	-0,24**	-0,07**	0,72 **	0,22**	0,12**
C_Čaklums	-0,02	0,03	0,24**	0,69 **	0,01	0,01
A_Savaldība	-0,45**	0,05	0,11**	0,13**	0,74 **	0,31**
A_Paklausība	-0,02	-0,05	-0,21**	0,29**	0,67 **	0,21**
A_Saticība	-0,15**	-0,05	-0,10**	0,22**	0,81 **	0,36**
A_Piekāpība	-0,01	-0,17**	-0,15**	0,00	0,66 **	0,23**
H_Pieticība	-0,13**	-0,16**	0,05	0,04	0,19**	0,74 **
H_Atklātība	-0,12**	-0,16**	-0,01	0,25**	0,32**	0,70 **
H_Vienkāršība	-0,13**	-0,27**	-0,13**	-0,09	0,27**	0,73 **
H_Krietnums	-0,09**	-0,08**	0,11**	0,18**	0,37**	0,72 **

Piezīme. N = 1294 (B izlase). Tabulā ir atspoguļoti Pīrsona korelācijas koeficienti. Treknā drukā izcelti korelācijas koeficienti ar attiecīgo personības faktoru. Slīpā drukā izcelti korelācijas koeficienti ar citu faktoru virs |0,20| līmeņa. N – neirotizisms, E – ekstraversija, C – apzinīgums, O – atvērtība pieredzei, A – labvēlīgums, H – godīgums-pieticība. * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$.

46. tabula. Latvijas Personības aptaujas citvērtējuma versijas faktoru un skalu iekšējās saskaņotības rādītāji

Apakšskala	a	Apakšskala	a	Apakšskala	a
Neirotizisms (N)	0,90	Atvērtība pieredzei (O)	0,79	Labvēlīgums (A)	0,90
N1: Trauksmainība	0,83	O1: Kultūra	0,73	A1: Piekāpība	0,79
N2: Nenoturība pret stresu	0,85	O2: Tolerance	0,70	A2: Saticība	0,83
N3: Depresivitāte	0,81	O3: Zinātkāre	0,86	A3: Paklausība	0,76
N4: Kautrīgums	0,71	O4: Kreativitāte	0,76	A4: Savaldība	0,89
Ekstraversija (E)	0,87	Apzinīgums (C)	0,89	Godīgums-pieticība (H)	0,87
E1: Sabiedriskums	0,88	C1: Akurātība	0,92	H1: Atklātība	0,79
E2: Dzīvesprieks	0,85	C2: Pašdisciplīna	0,75	H2: Pieticība	0,86
E3: Avantūrisms	0,77	C3: Apdomība	0,70	H3: Vienkāršība	0,82
E4: Sociālā aktivitāte	0,77	C4: Čaklums	0,82	H4: Krietnums	0,61

Piezīme. n = 82 (C izlase), a - Kronbaha alfa

47. tabula. **LPA-v3 rezultātu sakarība ar demogrāfiskiem rādītājiem**

<i>LPA-v3 faktori un skalas</i>	<i>Dzimums</i>	<i>Vecums</i>	<i>Izglītība</i>
Neirotizisms (N)	0,15**	-0,20**	-0,01
Ekstraversija (E)	0,04	-0,17**	-0,10**
Apzinīgums (C)	-0,01	0,08**	0,01
Atvērtība pieredzei (O)	0,14**	-0,05	0,10**
Labvēlīgums (A)	-0,03	0,11**	-0,02
Godīgums-pieticība (H)	0,06*	0,26**	0,02
N_Trauksmainība	0,13**	-0,20**	-0,01
N_Nenoturība pret stresu	0,12**	-0,14**	-0,05
N_Depresivitāte	0,05	-0,16**	-0,02
N_Kautrīgums	0,15**	-0,11**	0,04
E_Sabiedriskums	0,07*	-0,10**	-0,11**
E_Dzīvesprieks	0,05	-0,06*	-0,05
E_Avantūrisms	-0,06*	-0,25**	-0,10**
E_Soc. aktivitāte	0,04	-0,08**	-0,04
C_Akurātība	-0,01	0,09**	-0,03
C_Pašdisciplīna	-0,05	0,19**	0,01
C_Čaklums	0,08**	-0,05	0,02
C_Apdomība	-0,02	-0,01	0,02
O_Kultūra	0,19**	0,01	0,09**
O_Tolerance	0,22**	-0,16**	0,06*
O_Zinātkāre	-0,06*	0,06*	0,12**
O_Kreativitāte	0,03	-0,04	0,01
A_Piekāpība	-0,03	0,06*	-0,03
A_Saticība	0,04	0,11**	-0,05
A_Paklausība	0,06*	-0,01	-0,01
A_Savaldība	-0,12**	0,13**	0,01
H_Atklātība	0,10**	0,13**	0,02
H_Pieticība	-0,02	0,20**	0,04
H_Vienkāršība	-0,01	0,26**	-0,03
H_Krietnums	0,12**	0,16**	0,04
Melu skala	-0,03	0,19**	-0,04

Piezīme. $n = 1294$ (B izlase). Koeficienti lielāki par $|0,25|$ ir izcelti treknā drukā. Dzimums kodēts: 1 – vīrietis, 2 – sieviete; izglītības līmenis kodēts: 1 – pamatizglītība, 2 – vidējā vai vidējā speciālā, 3 – nepabeigtā augstāka, 4 – augstākā izglītība. * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$.

48. tabula.

LPA-v3 rezultātu saistība ar vecumu
(ANOVA rezultāti un aprakstošās statistikas rādītāji)

LPA-v3 faktori un skalas	ANOVA rezultāti			Vecumgrupas		
	F	η^2	π	līdz 30 gadiem (n = 788) M (SD)	31-50 gadi (n = 430) M (SD)	virš 50 gadiem (n = 76) M (SD)
Neirotisms (N)	30,31**	0,04	1,00	12,39 (2,80)	11,20 (2,80)b	10,90 (2,96)b
Ekstraversija (E)	13,36**	0,02	1,00	12,91 (2,81)	12,30 (2,79)b	11,46 (3,11)b
Apzinīgums (C)	5,81**	0,01	0,87	12,12 (2,77)a	12,21 (2,76)a	13,24 (2,29)
Atvērtība pieredzei (O)	1,88	0,00	0,39	14,47 (2,46)a	14,29 (2,20)a	13,99 (2,52)a
Labvēlīgums (A)	8,76**	0,01	0,97	11,15 (2,68)a	11,36 (2,54)a	12,46 (2,66)
Godīgums - pieticība (H)	36,45**	0,05	1,00	11,44 (2,67)	12,28 (2,66)	13,88 (2,89)
N_Trauksmainība	27,67**	0,04	1,00	13,15 (4,04)	11,59 (3,99)b	10,86 (4,26)b
N_Nenoturība pret stresu	15,52**	0,02	1,00	10,99 (3,45)	9,89 (3,42)b	9,95 (3,52)b
N_Depresivitāte	17,68**	0,03	1,00	11,58 (3,86)	10,38 (3,80)b	9,89 (3,28)b
N_Kautrīgums	10,62**	0,02	0,99	13,86 (3,49)a	12,95 (3,32)b	12,91 (4,11)a,b
E_Sabiedriskums	5,39**	0,01	0,84	12,50 (4,03)	11,87 (4,23)	11,26 (4,52)
E_Dzīvesprieks	2,16	0,00	0,44	13,54 (3,55)a	13,29 (3,44)a	12,74 (3,84)a
E_Avantūrisms	27,59**	0,04	1,00	12,70 (3,91)	11,45 (3,74)	9,93 (3,86)
E_Soc. aktivitāte	2,96*	0,00	0,58	12,89 (3,72)a	12,57 (3,66)a	11,91 (4,29)a
C_Akurātība	4,92**	0,01	0,81	11,53 (4,26)a	11,78 (4,27)a	13,12 (4,04)
C_Pašdisciplīna	24,91**	0,04	1,00	10,91 (3,62)	11,71 (3,67)	13,76 (3,00)
C_Čaklums	2,80	0,00	0,55	13,96 (3,52)a	13,47 (3,45)a	13,68 (3,12)a
C_Apdomība	1,05	0,00	0,24	12,08 (3,43)a	11,86 (3,45)a	12,41 (3,34)a
O_Kultūra	1,47	0,00	0,32	13,31 (3,96)a	13,01 (3,76)a	13,74 (3,79)a
O_Tolerance	14,12**	0,02	1,00	15,87 (3,15)	15,01 (3,34)b	14,42 (3,50)b
O_Zinātkāre	3,93*	0,01	0,71	14,81 (3,13)a	15,32 (3,03)b	14,79 (2,91)a,b
O_Kreativitāte	2,10	0,00	0,43	13,89 (3,57)a	13,81 (3,42)a	13,03 (3,53)a
A_Piekāpība	3,37*	0,01	0,64	9,35 (3,11)a	9,70 (2,68)a	10,07 (3,04)a
A_Saticība	9,73**	0,01	0,98	11,79 (3,90)a	12,06 (3,83)a	13,84 (3,99)
A_Paklausība	6,56**	0,01	0,91	11,68 (3,25)a	11,10 (3,54)	12,38 (3,67)a
A_Savaldība	8,81**	0,01	0,97	11,80 (4,39)	12,58 (4,20)b	13,57 (4,26)b
H_Atklātība	10,26**	0,02	0,99	12,06 (3,88)	12,63 (3,80)	14,01 (4,26)
H_Pieticība	15,32**	0,02	1,00	11,36 (4,19)	12,18 (4,03)	13,79 (3,54)
H_Vienkāršība	39,98**	0,06	1,00	10,34 (3,60)	11,70 (3,62)	13,57 (3,90)
H_Krietnums	15,69**	0,02	1,00	12,01 (3,35)	12,63 (3,62)	14,16 (4,04)

Piezīme. Katrā rindā tie aritmētiskie vidējie, kam ir kopīgs apakšraksta burts, statistiski nozīmīgi neatšķiras ($p > 0,05$) saskaņā ar *Scheffe Post-hoc* testa rezultātiem. π – statistiskā testa spēka rādītājs (observed power). * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$.

49. tabula. *Pētījumā izmantoto instrumentu iekšējās saskaņotības rādītāji*

<i>Mērāmā pazīme</i>	<i>Kronbaha alfa</i>	<i>Pantu skaits</i>	<i>Respondentu skaits</i>
BFI_Neirotisms	0,88	8	553
BFI_Ekstraversija	0,87	8	553
BFI_Atvērtība pieredzei	0,83	9	553
BFI_Apzinīgums	0,64	10	553
BFI_Labvēlīgums	0,75	9	553
Trauksme kā stāvoklis ^a	0,94	20	114
Trauksme kā iezīme ^a	0,91	20	114
Depresija ^b	0,87	21	114
Uztvertā stresa līmenis ^c	0,74	4	818
Asu izjūtu meklēšana ^d	0,81	8	108
Makivealisms ^e	0,77	20	442
Sociālais konservatīvisms/ liberalisms ^f	0,74	8	241
Riskantā braukšana ^g	0,78	6	93
Neuzmanīgā braukšana ^g	0,83	6	93
Agresīvā izturēšanās pret citiem satiksmes dalībniekiem ^g	0,75	6	93
Drošā braukšana ^g	0,65	6	93
Bīstamā braukšana ^g	0,88	18	93

Piezīme. ^a STAI-Y (Spielberger, Gorsuch, Lusbene, Vagg & Jacobs, 1983),

^b BDI-II (Beck, Steer & Brown, 1996),

^c PSS-4 (Cohen & Williamson, 1988),

^d BSSS-8 (Hoyle et al, 2002),

^e Mach-IV Scale (Cristie & Geis, 1970),

^f Sociālā konservatīvisma skala (Ingrīda Trups-Kalne & Girts Dimdins, 2011),

^g LAUA (Perepjolkina, Voita, 2011).

Latvijas Personības aptaujas 3. versijas (LPA-v3) materiāli

- 1) LPA-v3 pašraksturojuma versijas veidlapa**
- 2) LPA-v3 citvērtējuma versijas veidlapa**
- 3) LPA-v3 atslēga**
- 4) LPA-v3 rezultātu skaidrojums**

Latvijas Personības aptauja (LPA-v3)

Pašraksturojuma versija

Viktorija Perepjolkina, Viesturs Reņģe, 2012

Lūdzu, rūpīgi izlasiet katru apgalvojumu un novērtējiet, cik lielā mērā katrs no tiem raksturo Jūs vai atbilst Jūsu viedoklim. Šeit nav pareizu vai nepareizu atbilžu! Lūdzu, raksturojiet sevi atklāti, tādu, kāds/kāda esat šobrīd, nevis kāds/kāda vēlaties būt. Godīgas atbildes ļaus Jums iegūt precīzāku savas personības raksturojumu. Pretī KATRAM apgalvojumam atzīmējiet vienu no cipariem, kas visprecīzāk raksturo Jūsu viedokli. Atbildēm izmantojiet šo skalu:

	1	2	3	4	5
	neatbilst	drīzāk neatbilst	nevaru izlemt	drīzāk atbilst	atbilst
1. Es esmu ļoti akurāts cilvēks.	1	2	3	4	5
2. Man bieži nedod mieru trauksmainas domas.	1	2	3	4	5
3. Es nemeloju, lai attaisnotu sevi.	1	2	3	4	5
4. Man patīk, ja apkārt ir daudz cilvēku.	1	2	3	4	5
5. Parasti aktīvi aizstāvu savu viedokli.	1	2	3	4	5
6. Sekoju kultūras sfēras aktualitātēm.	1	2	3	4	5
7. Mājās es uzturu gandrīz ideālu kārtību.	1	2	3	4	5
8. Dažreiz mani pārņem neizskaidrojama satraukuma vai baiļu sajūta.	1	2	3	4	5
9. Es varu liekuļot un mānīties.	1	2	3	4	5
10. Es labāk jūtos vienatnē nekā starp cilvēkiem.	1	2	3	4	5
11. Strīdos es ātri piekāpjos.	1	2	3	4	5
12. Esmu operas vai baleta cienītājs.	1	2	3	4	5
13. Mēdzu „izmētāt” savas mantas, nenoliekot tās īstajās vietās.	1	2	3	4	5
14. Mani bieži nomāc domas, ka var notikt kas slikts.	1	2	3	4	5
15. Neprotu melot.	1	2	3	4	5
16. Nevaru ilgi iztikt bez citu cilvēku sabiedrības.	1	2	3	4	5
17. Ja kāds saka, ka man nav taisnība, mana pirmā reakcija ir pierādīt pretējo.	1	2	3	4	5
18. Esmu kāda mākslas žanra pazinējs.	1	2	3	4	5
19. Man ir iekšēja nepieciešamība visu uzturēt tīrībā un kārtībā.	1	2	3	4	5
20. Man ir raksturīgi raizēties par visādiem sīkumiem.	1	2	3	4	5
21. Mēdzu sagrozīt informāciju, ja tas ir izdevīgi.	1	2	3	4	5
22. Mani piesaista vietas, kur ir kņada, burzma un jautrība.	1	2	3	4	5
23. Man ir grūti pieņemt kompromisu, ja esmu pārliecināts, ka man ir taisnība.	1	2	3	4	5
24. Mākslai nav īpašas nozīmes manā dzīvē.	1	2	3	4	5
25. Man nekad nav bijusi vēlme atriebties savam pāridarītājam.	1	2	3	4	5
26. Izdaru to, ko esmu ielānojis, neatkarīgi no garastāvokļa vai vēlmes to darīt.	1	2	3	4	5
27. Spēju veiksmīgi darboties stresa apstākļos.	1	2	3	4	5
28. Esmu vienaldzīgs pret dārgām luksus precēm.	1	2	3	4	5
29. Man ir viegls, dzīvespriecīgs raksturs.	1	2	3	4	5

	1	2	3	4	5
	neatbilst	drīzāk neatbilst	nevaru izlemt	drīzāk atbilst	atbilst
30.	Daži uzskata mani par patmīlīgu egoistu.			1	2 3 4 5
31.	Man būtu grūti sadzīvot ar citas kultūras pārstāvi.			1	2 3 4 5
32.	Bieži atstāju nepatīkama vai sarežģīta darba izpildi uz pēdējo brīdi.			1	2 3 4 5
33.	Problēmu gadījumā es bieži apjūku un nezinu, ko iesākt.			1	2 3 4 5
34.	Mani apmierina pieticīgs dzīves veids.			1	2 3 4 5
35.	Pēc dabas esmu jautrs cilvēks.			1	2 3 4 5
36.	Mēdzu būt sarkastisks un dzelīgs.			1	2 3 4 5
37.	Cenšos izvairīties no cilvēkiem ar atšķirīgu dzīves uztveri.			1	2 3 4 5
38.	Nepabeidzis iesākto, bieži ķeros pie kaut kā jauna.			1	2 3 4 5
39.	Stresa situācijā saglabāju vēsu prātu.			1	2 3 4 5
40.	Lielam naudas daudzumam nav īpašas nozīmes manā dzīvē.			1	2 3 4 5
41.	Daži saka, ka es esot pārāk nopietns.			1	2 3 4 5
42.	Daži saka, ka man esot „asa mēle”.			1	2 3 4 5
43.	Man ir gūti iedomāties sevi draugos ar netradicionālās orientācijas cilvēku.			1	2 3 4 5
44.	Es protu plānot savu laiku tā, lai pagūtu izdarīt visu nepieciešamo.			1	2 3 4 5
45.	Saskaroties ar sarežģījumiem, es ātri zaudēju drosmi un ticību sev.			1	2 3 4 5
46.	Es gribētu, lai man ir daudz dārgo zīmolu lietu.			1	2 3 4 5
47.	Man ir viegli radīt ap sevi priecīgu un līksmu noskaņojumu.			1	2 3 4 5
48.	Mēdzu būt negants pret citiem.			1	2 3 4 5
49.	Es gribētu, lai starp mani draugiem būtu dažādu tautību cilvēki.			1	2 3 4 5
50.	Nav tāda cilvēka, par kuru es slikti domātu.			1	2 3 4 5
51.	Tiecos pēc izcilības visā, ko daru.			1	2 3 4 5
52.	Reti jūtos vientuļš un nevienam nevajadzīgs.			1	2 3 4 5
53.	Man ir svarīga slava un atzinība.			1	2 3 4 5
54.	Man patīk nodarbes, kas dod adrenalīnu un asas izjūtas.			1	2 3 4 5
55.	Man ir grūti būt paklausīgam.			1	2 3 4 5
56.	Man piemīt tieksme pēc zināšanām.			1	2 3 4 5
57.	Esmu ļoti prasīgs pret sevi.			1	2 3 4 5
58.	Bieži jūtos bēdīgs un nomākts.			1	2 3 4 5
59.	Esmu godkāriģs cilvēks.			1	2 3 4 5
60.	Nedaru neko bīstamu izprieču dēļ.			1	2 3 4 5
61.	Bez ierunām izpildu augstākstāvošo personu teikto.			1	2 3 4 5
62.	Labprāt lasu zinātnisko literatūru.			1	2 3 4 5
63.	Nevaru rimties, līdz neesmu sasniedzis nevainojamu rezultātu.			1	2 3 4 5
64.	Mani reti māc grūtsirdība.			1	2 3 4 5
65.	Es vēlos, lai pret mani izturas kā pret īpaši cienījamu cilvēku.			1	2 3 4 5
66.	Man patīk riskēt.			1	2 3 4 5
67.	Ar grūtībām pakļaujos citu gribai.			1	2 3 4 5
68.	Man patīk intelektuāli izaicinājumi.			1	2 3 4 5
69.	Centība un čaklums nav man raksturīgas īpašības.			1	2 3 4 5
70.	Bieži jūtos noskumis.			1	2 3 4 5

1	2	3	4	5			
neatbilst	drīzāk neatbilst	nevaru izlemt	drīzāk atbilst	atbilst			
71.	Man būtu patīkami piederēt „sabiedrības krējumam”.		1	2	3	4	5
72.	Uzskatu, ka dzīvē kaut vienu reizi jāizmēģina itin viss.		1	2	3	4	5
73.	Man ir raksturīgi apšaubīt vispārpieņemtā pareizību.		1	2	3	4	5
74.	Es esmu zinātkārs, gribu visu izziņāt un izpētīt.		1	2	3	4	5
75.	Es nekad neaprunāju citus cilvēkus.		1	2	3	4	5
76.	Parasti rūpīgi sagatavojos, pirms sāku rīkoties.		1	2	3	4	5
77.	Uztraucos par to, ko apkārtējie cilvēki domā par mani.		1	2	3	4	5
78.	Es nejūtu sirdsapziņas pārmetumus, izmantojot darbavietas resursus personīgām vajadzībām.		1	2	3	4	5
79.	Es ātri sadraudzējos.		1	2	3	4	5
80.	Mani var ātri aizkaitināt.		1	2	3	4	5
81.	Es bieži izdomāju novatoriskas, oriģinālas idejas.		1	2	3	4	5
82.	Man patīk ikviens cilvēks, kuru satieku.		1	2	3	4	5
83.	Man labāk patīk rīkoties atkarībā no noskaņojuma, nevis visu iepriekš rūpīgi plānot.		1	2	3	4	5
84.	Baidos izskatīties smieklīgs.		1	2	3	4	5
85.	Es nekad nepieņemtu kukuli, pat ja tas būtu ļoti liels un es droši zinātu, ka mani nepieķers.		1	2	3	4	5
86.	Labprāt iesaistos sarunās ar svešiem cilvēkiem.		1	2	3	4	5
87.	Mani ir diezgan grūti sadusmot.		1	2	3	4	5
88.	Es bieži atrodu neparastu pielietojumu ierastām lietām.		1	2	3	4	5
89.	Pirms ko daru, es rūpīgi apsveru iespējamās sekas.		1	2	3	4	5
90.	Parasti es sāpīgi uztveru kritiku.		1	2	3	4	5
91.	Personiskās intereses parasti man ir pirmajā vietā.		1	2	3	4	5
92.	Neizrādu iniciatīvu, lai iepazītos ar citiem cilvēkiem.		1	2	3	4	5
93.	Varu kļūt nikns pat sīkumu dēļ.		1	2	3	4	5
94.	Diez vai mani varētu nosaukt par radošu cilvēku.		1	2	3	4	5
95.	Es mīlu rūpīgi plānot pat sīkākās aktivitātes un darba lietas.		1	2	3	4	5
96.	Mulstu svarīgu vai ietekmīgu cilvēku klātbūtnē.		1	2	3	4	5
97.	Es nejustu sirdsapziņas pārmetumus, ieriebjot kādam, kas man nepatīk.		1	2	3	4	5
98.	Viegli uzņemos līdera lomu.		1	2	3	4	5
99.	Dusmojoties es ātri zaudēju savaldību.		1	2	3	4	5
100.	Reti nodarbojos ar jaunradi.		1	2	3	4	5

Latvijas Personības aptauja

Citvērtējuma versija

Viktorija Perepjolkina, Viesturs Reņģe, 2012

Lūdzu, rūpīgi izlasiet katru apgalvojumu un novērtējiet, cik lielā mērā katrs no tiem, jūsu prātā, raksturo _____ (ierakstiet vārdu).

Izmantojiet zemāk redzamo skalu un atzīmējiet atbilstošo skaitli pie katra apgalvojuma.

	1	2	3	4	5
	neatbilst	drīzāk neatbilst	nevaru izlemēt	drīzāk atbilst	atbilst
Viņš/viņa ir cilvēks, ...					
1.
2.
3.
4.
5.
6.
7.
8.
9.
10.
11.
12.
13.
14.
15.
16.
17.
18.
19.
20.
21.
22.
23.
24.
25.
26.
27.
28.
29.
30.
31.

1	2	3	4	5
neatbilst	drīzāk neatbilst	Nevaru izlemt	drīzāk atbilst	atbilst
Viņš/viņa ir cilvēks, ...				
32.	... kurš bieži atstāj nepatīkama vai sarežģīta darba izpildi uz pēdējo brīdi.			
33.	... kurš problēmu gadījumā bieži apjūk un nezina, ko iesākt.			
34.	... kuru apmierina pieticīgs dzīves veids.			
35.	... kurš pēc dabas ir jautrs un dzīvespriecīgs.			
36.	... kurš mēdz būt sarkastisks un dzēlīgs.			
37.	... kurš cenšas izvairīties no cilvēkiem ar atšķirīgu dzīves uztveri.			
38.	... kuram ir raksturīgi nepabeidzot iesākto, ķerties pie kaut kā jauna.			
39.	... kurš stresa situācijā saglabā vēsu prātu.			
40.	... kurš nealkst pēc bagātības.			
41.	... par kuru daži saka, ka viņš/viņa esot pārāk nopietns/nopietna.			
42.	... kuram ir „asa mēle”.			
43.	... kuru ir gūti iedomāties draugos ar netradicionālās orientācijas cilvēku.			
44.	... kurš prot plānot savu laiku tā, lai pagūtu izdarīt visu nepieciešamo.			
45.	... kurš saskaroties ar sarežģījumiem, ātri zaudē drosmi un ticību sev.			
46.	... kurš gribētu, lai viņam/viņai būtu daudz dārgo zīmolu lietu.			
47.	... kurš viegli var radīt ap sevi priecīgu un līksmu noskaņojumu.			
48.	... kurš mēdz būt negants pret citiem.			
49.	... kurš labprāt draudzētos ar dažādu tautību cilvēkiem.			
50.	... kurš nekad nepriecājas par citu neveiksmi.			
51.	... kurš tiecas pēc izcilības visā, ko dara.			
52.	... kurš reti ir gauss un apātisks.			
53.	... kuram ir svarīga slava un atzinība.			
54.	... kuram patīk nodarbes, kas dod adrenalīnu un asas izjūtas.			
55.	... kuram ir grūti būt paklausīgam.			
56.	... kuram piemīt izteikta tieksme pēc zināšanām.			
57.	... kurš ir ļoti prasīgs pret sevi.			
58.	... kurš bieži ir bēdīgs un nomākts.			
59.	... kurš ir visai godkārīgs.			
60.	... kurš neriskēs tikai izpriecu dēļ.			
61.	... kurš bez ierunām izpilda augstākstāvošo personu teikto.			
62.	... kurš labprāt lasa zinātnisko literatūru.			
63.	... kurš nevar rimties, līdz nebūs sasniedzis nevainojamu rezultātu.			
64.	... kuru reti māc grūtsirdība.			
65.	... kurš vēlas, lai pret viņu izturas kā pret īpaši cienījamu cilvēku.			
66.	... kuram patīk riskēt.			
67.	... kurš ar grūtībām pakļaujas citu gribai.			
68.	... kuram patīk intelektuāli izaicinājumi.			

1	2	3	4	5
neatbilst	drīzāk neatbilst	Nevaru izlemīt	drīzāk atbilst	atbilst
Viņš/viņa ir cilvēks, ...				
69.	... kuram nav raksturīga centība un čaklums.		1 2 3 4 5	
70.	... kurš bieži ir noskumis.		1 2 3 4 5	
71.	... kurš gribētu piederēt „sabiedrības krējumam”.		1 2 3 4 5	
72.	... kurš uzskata, ka dzīvē kaut vienu reizi jāizmēģina itin viss.		1 2 3 4 5	
73.	... kuram ir raksturīgi apšaubīt vispārpieņemtā pareizību.		1 2 3 4 5	
74.	... kurš ir izteikti zinātkārs, grib visu izzināt un izpētīt.		1 2 3 4 5	
75.	... kurš nekad neaprunā citus cilvēkus.		1 2 3 4 5	
76.	... kurš parasti rūpīgi sagatavojas, pirms sāk rīkoties.		1 2 3 4 5	
77.	... kurš uztraucas par to, ko apkārtējie cilvēki domā par viņu.		1 2 3 4 5	
78.	... kurš bez sirdsapziņas pārmetumiem, izmanto darbavietas resursus personīgām vajadzībām.		1 2 3 4 5	
79.	... kurš ātri sadraudzējas ar citiem.		1 2 3 4 5	
80.	... kuru var ātri aizkaitināt.		1 2 3 4 5	
81.	... kurš bieži izdomā novatoriskas, oriģinālas idejas.		1 2 3 4 5	
82.	... kuram patīk ikviens cilvēks, kuru viņš/viņa satiek.		1 2 3 4 5	
83.	... kuram labāk patīk rīkoties atkarībā no noskaņojuma, nevis visu iepriekš rūpīgi plānojot.		1 2 3 4 5	
84.	... kurš baidās izskatīties smieklīgs.		1 2 3 4 5	
85.	... kurš nekad nepieņemtu kukuli, pat ja tas būtu ļoti liels un viņš/viņa droši zinātu, ka viņu nepieķers.		1 2 3 4 5	
86.	... kurš labprāt iesaistās sarunās ar svešiem cilvēkiem.		1 2 3 4 5	
87.	... kuru ir diezgan grūti sadusmot.		1 2 3 4 5	
88.	... kurš bieži atrod neparastu pielietojumu ierastām lietām.		1 2 3 4 5	
89.	... kurš rūpīgi apsver iespējamās sekas, pirms sāk rīkoties.		1 2 3 4 5	
90.	... kurš sāpīgi uztver kritiku.		1 2 3 4 5	
91.	... kuram personiskās intereses parasti ir pirmajā vietā.		1 2 3 4 5	
92.	... kurš neizrāda iniciatīvu, lai iepazītos ar citiem cilvēkiem.		1 2 3 4 5	
93.	... kurš var kļūt nikns pat sīkumu dēļ.		1 2 3 4 5	
94.	... kurš neizceļas ar radošumu.		1 2 3 4 5	
95.	... kuram patīk plānot pat sīkākās aktivitātes un darba lietas.		1 2 3 4 5	
96.	... kurš mulst svarīgu vai ietekmīgu cilvēku klātbūtnē.		1 2 3 4 5	
97.	... kurš mierīgi varētu ieriebt kādam, kas viņam/viņai nepatīk.		1 2 3 4 5	
98.	... kurš viegli uzņemas līdera lomu.		1 2 3 4 5	
99.	... kurš ātri zaudē savaldību.		1 2 3 4 5	
100.	... kurš reti nodarbojas ar jaunradi.		1 2 3 4 5	

Latvijas Personības aptauja (LPA-v3)

Viktorija Perepjolkina, Viesturs Reņģe, 2012

Atslēga*

C – Apzinīgums = (C1 + C2 + C3 + C4) / 4

C1 - Akurātība:

1(64), 7(7), 13R(45), 19(26)

C2- Pašdisciplīna:

26(136), 32R(59), 38R(107), 44(99)

C3 - Čaklums:

51(171), 57(188), 63(199), 69R(183)

C4 - Apdomība:

76(17), 83R(74), 89(129), 95(36).

N – Neurotisms = (N1 + N2 + N3 + N4) / 4

N1 - Trauksmainība:

2(29), 8(48), 14(10), 20(124)

N2 – Nenoturība pret stresu:

27R(174), 33(138), 39R(148), 45(76)

N3 – Depresivitāte :

52R(72), 58(53), 64R(117), 70(34)

N4 - Kautrīgums:

77 (167), 84(131), 90(178), 96(19)

E – Ekstraversija = (E1 + E2 + E3 + E4) / 4

E1 - Sabiedriskums:

4(32), 10R(70), 16(13), 22(89)

E2 - Dzīvesprieks:

29(3), 35(41), 41R(113), 47(98).

E3 - Avantūrisms:

54(18), 60R(56), 66(37), 72(94)

E4 – Sociālā aktivitāte:

79(65), 86(46), 92R(27), 98(202)

A – Labvēlīgums = (A1 + A2 + A3 + A4) / 4

A1 - Piekāpība :

5R(225), 11(158), 17R(100), 23R(123)

A2 - Saticība:

30R(137), 36R(23), 42R(61), 48R(4)

A3 - Paklausība:

55R(227), 61(33), 67R(184), 73R(229)

A4 - Savaldība:

80R(5), 87(24), 93R(43), 99R(62)

H – Godīgums-pieticība = (H1 + H2 + H3 + H4) / 4

H1 - Atklātība:

3(126), 9R(175), 15(150), 21R(195)

H2 - Pieticība:

28(133), 34(103), 40(186), 46R(212).

H3 - Vienkāršība:

53R(201), 59R(111), 65R(119),
71R(156)

H4 - Krietnums:

78R(140), 85(180), 91R(217),
97R(214)

O – Atvērtība pieredzei

= (O1 + O2 + O3 + O4) / 4

O1 - Kultūra:

6(218), 12(39), 18(179), 24R(1)

O2 - Tolerance:

31R(222), 37R(228), 43R(220), 49(206)

O3- Zinātkāre:

56(11), 62(49), 68(154), 74(30)

O4 - Kreativitāte:

81(44), 88(96), 94R(6), 100R(194).

M – Melu skala =

25(104), 50(128), 75(97), 82(120)

* Iekavās norādīti apgalvojumu kārtas numuri, kādi tie ir bijuši Latvijas Personības aptaujas otrajā sākotnējo apgalvojumu kopā. „R” burts nozīmē, ka attiecīgos apgalvojumus ir nepieciešams pārkodēt (1 = 5, 2 = 4, 3 = 3, 4 = 2, 5 = 1).

Latvijas Personības aptaujas (LPA-v3) rezultātu skaidrojums

Rezultātu apraksta tiek sniegta informācija sākumā par noteiktu personības dimensiju, piemēram, neirotismu, un tad par 4 zemākā līmeņa personības iezīmēm, kas veido šo dimensiju. Kopumā tests ļauj novērtēt 6 personības dimensijas: neirotismu, ekstraversiju, apzinīgumu, labvēlīgumu, atvērtību pieredzei un godīgumu-pieticību un 24 šaurākā līmeņa personības iezīmes.

Zemāk ir sniegts 6 personības dimensiju un to veidojošo aspektu raksturojums. Raksturojumi sniegti tikai attiecībā uz augstiem un zemiem rezultātiem. Jāņem vērā, ka zemi, vidēji vai augsti rādītāji personības testā nav ne labi, ne slikti. Noteikts jebkuras personības iezīmes līmenis var būt neitrāls vai nenozīmīgs daudzās jomās, savukārt labvēlīgs konkrētu darbu veikšanai un traucējošs kādu citu darbu veikšanai.

Kā jebkurš personības tests, arī šis var tikai tuvojies personības korektam raksturojumam. Ja kādas personības dimensijas apakšaspektā (skalā) ir konstatēts augsts rādītājs, kamēr citā apakšaspektā – zems, lielākā uzmanība jāpievērš apakšaspektu, nevis vispārējās dimensijas raksturojumam.

Interpretējot rezultātus ir svarīgi analizēt iegūto personības profilu kopveselumā, īpaši pievēršot uzmanību augsto un zemo rādītāju kombinācijai.

Neirotisms

Neirotisms ir personības dimensija, kura raksturo noslieci uztraukties par sīkumiem un būt pārlietu emocionālam. Tās pozitīvais pretstats ir *emocionālā stabilitāte*.

Cilvēki ar augstiem neirotisma rādītājiem ātri uztraucas, ir pārlietu emocionāli un dažreiz kaprīzi, var būt impulsīvi un nelīdzsvaroti. Viņiem piemīt tendence uztraukties par dažādiem sīkumiem, nepamatoti bažīties par sevi un līdzcilvēkiem. Viņiem ir pazemināta spēja efektīvi tikt galā saspringtās situācijās. Šādi cilvēki uz visu reaģē pārāk emocionāli, pat uz tādiem notikumiem, kuri atstātu vienaldzīgu lielāko daļu cilvēku, un šo personu reakcija ir intensīvāka, nekā parasti pieņemts. Pat parastās situācijās viņi saskata draudus, bet sīkās nepatīkšanās – nepārvaramas grūtības. Viņu negatīvās emocijas ir neparasti noturīgas, tāpēc viņi bieži ir sliktā garastāvoklī. Viņiem ir pazemināta emocionālā noturība pret stresu un pazemināta uzvedības paškontrolē – parasti viņi ar grūtībām kontrolē savas emocijas, jūtas un uzvedību. Grūtības ar emociju kontroli negatīvi ietekmē viņu spēju domāt skaidri, pieņemt saprātīgus lēmumus un veiksmīgi darboties stresa situācijā. Neveiksmes gadījumā viņi ieslīgst izmisumā un depresijā, zaudē drosmi un pašpārliecību, ir ļoti jūtīgi pret kritiku. Pazeminātā noturība pret stresu veicina tieksmi bēgt no realitātes, viņi bieži jūtas bezspēcīgi dzīves grūtību priekšā un ar bažām raugās nākotnē, sagaidot dažādas nepatīkšanas un problēmas. Viņi sliktāk strādā laika trūkuma un psiholoģiskās spriedzes situācijās. Ir raksturīgas garastāvokļa svārstības. Šiem cilvēkiem parasti ir pazemināts pašvērtējums, viņi ir

viegli ievainojami, viņiem ir tendence visās neveiksmēs vainot sevi. Sociālās situācijās šie cilvēki parasti jūtas nedroši, īpaši svešu cilvēku starpā, viņi ir aizdomīgi un bikli. Parasti šie cilvēki ir emocionāli atkarīgi no citiem (tuvjiem cilvēkiem), viņiem izteikti vajadzīgs citu atbalsts, kāda „stiprā roka”, uz kuru atbalstīties.

Cilvēki ar zemiem neirotizma rādītājiem ir grūtāk satraucami un uz notikumiem reaģē mazāk emocionāli. Tie ir cilvēki ar „dzelzs nerviem”. Viņi parasti ir mierīgi un līdzsvaroti, brīvi no uzmācīgām negatīvām domām un priekšnojautām. Viņi labi prot valdīt par sevi, par savu garastāvokli un emocijām; neuztraucas par sīkumiem, grūtības uztver salīdzinoši mierīgi, bez izteiktiem pārdzīvojumiem. Pēkšņi atgadījumi reti kad viņus „izsit no sliedēm”. Cilvēki ar ļoti augstiem rādītājiem var būt mierīgi līdz flegmatismam. Parasti tie ir emocionāli pašpietiekami un psiholoģiski stipri cilvēki, kas pārlicināti par sevi, ir emocionāli nobrieduši, gatavi stāties pretī dzīves grūtībām un likteņa izaicinājumiem, spējīgi nevairīties no īstenības, pieņemot to, tādu kāda tā ir. Viņi nemēdz bēgt no realitātes, spēj skatīties briesmām acīs, ir drosmīgi un drošsirdīgi. Viņi neļaujas garastāvokļa svārstībām, mierīgi uztver savas nepilnības, neuztraucas dažādu nieku dēļ un kopumā jūtas labi pielāgoti dzīvei. Tie ir emocionāli noturīgi cilvēki, kas spēj saglabāt vēsu prātu un iekšēju mieru pat pašos nelabvēlīgākajos apstākļos un psiholoģiskās spriedzes situācijās. Tas gan nenozīmē, ka emocionāli stabili cilvēki piedzīvo daudz pozitīvu emociju, tomēr viņiem biežāk ir labs garastāvoklis nekā slikts. Pozitīvu emociju biežums atkarīgs no viņu ekstraversijas rādītājiem.

Neirotizma dimensijas apakšaspekti

- **NI: Trauksmainība.** Šī skala raksturo tendenci uztraukties un raizēties pretstatā mierīgumam un nosvērtībai.

Cilvēkiem ar augstiem rādītājiem pārāk viegli un bieži aktivizējas smadzeņu sistēma, kas sagatavo cīņai vai bēgšanai, tāpēc viņiem bieži vien liekas, ka notiks kaut kas slikts vai bīstams. Viņi bieži jūtas saspringti, norūpējušies un nervozi, pārdzīvo par iespējamām neveiksmēm, vienmēr atrod par ko uztraukties un bažīties.

Cilvēkiem ar zemiem rādītājiem nav raksturīgi pārdzīvot nieku dēļ, viņus reti nomāc trauksmainas domas. Tas nenozīmē, ka viņi nekad nejūt trauksmi, viņi to jūt kā dabisku aizsargreakciju uz reāliem notikumiem, nevis iedomātām un sagaidāmām problēmām.

- **N2: *Nenoturība pret stresu.*** Šī skala raksturo psiholoģisko ievainojamību un spēju/nespēju saglabāt vēsu prātu un produktīvi rīkoties spriedzes situācijās.

Cilvēkiem ar augstiem rādītājiem spriedzes (stresa) situācijā grūti savākties un saprātīgi rīkoties, viņiem ir raksturīgi ātri krist panikā un apmulst; viņus ir viegli „izsist no sliedēm”; grūtību priekšā viņi jūtas bezpalīdzīgi un nevarīgi, grib, lai citi atrisina viņu problēmas vai vismaz sniedz viņiem atbalstu un palīdzību.

Cilvēki ar zemiem rādītājiem spriedzes situācijās jūtas savākti, droši, pārliecināti, spēj labi tikt galā ar uztraukumu, saglabā vēsu prātu, spēj rīkoties patstāvīgi un aukstasinīgi, ir izlēmīgi, var ātri pieņemt lēmumu, par kuru uzņemas pilnu atbildību; viņi nevēlas dalīties ar citiem savās problēmās, spēj un grib risināt tās patstāvīgi.

- **N3: *Depresivitāte.*** Šīs skala raksturo tendenci būt nomāktā garastāvoklī pretstatā emocionālai labklājībai.

Cilvēkiem ar augstiem šīs skalas rādītājiem raksturīgs bieži justies bēdīgiem, noskumušiem, nomāktiem, cerību zaudējušiem. Viņiem trūkst enerģijas un tāpēc ir grūti uzsākt kaut ko darīt. Bieži viņus māc negatīvas domas par sevi, vainas izjūta, nomoka pašpārmētumi.

Cilvēkiem ar zemiem šīs skalas rādītājiem nav raksturīgs justies nomāktiem un bēdīgiem, viņiem raksturīgs diezgan stabils un drīzāk pozitīvs emocionālais fons, viņi kopumā ir apmierināti ar sevi; viņiem nav raksturīgi mocīt sevi ar pašpārmētiem un ilgstoši pārdzīvot neveiksmes.

- **N4: *Kautrīgums.*** Šī skala raksturo tendenci justies nedroši un par sevi nepārliecināti saskarsmē ar citiem cilvēkiem pretstatā pārliecībai par sevi.

Cilvēki ar augstiem šīs skalas rādītājiem ir bikli un nedroši, viņi ir ļoti jūtīgi pret to, ko citi cilvēki domā par viņiem, baidās izskatīties smieklīgi. Viņi raizējas, ka varētu tikt atraidīti un izsmieti, tāpēc jūtas nedroši un neērti citu, īpaši nepazīstamu cilvēku sabiedrībā. Viņus viegli samulsināt, un viņi bieži jūtas nokaunējušies. Viņu bailes no tā, ka citi varētu viņus kritizēt vai par viņiem smieties, ir pārspīlētas un sākotnēji neatbilst realitātei, taču viņu neveiklība un neērtība bieži liek tām piepildīties. Augsti rādītāji var norādīt uz pazeminātu pašcieņu un zemu pašvērtējumu.

Cilvēkiem ar zemiem rādītājiem piemīt veselīga pašcieņa. Viņi necieš no maldīga iespaida, ka visi viņus vēro un vērtē. Viņi nejūtas nervozi sabiedrībā, ir pietiekami pārliecināti par sevi, lai varētu, piemēram, bez liekiem pārdzīvojumiem uzrunāt svešinieku uz

ielas vai uzstāties auditorijas priekšā. Viņi ātri spēj tikt galā ar savu mulsumu svešu cilvēku sabiedrībā, nezaudē drosmi un pašpārliecību svarīgu un ietekmīgu cilvēku klātbūtnē.

Ekstraversija

Ekstraversija raksturo iesaistīšanos ārējās pasaules norisēs. Tās pretējais pols ir introversija.

Augsti rādītāji raksturo *ekstraversiju*. Ekstravertiem cilvēkiem sagādā prieku atrasties sabiedrībā, viņi ir pilni enerģijas un bieži piedzīvo pozitīvas emocijas. Tipiskie ekstraverti ir komunikabli, viņiem ir plašs paziņu un draugu loks. Viņi bieži vien ir entuziasma pilni, uz darbību orientēti, ar tendenci iesaistīties visos iespējamajos aizraujošajos pasākumos. Grupā viņiem patīk runāt, pievērst sev citu uzmanību un uzņemties vadību. Viņiem ir labas sociālās adaptācijas spējas. Ekstraverti dod priekšroku darbam ar cilvēkiem, nevis ar lietām un skaitļiem.

Zemi rādītāji raksturo *introversiju*. Introvertiem cilvēkiem nav tik augsts enerģijas, aktivitātes un aizrautības līmenis kā ekstravertiem. Viņi biežāk ir klusi, neuzkrītoši, atturīgi un neiesaistās sabiedriskos pasākumos. Introvertu neiesaistīšanos nevajadzētu interpretēt kā kautrīgumu vai nomāktību, introvertiem vienkārši nepieciešams mazāk ārēju stimulu nekā ekstravertiem, un viņi labprāt pavada laiku vienatnē. Introvertu neatkarība un atturīgums dažkārt tiek kļūdaini iztulkoti kā nedraudzīgums vai iedomība. Patiesībā introverts cilvēks ar augstiem *labvēlīguma dimensijas* rādītājiem aktīvi nemeklēs citu cilvēku sabiedrību, taču, ja jūs kontaktēsieties ar viņu, var būt ļoti draudzīgs un atsaucīgs.

Ekstraversijas dimensijas apakšaspekti

- ***E1: Sabiedriskums.*** Šī skala raksturo virzību uz cilvēkiem, patiku atrasties sabiedrībā.

Cilvēki ar augstiem rādītājiem atrašanās sabiedrībā izjūt kā patīkami stimulējošu un gandarījumu sniedošu. Viņiem atrašanās cilvēku pulī sagādā baudu. Parasti viņiem ir daudz draugu un paziņu; viņiem patīk dažādi saviesīgi pasākumi un kopīgas aktivitātes. Viņiem patīk darbs ar cilvēkiem un ir grūti ilgstoši būt vienatnē.

Cilvēkus ar zemiem sabiedriskuma rādītājiem atrašanās vietās, kur ir daudz cilvēku, nogurdina, viņi cenšas no tām aktīvi izvairīties. Varbūt reizēm viņiem patīk būt sabiedrībā, taču viņiem ir daudz lielāka vajadzība pavadīt laiku vienatnē, nekā tas ir cilvēkiem ar augstiem sabiedriskuma rādītājiem. Viņi izvēlas darbu vienatnē, tiecas pēc miera un klusuma.

- **E2: Dzīvesprieks.** Šī skala raksturo dzīvesprieku, optimismu un tendenci būt labā garastāvoklī.

Dzīvespriecīgi cilvēki bieži vien izjūt dažādas pozitīvas emocijas - tādas kā laime, aizrautība un prieks; viņi parasti ir labā garastāvoklī, jautri un optimistiski noskaņoti. Jebkurā notikumā viņi spēj saskatīt kaut ko labu, bieži uzjautrina citus. Viņiem piemīt rotaļīgums un nebēdnība.

Cilvēkiem ar zemiem rādītājiem nav raksturīga tik enerģiska un priecīga pacilātība, viņiem grūtāk saskatīt gaišo pusi notikumos, viņi ir pesimistiskāk noskaņoti; viņiem nav raksturīgs rotaļīgums un nebēdnība.

- **E3: Avantūrisms.**

Cilvēkiem ar augstiem rādītājiem piemīt avantūrisms, viņiem ir tendence darīt riskantas lietas un meklēt piedzīvojumus, asas izjūtas. Ļoti augsti rādītāji var norādīt uz pārgalvību.

Cilvēki ar zemiem rādītājiem izvairās izaicināt likteni un iesaistīties riskantās aktivitātēs, kas uzsit adrenalīna devu asinīs, viņi nedarīs neko bīstamu izpriecu dēļ. Viņiem nepatīk riskēt, viņi tiecas pēc drošības un stabilitātes.

- **E4: Sociālā aktivitāte.** Šī skala raksturo tendenci aktīvi veidot un uzturēt draudzīgas attiecības ar citiem, raksturo sociālo drosmi, iniciatīvu un aktivitāti.

Cilvēki ar augstiem rādītājiem ir komunikabli, viegli veido kontaktus ar citiem, ātri iedraudzējas un nodibina tuvas un sirsnīgas attiecības ar citiem. Prot atrast pieeju jebkuram. Labi jūtas pat svešu cilvēku sabiedrībā. Patīk parunāt, izteikt savas domas, uzņemties iniciatīvu un vadīt citu cilvēku darbību. Grupās viņi parasti ir līderi, spēj iedvesmot un aizraut citus, viņiem piemīt organizatora talants. Tie ir izteikti aktīvi un enerģiski cilvēki, viņiem patīk būt uzmanības centrā.

Cilvēki ar zemiem rādītājiem saskarsmē ir pasīvi, neuzņemas iniciatīvu attiecību veidošanā un tiek uztverti kā rezervēti un atturīgi. Tādi cilvēki ir mazrunīgi, sarunās maz atklāj sevi. Viņiem var būt grūti nodibināt jaunus kontaktus; viņi var justies neomulīgi svešu cilvēku sabiedrībā. Viņiem nepatīk būt uzmanības centrā, nav raksturīgi uzņemties iniciatīvu un vadību, organizēt citu cilvēku darbību. Vadītāja pienākumi viņiem var izrādīties par pārāk lielu emocionālo slogu. Šie cilvēki parasti izvēlas novērotāja pozīciju, viņiem nepatīk būt uzmanības centrā.

Atvērtība pieredzei

Šī dimensija raksturo atvērtību jaunām idejām un pieredzei, toleranci pret citādo, nezināmo, zinātkāri, radošumu un kreativitāti, bagātu iztēli, pretstatā šauram interešu lokam, neoriģinalitātei, orientācijai uz labi zināmo un ierasto.

Cilvēki ar augstiem rādītājiem ir intelektuāli un zinātkāri, viņi spēj novērtēt mākslu un jūtīgi uztver skaistumu. Viņiem patīk nodoties apcerei un pašanalīzei, patīk gudrot un prātot. Viņi ir atvērti idejām, kas var šķist neparastas vai pat radikālas, bieži domā un rīkojas saskaņā ar saviem individuālajiem priekšstatiem, kuri var atšķirties no vispārpieņemtajiem. Viņiem patīk eksperimentēt, viņus garlaiko rutīna un vienveidīgs darbs. Šādus cilvēkus raksturo spēja domāt simbolos un abstrakcijās, kas ir tālu no konkrētās pieredzes. Atkarībā no cilvēka specifiskajām intelektuālajām dotībām spēja simboliski domāt var izpausties matemātiskā, loģiskā vai ģeometriskā domāšanā, tēlainā valodas lietojumā, mūzikas sacerēšanā, izpildīšanā vai kādā no vizuālajām mākslām. Bieži šiem cilvēkiem piemīt radošas spējas, viņi ir izdomas bagāti un atjautīgi, var piedāvāt oriģinālas idejas, atrast nestandarta risinājumus sarežģītām situācijām. Intelektuāļiem pārsvarā ir augsti *atvērtības pieredzes* personības dimensijas rādītāji, tomēr intelekts ir tikai viens no atvērtības pieredzei personības dimensijas aspektiem. *Atvērtības pieredzei* rādītāji ir tikai nelielā mērā saistīti ar izglītības līmeni un intelekta testu rādītājiem.

Cilvēkiem ar zemiem *atvērtības pieredzei* rādītājiem ir diezgan šauras intereses. Viņi dod priekšroku vienkāršībai, viegli uztveramiem un acīmredzamiem faktiem pretstatā sarežģītām, daudznozīmīgām un niansētām idejām. Viņus neinteresē filozofiskie prātojumi un teorētiskās diskusijas. Uz mākslu un zinātņi viņi reizēm skatās ar aizdomām, kā uz praktiski nelietderīgiem laika pavadīšanas veidiem. Cilvēki ar zemiem *atvērtības pieredzei dimensijas* rādītājiem dod priekšroku labi zināmajam, nevis jaunajam, viņi ir konservatīvi un pretojas pārmaiņām. Viņi seko tradīcijām, aizstāv tradicionālās vērtības, var būt neiecietīgi pret citādajiem, kuru uzskati un dzīvesveids atšķiras no tradicionāli pieņemtā. Viņi ļoti piesardzīgi izturas pret jauninājumiem, oriģinālām, inovatīvām idejām, reti kad paši piedāvā oriģinālas domas, neizceļas ar tieksmi uz eksperimentēšanu un inovācijām. Tādi cilvēki parasti ir ļoti pragmatiski un piezemēti, skatās uz dzīvi reālistiski un cenšas saglabāt ierasto lietu kārtību. Ikdienā viņi maz uzmanības pievērš savām izjūtām, vairāk paļaujas uz prātu, nevis uz jūtām.

Patiesībā gan *atvērtība*, gan *neatvērtība pieredzei* ir noderīgas dažādās situācijās. Atvērts cilvēks var būt labs, intelektuāls profesors, mākslinieks vai reklāmas speciālists, bet zemi atvērtības rādītāji ir saistīti ar izcilu sniegumu policista darbā, pārdošanā un vairākās klientu apkalpošanas jomās. Labiem vadītājiem savukārt ir raksturīgi vidēji *atvērtības pieredzei* rādītāji.

Atvērtības pieredzei dimensijas apakšaspekti

- **O1: Kultūra jeb mākslinieciskās intereses.** Šo skalu raksturo vispārēja interese par skaistumu un spēju to novērtēt mākslā un dabā.

Cilvēki ar augstiem šīs skalas rādītājiem mīl skaistumu gan mākslā, gan dabā, prot to novērtēt un baudīt. Viņus bieži vien uzrunā un aizrauj mākslas darbi un dabas skaistums. Viņi ir mākslas cienītāji, daži pat ir īsti mākslas pazinēji. Ne vienmēr šie cilvēki ieguvuši māksliniecisko izglītību vai ir apveltīti ar talantu, bet daudzi no viņiem tādi ir.

Cilvēkiem ar zemiem rādītājiem nepiemīt estētisks jūtīgums un interese par mākslu un kultūras dzīvi.

- **O2: Tolerance.** Raksturo iecietību pret citu uzskatiem, ticību, paražām, atšķirīgu dzīves veidu.

Cilvēkiem ar augstiem rādītājiem piemīt iecietība pret citiem, atšķirīgiem cilvēkiem, piemēram, citu tautību vai citas kultūras pārstāvjiem, pret citu cilvēku uzskatiem un dzīvesveidu u.c. Tolerance var izpausties attiecībā uz sociālām, reliģiskām, politiskām, etniskām un seksuālām atšķirībām. Tolerance prasa zināmu prāta atbrīvotību, uzskatu plašumu un spēju un gatavību izprast citus.

Cilvēki ar zemiem rādītājiem ir konservatīvi. Viņi seko tradīcijām, aizstāv tradicionālās vērtības, var būt neiecietīgi pret citādajiem, kuru uzskati un dzīvesveids atšķiras no tradicionāli pieņemtā.

- **O3: Zinātkāre.** Šī skala raksturo atvērtību jaunām zināšanām, idejām, pieredzei un informācijai.

Cilvēki ar augstiem šīs skalas rādītājiem ir ļoti zinātkāri un ziņkārīgi, bieži ar plašu interešu loku. Viņiem ir dzīvs, pētošs prāts, viņus daudz kas interesē un aizrauj. Viņiem visu gribas izpētīt un izziņāt. Viņiem patīk izmēģināt jaunas aktivitātes, ceļot uz nepazīstamām zemēm un vietām, gūt jaunus iespaidus, eksperimentēt. Viņus garlaiko rutīna un labi pazīstamais. Viņu prāts ir atvērts jaunām un neparastām idejām, viņiem patīk diskutēt par

intelektuāliem jautājumiem, lasīt izziņas un filozofisko literatūru, kas rosina pārdomas; patīk mācīties, izziņāt neskaidrus jautājumus.

Cilvēki ar zemiem rādītājiem dod priekšroku labi zināmajam. Pārmaiņas viņiem sagādā diskomfortu, viņiem ir grūti ar tām samierināties. Šādiem cilvēkiem piemīt izteikta tieksme pēc pastāvīguma, patīk pieturēties pie ierastās lietu kārtības, pie visa, kas labi zināms un pārbaudīts. Viņiem var būt diezgan šaurs interešu loks, toties viņi var būt labi speciālisti (eksperti) savā jomā.

- **O4: Kreativitāte.** Šī skala raksturo personas ievirzi uz radošumu, atjautību un nestandarta domāšanu.

Cilvēkiem ar augstiem rādītājiem ir raksturīga nosliece uz nestandarta domāšanu, viņiem patīk radoši izpausties ikdienā un darbā, patīk kaut ko sacerēt, izgudrot, veidot, zīmēt vai izgatavot paša rokām. Bieži viņi ir labi ideju ģeneratori. Viņi parasti jūtas labi darbā, kur var likt lietā izdomu, nevis darboties pēc noteikta algoritma, kur skaidri noteikts kas un kā jādara.

Cilvēkiem ar zemiem rādītājiem ir maz izteikta nosliece uz oriģinālām idejām un radošo darbību, viņi izvēlas tradicionālus, pierastus un pārbaudītus rīcības modeļus, viņiem nepatīk eksperimentēt, meklējot jaunus risinājumus.

Apzinīgums

Apzinīguma dimensija raksturo prātīgumu, kārtīgumu, apdomību, neatlaidību, gribaspēku pretstatā vieglprātībai, nevīžībai, paviršībai un vājai impulsu kontrolei.

Cilvēkus ar augstiem apzinīguma dimensijas rādītājiem apkārtējie uzskata par prātīgiem un uzticamiem cilvēkiem. Viņus raksturo tādas personības iezīmes kā apzinīgums, atbildīgums, čaklums, kārtīgums un precizitāte gan sadzīvē, gan darbā, kas var robežoties ar pedantiskumu un perfekcionismu. Augstāk par visu viņi vērtē kārtību un precizitāti, var būt ļoti punktuāli, reizēm kļūstot par formālistiem vai burta kalpiem. Pateicoties savai mērķtiecībai, rūpīgai plānošanai, darbības konsekvencei un neatlaidībai, viņi sasniedz augstus mērķus un gūst panākumus dzīvē; ļoti augsti rezultāti var norādīt uz perfekcionismu. Viņiem piemīt izteikta pienākuma apziņa un atbildības izjūta. Pienākuma izjūta parasti viņiem prevalē pār personiskajām interesēm vai labumu. Savas intereses šie cilvēki parasti pakārto sabiedrības vai darba interesēm. Apzinīgi cilvēki parasti ir piesardzīgi un izvairās no nepatīkšanām. Bez galējas nepieciešamības viņi neatļaujās pārkāpt noteikto kārtību, spēkā esošos noteikumus un normas. Augsts apzinīgums parasti ir saistīts ar izteiktu paškontroli, kuras rezultātā šādas personas reti kad jūtas tik brīvi un atraisīti, lai varētu dot vaļu saviem

impulsiem un mirklīgām iegribām, viņi gandrīz nekad neļauj jūtām ņemt virsroku pār prātu. Ekstrēmi apzinīgi cilvēki var citiem šķist garlaicīgi “sausīgi”, jo viņiem ir pārāk nopietna attieksme pret dzīvi. Darbības produktivitāte nestandarta situācijās viņiem var būt ne sevišķi augsta pārspīlētās punktualitātes un baiļu atkāpties no noteikumos minētas rīcības šabloniem dēļ. Viņi ir prasīgi disciplīnas un noteikumu ievērošanā, turklāt stingrākas prasības izvirzot paši sev. Vadītāja lomā paaugstinātās atbildības dēļ šādi cilvēki var būt pārāk piesardzīgi un neelastīgi.

Cilvēkus ar zemiem apzinīguma dimensijas rādītājiem raksturo spontanitāte, uzvedības dabiskums, vieglprātība un bezrūpība. Viņiem ir tieksme rīkoties pārsteidzīgi un neapdomīgi, bieži paļaujoties uz labu veiksmi. Bieži viņi pavirši pilda uzticētos pienākumus un viņiem pietrūkst mērķtiecības un neatlaidības savu mērķu īstenošanai (īpaši tas var būt izteikts gadījumā ja personai ir zemi apzinīguma un augsti neirotisma rādītāji). Impulsivitāte, neorganizētība un haotiskums traucē viņiem veiksmīgi darboties projektos, kur nepieciešama organizēta soļu vai posmu secība un neatlaidība, tāpēc viņu sasniegumi parasti nav augsti, ir izkaisīti un neregulāri. Nepārdomāta, rūpīgi neizplānota rīcība nozīmīgi samazina šo cilvēku darbības efektivitāti, pat ja nenodara nopietnu kaitējumu. Sekošana pirmajam impulsam neļauj viņiem apsvērt alternatīvus rīcības veidus, no kuriem kāds cits varētu izrādīties labāka izvēle. Šādi cilvēki parasti dzīvo šodienai, nedomājot par nākotni. Viņi ir bezrūpīgi un neatbildīgi, viņiem ir pārāk viegla attieksme pret dzīvi, pietrūkst atbildības sajūtas. Personiskajās attiecībās viņi bieži nav pastāvīgi un uzticīgi. Spontāni cilvēki citiem var šķist interesanti jokdari, ar viņiem ir jautri pavadīt laiku. Tomēr sekošana impulsiem var arī sagādāt nepatīkšanas vairākos veidos.

Apzinīguma dimensijas apakšaspekti

- **C1: Akuratība.** Šī skala raksturo indivīda tendenci uz kārtību, akurātumu un organizētību.

Cilvēkiem ar augstiem rādītājiem raksturīgi uzturēt lietas, sevi un savu dzīves fizisko telpu ideālā kārtībā, viņiem patīk struktūra un sistemātiskums it visā, patīk visu „salikt pa plauktiņiem”. Tie ir akurāti un punktuāli cilvēki. Ļoti augsti šīs skalas rādītāji norāda uz pedantiskumu.

Cilvēkiem ar zemiem rādītājiem ir tendence uz nekārtību un nevīžību; viņi ir neorganizēti un haotiski, kārtība, disciplīna un plānveidīga rīcība nav viņiem raksturīga. Bez ārējas kontroles no viņiem ir grūti panākt kārtību un disciplīnas ievērošanu.

- **C2: Pašdisciplīna.** Šī skala raksturo gribasspēku, spēju neatlaidīgi un līdz galam veikt pat nepatīkamus uzdevumus, pretstatā vājam Ego spēkam.

Cilvēki ar augstiem rādītājiem prot pārvarēt savu nevēlēšanos uzsākt uzdevuma izpildi un ar neatlaidību turpināt iesākto, neraugoties uz dažādiem traucēkļiem un šķēršļiem; viņi spēj strādāt ilgstoši un pacietīgi; viņiem piemīt stingrs gribasspēks, neatlaidība un mērķtiecība.

Cilvēkiem ar zemiem rādītājiem ir raksturīgi vilcināties ar uzdevuma izpildi, viņi visu atstāj uz pēdējo brīdi; šādiem cilvēkiem trūkst neatlaidības, viņi ātri padodas grūtību priekšā un mēdz pamest iesākto, ja rodas šķēršļi vai zūd interese par iesākto. Dažreiz viņi nenoved līdz galam iesākto, pat ja paši ļoti to vēlas, bieži viņiem pietrūkst pacietības un neatlaidības to īstenošanai; viņiem ir vājš gribasspēks un nosliece dīkdieņot. Bez ārējas kontroles un uzraudzības viņiem ir grūti piespieties darīt kas ir darāms, īpaši ja uzdevums ir sarežģīts vai garlaicīgs; viņiem ir vajadzīga ārēja motivācija un kontrole, lai lietas tiktu izdarītas.

- **C3: Čaklums.** Šī skala raksturo indivīda mērķtiecību, neatlaidību un vēlmi sasniegt augstus rezultātus, orientāciju uz panākumiem, izteikto iekšējo motivāciju, pretstatā zēmam pretenziju līmenim, paviršībai, slinkumam un izteiktai ārējai darbības motivācijai.

Cilvēkiem ar augstiem rādītājiem ir attīstīta iekšēja motivācija darboties kvalitatīvi un gūt panākumus; viņiem raksturīgi pievērst uzmanību detaļām, būt skrupuloziem darbā, pildīt uzdevumus precīzi un akurāti, būt uzmanīgiem pret kļūdām. Darbā un mācībās viņi parasti ir čakli un uzcītīgi, cenšas pildīt savu darbu kvalitatīvi, izvirzot sev augstus standartus. Viņi ir orientēti uz sava potenciāla maksimālu realizāciju un attīstību. Ļoti augsti rādītāji norāda uz perfekcionismu, kas mazina cilvēka darba produktivitāti, jo perfekcionisti pārlietu kavējas pie detaļām un nespēj pabeigt darbu, kamēr tas nav novests līdz pilnībai.

Cilvēkiem ar zemiem rādītājiem mierīgi izturas pret dažām nepilnībām un kļūdām savā darbā, viņiem raksturīga diezgan pavirša attieksme pret darbu un mācībām, viņiem nav raksturīgi iedziļināties detaļās un niansēs; parasti viņi izpilda tikai minimāli nepieciešamo darba apjomu un apmierinās ar viduvējiem rezultātiem. Daži uzskata šādas personas par sliņķiem. Ļoti zēmi rādītāji var robežoties ar nolaidību.

- **C4: Apdomība.** Šī skala raksturo tendenci rīkoties apdomīgi un piesardzīgi.

Cilvēkiem ar augstiem rādītājiem raksturīga ilgtermiņa mērķu apdomāšana, to sasniegšanas ceļu organizēšana un plānošana. Viņiem raksturīgi plānot dzīvi uz priekšu, veidojot dažādus sarakstus, konkrētus plānus un laika grafikus, kuriem vēlāk paši cenšas rūpīgi sekot. Viņi nemēdz pieņemt lēmumus uz ātru roku, bet rūpīgi izsver visus iespējamus

variantus un to sekas; viņi mēdz būt piesardzīgi un apdomīgi. Ļoti augsti rezultāti norāda uz pārāk nopietnu attieksmi pret dzīvi un vēlmi visu kontrolēt. Pārāk lielā impulsu kontrole, kas raksturīga cilvēkiem ar ļoti augstiem šīs skalas rādītājiem, var traucēt rīkoties ātri un spontāni, arī situācijās, kad tas ir nepieciešams. Šādiem cilvēkiem bieži ir grūti atraisīties, ļaut sev vaļū būt brīvam, dabiskam, rīkoties spontāni.

Cilvēkiem ar zemiem rādītājiem raksturīga tendence pieņemt pārsteidzīgus lēmumus, viņi mēdz paļauties uz labu laimi, neko īpaši neplānojot uz priekšu, viņiem nav raksturīgi pieņemt pārdomātus un rūpīgi izsvērtus lēmumus. Viņi orientēti uz mirkļa baudu un tūlītēju ieguvumu, nevis uz ilgtermiņa sekām, bieži sākuma dara, un tikai tad domā. Šādi cilvēki parasti dzīvo šodienai, nedomājot par nākotni. Viņi bieži ļaujas mirkļa iegribām, seko pirmajam impulsam. Šādiem cilvēkiem kopumā raksturīga vieglprātīga un nenopietna attieksme pret dzīvi. Tomēr, jāatzīmē, ka sekošana impulsiem nav absolūts ļaunums – reizēm lēmums jāpieņem ātri un pirmais impulss var būt visefektīvākā reakcija. Arī ārpus darba vai atpūšoties ir vieglāk gūt prieku, darbojoties spontāni un impulsīvi.

Labvēlīgums

Labvēlīgums parāda cilvēku atšķirības attiecībā uz vēlmi sadarboties un uzturēt harmoniskas attiecības ar citiem. Labvēlīguma dimensijas negatīvais pols raksturo naidīgumu, uzpūtību, kašķīgumu un nesaticību. Augsti labvēlīguma rādītāji dod priekšrocības labu attiecību izveidošanai un uzturēšanai ar citiem. Labvēlīgi cilvēki citiem patīk vairāk nekā nelabvēlīgi cilvēki. No otras puses, labvēlīgums nav noderīgs situācijās, kur jāpieņem skarbi vai absolūti objektīvi lēmumi. Cilvēki ar zemiem labvēlīguma rādītājiem var kļūt par izciliem zinātniekiem, kritiķiem, militāristiem un vadītājiem.

Augsti rādītāji: labvēlīgiem cilvēkiem svarīgi labi satikt ar citiem, tāpēc viņi ir iejūtīgi, rūpējas par citiem, ir atsaucīgi, devīgi, saticīgi, patiesi laipni, labprāt palīdz, piedod aizvainojumus un ir gatavi piekāpties citu labā. Tādi cilvēki parasti ir labsirdīgi un izpalīdzīgi, labi saprot citus cilvēkus; izjūt personīgu atbildību par citu cilvēku labklājību un labsajūtu, ir iecietīgi pret citu nepilnībām, ir pieklājīgi un taktiski. Saskarsmē ar citiem šādi cilvēki cenšas izvairīties no domstarpībām, lai nebojātu attiecības ar citiem, strīdos ātri piekāpjas; viņiem nepatīk konkurence, viņi labprāt sadarbojas ar citiem, nevis sacenšas. Kolektīvā tādus cilvēkus ciena, bet dažreiz pārāk izmanto viņiem raksturīgo paklausību un atsaucību.

Cilvēki ar zemiem labvēlīguma rādītājiem var būt nesaticīgi, kašķīgi, nesavaldīgi un nepieklājīgi. Saskarsmē ar citiem viņi mēdz būt tieši, pat rupji. Viņi parasti ir ļoti prasīgi pret citiem, var būt „piekasīgi”, sarkastiski un dzēlīgi. Pirmajā vietā viņiem ir objektivitāte, nevis citu jūtas un labas attiecības ar citiem. Bieži viņi domā un rīkojas saskaņā ar saviem individuālajiem priekšstatiem par to, kas ir pareizi, nevis seko tradīcijām un sociālajām normām. Viņi ir dumpinieki un nemiera cēlāji, kuri nevairās no konfrontācijas un domstarpībām. Viņiem patīk sacensties ar citiem un gūt virsroku konkurences cīņā. Šādi cilvēki tiecas pēc varas, bet var neievērot demokrātijas principus. Viņiem piemīt zināms egocentrisms. Viņus maz interesē citu labizjūta un problēmas, tāpēc viņi necenšas piepūlēties citu labā. Savas intereses viņi vērtē augstāk par pārējo interesēm, vienmēr ir gatavi par tām cīnīties. Šādi cilvēki attiecībās cenšas ievērot distanci, būt opozīcijā; attiecībās ar citiem viņi ir vēsi, necenšas saprast citu problēmas, iedziļināties sarunu partnerī. Tomēr šādi cilvēki var būt ļoti noderīgi darbā, kur nepieciešams saglabāt aukstasinību, neitralitāti un objektīvu skatījumu uz lietām.

Labvēlīguma dimensijas apakšaspekti

- **A1: *Piekāpība.*** Šī skala raksturo indivīda gatavību piekrist kompromisiem un vēlmī sadarbīties.

Cilvēki ar augstiem rādītājiem cenšas izvairīties no strīdiem un konfrontācijas, ātri pieņem citu viedokli, pat ja tas nav pietiekami pamatots vai ir acīmredzami nepareizs; viņiem raksturīgi samierināties ar kompromisiem, dažreiz upurējot savas intereses un vajadzības, lai saglabātu labas attiecības ar līdzcilvēkiem.

Cilvēkus ar zemiem rādītājiem citi uzskata par pašpārliecinātiem stūrgalvjiem, ietiepīgiem un spītīgiem cilvēkiem, kas vienmēr gatavi iesaistīties strīdā; viedokļu sadursmes gadījumā indivīdi ar zemiem rādītājiem ir nepiekāpīgi, par katru cenu cenšas pierādīt savu taisnību, īpaši nerūpējoties par citu cilvēku jūtām un interesēm, viņiem raksturīgi uzspiest savu viedokli citiem.

- **A2: *Saticība.*** Šī skala ļauj novērtēt indivīda tendenci būt mīļam, saudzīgam un taktiskām attiecībās ar citiem.

Cilvēki ar augstiem rādītājiem parasti ir laipni un taktiski. Viņi ļoti negribīgi izsaka bargus komentārus par kāda sniegumu; sniedzot atgriezenisko saiti, viņi cenšas būt saudzīgi, negrib aizvainot citus ar skarbiem vārdiem un negatīvu vērtējumu, dažreiz viņi pat var „pievērt acis” uz citu kļūdām vai neizdarībām, ja uzskata, ka labu attiecību saglabāšana ir svarīgāka par objektīvu vērtējumu.

Cilvēkiem ar zemiem rādītājiem ir raksturīgi būt stingriem un kritiski noskaņotiem, vērtējot citus, viņiem nav raksturīga iecietība pret citu pieļautajām kļūdām. Šie cilvēki atklāti izrāda savu attieksmi pret citiem, neslēpjot to zem pieklājības maskas. Viņiem īpaši nerūp pieklājības normu un etiķetes ievērošana. Pirmajā vietā viņiem ir objektivitāte, nevis citu jūtas un labas attiecības ar citiem. Viņi parasti ir ļoti prasīgi pret citiem, var būt „piekasīgi”, sarkastiski un dzēlīgi.

- **A3: Paklausība.** Šīs skala raksturo tendenci būt paklausīgam.

Cilvēki ar augstiem rādītājiem dod priekšroku drošībai un stabilitātei, ko sniedz paklausība, tradīciju un sociālo normu ievērošana, rīkošanās saskaņā ar instrukcijām un augstākstāvošo personu norādījumiem.

Cilvēki ar zemiem rādītājiem bez problēmām var pārkāpt noteikumus, nepildīt augstākstāvošo personu instrukcijas, ar grūtībām pakļaujas citu gribai. Viņus raksturo gatavība apšaubīt autoritāšu viedokli, bieži viņi domā un rīkojas saskaņā ar saviem individuālajiem priekšstatiem par to, kas ir pareizi. Viņi ir īsti nemiera cēlāji un dumpinieki. Viņiem piemīt vēlme mainīt ierasto lietu kārtību, neievērot tradīcijas, apšaubīt tradicionālās vērtības un sociālās normas.

- **A4: Savaldība.** Šī skalā ļauj novērtēt tendenci būt pacietīgam un savaldīgam. Interpretējot šīs skalas rādītājus ir jāņem vērā arī *neirotizma* dimensijas rādītāji.

Cilvēki ar augstiem rādītājiem ir emocionāli līdzsvaroti un pacietīgi attiecībās ar cilvēkiem. Viņus ir grūti sadusmot un aizkaitināt, bet, ja tas tomēr notiek, viņi ātri prot nomierināties un atgūt emocionālo līdzsvaru. Viņiem ir raksturīga laba savu agresīvo impulsu un jūtu kontrole, pat kaitinošās situācijās viņi spēj uzvesties savaldīgi un pieklājīgi. Viņus ir grūti izvest no pacietības, vismaz grūti panākt, lai viņi to izpaustu uz āru.

Cilvēkiem ar zemiem rādītājiem raksturīgi ātri zaudēt savaldību, viņi ir viegli aizkaitināmi, ātri kļūst nikni, kad kaut kas nenotiek pēc viņu prāta, neprot vai neuzskata par nepieciešamu slēpt savas negatīvās emocijas.

Godīgums-pieticība

No vienas puses šīs personības faktors raksturo tendenci būt pieticīgam, godīgam, atklātam un godprātīgam, no otras puses – godkārigam, mantkārigam, savtīgam, negodīgam un viltīgam manipulētājam.

Cilvēki ar augstiem godīguma-pieticības dimensijas rādītājiem parasti uzvedas kārtīgi, morāles normas un uzvedības noteikumus ievēro nevis tāpēc, ka tas viņiem būtu izdevīgi,

bet gan sava iekšējā godaprāta un pienākuma izjūtas dēļ. Viņiem raksturīgi turēt doto vārdu un pildīt uzņemtās saistības; parasti tie ir labi, uzticami darbinieki. Viņi necenšas izcelties, konkurences cīņā iekarot īpašu stāvokli grupā vai sabiedrībā. Neizjūt sevi kā nozīmīgu personu un necenšas pēc tādas izskatīties. Parasti šie cilvēki ir godīgi un atklāti attiecībās, ievēro sabiedrības un morāles normas, nemēdz manipulēt ar citiem, ievēro noteikumus, pat ja uzskata tos par tukšu formalitāti.

Cilvēki ar zemiem godīguma-pieticības dimensijas rādītājiem bez problēmām var pārkāpt noteikumus, nerūpējas par sociālo normu ievērošanu, ekstrēmos gadījumos līdz pat antisociālai uzvedībai. Savu mērķu sasniegšanai viņi izmanto visus iespējamus līdzekļus, uzskatot, ka mērķis attaisno līdzekļus. Dažreiz viņi ir gatavi krāpties un liekuļot, lai panāktu savu. Viņi bieži nav atklāti attiecībās un mēdz manipulēt ar cilvēkiem, lai sasniegtu savus mērķus. Viņiem raksturīga tiekšanās pēc augsta statusa sabiedrībā, piemīt zināma mantkārība.

Godīguma-pieticības dimensijas apakšaspektu raksturojums

- **H1: Atklātība.** Šī skala raksturo tendenci būt atklātam, godīgām un patiesam attiecībās ar citiem, pretstatā tendencei manipulēt ar citiem, liekuļot un mānīties. Citiem cilvēkiem ir viegli veidot attiecības ar tiem, kuru *atklātības skalas* rādītāji ir augsti. Savukārt grūtāk ir veidot attiecības ar cilvēkiem, kuriem tie ir zemi.

Cilvēki ar augstiem šīs skalas rādītājiem nesaskata vajadzību izlikties vai manipulēt ar citiem cilvēkiem, tāpēc citu priekšā viņi ir atklāti, vienkārši, patiesi un vaļsirdīgi. Viņi neprot melot.

Cilvēki ar zemiem šīs skalas rādītājiem uzskata, ka attiecībās ar citiem cilvēkiem ir vajadzīga noteikta deva izlikšanās. Viņiem patīk „pīt” intrigas un spēlēt politiskās spēles; savu mērķu sasniegšanai viņi izmanto glaimus un izlikšanos, ja uzskata, ka tas varētu būt izdevīgi. Parasti cilvēki ar zemiem šīs skalas rādītājiem nav obligāti amorāli, viņi vienkārši ir piesardzīgāki un nevēlas atklāt visu patiesību uzreiz, prot meistarīgi izmantot citus savu mērķu sasniegšanai, ir viltīgi un izveicīgi. Šādu cilvēki var būt veiksmīgi pārrunu veicēji un pārdošanas speciālisti.

- **H2: Pieticība.** Šī skala raksturo tiekšanos pēc augsta stāvokļa sabiedrībā un mantkārību.

Cilvēkiem ar augstiem rādītājiem nav svarīga bagātība un sabiedriskais stāvoklis, viņiem nav būtiski to izrādīt, viņi ir salīdzinoši pieticīgi savās vēlmēs.

Cilvēki ar zemiem rādītājiem grib izbaudīt bagātību un dažādas sociālās privilēģijas, kā arī izrādīt tās. Viņiem raksturīga tiekšanās pēc augsta statusa sabiedrībā, piemīt zināma mantkārība.

- **H3: Vienkāršība.** Šī skala raksturo tendenci būt vienkāršam un kautrīgam, neizcelt sevi un savus nopelnus pretstatā godkārībai.

Cilvēki ar augstiem rādītājiem neizceļ sevi, savus nopelnus; viņi uzskata sevi par vienkāršiem cilvēkiem un nedomā, ka būtu pelnījuši kādu īpašu attieksmi un izturēšanos pret sevi no citu cilvēku puses. Dažos gadījumos šāda attieksme pret sevi var būt saistīta ar zemu pašcieņu.

Cilvēki ar zemiem rādītājiem uzskata, ka ir pārāki, labāki par citiem, ka viņiem pienākas īpašas privilēģijas. Viņiem patīk slava un atzinība. Dažreiz viņi mēdz slavēt paši sevi un nekautrējas izcelt savus nopelnus. Citi cilvēki viņus var uzskatīt par iedomīgiem un augstprātīgiem.

- **H4: Krietnums.** Šī skala raksturo tendenci ievērot likumus un noteikumus, sekot uzvedības un morāles normām.

Cilvēki ar augstiem rādītājiem rīkojas saskaņā ar morāles principiem, seko uzvedības normām un noteikumiem, pat ja tie izskatās pēc tukšas formalitātes, izvairās no krāpšanās, neiesaistās kukuļdošanā un neizmanto nelikumīgus līdzekļus savu mērķu sasniegšanai.

Cilvēki ar zemiem rādītājiem nerūpējas par sabiedrībā pieņemto uzvedības normu ievērošanu, viņiem var būt nicinoša attieksme pret morāles normām un vērtībām, viņi ir gatavi pārkāpt likumu, rīkoties nekrietni, ļaunprātīgi izmantot citus savu mērķu sasniegšanai.

Promocijas darba ietvaros adaptēto aptauju oriģinālās un tulkotās versijas

- *Viena panta vispārējā pašvērtējuma aptauja (Single-Item Self-Esteem Scale, SISE; Robins, Hendin & Trzesnievski, 2001)*

Oriģinālā versija:

„I have high self-esteem.”

5-point response scale ranging from 1 (*not very true of me*) to 5 (*very true of me*).

Adaptētā versija:

Lūdzu, novērtējiet, cik lielā mērā sekojošais apgalvojums attiecas uz Jums:

„Man ir augsts pašvērtējums.”

1	2	3	4	5
Nemaz neatbilst man				Ļoti atbilst man

- *Viena panta laimes izjūtas aptauja (One-item Happiness scale; Abdel-Khalek, 2006)*

Oriģinālā versija:

„Do you feel happy in general?”

11-point response scale (0-10).

Adaptētā versija:

„Ņemot vērā visu kopumā, cik laimīgs Jūs jūtaties pēdējās dienās?”

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
ļoti nelaimīgs										ļoti laimīgs

Atbilžu skala no 0 – “ļoti nelaimīgs” līdz 10 – “ļoti laimīgs”.

- *Saīsinātā uztvertā stresa aptauja (Perceived Stress Scale-4, PSS-4; Cohen & Williamson, 1988)*

Originālā pantu versija:

In the last month,

(1) how often have you felt that you were unable to control the important things in your life?

(2) how often have you felt confident about your ability to handle your personal problems?

(3) how often have you felt that things were going your way?

(4) how often have you felt difficulties were piling up so high that you could not overcome them?

Five-point responses scale from (1) never to (5) very often.

Adaptētā PSS-4 aptaujas versija latviešu valodā, kas tika izmantota dotajā promocijas darbā:

Zemāk ir 4 jautājumi par Jūsu domām un izjūtām pēdējā mēneša laikā. Atbildiet ātri, ilgi nedomājot. Atbildēm izmantojiet sekojošo skalu, apvelkot attiecīgo ciparu pretī katram apgalvojumam:

1	2	3	4	5
nevienu reizi	ļoti reti	dažreiz	diezgan bieži	ļoti bieži

Cik bieži pēdējā mēneša laikā

... Jums bija sajūta, ka nespējat kontrolēt notiekošo Jūsu dzīvē?	1	2	3	4	5
... Jums radās šaubas par savu spēju atrisināt savas personiskās problēmas?	1	2	3	4	5
.... Jūs esat sajutis/-usi, ka viss notiek kā vajag? *	1	2	3	4	5
... Jums ir bijusi sajūta, ka ir uzkrājies tik daudz darbu, ka vairs nespējat tikt ar tiem galā?	1	2	3	4	5

* Tas ir reversēts pants, punktus uz kuru ir jāskaita otrādi.